

ΕΝΘΕΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΑΞΙΣ Γ, Δ

24

ΑΤΛΑΝΤΙΣ

ΘΑΟΣ ΚΟΡΑΗ 8
Υποβλήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19383

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΜΑΥΡΙΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Γ' & Δ' ΤΑΞΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

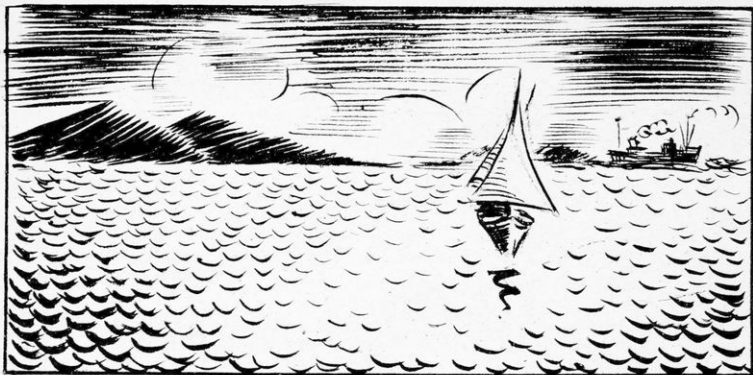
ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ,, ΚΟΡΑΗ 8 — ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Copyright by Ε. Σ. Ε. Β.

ΑΘΗΝΑΙ' 1954

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πέρυσι στη Β' τάξι μιλήσαμε για τὸ σχολεῖο μας καὶ κατόπιν για τὸ χωριὸ μας ἢ τὴν πόλι μας. Συζητήσαμε για τὰ σπίτια μας, γνωρίσαμε τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ μας ἢ τῆς πόλης μας, τὶς ἐκκλησίες μας, τὴν κοινότητά μας καὶ τὰ ἄλλα Δημόσια Καταστήματα.

Κατόπιν ἀνεβήκαμε σὲ κάποιο λόφο καὶ εἶδαμε γύρω, πῶς εἶναι ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα. Ἀκόμη εἶδαμε κι ἄλλα χωριά καὶ μάθαμε καὶ τ' ὄνομά τους. Συζητήσαμε για τοὺς ἀνθρώπους, τὶς ἐργασίες τους, τὰ προϊόντα τους, τὸ ἐμποριὸ τους καὶ γενικὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους.

Τὰ παιδιά τῶν πόλεων ἀσφαλῶς ἐπεσκέφθησαν τὰ ἐργοστάσια ποὺ βρίσκονται στὴν πόλι τους καὶ θὰ μίλησαν για τὰ χρήσιμα προϊόντα τους.

Ἡ γνωριμία αὐτὴ τοῦ τόπου ποὺ ζοῦμε, τῆς ἰδιαίτερης πατριδας μας, λέγεται **πατριδογνωσία**.

Μά, καιρὸς, εἶναι νὰ πᾶμε καὶ πιὸ μακριά, νὰ γνωρίσωμε κι ἄλλους τόπους, νὰ γνωρίσωμε δλόκληρη τὴ πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα, καὶ στὶς μεγαλύτερες τάξεις νὰ γνωρίσωμε ὅλη τὴ Γῆ.

Τὸ μάθημα ποὺ θὰ βοηθήσῃ για νὰ γνωρίσωμε τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλο τὸν Κόσμο λέγεται **Γεωγραφία**.

Μ. Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α '

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α

Κ Ε Ι Ν Ο Π Ο Υ Β Λ Ε Π Ο Μ Ε Γ Υ Ρ Ω Μ Α Σ

Φθινόπωρο. "Ήσυχη και άσυννέφιαστη μέρα, με τον ήλιο να λάμπη στον καθαρό ουρανό. Ή θερμοκρασία ευχάριστη, μήτε πνοή ανέμου.

"Ας βγοϋμε από τὸ σχολείο, κι ἄς πάμε στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα, στὸ φῶς, κι ἄς ζητήσωμε τὴν ψυχαγωγία στὸ θαυμασμὸ τῆς φύσεως ποὺ μᾶς τριγυρίζει.

Στὸ δρόμο δὲ συναντοϋμε πολὺ κόσμο. Περνοϋν κάρρα, ποὺ τὰ σέρνουں ἄλογα ἢ μουλάρια, μερικὰ τετράτροχα ἀμάξια καὶ κάμποσα αὐτοκίνητα. Τὰ κοτόπουλα, οἱ πάπιες κι οἱ χῆνες χτυποϋν τὰ ράμφη τους (μύτες) κοντὰ στὶς ὄχθες τῶν ἀύλακιῶν.

Δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπλώνονται, ὡς ἐκεῖ ποὺ φθάνει τὸ μάτι, φρεσκοοργωμένα χωράφια ποὺ μαυρολογοϋν καὶ χλοερὰ λιβάδια ὅπου βόσκουں πρόβατα ἢ γελᾶδια. Οἱ χωρικοὶ ἤσυχτοι καταγίνονται στὶς δουλειές τους.

"Ανεβαίνομε σὲ κάποιο ὕψωμα. Τί ὁμορφο τὸ θέαμα ἀπ' ἐδῶ ἐπάνω! Τὰ μάτια μας ἀχόρταγα ἀγκαλιάζουں τὰ λογιῆς - λογιῆς χρώματα ποὺ ἀπλώνονται μπροστὰ μας.

Σὲ λίγο ξαπλώνομε στὴ μαλακὴ χλόη καὶ προσπαθοϋμε νὰ κλείσωμε τίς ὁμορφιές καὶ τὰ χρώματα μέσα στὴν ψυχὴ μας.

α) Ὁ Οὐρανός μας

Κοιτάζομε τὸν καταγάλανο **Οὐρανό**, ποὺ σκεπάζει ὅλη τὴ **Γῆ** γύρω μας.

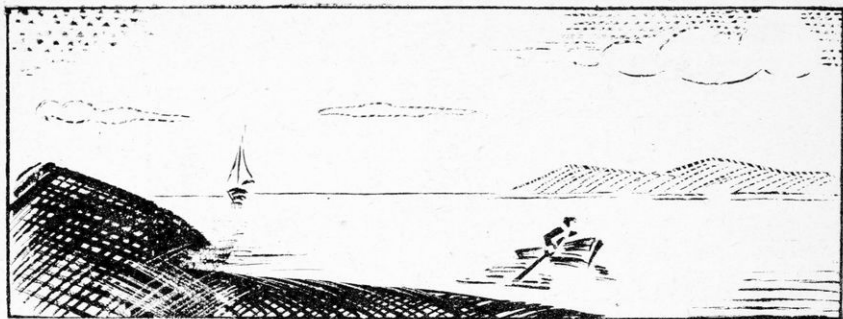
Τὴν ἡμέρα τὸν αὐλακώνει ὁ **ἥλιος**, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ πρὸς τὴ Δύση, ποὺ οἱ ἀκτίνες του λούζουں, θερμαίνουں καὶ φωτίζουں τὴ Γῆ.

Τὴ νύχτα ὁ ἥλιος χάνεται καὶ μᾶς χαμογελοϋν τ' ἀστέρια.

Τὸ **φεγγάρι**, ἄλλοτε φαίνεται δλόκληρο, ἄλλοτε μισό, ἄλλοτε πολὺ λίγο σὰν δρεπάνι κι ἄλλοτε καθόλου.

Οἱ φεγγαρόλουστες νύχτες εἶναι τόσο γλυκὲς καὶ ὁμορφες. Μὰ καὶ οἱ ἄλλες, χωρὶς φεγγάρι, ἔχουں κάτι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ!

Ὁ οὐρανός δὲν εἶναι πάντα καθαρός. Πολλές φορές εἶναι συννεφιασμένος. "Ὅλα ἔτσι τὰ ἔπλασε ὁ Θεός!

Εικόνα 1.

β) Ο ὁρίζοντας

Ἐάν ἀνεβθοῦμε ἐπάνω σ' ἓνα ψηλὸ κωδωνοστάσι ἢ σ' ἓνα λόφο ἢ σ' ἓνα βουνὸ ἢ ἂν βρεθοῦμε καταμεσίς στῆ θάλασσα καὶ φέρωμε γύρω τὸ βλέμμα μας, θὰ μᾶς φανῆ πὼς βλέπομε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ, τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ θάλασσα νὰ ἀκουμποῦν πάνω σὲ μιὰ κυκλικὴ γραμμὴ. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ καλεῖται *ὁρίζοντας*. (εἰκ. 1).

Σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Ἄν κοιτάξωμε στὸν οὐρανὸ μιὰ καθαρὴ κι ἀσυννέφιαστὴ μέρα θὰ ἴδοῦμε ὅτι ὁ ἥλιος δὲ βρίσκεται πάντοτε στὸ ἴδιο μέρος.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ ὅπου ξεπροβάλλει (ἀνατέλλει) ὁ ἥλιος λέγεται *Ἀνατολή*.

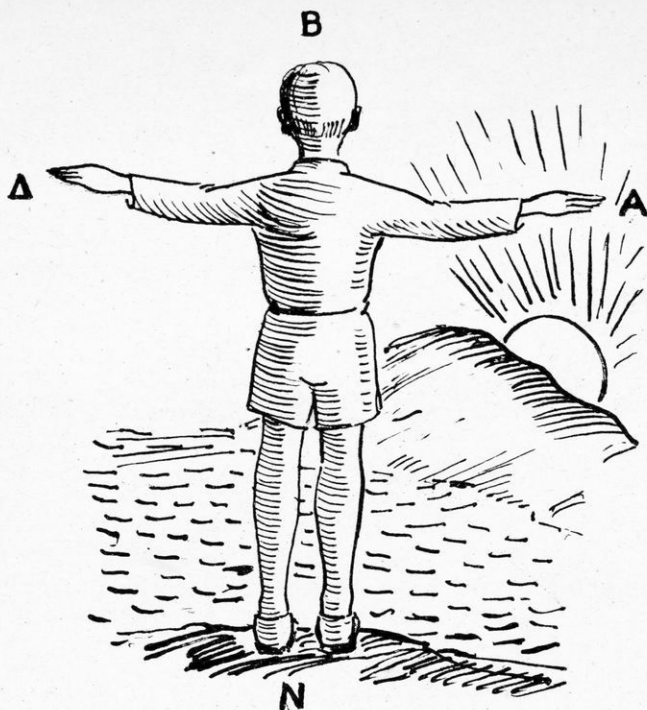
Τὸ ἀντίθετο μέρος τοῦ βασιλεύει (δύει) ὁ ἥλιος λέγεται *Δύσι*.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ποῦ βλέπομε τὸν ἥλιο τὸ μεσημέρι λέγεται *Μεσημβρία* ἢ *Νότος*· τὸ ἀντίθετο μέρος λέγεται *Βορρᾶς* ἢ *τραμουντάνα*.

Ὡστε ἡ *Ἀνατολή*, ἡ *Δύσι*, ὁ *Νότος* καὶ ὁ *Βορρᾶς* εἶναι τὰ 4 *κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα*.

Δευτερεύοντα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω 4 κύρια σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα ἔχομε κι ἄλλα 4 σημεῖα δευτερεύοντα : Τὸ *Βορειοανατολικό*, τὸ *Βορειοδυτικό*, τὸ *Νοτιοδυτικό* καὶ τὸ *Νοτιοανατολικό*.

Τὰ δευτερεύοντα αὐτὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα εἶναι ἀνάμεσα στὰ τέσσερα κύρια σημεῖα. (εἰκ. 1).

Εικών 2.

γ) Ὁ προσανατολισμὸς

Ὅταν ξέρουμε ἓνα κύριο σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα, εἶναι εὐκόλο νὰ προσανατολισθοῦμε, πού θὰ εἰπῆ νὰ βροῦμε τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων. Π.χ. ἂν κοιτάξω κατὰ τὴν Ἀνατολή, στὰ νῶτα μου (πλάτες μου) θὰ ἔχω τὴ Δύσι, στὰ δεξιὰ μου τὸ Νότιο καί στὰ ἀριστερά μου τὸ Βορρᾶ. (εἰκ. 2).

Ἀντίθετα, ἂν κοιτάξω κατὰ τὸ Βορρᾶ, στὰ νῶτα μου θὰ ἔχω τὸ Νότιο, δεξιὰ μου τὴν Ἀνατολή καί ἀριστερά μου τὴ Δύσι κ.τ.λ.

δ) Ἡ πυξίδα

Ὅταν εἶναι μέρα καὶ ἥλιος, δέν εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βρῆς τὴ θέσι ἐνὸς κυρίου σημείου. Τὴ νύχτα, ὅμως, μὲ συννεφιασμένο οὐρανὸ τί γίνεται :

Τότε χρησιμοποιοῦμε τὸ ὄργανο πού λέγεται *πυξίδα*. Ἡ πυξίδα εἶναι ἓνα ὄργανο, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ βελόνα μαγνητισμένη, πού ἔχει ἓνα σημεῖο *φωτεινὸ* κι ἓνα *μαυρισμένο*.

Τὸ μαυρισμένο σημεῖο τῆς Βελόνας εἶναι στραμμένο πάντα πρὸς τὸ Βορρᾶ. Ἔτσι ξαίροντας τὴ θέσι τοῦ Βορρᾶ βρίσκομαι τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΞΗΡΑ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Α' Η ΞΗΡΑ

1. Μορφές της Ξηράς

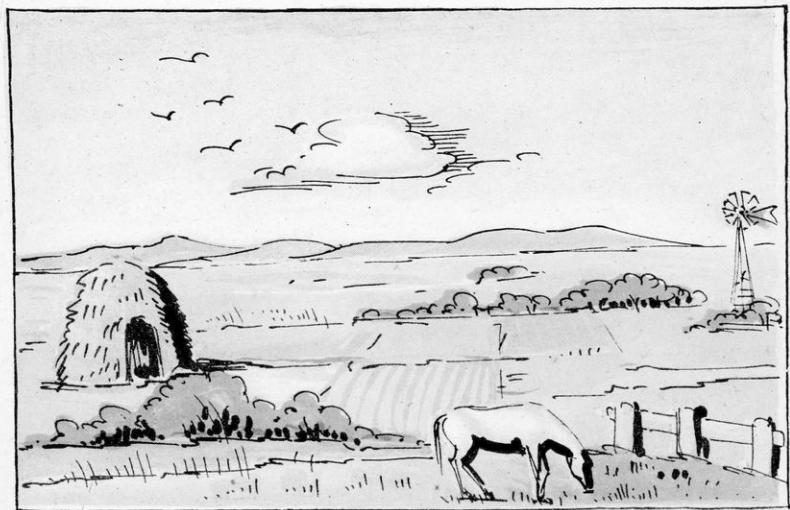
Ανεβαίνομε και σήμερα σέ κάποιο ύψωματάκι, πού βρίσκεται κοντά στο χωριό μας ή την πόλι μας. "Ας ρίξωμε τώρα τὸ βλέμμα μας γύρω μας. Τί βλέπομε ; Βλέπομε ὅτι τὸ ἔδαφος ἄλλοῦ εἶναι *ἐπίπεδο* κι ἄλλοῦ παρουσιάζει *κυματισμούς*.

α) Ἡ *πεδιάδα* (*κάμπος*). Οἱ πεδιάδες εἶναι ὁμοίομορφα τμήματα τῆς ἐπιφάνειας τῆς Γῆς, ὀριζόντια ἢ λίγο ἐπικλινῆ, καὶ στερημένα αἰσθητῶν προεξοχῶν. (εἰκ. 3).

Οἱ πεδιάδες εἶναι περισσότερο κατοικημένες ἀπὸ τὰ βουνά, καὶ διασχίζονται ἀπὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ὁδῶν (δρόμων).

Τὸ ἔδαφος καλλιεργεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ ἄφθονα προϊόντα. Ἐπάνω σ' αὐτὲς μαζεύονται οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά.

Ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἑλλάδος εἶναι τῆς Θεσσαλίας καὶ κατὸπιν τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλες.

Εἰκ. 3. Ἡ πεδιάδα.

Είκ. 4. Βουνό, κοιλάδα, ποτάμι.

β) Λόφοι και "Όρη (Βουνά). Μακριιά στόν ορίζοντα φαίνονται *ισχυρές προεξοχές τοῦ ἐδάφους*, στρογγυλωπές, σέ χρώμα σκοῦρο γαλανό : εἶναι οἱ *λόφοι*. Καί πιό πέρα ἀπό τοὺς λόφους μεγαλύτερες προεξοχές με ἀκανόνιστο σχῆμα : εἶναι τὸ *ὄρη*. (εἰκ. 4.)

Οἱ *λόφοι* εἶναι κυματισμοὶ τοῦ ἐδάφους, πού δὲν ξεπερνοῦν τὰ 400 — 500 μέτρα. Ἔχουν στρογγυλωπὸ σχῆμα. Μποροῦν νὰ παράγουν ἀραποσίτι καί σιτάρι, καί μερικοὶ εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπελῶνες καί ἐλαιῶνες.

Τὰ *ὄρη* (βουνά) ξεπερνοῦν τὰ 500 μέτρα ὕψος, εἶναι σκεπασμένα ἀπὸ δάση καί βοσκοτόπους καί ἔχουν τὶς πλαγιές τους πιό-ἄγριες ἀπὸ τοὺς λόφους.

Βουνά πού ξεπερνοῦν τὰ 2.000 μέτρα ὕψος ἔχουν τὶς πιό ψηλές κορφές τους γυμνές ἀπὸ δέντρα καί θάμνους.

Τὸ πιό ψηλὸ βουνὸ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ "*Όλυμπος*."

Τὰ βουνά σάν εἶναι ἐνωμένα τὸ ἓνα με τ' ἄλλο σχηματίζουν (ἀλυσίδες) *ὄροσειρές*. Κοίταξε στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος τὴν ὄροσειρὰ τῆς *Πίνδου*.

γ) Τὸ *ὄροπέδιο*. Πολλές φορές ἐπάνω στὰ βουνά συναντοῦμε καί μικρές πεδιάδες. Οἱ πεδιάδες αὐτές ὀνομάζονται *ὄροπέδια*.

δ) Ἡ *κοιλάδα*. Τὸ ἔδαφος πού χωρίζει δυὸ βουνά ἢ γειτονικές ὄροσειρές λέγεται *κοιλάδα*. Στὴν κοιλάδα ρεεῖ ἓνα ποτάμι ἢ ἓνας χεῖμαρρος.

Τέτοιες κοιλάδες βρίσκονται πολλές στὴν Πατρίδα μας. Ὀνομαστότερη εἶναι ἡ κοιλάδα τῶν *Τεμπῶν στὴ Θεσσαλία*. (εἰκ. 4.)

2. Τὰ νερά τῆς ξηρᾶς

Στὰ χωριά βλέπομε μικρά ρυάκια καὶ αὐλάκια νεροῦ, στὰ ὁποῖα πολλές φορές ἀκοῦμε νὰ κουάζουν οἱ βάτραχοι.

Στὶς πόλεις — συνήθως — τὸ χειμῶνα μόνο βλέπομε νὰ σχηματίζονται αὐλάκια νεροῦ, ὕστερα ἀπὸ δυνατὴ βροχὴ.

“Ὅλοι, λοιπόν, ἐπιθυμοῦμε νὰ βλέπαμε ἕνα ποτάμι. “Ἄν βρῖσκεται κοντὰ σας, ἢ ὄχι πολὺ μακριὰ σας, ἐπισκεφθῆτε το.

α) Ποταμοὶ — χεῖμαρροι — ρυάκια — πηγῆς

Οἱ *ποταμοὶ* εἶναι συνεχεῖς ροὲς (ὕδατων) νερῶν, δηλαδὴ συνεχῆ τρεχοῦμενα νερά, ποὺ ἔχουν μιὰ *κοίτη* καλὰ καθωρισμένη.

Κοίτη λέγεται τὸ βαθὺ αὐλάκι μέσα στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ροὴ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ.

Ἐάν ἡ κοίτη εἶναι ἀκανόνιστη καὶ τὰ νερά τρέχουν μόνο ὕστερα ἀπὸ τὶς βροχὲς καὶ τὸ λυώσιμο τῶν χιονιῶν, οἱ ροὲς τῶν ὑδάτων αὐτῶν δηλ. οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ λέγονται *χεῖμαρροι* ἢ *ξηροπόταμοι*.

Οἱ ποταμοὶ πάνε ν' ἀδειάσουν τὰ νερά τους σ' ἄλλους ποταμοὺς ἢ στὴ θάλασσα ἢ σὲ μιὰ λίμνη.

Ποταμοὶ ποὺ συμβάλλουν (χύνονται) σὲ κάποιον ἄλλον ποταμό, λέγονται *παραπόταμοι* καὶ τὸ σημεῖο ποὺ ἐνώνονται *συμβολή*.

Τὸ σημεῖο ὅπου ἐκφοριῶνει, χύνει τὰ νερά του ἕνας ποταμὸς λέγεται *ἐκβολή*.

Οἱ *ὄχθες* τοῦ ποταμοῦ διακρίνονται σὲ ἀριστερά καὶ δεξιά. Γιὰ νὰ τὶς σημειώσωμε, ἀρκεῖ νὰ στρέψωμε τὶς πλάτες μας πρὸς τὴν πηγὴ τοῦ ποταμοῦ. Τότε, τὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ χέρι μας θὰ εἶναι ἡ δεξιά καὶ ἀριστερά ὄχθη τοῦ ποταμοῦ.

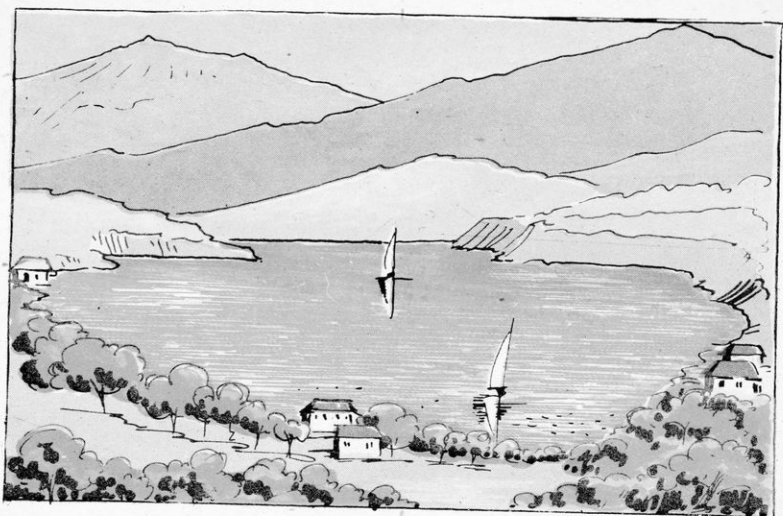
Τὰ μικρά ρυάκια ἔχουν μιὰ σύντομη ροὴ καὶ μιὰ κανονικὴ κοίτη καὶ τροφοδοτοῦνται σχεδὸν πάντα ἀπὸ μιὰ *πηγὴ*.

Τί λέγεται πηγὴ; Πηγὴ λέγεται τὸ σημεῖο τῆς γῆς, στὸ ὁποῖο μιὰ ροὴ νεροῦ ἀρχίζει τὸ δρόμο της.

Μά, ποῦ βρῖσκεται τόσο νερό, ποὺ κάνει τὴν πηγὴ νὰ μὴ στερεῦη ποτέ; Τὸ νερό αὐτὸ τῆς πηγῆς μαζεῦτηκε ἀπὸ τὶς βροχὲς καὶ τὰ χιόνια τοῦ χειμῶνα καὶ ἀποθηκεύτηκε στὰ μεγάλα ὑπόγεια σπήλαια τῆς Γῆς. Ἄπ' ἐκεῖ, λοιπόν, βγαίνει γάργαρα καὶ κρῦο ποὺ ὄταν τὸ πίνωμε μᾶς δροσίζει καὶ κυλῶντας στὸ δρόμο του γλυκὰ μᾶς μουρμουρίζει!

β) Οἱ λίμνες

Στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν πολλές γραφικὲς λίμνες, ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ ὁμορφους λόφους.

Εικ. 5. Ἡ λίμνη.

Οἱ λίμνες σχηματίζονται στὰ σημεῖα τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς ποὺ ὑπάρχουν φυσικὲς κόγχες (βαθουλώματα). Σ' αὐτὲς συγκεντρώθηκαν καὶ συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς βροχῆς, τῶν γύρω πηγῶν ἢ καὶ ποταμῶν. (εἰκ. 5).

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

- 1) Τί λέγεται πεδιάδα ; ποῦ πεδιάδα εἶναι κοντά σας καὶ τί προϊόντα παράγει ;
- 2) Τί λέγεται λόφος ; Ὅνομάσατε τοὺς λόφους ποὺ βρίσκονται κοντά σας, ἂν ἔχουν ὄνομα.
- 3) Τί λέγεται βουνό ; Ποιά βουνά διακρίνονται καθαρά ἀπὸ τὸ χωριό σας ἢ τὴν πόλι σας καὶ πῶς ὀνομάζονται ;
- 4) Τί λέγεται ὄροπέδιο ; Γνωρίζετε κανένα ;
- 5) Τί λέγεται κοιλάδα ; Ξέρετε καμμιά ;
- 6) Τί εἶναι οἱ ποταμοί ; Εἶναι κανέναν κοντά σας καὶ πῶς ὀνομάζεται ;
- 7) Τί εἶναι οἱ χειμαρροί ; Ξέρετε κανέναν ;
- 8) Γνωρίζετε καμμιά πηγὴ ; Τὴν ἐπισκεφθήκατε ;
- 9) Ποῖος ποταμὸς λέγεται παραπόταμος ; Τί λέγεται συμβολὴ καὶ τί ἐκβολὴ τοῦ ποταμοῦ ;
- 10) Γνωρίζετε καμμιά λίμνη καὶ πῶς ὀνομάζεται ;

Β' Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

1. Ἀπέραντη δεξαμενὴ ὑδάτων

Ὅλοι μας ἔχομε, ἀπὸ μικροί, ἓνα μεγάλο καημὸ νὰ ἴδοιμε τὴ **θάλασσα**, νὰ βουτήξωμε στὰ νερά της, νὰ πάμε βαρκάδα νὰ παίξωμε καὶ νὰ διασκεδάσωμε στὴν ἀκρογιαλιά της.

Κάποτε ὁ πόθος μας αὐτὸς πραγματοποιεῖται καὶ νάτην ἢ θάλασσα! Μιὰ μεγάλη ἔκτασι νεροῦ, ποὺ διαρκῶς κινεῖται. Μιὰ ἔκτασι ποὺ φαίνεται δίχως τελειωμό. Νερό, παντοῦ νερό, ἀκόμη καὶ κεῖ μακριὰ - μακριὰ, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἐνώνονται μεταξύ τους.

Πολλὲς βάρκες ἔχουν βγῆ γιὰ ψάρεμα. Ἐνα καράβι περνάει ἀργὰ μὲ μεγαλοπρέπεια. Βαρκοῦλες μὲ ἄσπρα πανιά τρέχουν γρήγορα, καὶ τόσα παιδιὰ, ποὺ κάνουν θόρυβο στὴν ἀκρογιαλιά ἢ διασκεδάζουν κολυβώντας.

2. Πῶς εἶναι ἡ θάλασσα

Ἡ θάλασσα ἔχει πολὺ πιὸ μεγάλη ἔκτασι ἀπὸ τὴν ξηρὰ. Αὐτὴ σκεπάζει τὰ 3)4 τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς.

Τὰ νερά τῆς θάλασσας δὲν εἶναι πάντα ἡρεμα. Ὁ ἀέρας ὅταν φυσᾷ, ἀναταράσσει τὴν ἐπιφάνειά της καὶ σχηματίζει τὰ **κύματα**.

Ὁ **πυθμένος** (βυθὸς) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ξηρᾶς.

Τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶναι ἄλμυρό. Ἀπ' αὐτό, ὅταν τὸ ἐξατμίσωμε, παίρνομε τὸ μαγειρικὸ ἄλατι.

Ἡ θάλασσα εἶναι πλούσια σὲ ποικιλία ψαριῶν, ποὺ προσφέρουν στὸν ἄνθρωπο μιὰ πολυτιμὴ καὶ θρεπτικὴ τροφή.

Ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τὴν πιὸ σύντομη καὶ εὐκόλη ὁδὸ, ποὺ συνδέει τίς ἠπείρους μεταξύ των.

Γ' Ξ Η Ρ Α Κ Α Ι Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

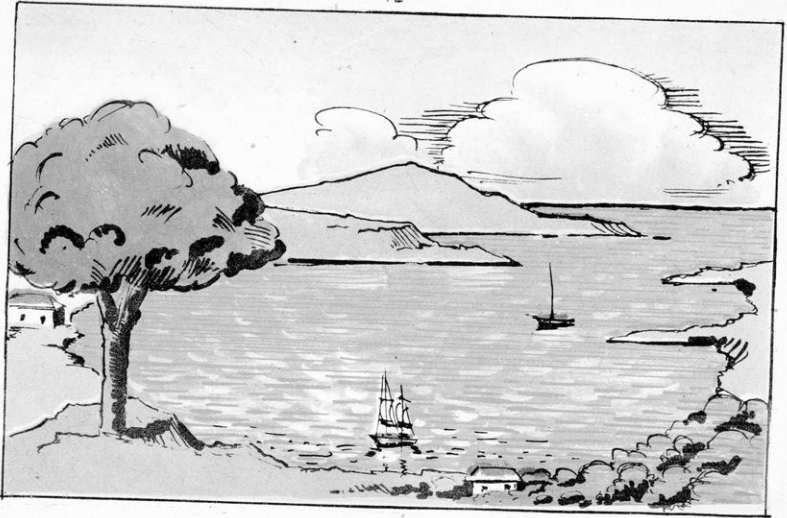
1. Ὁ περίγυρος τῆς ξηρᾶς

(Παράλια — Κόλποι — Ἀκρωτήρια)

Τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα ἡ θάλασσα τὴ βρέχει ἀπὸ τρία μέρη, ἀνατολικά, δυτικὰ καὶ νότια.

Τὸ σημεῖο ποὺ ἐνώνεται ἡ ξηρὰ μὲ τὴ θάλασσα λέγεται **παράλια**. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μέρη τῆς ξηρᾶς ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴ θάλασσα λέγονται **παράλια**· ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μακριὰ της, στὸ ἐσωτερικὸ, λέγονται **μεσόγεια**.

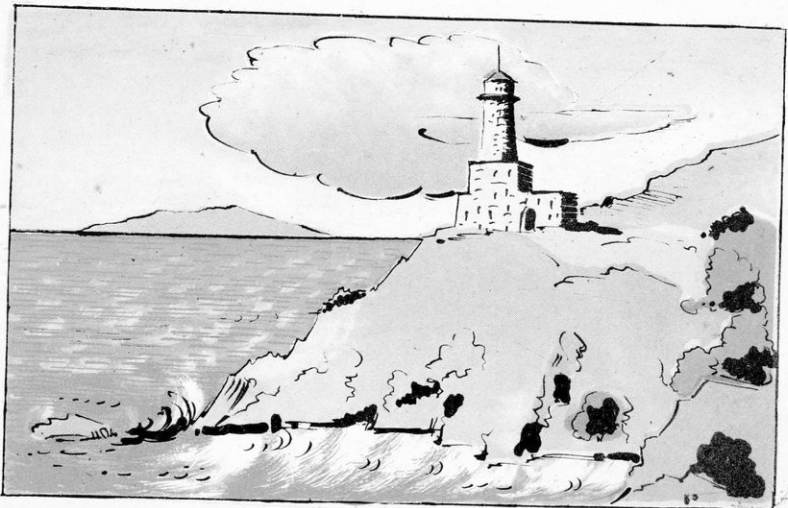
Ἡ θάλασσα μὲ τὴν ξηρὰ πουθενὰ δὲν ἐνώνεται σ' εὐθεῖα γραμμῇ. Παντοῦ βλέπομε γραμμὲς καμπυλωτές. Κι ἔτσι, ἄλλοῦ ἢ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ ξηρὰ κι ἄλλοῦ ἢ ξηρὰ εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

Είκ. 6. Ο κόλπος.

Τό τμήμα τής θάλασσας πού εισχωρεί βαθιά μέσα στην ξηρά όνομάζεται *κόλπος*. (είκ. 6). Ό μικρός κόλπος λέγεται και *όρμος*.

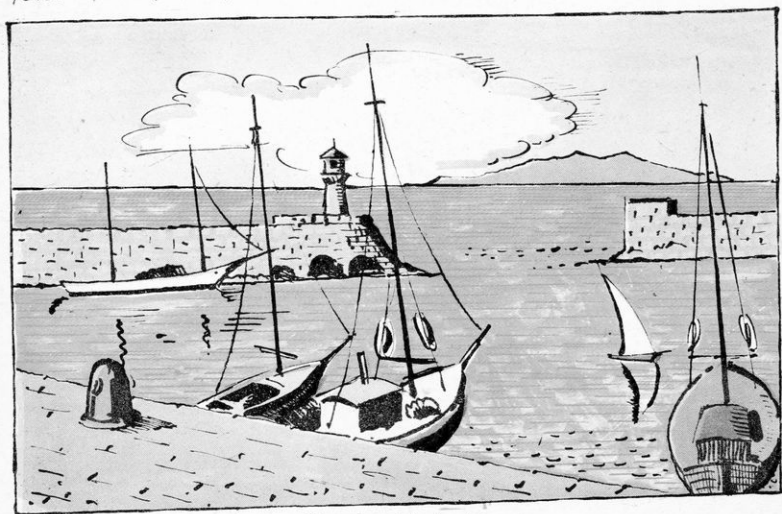
Άντίθετα, τό τμήμα τής ξηράς πού εισχωρεί βαθιά μέσα στη θάλασσα λέγεται *ακρωτήριο*. (είκ. 7).

Είκ. 7. Ακρωτήριο μέ φάρο.

Στήν άκρη τοῦ άκρωτηρίου, συνήθως, εἶναι χτισμένοις ἕνας **φάρος**, ποῦ ανάβει τῆ νύχτα καί ὀδηγεῖ τοὺς ναυτικούς, ποῦ πρέπει νά ταξειδεύουν. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ μένει καί φροντίζει τὸ φάρο λέγεται **φαροφύλακας**.

Ἐνα μέρος τοῦ κόλπου, ἢ καί ὀλόκληρος μικρὸς κόλπος, ὅταν εἶναι καλά προφυλαγμένος ἀπὸ τὰ κύματα καί τῆ φορτοῦνα τῆς θάλασσας λέγεται **λιμάνι**. (εἰκ. 8.)

Εἰκ. 8. Τὸ λιμάνι.

Στὰ λιμάνια αὐτὰ εἶναι χτισμένες πόλεις καί ἐκεῖ ἔρχονται τὰ καράβια, ποῦ φορτώνουν καί ξεφορτώνουν διάφορα προϊόντα καί ἐμπορεύματα.

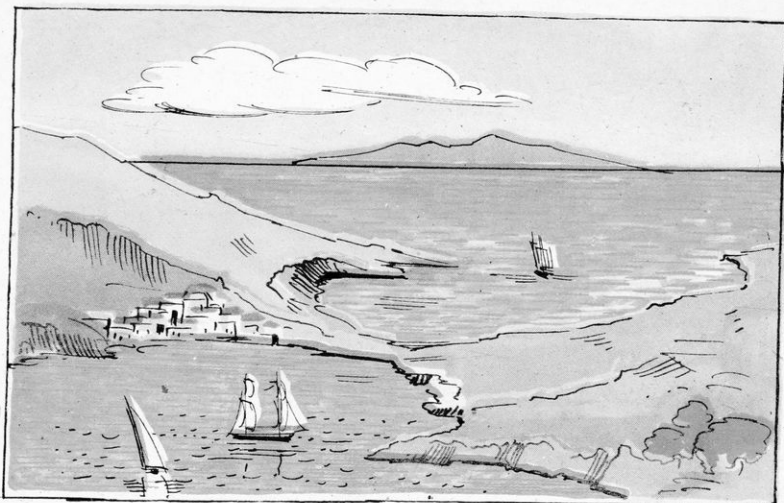
Στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ, γιὰ νά προφυλάσσωνται καλύτερα τὰ καράβια ἀπὸ τὰ κύματα καί τῆς φορτοῦνες, χτίζουσι μεγάλους τοίχους, ποῦ λέγονται **λιμενοβραχίονες**.

2. Χερσόνησος — Ἴσθμὸς — Πορθμὸς — Διώρυγα

Ὅταν ἕνα μεγάλο κομμάτι ξηρᾶς βρέχεται ἀπὸ τῆς περισσότερες μεριεῖς του μὲ θάλασσα κι ἀπὸ ἕνα μόνον μέρος ἐνώνεται μὲ τὴν ξηρὰ λέγεται **χερσόνησος**.

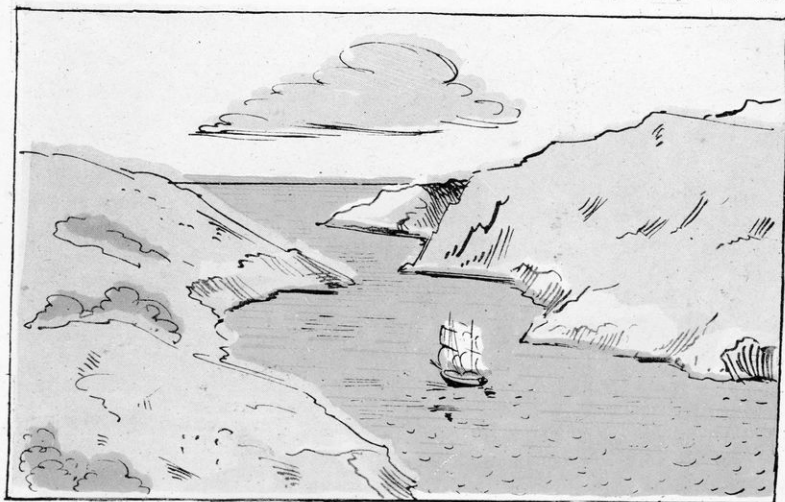
Παρατηρήστε στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος τέτοια κομμάτια ξηρᾶς : π.χ. ἡ **Πελοπόννησος**, ἡ **Χαλκιδική** κ.ἄ.

Ἄν κοιτάξωμε στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος θά παρατηρήσωμε δυὸ πράγματα : α) Σὲ μερικὰ μέρη μιὰ στενὴ λωρίδα ξηρᾶς ἐνώνει δυὸ μεγάλες ξηρᾶς καί χωρίζει δυὸ θάλασσες.

Εικ. 9. Ὁ ἰσθμός.

Κοιτάξετε στὸ χάρτη σας ἐκεῖ ποῦ ἐνώνεται ἡ Πελοπόννησος μετὰ τὴν Ὑπερῆ Ἑλλάδα. Τὸ στενὸ αὐτὸ μέρος τῆς ξηρᾶς λέγεται *ἰσθμός*. (εἰκ. 9). Ἐπειδὴ κοντὰ του εἶναι ἡ πόλις Κόρινθος λέγεται *Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου*. Τὸ μέρος αὐτὸ σήμερα δὲν εἶναι ἰσθμός. Ἐπειδὴ ἐμπόδιζε τὰ κα-

Εἰκ. 10. Ὁ πορθμός.

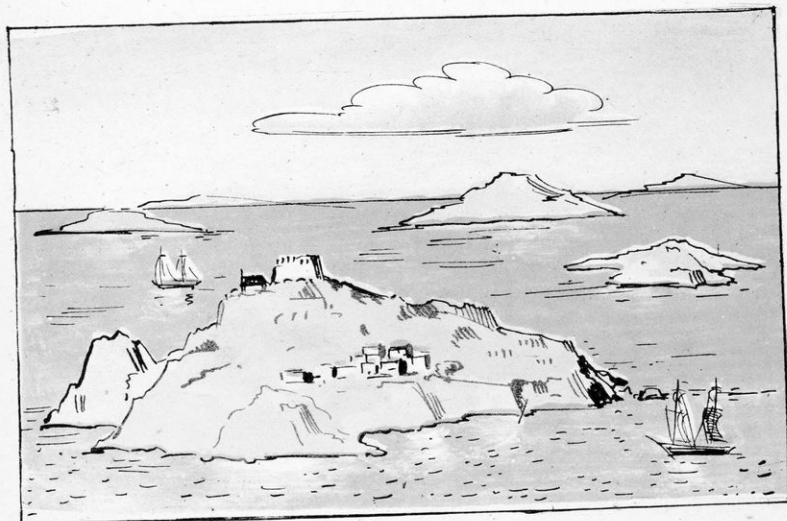
ράβια νά περάσουν από τόν Κορινθιακό κόλπο στό Σαρωνικό καί αντίθετα, τó μέρος τó ἔσκαψαν κι ἔτσι ἐνώθηκε ἡ μιὰ θάλασσα μέ τήν ἄλλη καί περνοῦν τά καράβια.

Τό μεγάλο αὐτό τεχνητό αὐλάκι, πού ἀνοίχθηκε γιά νά περνοῦν τά καράβια, λέγεται **διώρυγα**.

β) Κοιτάξτε τώρα στό χάρτη σας τó μέρος τοῦ νησιοῦ **Εὐβοία**, πού πλησιάζει πρὸς τή Στερεά Ἑλλάδα. Βλέπετε πῶς μιὰ στενή λωρίδα θάλασσας, ἐνώνει δυό θάλασσες καί χωρίζει δυό ξηρές. Τό στενό αὐτό μέρος τῆς θάλασσας λέγεται **πορθμός** (εἰκ. 10) καί ἐδῶ λέγεται **πορθμός τοῦ Εὐρίπου**.

3. Τό νησί, ὁ σκόπελος καί ὁ ὕφαλος

Μέσα στήν ἀπέραντη θάλασσα βλέπομε νά ξεφουτρώνουν μικρά ἢ μεγάλα κομμάτια ξηρᾶς. Τά κομμάτια αὐτά τῆς ξηρᾶς πού βρέχονται γύρω - γύρω ἀπό θάλασσα λέγονται **νησιά**. (εἰκ. 11).

Εἰκ. 11. Τό νησί.

Τέτοια νησιά ἡ Πατρίδα μας ἔχει πολλά. Ἐπ' αὐτά, ἄλλα εἶναι μικρά κι ἄλλα μεγάλα. Τό μεγαλύτερο νησί μας εἶναι ἡ ἑμορφή Κρήτη μας.

Μάθαμε ὅτι ὁ πυθμένος (βυθός) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος. Ἄλλοῦ πολὺ βαθύς, ἄλλοῦ ὀχι. Πολλές φορές ἔμεγάλοι βράχοι μέσα στή θάλασσα μόλις ἐξέχουν λίγο πάνω ἀπὸ τήν ἐπιφάνεια. Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται **σκόπελοι**.

"Άλλοι, όμως, βράχοι μόλις σκεπάζονται από τη θάλασσα κι έτσι δέν φαίνονται. Οί βράχοι αυτοί λέγονται **ύφαλοι**.

Τόσο οί σκόπελοι όσο και οί ύφαλοι είναι πολύ επικίνδunami στα πλοία που ταξειδεύουν. "Αν πέσουν επάνω τους θά τσακιστούν.

Γι' αυτό οί άνθρωποι, πολλές φορές, όπου υπάρχουν σκόπελοι και ύφαλοι κτίζουν φάρους, για να προφυλάσσονται τά πλοία.

Ά σ κ ή σ ε ι ς

- 1) Τι είναι ή θάλασσα ; Τήν έχετε ιδεί από κοντά ; Παίξατε στην άκρο γαλιά της ; Πόσων ειδών τροφές μάς δίνει ;
- 2) Ποιά μέρη λέγονται παράλια και ποιά μεσόγεια ;
- 3) Τι λέγεται κόλπος, τί λιμάνι, και τί άκρωτήριο ;
- 4) Τι λέγεται ισθμός, τί πορθμός, και τί διώρυγμα ;
- 5) Τι λέγεται νησί, τί σκόπελος και τί ύφαλος ;
- 6) Σε τί χρησιμεύει ό φάρος και πού χτίζονται τέτοιοι ;

4. Τ ό κ λ ι μ α

Κλίμα ενός τόπου λέμε τη θερμοκρασία που έχει αυτός τό χειμώνα, την άνοιξη, τό καλοκαίρι και τό φθινόπωρο. "Ακόμα τους άνέμους που φυσούν, τό ποσό της βροχής ή χιονισό που πέφτει και τό ύψόμετρο που βρίσκεται.

"Ετσι, ή **θερμοκρασία**, οί **άνεμοι**, ή **ύγρασία** και τό **ύψόμετρο** (ύψος ενός τόπου από τη θάλασσα) είναι εκείνα που κανονίζουν τί φυτά και τί ζώα μπορούν ν' αναπτυχθούν σ' ένα τόπο, και ακόμα τις ασχολίες, την ένδυμασία, τό χαρακτήρα και τόν πολιτισμό των ανθρώπων που ζούν σ' αυτόν.

5. Στεριανοί και θαλασσινοί

Οί άνθρωποι που ζούν μακριά από τη θάλασσα, στους κάμπους και στις πλαγιές των βουνών της πατρίδας μας λέγονται **στεριανοί**. Αυτοί ασχολούνται με την κτηνοτροφία, τη γεωργία και την ύλοτομία. Είναι άνθρωποι γεροί, ύγιεις, ρωμαλέοι και ήλιοκαμένοι. "Αντέχουν σε κάθε στέρση και σε κάθε κακουχία.

Οί άνθρωποι που ζούν στις μεγάλες πόλεις ασχολούνται με τό έμπόριο, τη βιομηχανία, τά γράμματα και τις τέχνες, ή είναι ύπάλληλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί.

Δέν έχουν την άνοχη των χωρικών, αλλά είναι περισσότερο μορφωμένοι και πολιτισμένοι.

Οί άνθρωποι που κατοικούν στα παραθαλάσσια μέρη καταγίνονται περισσότερο με τά έργα της θάλασσας. "Άλλοι είναι **ναυτικοί** και ταξει-

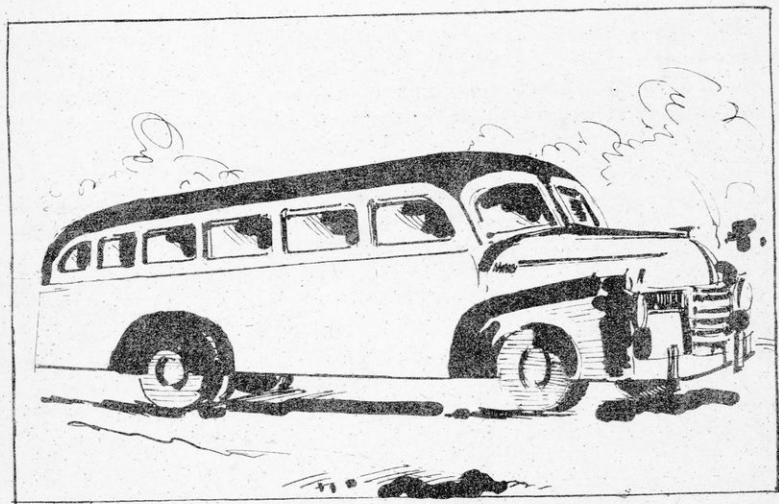
δεύουν με τὰ καράβια, ἄλλοι ψαρόδες, ἄλλοι ναυπηγοὶ (φτιάνουν καράβια) κι ἄλλοι ἔμποροι.

Εἶναι ἄνθρωποι λεπτοὶ κι εὐγενικοί. Ὅσοι ταξιδεύουν με τὰ καράβια εἶναι σκληραγωγημένοι καὶ γεροί, σωστοὶ θαλασσόλυκοι.

6. Μέσα συγκοινωνίας.

α) **Στὴν ξηρά.** Τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἤθελα νὰ ταξιδέψουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο, πήγαιναν με τὰ πόδια. Ἐργότερα, πού ἡμέρεψαν τὸ γαῖδαρο, τὸ μουλάρι καὶ τὸ ἄλογο, τὰ χρησιμοποίησαν σὰ μεταφορικὰ μέσα. Πήγαιναν καβάλα ἢ φόρτωναν τὰ πράγματά τους.

Σιγά - σιγά ἔφτιασαν τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι γιὰ νὰ μεταφέρουν μεγαλύτερα βάρη. Ἐπειδὴ τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι δὲν πήγαιναν ὅπου κι ὅπου, ἄνοιξαν δρόμους. Τοὺς δρόμους αὐτοὺς ἀργότερα τοὺς πλάτυναν καὶ τοὺς ἔστρωσαν με χαλίκια καὶ με ἄσφαλο.

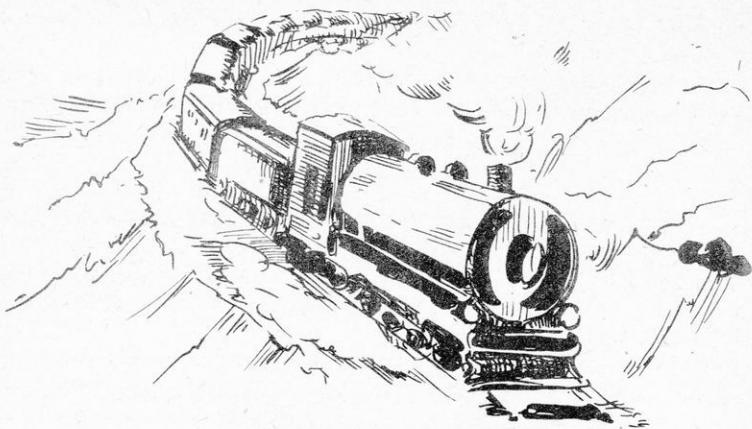

Εἰκ. 12. Τὸ αὐτοκίνητο (λεωφορεῖο).

Στοὺς δρόμους αὐτοὺς τώρα τρέχουν **αὐτοκίνητα**, ἐπιβατικὰ καὶ φορτηγά, πού σηκώνουν μεγάλα βάρη. (εἰκ. 12).

Ἐκτὸς ἀπὸ ταῦτα, ἀκόμη σὲ μερικά μέρη ἔστρωσαν με σιδηροδρομικὲς γραμμὲς κι ἐπὶ αὐτὰς ἐκεῖ κυλᾷ ὁ **σιδηρόδρομος** με πολλὰ βαγόνια ἢ ἡ **αὐτοκινητάμαξα** (ὠτομοτρίς). (εἰκ. 13).

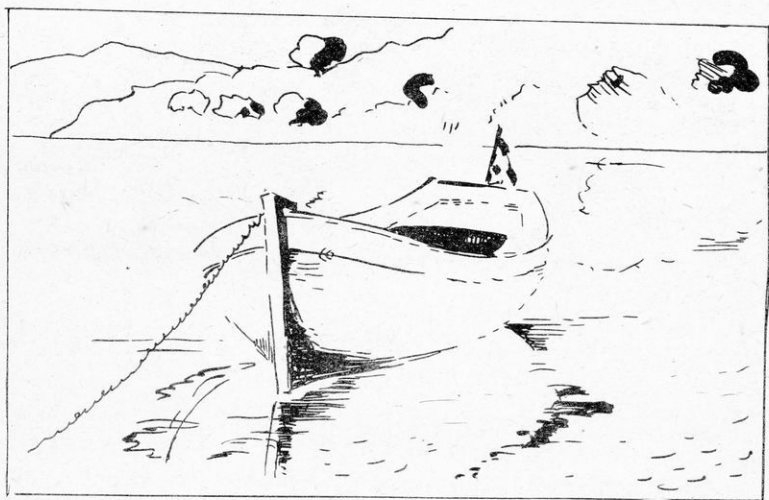
Γ. Κ. Μαυριᾶ, Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν Γ'—Δ' Δημοτικῶν

Εικ. 13. 'Ο σιδηρόδρομος.

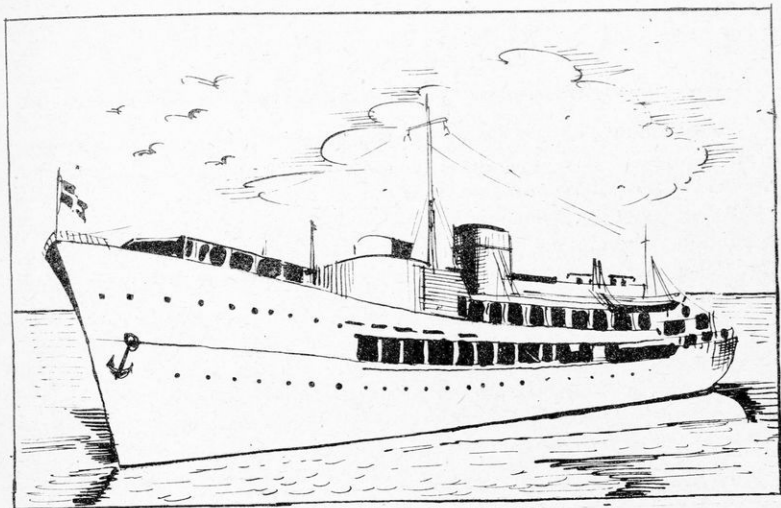
β) **Στή θάλασσα.** "Όπως στην ξηρά έτσι και στη θάλασσα έχουμε διάφορα μέσα συγκοινωνίας.

'Ο άνθρωπος για να γνωρίση τούς τόπους, πού χωρίζονταν από τὸ δικό του με θάλασσα, στην ἀρχή ἐφτιαξε τὴ **βάρκα**, (εἰκ. 14), κατόπιν τὸ

Εικ. 14. 'Η βάρκα.

καΐκι με πανιά κι αργότερα **καράβια** με πανιά. "Όταν στὰ νεώτερα χρόνια άνεκάλυψε τις άτμομηχανές έκαμε μεγαλύτερα καράβια, πού με αυτά ταξιδεύει και στις πιό μεγάλες θάλασσες.

Εικ. 15. Τό άτμόπλοιο.

Τά καράβια είναι **επιβατικά** (εικ. 15) και **φορηγά**. Τά πιό μεγάλα καράβια λέγονται **υπερωκεάνεια**.

Γιά τις κοντινές άποστάσεις έχομε τις **βενζινακάτους**.

Ό άνθρωπος όμως έφτιαξε κι ένα καράβι, πού μπορεί νά ταξιδεύη και κάτω άπό την έπιφάνεια τής θάλασσας. Τό καράβι αυτό λέγεται **υποβρύχιο**.

γ) **Στόν άέρα**. Ό άνθρωπος δέν έμεινε εύχαριστημένος, πού κατέκτησε όλη τήν ξηρά και όλη τή θάλασσα, με τά μέσα συγκοινωνίας πού βρήκε.

Ζήλεψε τά πουλιά, βρήκε τό **αεροπλάνο** και μ' αυτό κατέκτησε και τόν άέρα. Τώρα πετά σαν τό πουλί και όχι μονάχα αυτό, αλλά συντόμεισε άπίστευτα και τις άποστάσεις (εικ. 16).

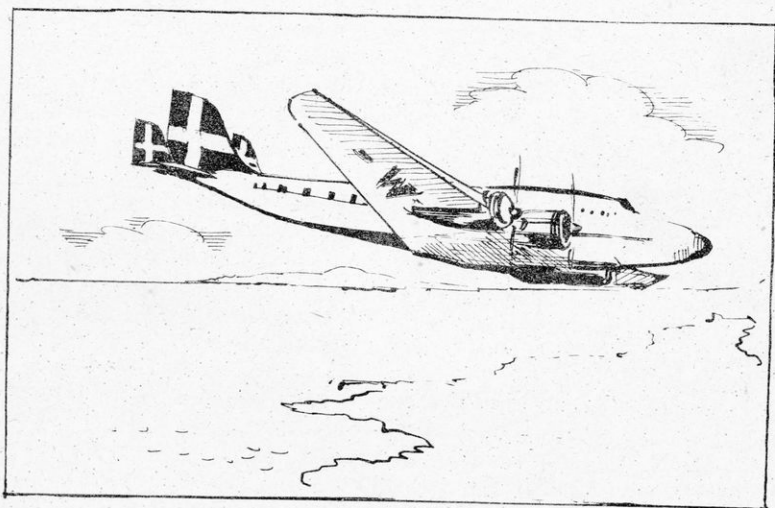
Άποστάσεις πού με τ' αυτοκίνητο ή με τό τραίνο ή με τό βαπόρι ήθελε 5 μέρες νά τις φτάση, τώρα, τις φτάνει με τ' άεροπλάνο σε 5 ώρες και λιγώτερο.

7. Μέσα επικοινωνίας

Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφος, Άσύρματος, Ραδιόφωνο.

Μέσα επικοινωνίας είναι τὸ *ταχυδρομείο*, τὸ *τηλέφωνο*, ὁ *τηλέγραφος* μετὰ τὸ σύρμα καὶ ὁ *ἀσύρματος τηλέγραφος*. Τὸ πῶς γρηγορὸν μέσο ἐπικοινωνίας εἶναι ὁ *ἀσύρματος τηλέγραφος*.

Αὐτοστιγμεί, οἱ ἄνθρωποι, συνεννοοῦνται μετὰ τὰ πῶς μακρινὰ μέρη τοῦ κόσμου. Κάθε μέρα ὅτις ἐφημερίδες διαβάζομε τὰ νέα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον. Πῶς τὰ μαθαίνουν καὶ μᾶς τὰ γράφουν ; Μετὰ τὸν *ἀσύρματο* ἢ μετὰ τὸ *ραδιόφωνο*.

Εἰκ. 16. Τὸ ἀεροπλάνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ

α) Τί είναι ο Γεωγραφικός χάρτης

Στους τοίχους του σχολείου σας άσφαλώς θα είναι κρεμασμένοι Γεωγραφικοί χάρτες. "Ας τους κοιτάξωμε λοιπόν μαζί να δούμε τί παρασταίνουιν. Ίσως στην κορυφή να γράφη με μεγάλα γράμματα : **Πολιτικός χάρτης της Ελλάδος ή Γεωφυσικός χάρτης της Ελλάδος.**

"Αν στο σχολείο σας υπάρχουν τέτοιοι χάρτες, θα παρατηρήσετε ότι, ενώ το γενικό σχήμα των είναι όμοιο, ο χρωματισμός τους είναι διαφορετικός. Το γιατί θα το πούμε παρακάτω.

Τώρα θα συζητήσωμε μιὰ άπορία σας. Γράφει χάρτης της Ελλάδος. "Ωστε τόσο μικρή είναι ή χώρα μας ; "Οχι παιδιά.

Ο χάρτης αυτός, που σχεδιάστηκε από ειδικούς τοπογράφους μηχανικούς, γράφει σε κάποια γωνιά τα έξης : **Κλίμαξ 1 : 1.000.000.** Τί θα πη αυτό ; Θα πη πώς 1000 χιλιόμετρα άπόσταση σ' ευθεία γραμμή, στο χάρτη παρασταίνεται με ένα μέτρο. Καί άπλούστερα, ένας πόντος άπόστασι στο χάρτη ίσοδυναμεί στην πραγματικότητα με δέκα χιλιόμετρα. "Αλλωστε ήταν άδύνατο να κάμωμε άλλιώς, γιατί θα έπρεπε να φτιάξωμε ένα χάρτη τόσο μεγάλο, όσο είναι και ή χώρα μας.

Είπαμε παραπάνω, ότι οι χάρτες έχουν διαφορετικό χρωματισμό. Ναι ! Οι γεωφυσικοί χάρτες είναι χρωματισμένοι για να δείχνουν την Ελλάδα σε μικρογραφία μ' όλα τα γεωγραφικά στοιχεία που μάθαμε, δηλαδή τα βουνά, τις πεδιάδες, τα ποτάμια τις λίμνες, τις θάλασσες κλπ. Ο δάσκαλός σας θα σας ειπή, πώς παρουσιάζεται το κάθε γεωγραφικό στοιχείο πάνω στο χάρτη.

β) Διαβάζω το χάρτη της Ελλάδος

Πρέπει να ξέρετε παιδιά, πώς έχοντας μπροστά σας ένα χάρτη πρέπει να νιώθετε τον προσανατολισμό του. Δηλαδή να βρίσκετε σ' αυτόν τα τέσσερα σημεία του όρίζοντα. Λοιπόν, στο δεξί σας χέρι βρίσκεται ή **Ανατολή**, προς το άριστερό σας είναι ή **Δύση**, προς το κεφάλι σας είναι ο **Βορράς** και προς τα πόδια σας ο **Νότος**.

Ξεκρεμάστε το χάρτη κι άπλώστε τον κάτω στο δάπεδο του σχολείου σας, με την πλευρά του Βορρά του χάρτη σας προς τον Βορρά. "Ετσι θα νιώσετε καλύτερα, πώς είναι ή πατρίδα μας.

Τώρα άς παρατηρήσωμε την Ελλάδα. Τί βλέπομε : Μόνο άπ' το βορρά ή πατρίδα μας συνορεύει με άλλα κράτη. Καί τα κράτη αυτά είναι ή **Αλβανία**, ή **Σερβία** (Γιουγκοσλαβία), ή **Βουλγαρία** και ή **Τουρκία**. Άπο τ' άλλα τρία σημεία βρέχεται από θάλασσα.

Ανατολικά τη βρέχει το **Αιγαίον πέλαγος**, νότια το **Κρητικόν πέλαγος** και δυτικά το **Ίόνιον πέλαγος**. Μέσα στα τρία αυτά πέλαγα βλέπομε σκορπισμένα διάφορα νησιά.

Ἐπομένως, ἡ Ἑλλάδα μας ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα μεγάλο κομμάτ
ξηρᾶς, ποὺ τὸ λέμε *ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα*, γιατί ἐνώνεται μὲ τ' ἄλλα
κράτη καὶ ἀποτελοῦν τὴν Εὐρωπαϊκὴ ἡπειρο, καὶ ἀπὸ πολλὰ νησιά ποὺ
ἀποτελοῦν τὴ *νησιωτικὴ Ἑλλάδα*.

Ἡ ἡπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα ἔχει ἔκταση 133.000 τετρα-
γωνικά χιλιόμετρα.

Ἡ ἡπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα, παιδιὰ, χωρίζεται σὲ κομμά-
τια μικρότερα, ποὺ τὰ λέμε *διαμερίσματα*.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἑλλάδα μας χωρίζεται σὲ διάφορα διαμερίσματα
ποὺ εἶναι : 1) Ἡ *Πελοπόννησος* ἢ *Μωριάς*, 2) Ἡ *Στερεὰ Ἑλλάδα* ἢ *Ρού-
μελη*, 3) Ἡ *Θεσσαλία*, 4) Ἡ Ἡπειρος, 5) Ἡ *Μακεδονία*, 6) Ἡ *Θράκη*, 7)
Τὰ *Νησιά τοῦ Αἰγαίου*, 8) Οἱ *Κυκλάδες*, 9) Ἡ *Κρήτη*, 10) Ἡ *Δωδεκάνη-
σος* καὶ 11) Τὰ *Νησιά τοῦ Ἴονίου πελάγους*.

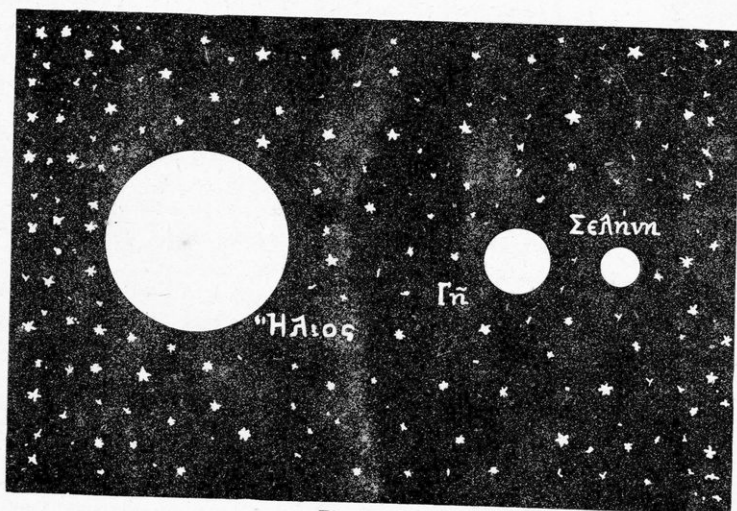
Ὡστε ὅλη ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 *διαμερίσματα*.

Η ΓΗ

Μιά σφαῖρα κρεμασμένη στὸ διάστημα

[Ὁ δάσκαλός σας νὰ σᾶς δείξη τὴν ὑδρόγειο σφαῖρα]

Ἡ Γῆ πάνω στὴν ὁποία κατοικοῦμε ἔχει τὸ σχῆμα μιᾶς σφαίρας.
Ἡ Γῆ εἶναι κρεμασμένη (αἰωρεῖται) στὸ διάστημα (στὸ κενόν), ὅπως ὁ
ἥλιος, ἡ σελήνη, τ' ἀστέρια. (εἰκ. 17).

Εἰκ. 17.

Ἡ Γῆ κατὰ τὰ 3/4 σκεπάζεται ἀπὸ τῆ θάλασσα καὶ μόνο τὸ 1/4 εἶναι ξηρά.

Ἡ θάλασσα χωρίζεται σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ὠκεανοί* καὶ ὀνομάζονται μὲ ξεχωριστὰ ὀνόματα : 1) *Μέγας Εἰρηνικός* ὠκεανός, 2) *Ἀτλαντικός* ὠκεανός, 3) *Ἰνδικός* ὠκεανός, 4) *Βόρειος Παγωμένος* ὠκεανός καὶ 5) *Νότιος Παγωμένος* ὠκεανός.

Ἡ ξηρά χωρίζεται καὶ αὐτὴ σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ἥπειροι* : 1) *Ἀσία*, 2) *Εὐρώπη*, 3) *Ἀφρική*, 4) *Ἀμερική* καὶ 5) *Αὐστραλία*.

Ἡ Ἑλλάδα μας βρίσκεται στὴν ἥπειρο *Εὐρώπη*. Κοιτάξτε στὴν ὑδρόγειο σφαῖρα πόσο μικρὴ φαίνεται.

[Ἐφέτος θὰ ἐξετάσωμε μόνο τὴν Ἑλλάδα μας.
Στὴν Πέμπτη καὶ Ἐκτη τάξι τὰ ἄλλα κράτη τῶν ἡπείρων]

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

α) ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

α) *Ὄρη — Πεδιάδες*. Κοιτώντας τὴν Ἑλλάδα σὲ Γεωφυσικὸ χάρτη, ὅπως θὰ κοιτάζαμε μιά φωτογραφία, πού θὰ παρουσίαζε ἓνα ὁμορφό τοπίο, παρατηροῦμε ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σκεπάζεται ἀπὸ βουνά.

Στὸ χάρτη σας παρουσιάζονται μὲ καφετὶ χρῶμα, σκουρότερο ἢ ἀνοιχτότερο, ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος πού ἔχουν. Τὸ πιὸ λίγο μέρος ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες. Αὐτὲς παρουσιάζονται στὸ χάρτη μὲ πράσινο χρῶμα.

Τὸ μεγαλύτερο σὲ ὄγκο βουνό, πού ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη τῆς Ἑλλάδος λέγεται *Πίνδος*. Ἀσφαλῶς εἶναι σὲ ὄλους γνωστὸ ἀπ' τὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο. Τ' ἄλλα βουνά, ἀκόμη καὶ τὸ ψηλότερο ὁ *Ὀλυμπος*, εἶναι παρακλάδια του.

Ἄς παρατηρήσωμε τώρα τίς πεδιάδες. Οἱ μεγαλύτερες πεδιάδες μας βρίσκονται στ' ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Χώρας μας, πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἀπὸ αὐτὲς ξεχωρίζουν οἱ δύο μεγάλες πεδιάδες : τῆς *Μακεδονίας* καὶ *Θεσσαλίας*. Μικρότερη εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς *Θράκης*. Στὰ δυτικὰ τῆς Χώρας μας, ἀπὸ τὴν Ἡπειρο ἕως τὴν Πελοπόννησο, παρατηροῦμε μικρὲς πεδιάδες, μὲ μεγαλύτερη τὴν πεδιάδα τῆς *Ἠλείας* στὴν *Πελοπόννησο*.

β) *Ποταμοί*. Ἡ Χώρα μας δὲν ἔχει μεγάλους ποταμούς. Γιὰ νὰ σχηματιστῇ ἓνας μεγάλος ποταμός, πρέπει νὰ ἔχη μεγάλη ἐνδοχώρα, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ πολλὰ νερά, ὥσπου νὰ χυθῇ στὴ θάλασσα.

Ἡ Χώρα μας εἶναι μικρὴ σὲ ἔκτασι (133.000 τετρ. χιλιομ.) καὶ ἐπομένως δὲ μπορεῖ νὰ ἔχη μεγάλα ποτάμια.

Τὰ μεγαλύτερα ποτάμια τῆς Χώρας μας, ὁ *Ἐβρος*, στὴ Θράκη, πού εἶναι καὶ τὸ σύνορο μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας : ὁ *Ἀξιός*, ὁ

Στρυμόνας και ὁ **Νέστος** ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ γιὰ λίγο, διαρρέουν τὴ χώρα μας, ὥσπου νὰ χυθοῦν στὸ Αἰγαῖο πέλαγος. Ἄλλοι ποταμοὶ εἶναι ὁ **Ἀλιάκμονας** στὴ Μακεδονία, ὁ **Πηνειὸς** στὴ Θεσσαλία, ὁ **Σπερχεῖδς** καὶ ὁ **Ἀχελῷος** στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ὁ **Ἀλφειὸς**, **Πηνειὸς** καὶ **Εὐρώτας** στὴν Πελοπόννησο.

γ) **Λίμνες.** Ἡ Χώρα μας ἔχει ἀρκετὲς λίμνες, μικρὲς καὶ μεγάλες. Οἱ μεγαλύτερες εἶναι οἱ παρακάτω: **Κάρλα** (Βοιβηΐδα), στὴ Θεσσαλία, **Τριχωνίδα** στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ **Βόλβη**, **Ὀστιρόβον**, **Λαγκαδὰ** στὴ Μακεδονία. Τὶς πῶ μικρὲς θὰ τὶς μάθωμε ὅταν ἐξετάσωμε χωριστὰ κάθε διαμέρισμα.

δ) **Παραλία.** Ἡ Χώρα μας κατὰ τὰ τρία τέταρτα βρέχεται ἀπὸ θάλασσα. Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι νὰ σχηματίζη πολλοὺς **κόλπους** καὶ πολλὰ **ἀκρωτήρια**.

1) **Κόλποι.** Οἱ σπουδαιότεροι κόλποι εἶναι: **Ἀλεξανδρουπόλεως**, **Πόρτο - Λάγο**, **Καβάλας**, **Στρυμωνικός**, **Ἁγίου Ὁρους**, **Κασσάνδρας**, **Θερμαϊκός**, **Παγασητικός**, **Μαλιακός**, **Εὐβοϊκός**, **Σαρωνικός**, **Ἀργολικός**, **Λακωνικός**, **Μεσσηνιακός**, **Κυπαρισσιακός**, **Πατραϊκός**, **Κορινθιακός** καὶ **Ἀμβρακικός**.

2) **Ἀκρωτήρια.** **Ἁγίου Ὁρους**, **Δρέπανον**, **Καναστραῖον**, **Ποσειδῖον**, **Αἰάντιον**, (Τρίκκερι), **Ἀρτεμῆσιον**, **Κύναιον**, **Καφηρέας**, (Καβοντόρο), **Σούνιον**, **Σκύλαιον**, **Μαλέας**, **Ταίναρον**, **Ἀκρίτας**, **Κατάκωλον**, **Κυλλήνης**, **Ἄραξος**, **Ρίον**, **Ἀντίρριον** καὶ **Ἄκτιον**. Στὰ περισσότερα ἀκρωτήρια ἡ τρικυμία εἶναι μόνιμη.

ε) **Νησιά.** Τὸ μεγαλύτερο νησί τῆς πατρίδας μας εἶναι ἡ Κρήτη. Ἀπ' τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὰ μεγαλύτερα κατὰ σειρὰν εἶναι: Ἡ **Εὐβοία**, ἡ **Δέσβος**, ἡ **Χίος**, ἡ **Σάμος**, ἡ **Ἀθήνος**, ἡ **Νάξος**, ἡ **Ἄνδρος**, ἡ **Θάσος**, ἡ **Σκῦρος** καὶ ἡ **Ἰκαρία**. Τ' ἄλλα εἶναι μικρότερα. Ἀπὸ τὰ **Δωδεκάνησα** τὰ μεγαλύτερα εἶναι ἡ **Ρόδος**, ἡ **Κῶς** καὶ ἡ **Κάλυμνος**. Τ' ἄλλα εἶναι μικρά. Ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ **Ἰονίου** κατὰ σειρὰν εἶναι ἡ **Κεφαλληνία**, ἡ **Κέρκυρα**, ἡ **Ζάκυνθος**, ἡ **Λευκάδα**, ἡ **Ἰθάκη** καὶ τὰ **Κύνθηρα**.

στ) **Κλίμα.** Τὸ κλίμα ὅλης τῆς Ἑλλάδας μας δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Τῆς Κεντρικῆς Ἑλλάδας εἶναι **ἡπειρωτικό**, τῆς Δυτικῆς κάπως **ὕγρὸς**, καὶ τῆς Ἀνατολικῆς **ξηρὸ** καὶ **ὕγιενὸς**.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Ὀνομάσατε τὰ βουνὰ πὸν γνωρίζετε καὶ ὅσα διακρίνετε στὸ Γεωφυσικὸ χάρτη σας.

2) Ὀνομάσατε τὶς μεγαλύτερες πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος.

3) Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη σας τοὺς μεγαλύτερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος.

4) Νὰ βρῆτε στὸ χάρτη σας τὶς μεγαλύτερες λίμνες, τοὺς σπουδαιότερους κόλπους, τὰ σπουδαιότερα ἀκρωτήρια καὶ τὰ μεγαλύτερα νησιά μας.

β) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γ ε ω ρ γ ί α

Ἡ Ἑλλάδα μας, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴ φυσικὴ περιγραφή ἔχει πολλὰ ὄρη (βουνά) καὶ λίγες πεδιάδες. Τὰ 3/4 τῆς ἐπιφανείας τῆς τὰ σκεπά-
ζουν τὰ βουνά καὶ μόνο τὸ 1/4 οἱ πεδιάδες καὶ ὁ καλλιεργήσιμος τόπος.

Ἡ Ἑλλάδα μας εἶναι χώρα γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ **δημητριακά** : πρῶτο τὸ **σιτάρι** καὶ ἀκολουθοῦν ὁ **ἀραβόσιτος** (τὸ καλαμπόκι), τὸ **κριθάρι**, ἢ **βρώμη** καὶ ἡ **σίκαλη**.

Τὰ δημητριακά καλλιεργοῦνται σχεδὸν παντοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Δεύτερο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ **καπνός**, ποῦ ὁ περισσότερος πουλιέται στὰ ξένα κράτη.

Ὁ περισσότερος καὶ ἐκλεκτότερος καπνὸς παράγεται στὴ Μακεδο-
νία—Θράκη, καὶ ὁ λιγώτερος, στὴ Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ Πελο-
πόννησο.

Τρίτο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ **οἶνος** (τὰ κρασιά) καὶ ἡ **σταφίδα**.
Κρασιά παράγονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ καλύτερα εἶναι τῆς
νήσου **Σάμου** καὶ τῆς νήσου **Κρήτης**. Ἡ περισσότερη σταφίδα (κορινθιακὴ
καὶ σουλτανίνα) βγαίνει στὴν **Πελοπόννησο**.

Τέταρτο προϊόν μας εἶναι οἱ **ἐλιές** καὶ τὸ **λάδι**. Οἱ μεγαλύτεροι
ἐλαιῶνες μας βρίσκονται στὰ νησιά **Κέρκυρα**, **Λέσβο** καὶ **Κρήτη**. Στὴν
Πελοπόννησο : **Μεσσηνία**, **Λακωνία** καὶ **Ἀργολίδα**. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα :
Ἄμφισσα καὶ **Μέγαρα**. Στὴ Θεσσαλία : **Βόλος** — **Πήλιον**.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ προϊόντα ἔρχονται : τὸ **βαμβάκι**, τὸ **οὔζι**, τὰ
ὄσπρια, τὰ **ἐσπεριδοειδῆ** (λεμόνια, πορτοκάλια, μανταρινία), οἱ **ξηροὶ**
καρποὶ (κάστανα, ἀμύγδαλα, καρύδια, φυστίκια), τὰ **κηπουρικά** (λαχα-
νικά, ντομάτες, καρπούζια, πεπόνια κ.τ.λ.) καὶ τέλος τὰ **κουκούλια** (με-
τάξι).

Κ τ η ν ο τ ρ ο φ ί α

Στὴν Ἑλλάδα μας τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια,
ἄλογα, μουλάρια, γάιδαραί, πουλερικά, γουρούνια, κουνέλια. Ἀκόμη
ὕπάρχουν πολλὲς κυψέλες.

Τὰ κτηνοτροφικὰ ὅμως προϊόντα μας δὲν φθάνουν γιὰ τὶς ἀνάγκες
τῆς χώρας μας κι ἔτσι φέρνομε καὶ ἀπὸ ἄλλα Κράτη κρέατα, λίπη, δέρ-
ματα, γάλατα καὶ τυριά.

Δ ὀ σ η

Στὴν πατρίδα μας δὲν ἔχομε μεγάλα δάση, γιὰτὶ δὲν προσέχομε
τὰ δένδρα, ὅσο πρέπει. Τὰ δάση μας ἀποτελοῦνται ἀπὸ **βαλανιδιές**,

πεῦμα, *ὄξυες* καὶ *ἐλατα*. Τὰ μεγαλύτερα δάση μας βρίσκονται στὴ βόρεια Ἑλλάδα.

Τὰ δάση μᾶς δίνουν α) τὴν *ξυλεία* μὲ τὴν ὁποία φτιάχνουμε τὰ πατώματα, τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, β) τὰ *ξυλοκάθβοννα*, τὰ *καυσόξυλα* καὶ τὸ *ρεσίνι* καὶ γ) ἀπὸ τὸ ξύλο φτιάχνουν τὸ *χαρτί* μὲ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία μας, τὰ τετράδιά μας κ.ἄ.

Ἡ Ἀλιεία — Οἱ ἄλυκές

Ἡ Ἑλλάδα, ὅπως βλέπομε τὸ χάρτη μας, ἀπὸ τὰ τρία μέρη βρέχεται ἀπὸ θάλασσα. Ἔτσι πολὺς κόσμος ἀσχολεῖται μ' αὐτὴ καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα της, τὰ *ψάρια* καὶ *σφουγγάρια*.

Στὰ παράλια μας ἀλιεύονται (ψαρεύονται) πολλὰ εἶδη ψαριῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τροφὴ νόστιμη καὶ ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Πολλὰ ψάρια τρέφουν καὶ οἱ λίμνες μας, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν τὴ νοστιμάδα ἐκείνων ποὺ ψαρεύονται στὴ θάλασσα.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα εἶπαμε πὼς παίρνομε καὶ τὸ μαγειρικό ἀλάτι, ἂν ἐξατμίσωμε τὸ νερὸ της. Τὰ μέρη κοντὰ στὴ θάλασσα, στὰ ὁποῖα διοχετεύουν θαλάσσιο νερὸ γιὰ νὰ ἐξατμισθῇ καὶ μείνῃ στὸν πάτο τὸ ἀλάτι, λέγονται *ἄλυκές*.

Τέτοιες μεγάλες ἄλυκές ὑπάρχουν κοντὰ στὸ Μεσσολόγγι.

Βιομηχανία — Ἐργοστάσια

Οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μικρῶν πόλεων ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν ὑλοτομία καὶ στὰ παράλια μὲ τὴν ἀλιεία. Στὶς μεγάλες ὁμως πόλεις ὑπάρχουν μεγάλα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια*, στὰ ὁποῖα δουλεύουν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ φτιάχνουν διάφορα πράγματα, ποὺ μὲ ἕνα ὄνομα λέγονται *βιομηχανικὰ προϊόντα*.

Δηλ. στὰ ἐργοστάσια αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια διαφόρων μηχανημάτων κατασκευάζονται ὑφάσματα, τσιγάρα, γυαλικά, φάρμακα, τρόφιμα, δέρματα, ἔπιπλα κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια* βρίσκονται στὶς μεγάλες μας πόλεις, Ἀθήνα, Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο καὶ ἄλλοι.

Νὰ μερικὲς βιομηχανίες :

1) *Βιομηχανία τροφίμων* (ζυμαρικά, γάλατα, λίπη, κονσέρβες, σοκολάτες κ.τ.λ.).

2) *Βιομηχανία ὑφασμάτων* (κλωστήρια καὶ ὑφαντουργεῖα, ποὺ κατασκευάζουν ὑφάσματα μάλλινα, βαμβακερά, λινὰ καὶ μεταξωτά).

3) *Βιομηχανία φαρμάκων καὶ χρωμάτων*. (Ἐργοστάσια ποὺ κατασκευάζουν τὰ φάρμακα καὶ τὰ διάφορα χρώματα).

4) Βιομηχανίες δέρματος. (Έργαστάρια πού κατεργάζονται τὰ δέρματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατόπιν γίνονται τὰ παπούτσια, οἱ σάκκες, καὶ πολλὰ ἄλλα δερμάτινα πράγματα).

5) Βιομηχανία λιπασμάτων καὶ γυαλικῶν.

6) Βιομηχανία χαρτιοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία, οἱ ἔφημερίδες, τὰ περιοδικὰ, τὰ τετράδια κ. ἄ.

7) Βιομηχανία μετάλλων : (Δηλαδή, ἔργαστάρια πού κατεργάζονται τὸ σίδηρο καὶ ἄλλα μέταλλα καὶ κατασκευάζουν γεωργικὰ ἔργαλεῖα καὶ κάθε λογῆς μηχανήματα).

Τὸ Ἐμπόριο καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα

Σὲ ὄλες τὶς πόλεις καὶ τὸ χωριὰ τῆς πατρίδας μας ὑπάρχουν πολλὰ καταστήματα, πού πωλοῦν διάφορα γεωργικὰ, κτηνοτροφικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα. Τὰ καταστήματα αὐτὰ λέγονται **παντοπωλεῖα**.

Ἐπὶ τὰς πόλεις ὑπάρχουν καὶ καταστήματα, πού πωλοῦν μόνον ὑφάσματα, ἢ μόνον ὑποδήματα ἢ μόνον βιβλία κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ στὶς πόλεις μποροῦμε νὰ βροῦμε διάφορα ἐμπορικὰ καταστήματα : Παντοπωλεῖα, ἐμπορικὰ καταστήματα, βιβλιοπωλεῖα, φαρμακεία, χαρτοπωλεῖα, κρεοπωλεῖα, ἰχθυοπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα κ. ἄ.

Ἡ συγκοινωνία

Στὴν Ἑλλάδα ἡ συγκοινωνία γίνεται μὲ πολλὰ μέσα. α) Στὰ **παράλια** : μὲ καΐκια μὲ πανιά, μὲ βενζινόπλοια καὶ μὲ ἀτμόπλοια (καράβια). β) Στὴν **ξηρὰ** : μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, τὰ ὠτομότρες, τ' αὐτοκίνητα καὶ γ) μὲ τ' ἀεροπλάνο πού πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ στεριεὲς καὶ θάλασσες καὶ συντομεύουν ἀπίστευτα τὶς ἀποστάσεις.

Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ χώρα μας εἶναι περισσότερο ὄρεινὴ ἢ πεδινὴ ;
- 2) Ποῖα εἶναι τὰ σπουδαιότερα Ἑλληνικὰ προϊόντα ;
- 3) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν κτηνοτροφία τῆς Ἑλλάδος ;
- 4) Τί γνωρίζεις γιὰ τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος καὶ σὲ τί μᾶς χρησιμεύουν ;
- 5) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν ἀλιεῖα καὶ τὶς ἀλυσκὲς ;
- 6) Ὄνόμασε τὶς βιομηχανίες καὶ τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα πού τυχὸν ὑπάρχουν στὸ μέρος πού ζῆς.
- 7) Ὄνόμασε τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα πού ὑπάρχουν στὸ χωριὸ σου ἢ στὴν πόλι σου.
- 7) Ποῖα μέσα συγκοινωνίας διαθέτει τὸ χωριὸ σου ἢ ἡ πόλι σου ;

γ) ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ 3000 χρόνια κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν πιὸ μεγάλη καὶ πιὸ ἔνδοξη ἱστορία ἀπ' ὄλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος (ἀπογραφή 1951) εἶναι περίπου 7.600.000 κάτοικοι.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνας μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα, τὴν *Ἑλληνική* καὶ εἶναι *Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι*.

Ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ *βασιλείον*, μὲ Βασιλέα τὴν Α.Μ. τὸν *Παῦλον*, τὴν Α.Μ. τὴν Βασίλισσαν *Φρειδερίκην* καὶ τὴν Α.Υ. τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου τὸν γιὸ τοῦ *Κωνσταντίνου*.

Πολιτικὴ διαίρεσι : Ἡ Ἑλλάδα—ὅπως εἶπαμε—διαιρεῖται σὲ 11 μεγάλα Γεωγραφικὰ διαμερίσματα : 1) Πελοπόννησος. 2) Στερεὰ Ἑλλάδα—Εὐβοία. 3) Θεσσαλία. 4) Ἠπειρος. 5) Μακεδονία. 6) Θράκη. 7) Νησιὰ Αἰγαίου Πελάγους. 8) Κυκλάδες νῆσοι. 9) Δωδεκάνησος. 10) Κρήτη καὶ 11) Νησιὰ Ἴονίου Πελάγους.

Κάθε γεωγραφικὸ διαμέρισμα διαιρεῖται σὲ μικρότερα κομμάτια τοὺς *Νομοὺς*. Ἐπίσης κάθε Νομὸς διαιρεῖται σὲ *Ἐπαρχίες*. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα μας διαιρεῖται σὲ 51 Νομοὺς.

Πολιτικὴ διοίκησι : Ὁ Ἀνώτατος ἄρχων καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Βασιλείου μας εἶναι ὁ *Βασιλεὺς*. Τὸ κράτος τὸ διοικεῖ ἡ Κυβέρνησις πού ἐδρεύει στὴν πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου μας τὴν Ἀθήνα. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως λέγεται *Πρωθυπουργὸς* καὶ οἱ ἄλλοι *Υπουργοί*. Ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ (τοὺς βουλευτές). Οἱ βουλευτὲς ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸ κάθε τέσσερα χρόνια.

Σὲ κάθε χωριὸ ὑπάρχει ὁ Πρόεδρος καὶ στὶς πόλεις ὁ Δήμαρχος, πού φροντίζουν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

Σὲ κάθε Νομὸ ὑπάρχει ὁ Νομάρχης, πού φροντίζει γιὰ ὅλες τὶς κοινότητες καὶ τὶς πόλεις τοῦ Νομοῦ.

Γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα μαζὶ φροντίζει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις (Πρωθυπουργὸς—Υπουργοὶ καὶ Βουλευτές).

Οἱ μεγαλύτερες πόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Ἑλλάδος μας εἶναι : Ἡ *Ἀθήνα* (900 χιλ. κάτ.) πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, ὁ *Πειραιεύς*, ἡ *Θεσσαλονίκη*, ἡ *Πάτρα*, ὁ *Βόλος*, ἡ *Λάρισα*, κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια εἶναι : Ὁ *Πειραιεύς*, ἡ *Θεσσαλονίκη*, ἡ *Πάτρα*, ἡ *Καβάλα*, ὁ *Βόλος*, τὸ *Ἡράκλειον Κρήτης* κ.ἄ.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ — ΕΠΑΡΧΙΑ — ΝΟΜΟΣ — ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

1. Ἡ Κοινότητa

Ὅλες οἱ οἰκογένειες πού κατοικοῦν στὸ ἴδιο χωριὸ ἢ στὴν ἴδια πόλι ἀποτελοῦν τὴν Κοινότητα ἢ τὸ Δῆμο.

Ἡ Κοινότητα, λοιπόν, καὶ ὁ Δῆμος μοιάζουν μὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια. Αὐτὴ ἡ οἰκογένεια ἔχει μιὰ κεφαλὴ πού καλεῖται στὸ χωριὸ **Πρόεδρος** καὶ στὴν πόλι **Δήμαρχος**.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος βοηθοῦνται στὴ δουλειά τους ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα πού καλοῦνται **σύμβουλοι**.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος, ὅπως καὶ οἱ σύμβουλοι, ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ ἓνα χρόνο ἢ καὶ περισσότερο.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος μαζί μὲ τοὺς συμβούλους φροντίζουν γιὰ τὰ σχολεῖα, τοὺς δρόμους, τὶς πλατεῖες, τοὺς δημόσιους κήπους, τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, τὸ φωτισμὸ, τὴν ὕδρευσι, τὴν καθαριότητα καὶ κάθε ἄλλο ἔργο σχετικὸ μὲ τὴν ὑγεία, τὴν καλύτερη ἐμφάνισι καὶ τὴν πρόοδο τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

2. Ἡ Ἐπαρχία

Ἡ Κοινότητά μας ἢ ἡ πόλι μας μαζί μὲ ἄλλες Κοινότητες σχηματίζουν μιὰ **Ἐπαρχία**.

Ἡ κεφαλὴ τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὁ **Ἐπαρχος**, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Ἐπαρχος ἐδρεύει στὴν πιὸ μεγάλη πόλι τῆς ἐπαρχίας πού καλεῖται **πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας**.

Ὁ Ἐπαρχος φροντίζει ὄχι μόνον γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως πού ἐδρεύει, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι φροντίζει γιὰ τοὺς δρόμους πού συνδέουν τὶς κοινότητες μεταξύ τους, καὶ αὐτὴν τὴν ἐπαρχία μὲ τὶς γειτονικές. Ἀκόμη φροντίζει γιὰ τὴ Δημοσία ὑγεία, τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν παιδεία κ.τ.λ.

Στὴν Ἑλλάδα πολὺ λίγες ἐπαρχίες ἔχουν Ἐπαρχο.

3. Ὁ Νομὸς

Πολλές κοινότητες καὶ πόλεις δυό, τριῶν καὶ περισσοτέρων ἐπαρχιῶν μαζί, σχηματίζουν ἓνα **Νομὸν**.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ **Νομάρχης**, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Νομάρχης ἐδρεύει στὴ μεγαλύτερη πόλι τοῦ Νομοῦ, πού καλεῖται **πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ**.

Ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους καὶ εὐρίσκειται ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων Δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρεσιῶν τοῦ Νομοῦ.

Αὐτὸς φροντίζει καὶ ἐπιβλέπει ὅλα τὰ ἔργα καὶ ὅλες τὶς ἐργασίες τῶν κοινοτήτων, τῶν δήμων καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

Ἡ Ἑλλάδα διαιρεῖται σὲ 51 Νομούς.

Πολλοὶ Νομοὶ μαζί ἀποτελοῦν ἓνα **Γεωγραφικὸ διαμέρισμα**.

Σημειώσεις : (Τὰ παρακάτω νὰ σημειωθοῦν καὶ νὰ ἐξετασθοῦν, ὅταν ἐξετασθῇ ὁ Νομὸς καὶ τὸ Γεωγραφικὸν διαμέρισμα τοῦ μαθητοῦ).

α) Ἡ Κοινότητά μου

Κατοικῶ στὴν Κοινότητα
Τὸ σπίτι μου βρίσκεται στὴ συνοικία καὶ στὴν ὁδὸ
Τὸ σχολεῖο ποῦ φοιτῶ βρίσκεται
Οἱ πρὸ σπουδαῖοι δρόμοι τῆς Κοινότητάς μου εἶναι
Οἱ κυριώτερες πλατεῖες εἶναι
Ἡ Κοινότητά μου ἢ ὁ Δῆμος μου περιλαμβάνει τὶς συνοικίες
Ἡ Κοινότητά μου ἔχει συνολικὰ πληθυσμὸ ἀπὸ κατοίκους
Ἡ καλλιεργημένη γῆ παράγει
Στὰ ἐργοστάσια κατασκευάζονται
Ἀπὸ τὴν Κοινότητά μου ἢ τὴν πόλι μου περνάει ἓνας αὐτοκινητόδρομος ἢ πολλοί, μία σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἢ πολλὰς ποῦ ὁδηγοῦν στὸ ἢ στὶς

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ Κοινότητα στὴν ὁποία κατοικεῖς, ἔχει κοντὰ κανένα ποταμὸ ἢ χεῖμαρο καὶ πῶς λέγεται ;
- 2) Ὑπάρχει κοντὰ τῆς καμμιὰ λίμνη καὶ πῶς λέγεται ;
- 3) Εἶναι κοντὰ ἐκεῖ βουνὰ καὶ πῶς λέγονται ;
- 4) Πῶς ὀνομάζονται οἱ Κοινότητες ποῦ συνορεύουν μὲ τὴ δική σου ;
- 5) Ζαίρεις τὸ ὄνομα κάποιου ἐξόχου προσώπου, συγγραφέα, μουσικοῦ, ζωγράφου, γλύπτου, ἐπιστήμονα, στρατιωτικοῦ ἢ ἥρωα πατριώτη, εὐεργέτη, ποῦ νὰ γεννήθηκε στὴν Κοινότητά σου ἢ στὸν ὁποῖο νὰ ἔχη ἀφιερῶσει ἓνα δρόμο, μιά πλατεῖα, ἢ νὰ ἔστησε ἓνα μνημεῖο ;

β) Ἡ Ἐπαρχία καὶ ὁ Νομὸς μου

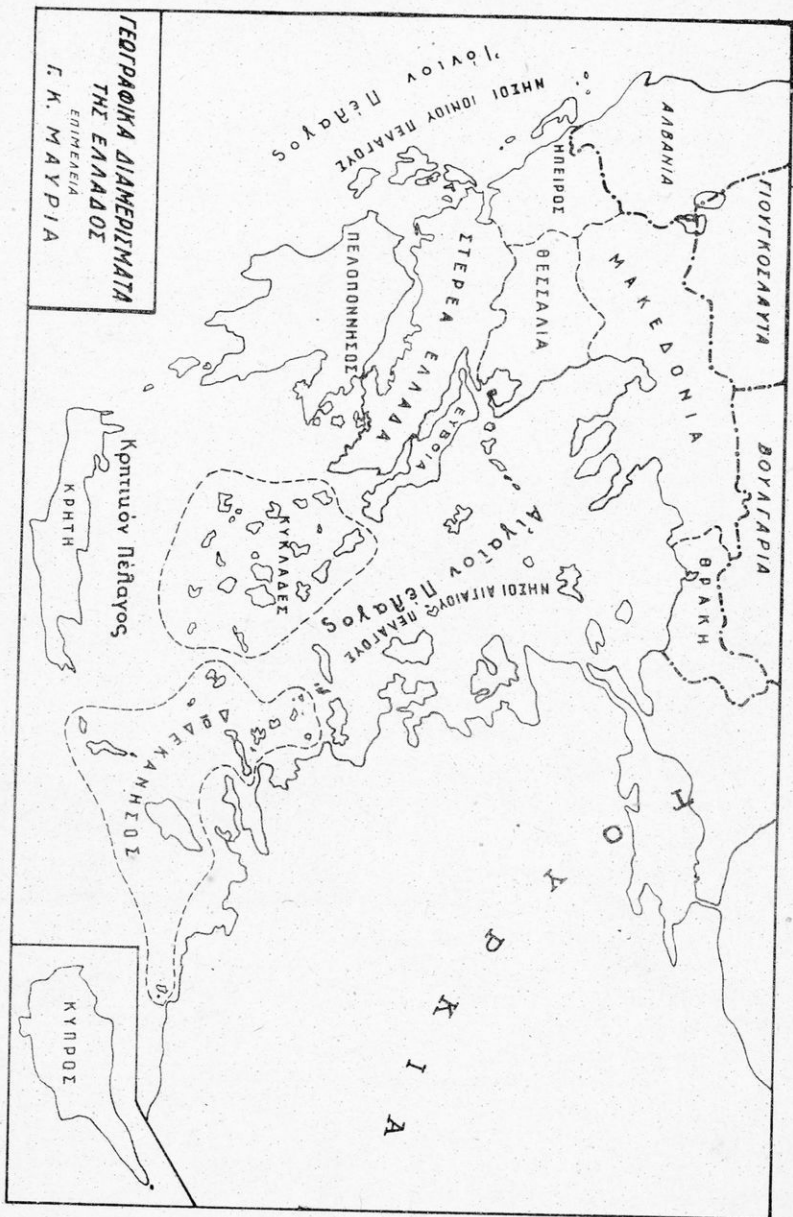
Ἡ Κοινότητά μου ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαρχίας
. τοῦ Νομοῦ
Οἱ ἐπαρχίες τοῦ Νομοῦ μου εἶναι 1) 2) 3)
Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας μου εἶναι
Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου εἶναι
Γιὰ νὰ μεταβῶ στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου
Τὸ καλλιεργούμενο ἔδαφος τοῦ Νομοῦ μου παράγει τὰ ἐξῆς προϊόντα
Στὰ ἐργοστάσια τοῦ Νομοῦ μου παράγονται τὰ ἐξῆς προϊόντα

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ποιοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ποταμοὶ τοῦ Νομοῦ σου;
. οἱ λίμνες;
- 2) Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη (βουνὰ) τοῦ Νομοῦ σου καὶ πῶς ὀνομαζόν-
ται;
- 4) Ζαίρεις ποῖο εἶναι τὸ πιὸ ὄραϊο καὶ τὸ πιὸ σημαντικό: (Δρόμοι, μνημεῖα, ἐκ-
κλησιᾶς, γέφυρες, ἐργοστάσια κ.τ.λ.) στὸ Νομό σου;
- 5) Ποιοὶ εἶναι οἱ Νομοὶ πὺν συνορεύουν μὲ τὸ δικό σου;

γ) Τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα

- 1) Ὁ Νομός μου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσμα-
τος
- 2) Τοῦ ἰδίου διαμερίσματος μέρη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νομό μου, εἶναι
καὶ οἱ Νομοὶ
- 3) Ἡ πιὸ σπουδαία πόλι τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσματός μου
εἶναι
- 4) Τὸ πιὸ μεγάλο λιμάνι εἶναι
- 5) Οἱ πιὸ σπουδαῖοι ποταμοὶ εἶναι
- 6) Τὰ πιὸ σπουδαῖα ὄρη εἶναι
- 7) Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα ἐξάγονται
- 8) Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς γεωργίας εἶναι
. τῆς κτηνοτροφίας εἶναι
. τῆς βιομηχανίας εἶναι
- 9) Γιά νὰ μεταβῶ στὴν πιὸ σπουδαία πόλι τοῦ διαμερίσματός μου
πρέπει νὰ χρησιμοποιήσω τὸ πὺν περ-
νάει ἀπὸ τίς πόλεις
- 10) Στὸ διαμέρισμά μου γεννήθηκαν οἱ ἔνδοξοι ἄνθρωποι πὺν διε-
κρίθηκαν στὰ γράμματα στὶς καλὰς τέ-
χνες στὶς ἐπιστῆμες
. στὶς ἀγαθοεργίας
ἢ ὑπῆρξαν ἥρωες πατριῶτες

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (ΜΟΡΙΑΣ)

Τόποι και ἄνθρωποι τοῦ Μοριᾶ

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴν *Πελοπόννησο*, τὸ Μοριᾶ. Αὐτὸ τὸ μεγάλο «πλατανόφυλλο» εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ φημισμένα καὶ τὰ πιὸ ὁμορφα κομμάτια τῆς Ἑλλάδος μας.

Τὰ νεῦρα τοῦ πλατανόφυλλου τούτου εἶναι τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια τῆς χώρας. Τὰ βαθεῖα σχισίματά του εἶναι οἱ μεγάλοι καὶ πολυκύμαντοι κόλποι, ἐνῶ οἱ μεγάλες διχάλες του εἶναι τὰ νοτιώτερα ἀκρωτήρια τῆς Ἑλλάδος μας.

Κοιτάξετε τὸ «πλατανόφυλλο» μὲ τὴ μεγάλη ποικιλία τῆς ἀκροθαλασσιᾶς του, μὲ τὶς ράχες τῶν βουνῶν του καὶ τὰ βαθουλώματα τῶν κάμπων καὶ τῶν κοιλάδων του, μὲ τοὺς κάβους καὶ τὶς δαντελωτὲς ἀμμουδιές του.

Μὲ τὸ κοτσάνι του μόνο συνδέεται μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἄν ἔλειπε αὐτὸ, ὁ Μοριᾶς, θὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερο νησί μας. Τὸ «πλατανόφυλλο» ὁμως αὐτὸ, εἶναι ἓνα ζωντανὸ κομμάτι. Ἱστορίας, ὅπου μπορεῖς νὰ διαβάσης περιπέτειες ἀνθρώπων, ομάδων, πολιτειῶν καὶ τόπων ποὺ ἀρχίζουν μπροστὰ ἀπὸ 3000 χρόνια.

Κάθε ραχοῦλα, κάθε κοιλάδα, κάθε λιμάνι, κάθε βράχος, κάθε πέτρα, ἔχει νὰ σοῦ διηγηθῇ τὴν ἱστορία της.

Πόσοι κόσμοι, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα, δὲν ἔγραψαν μὲ τὸ πνεῦμα τους, τὴν ὁμορφιά τους καὶ τὸ αἷμα τους τὴ μεγάλη ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ, «τοῦ πλατανόφυλλου», ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὴ γαλανὴ ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ *Μαλέα* καὶ τοῦ *Ταινάρου*!

Ὁ τόπος πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ τὸν *Πέλοπα*, τὸ γυιὸ τοῦ *Ταντάλου*, ποὺ ὁ μῦθος μᾶς λέει πὼς γεννήθηκε στὴ *Μαγνησία* τῆς *Μικρᾶς Ἀσίας*.

Ὁ παλιὸς μῦθος μᾶς λέει πὼς νίκησε σὲ ἀρματοδρομία τὸν πιὸ τρανὸ Βασιλιά τῆς χώρας, τότε, τὸν *Οινόμαο* καὶ κέρδισε τὴν ἀγάπη τῆς κόρης του, *Ἰπποδάμειας*. Κατόπιν ἀνακηρύχθηκε βασιλιάς καὶ ὀλόκληρη ἡ χώρα ὠνομάστηκε *Πελοπόννησος*.

Ἀπὸ τότε στὴν Πελοπόννησο στεργιῶθηκαν πολιτείες καὶ ἔζησαν κόσμοι, ποὺ παραμένουν ἀθάνατοι στὴν Ἑλληνικὴ μας ἱστορία.

Γ. Κ. Μαυριᾶ, Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν Γ'-Δ' Δημοτικῶν

Οι κόσμοι αὐτοὶ ποὺ τὰ θαυμαστὰ ἐρείπιά τους μᾶς ξαναζωντανεύουν ἱστορικὲς ἀναμνήσεις, περιπέτειες καὶ περιστατικά, νίκες καὶ ἀτυχίες εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ὁ μεσαιωνικὸς καὶ ὁ νεώτερος.

Τὸν ἀρχαῖο κόσμο τὸν θαυμάζουμε στὶς χρυσοὲς Μνηκῆνες μὲ τοὺς θαυμαστοὺς τάφους της,

μαστοὺς τάφους της, στὴν Τίρυνθα μὲ τὰ Κυκλώπεια καὶ Πελασγικὰ τεῖχη, στὴν Ἐπίδαυρο μὲ τὸ περίφημο θέατρο καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖο, στὴ Σπάρτη μὲ τοὺς ἀήτητους ἄνδρες της καὶ σὲ τόσα ἄλλα.

Τὸν μεσαίωνα, ποὺ τὴν Πελοπόννησο τὴ κρατοῦν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ προπάντων οἱ Φράγκοι, τὸν βλέπομε στὰ κάστρα, ποὺ στέκονται ἀλύγιστα — στὸ πείσμα τοῦ χρόνου— γύρω- γύρω, στὸ Μοριά: Τὸ Ρίον, τὸ Χελμουῦσι, ἡ Κορώνη, ἡ Μεθώνη, ἡ Καλαμάτα, ἡ Μονεμβασία, ὁ Μυστράς, ἡ Καρύταινα, τὸ Παλαμῆδι, τὸ Ἀγγελόκαστρο, ὁ Ἀκροκόρινθος. Κι ὕστερα ὁ Μοριάς τῆς ἐπαναστάσεως: Ἡ Ἁγία

Εἰκ. 18. Ζεῦγος Πελοποννησίων μ' ἔθνικὲς ἐνδυμασίες.

Λαύρα, τὰ Δερβενάκια, ἡ Τριπολιτσά, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

Καὶ τέλος ὁ σημερινὸς Μοριάς, ποὺ τὸν ἐξουσιάζει ὁ κερδοφόρος Ἐρμῆς, ὁ τόπος τῆς μεγάλης παραγωγῆς, τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ «χώρα» ποὺ μᾶς θυμίζει καὶ μᾶς ἱστορεῖ τόσα πολλὰ. Εἶναι καὶ ὁ πληθυσμὸς της ποὺ δίνει πάντα ξεχωριστὴ ζωὴ καὶ ἰδιαίτερον ἔκφρασι στὸν πολύμορφον καὶ χαριτωμένον αὐτὸν τόπον.

α) Γεωφυσική περιγραφή της Πελοποννήσου

Διαμόρφωσι του ἔδαφους. Για νὰ βλέπαμε πῶς πραγματικά εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου θὰ ἔπρεπε νὰ πετούσαμε ἐπάνω τῆς μὲ ἕνα ἀεροπλάνο. Αὐτὸ ὁμως δὲ μᾶς εἶναι εὐκόλο. Κι ἔτσι θὰ ἰδοῦμε τὴν Πελοπόννησο πῶς εἶναι, ἐπάνω στὸ Γεωφυσικὸ χάρτη μας.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ξεχωρίζομε πολλοὺς ὄρεινους ὄγκους, πού ξεχώνονται ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς πρὸς ὄλες τὶς μεριές.

Τὰ πεδινὰ τμήματα εἶναι μικρότερα καὶ βρίσκονται γύρω στὰ παράλια.

Τὰ σημαντικώτερα βουνὰ τῆς εἶναι: Στὰ βόρεια τὸ *Παναχαϊκόν*, τὰ *Ἀρσαλία* (Χελμός) καὶ ἡ *Κυλλήνη* (Ζήρεια). Στὸ κέντρον τὸ *Μαίναλον* καὶ τὸ *Ἀρτεμήσιον*. Στὰ δυτικά, ὁ *Ἐρύμανθος*, ἡ *Φολόη* καὶ ἡ *Ἰθώμη*. Καὶ στὰ νότια ξαπλώνονται παράλληλα ὁ *Πάρων* καὶ τὸ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου ὁ *Τάυγετος* (2.400 μ.).

Οἱ πεδιάδες τῆς δὲν ἔχουν μεγάλη ἔκτασι καὶ ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Κόρινθο κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. Σχεδὸν συνέχεια εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς *Ἡλείας*, (ἡ μεγαλύτερη τῆς Πελοποννήσου). Στὰ νότια εἶναι οἱ πεδιά-

Εἰκ. 19. Τὸ ἰσθμὸν Χελμός. Πηγὴ Στυγός.

δες τῆς *Μεσσηνίας* καὶ *Σπάρτης*. Στὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου σχηματίζεται τὸ *Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον*, πού χωρίζεται ἀπὸ τὸ βουνὸ Μαίναλον σὲ δύο: τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἀκόμη πρέπει ν' ἀναφέρωμε τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους—Ναυπλίου.

Τόσο στὶς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ὅσο καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριά ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου ἴσαμε τοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ Ταϊνάρου, πουθενὰ δὲ λείπει τὸ πράσινο.

Ἀκόμη, κι ὅπου ἡ πέτρα ἀποκλείει τὴν καλλιέργεια, κι ὅπου οἱ πλαγιές τῶν βουνῶν κατεβαίνουν γυμνές ἀπὸ δάση, ὑπάρχει ἀτέλειωτη ἡ

βλάστησι τοῦ θάμνου. Ὁ Μοριάς ἔχει τὴν πλουσιώτερη καὶ ἀφθονώτερη *χλωρίδα*, ἀπ' ὅλη σχεδὸν τὴν ἔκτασι τῆς γραφικῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ποταμοί: Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ εἶναι ὁ *Ἄλφειός*, ὁ μεγαλύτερος τῆς Πελοποννήσου, μὲ δυὸ παραποτάμους, τὸ *Λάδωνα* καὶ τὸν *Ἐρύμανθο*, καὶ ὁ *Πηνειός*. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ἀκόμη ὁ *Ἐυρώτας* ποῦ χύνεται στὸ Λακωνικὸ κόλπο. Μικρότεροι εἶναι ὁ *Σελινόυς* καὶ ὁ *Βοραϊκός* ποῦ χύνονται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο, ὁ *Πάμισος* τῆς Μεσσηνίας καὶ ὁ *Ἰναχος* τῆς Ἀργολίδας.

Λίμνες: Ὅλες εἶναι μικρῆς σὲ ἔκτασι καὶ γνωστῆς ἀπὸ τὴ Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ *Φενεός*, ἡ *Στυμφαλία*, ἡ *Μανωλάδα*, ἡ *Μουρνιά* καὶ ἡ *Ἀγουλινίτσα*.

Τὰ παράλια: Τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ἔχουν μεγάλο καὶ ἀνώμαλο διαμελισμό. Ἔτσι σχηματίζουν πολλῆς μικρότερες χερσόνησες, βαθεῖς κόλπους καὶ πολλὰ ἀκρωτήρια.

Χερσόνησοι: Ἀργολικὴ, Πάρνωννα, Ταΰγετου καὶ Μεσσηνιακὴ.

Κόλποι: Σαρωνικός, Κορινθιακός, Πατραϊκός, Κυπαρισσιακός, Μεσσηνιακός, Λακωνικός καὶ Ἀργολικός.

Ἀκρωτήρια: Ρίον, Ἄραξος (Πάπας), Κυλλήνη, Κατάκωλον, Ἀκρίτας, Ταίναρον, Μαλέας καὶ Σκύλαιον.

Νῆσοι: Ὑδρα, Σπέτσαι, Πόρος, Κύθηρα, Ἀντικύθηρα, Σφακτηρία καὶ Οἶνοσες.

Ἴσθμοι — Πορθμοί. Ὁ Ἴσθμός τῆς Κορίνθου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ ἀνοιγα καὶ τῆς διώρυγας ἔγινε *πορθμός*, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται *ἰσθμός*.

Θέσι καὶ ἔκτασι: Ἡ χερσόνησος τῆς Πελοποννήσου ἔχει ἔκτασι 21.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.300.000 κατοίκους.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

Γεωργία: Ἡ Πελοπόννησος ἔχει τὸν πλουσιώτερο γεωφυσικὸ διαμελισμὸ καὶ τὴ μεγαλύτερη ποικιλία παραγωγῆς προϊόντων. Καλλιεργεῖται σχεδὸν τὸ 1/6 τῆς ἐπιφανείας τῆς καὶ μπορεῖ ἀκόμη ν' αὐξηθῇ ὁ καλλιεργήσιμος τόπος.

Τὸ περίεργο εἶναι, πὼς στὴν ἀπέραντη αὐτὴ ποικιλία τῆς παραγωγῆς, ἡ μισὴ ἀπὸ τὴν ἔκτασι τοῦ καλλιεργημένου ἐδάφους ἀφιερώνεται στὰ δημητριακὰ καὶ κυρίως στὸ *σιτάρι*.

Τὸ κυριώτερο ὅμως προϊόν, ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψι, εἶναι ἡ *σταφίδα*. Καλλιεργεῖται κυρίως στὴν βορειοδυτικὴ πλευρὰ ἀπὸ τὴν Κόρινθο μέχρι τὴν Καλαμάτα (σταφίδα μαύρη καὶ ροζακιά).

Κατόπιν ἔρχονται: Τὰ *κρᾶσιά*, ποῦ παράγονται παντοῦ. Τὸ *λάδι*, ποῦ τὸ καλύτερο σὲ ποιότητα παράγεται στὴ Μάνη καὶ Μεσσηνία. Τὰ *σῦκα* ποῦ παράγονται στὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας. Τὰ *ἐσπεριδοειδῆ* καὶ

τά **λαχανικά** που παράγονται στα παραλιακά μέρη και κυρίως στην 'Ηλεία, Μεσσηνία και 'Αργολίδα.

'Ακόμη καλλιεργούνται οι **πατάτες** (δροπέδιον Τριπόλεως), το **ρούζι** (Μεσσηνία) και το **βαμβάκι**. 'Ανεπτυγμένη είναι ή **δενδροκομία** και ή **μεταξοκαλλιέργεια**, κυρίως στη Μεσσηνία.

'Η Πελοπόννησος ἔρχεται πρώτη στην 'Ελλάδα στην παραγωγή σταφίδας, σταφυλιών, κρασιού, σύκων και οίνοπνευμάτων.

Κτηνοτροφία : 'Η κτηνοτροφία δέν είναι αξιόλογη, ἄν και παντοῦ τρέφουν ζῶα : πρόβατα, γίδια, γουρούνια, βόδια, ἄλογα και πουλινικά. Οἱ μεγαλύτερες κτηνοτροφικές περιφέρειες είναι : ή 'Αρκαδία και ή 'Ηλεία. Τά κτηνοτροφικά προϊόντα είναι τά κρέατα, τά δέρματα, τά μαλλιά και τά γαλακτερά (γάλα - τυρί - βούτυρο).

Δασικά προϊόντα : Δάση μεγάλα δέν ἔχει ή Πελοπόννησος. Μεγάλα τμήματα τῶν βουνῶν της σκεπάζονται ἀπό ἄκαρπα και λίγο ἄχαρα δέντρα, ἄγριες ἀχλαδιές, ἄγριελιές, πουρνάρια, σκίνα και κουμαριές, κυρίως στην Κεντρική Πελοπόννησο.

Μικρότερα είναι τά δάση της Βελανιδιάς (Φολόη—'Ερύμανθος) τοῦ πεύκου ('Ηλεία) και τοῦ ἔλατου (Βυτίνα 'Αρκαδίας). 'Από τά δάση της βγαίνει ὀλίγη ξυλεία, πολλά ξυλοκάρβουνα και ἄρκετο ρετσίνι.

'Αλιευτικά προϊόντα : Πολλά ψάρια ψαρεύονται στις λιμνοθάλασσες τοῦ Καϊάφα, της 'Αγουλινίτσας και στην περιοχή της Πύλου.

'Ορυκτά : 'Η Πελοπόννησος είναι πτωχή σέ ὀρυκτά και μέταλλα. Πλησίον της Κυπαρισσίας ἐξάγεται **λιγνίτης**, ὄχι και καλῆς ποιότητας, και **ἀσφαλτόλιθος** στην κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα και τούς Γαργαλιάνους της Μεσσηνίας.

'Ιαματικές πηγές : Πολλές ἰαματικές πηγές βρίσκονται στη δυτική παραλία της χώρας : Καϊάφας, Καβάσιλα, Κυλλήνη και στην ἀνατολική παραλία : Λουτράκι και Μέθανα.

Βιομηχανία : 'Η βιομηχανία είναι ἄρκετά ἀνεπτυγμένη. Πολλά ἐργοστάσια ὑπάρχουν στην **Πάτρα**, που κατασκευάζουν χαρτί, ἐκλεκτά κρασιά, οἰνόπνευμα, οἰνοπνευματώδη ποτά και συσκευάζουν τη σταφίδα σέ κουτιά και κιβώτια για τὸ ἐξωτερικὸ κ. ἄ. Στὸ **Αἶγιο** μεγάλο ἐργοστάσιο χαρτοποιίας. Στην **Καλαμάτα** ἐργοστάσια κατεργασίας της μεταξῆς, τοῦ καπνοῦ, κατασκευῆς ποτῶν, συσκευασίας σύκων για τὸ ἐξωτερικὸ μεγάλοι ἀλευρόμυλοι κ. ἄ.

'Ακόμη στην **Τρίπολη** ἐργοστάσια φανελλοποιίας και στο "Αργος—Ναύπλιον ἐργοστάσια κονσερβοποιίας φρούτων και ντοματοπελτέ.

'Εμπόριον : Τὸ ἐμπόριον είναι πολὺ ἀνεπτυγμένον, γιατί τά προϊόντα της χώρας : ἐλιές, λάδι, σταφίδα, κρασιά, σταφύλια, σκα, ἔσπεριδοειδή, φρούτα, λαχανικά κ. ἄ. στέλλονται στην ὑπόλοιπη 'Ελλάδα και ἐξάγονται στο ἐξωτερικὸ, στις ξένες χώρες.

Συγκοινωνία : 'Η συγκοινωνία της Πελοποννήσου είναι ή καλύτερη

της Ἑλλάδος. Ἐξυπηρετεῖται μὲ τούς σιδηροδρόμους, τούς αὐτοκινητοδρόμους καὶ τὴν ἀεροπλοῖα,

Σιδηροδρομικὲς γραμμὲς: α) Πειραιᾶς—Κόρινθος Κιάτον—Ξυλόκαστρον—Αἴγιον—Πάτρα—Πύργος—Καλαμάτα. β) Πειραιᾶς—Κόρινθος—Ἄργος—Τρίπολι—Μεγαλόπολι—Καλαμάτα. Ἀκόμη μικρὲς διακλαδώσεις.

Αὐτοκινητόδρομοι: Οἱ πόλεις Κόρινθος, Πάτρα, Πύργος, Τρίπολι, Ἄργος, Ναύπλιον, Σπάρτη, Καλαμάτα καὶ ἄλλες συνδέονται ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, τὴν Ἀθήνα.

Ἀκόμη τοπικοὶ αὐτοκινητόδρομοι συνδέουν πολλές μικρὲς πόλεις καὶ χωριά μὲ τὶς παραπάνω πόλεις.

Ἀεροπλοῖα: Μὲ πλοῖα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. Ἀκόμη ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, Ναύπλιον, Γυθείον, Καλαμάτα, Πύλος, Κυπαρισσία καὶ ἐπιστροφή.

Λιμάνια: Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Πελοποννήσου εἶναι: τῆς Πάτρας, Καλαμάτας, Γυθείου, Κατακόλου, Ναυαρίνου καὶ Αἰγίου.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

Ἡ Πελοπόννησος διαιρεῖται σήμερα σὲ 7 Νομούς: 1) Κορινθίας, 2) Ἀργολίδος, 3) Ἀρκαδίας, 4) Ἀχαΐας, 5) Ἡλείας, 6) Μεσσηνίας καὶ 7) Λακωνίας.

1. Νομὸς Κορινθίας

Ὁ νομὸς Κορινθίας κατέχει καὶ ἀνατολικά τοῦ ἰσθμοῦ ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἐχει ἕκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 113.000 κατοίκους.

Στὸ νομὸ ὑφάνεται μόνον ἓνα βουνὸ ἢ *Κυλλήνη* (Ζύρεια) 2.375 μ. Ἡ μόνη λίμνη ποῦ ὑπάρχει εἶναι ἡ *Στυμφαλία*, γνωστὴ ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἡρακλῆ, (Στυμφαλίδες ὄρνιθες). Μικρὰ ποταμάκια διαρρέουν τὸ νομὸ καὶ χύνονται στὸν Κορινθιακὸ κόλπον.

Ὁ Νομὸς εἶναι σχεδὸν πεδινὸς καὶ τὸ τμήμα τῆς Κορινθιακῆς γῆς πρὸς τὸν Κορινθιακὸ εἶναι εὐφορώτατο καὶ παράγει πολλὰ προϊόντα ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ περίφημη μαύρη *Κορινθιακὴ σταφίδα*. Ἄλλο ἄξιο λόγου προϊόν εἶναι τὰ κρασιά, κυρίως τῆς Νεμέας καὶ τὰ δημητριακά.

Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιά μόνον ἐπαρχία, τὴν ἐπαρχία Κορινθίας. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Κόρινθος* (13.000 κάτ.) ποῦ εἶναι ἀπὸ τὶς πῖο παλιές, ἱστορικές, ἔνδοξες, καὶ πολυάνθρωπες πόλεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε ἐποχὴ στὴν ἀρχαιότητα, ποῦ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἔφθανε τὶς 400.000 κατοίκους!

Τόσος ἦταν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς Κορίνθου τὰ πα-

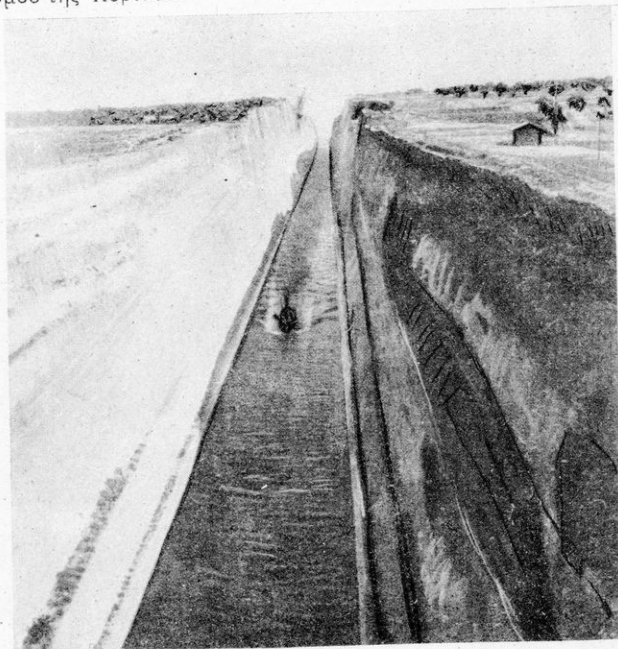
λιά χρόνια, πού οί άρχαίοι έλεγαν : «Δέν είναι εύκολο στόν καθένα νά πάη στην Κόρινθο».

Μετά την τέλεια καταστροφή της από τό σεισμό του 1928 ξαναχτίστηκε μέ άντισεισμικά οικήματα και σήμερα είναι μιά πολιτεία χαρούμενη, πολιτισμένη από τις πιό αξιόλογες τής Έλλάδος.

Άπέναντι από την Κόρινθο, πρós τή Στερεά Έλλάδα, βρίσκεται ή Λουτρόπολι, τό *Λουτρόκι*. Ωραίο μέρος, στό όποιο τά πάντα έχουν γίνει από τόν άνθρωπο για νά όμορφήνουν τό τοπεϊό, πού δέν ήταν τέτοιο από φυσικό του.

Τά περιποιημένα και πολυάριθμα ξενοδοχεία του, οί φροντισμένες ίσματικές πηγές του και τό θαυμάσιο παραθαλάσσιο πάρκο του δημιουργούν τή χαρά και τήν άξία του τόπου, πού τό καλοκαίρι ξεχειλίζει από κίνηση και ζωή. Άλλες κωμοπόλεις είναι τό *Κιάτον*, τό *Περιγιάλι*, τό *Βραχάτι*, τό *Δεσβέτι*, ό "*Άγιος Γεώργιος*, ό "*Άγιος Βασίλειος*, τό *Συλόκαστρον*, τό *Χιλιομίδι* και ή *Νεμέα*.

Άρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι : Κόρινθος, Άκροκόρινθος, Ίσθμια, Νεμέα, λίμνη Στυμφαλία και ένα μεγάλο τεχνητό έργο, ή διάρυγα του Ίσθμου τής Κορίνθου

Εικ. 20. Ο ΙΣΘΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Άναγνώσματα

Καθώς περνούμε τή μεγάλη γέφυρα του Ίσθμου και κοιτάζομε τό μακρό-

συρτο υδάτινο αὐλάκι, πὸν μεταβάλλει τὴ χειρόνησο τοῦ Μοριᾶ σὲ νησί, μᾶς ἔρχον-
ται στὸ μυαλό μας τόσες καὶ τόσες σκέψεις.

Πόσες προσπάθειες καὶ χαμένοι κόποι χρειάστηκαν γιὰ τὰ γίνη τὸ ὄνειρο
πραγματικότητα.

Ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια οἱ ἄνθρωποι ἐννίωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ κόψουν τὸ
λαιμὸ αὐτοῦ τῆς γῆς, πὸν χώριζε τὸν Σαρωνικὸ ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Μὰ μέ-
χρι τὸ 1893 τὸ πρῶμα ἔμεινε ἀκατόρθωτο.

Τὴν πρώτη προσπάθεια τὴν ἔκαναν οἱ Κνίδιοι, μὰ ἡ Πυθία τοὺς ἐσταμάτησε :
«Χαλεπὸν ἀνθρώπων τὰ θεῖα βιάσασθαι».

Ἄλλοτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀργότερα καὶ αὐτὸς ἀπέτυχε, ὅπως καὶ ὁ Ἡρώδης ὁ
Ἄτικος, καὶ ὁ ἀπαισίος Νέρων. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Βενετσιᾶνοι, πολὺ ἀργότερα, στὰ 1585.

Τὸ μέγα ἔργον ἔγινε στὰ νεώτερα χρόνια καὶ τελείωσε τὸ 1893. Νά, τί γράφει
ὁ χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς : «Ἡ διώρυξ παρεδόθη ἤδη πανηγυρικῶς εἰς τὴν ναυ-
τιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ δὲ ὕδατα αὐτῆς ἀρχόνται προσεχῶς δεχόμενα τὰ πρῶτα
σκάφη ἐξ Ἀνατολῶν καὶ ἐκ Δυσσῶν. Τύχη ἀγαθὴ ! Εἶθε τὸ μέλλον νὰ ἀνταμείψῃ
τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκτελεσάντων τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἥτις τόσα ὠφελήματα προ-
ῶρισται νὰ πορίσῃ εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον».

Ο ΠΕΥΚΙΑΣ ΤΟΥ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ

Ἄ τὰξιδιώτης πὸν πορεύεται κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, πρὸς τὴν
Πάτρα, χαίρεται τὴν καταπράσινη καὶ εὐφροσύνη αὐτῆς γῆς, πὸν στέκεται πάντα
πλουσιοπάροχη στὸν καλλιεργητή.

Σ' ὅλες τὶς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά ὁ ὄργασμός τῆς συγκομιδῆς καὶ τῆς ἐμ-
πορικῆς συναλλαγῆς εἶναι πάντα ζωηρὸς καὶ ἐντονος.

Τὸ πὸ ὁμοῦ ὁμορφο μέρος αὐτῆς τῆς εὐλογημένης γῆς εἶναι ὁ «Πευκιάς τοῦ
Ξυλοκάστρου», πὸν μὲ τὸ δίκην τους ἀγαποῦν καὶ συχνάζουν τὸ καλοκαίρι οἱ
Ἀθηναῖοι.

Ἄ πευκιάς αὐτὸς πὸν κατεβαίνει μέχρι τὴν ἀσπριδερεὴ ἀμμουδιά, εἶναι τὸ
καμάρι τοῦ τόπου.

Οἱ βελόνες τῶν πεύκων ἔχουν στρώσει τὸ χῶμα μὲ ἄφθονο πῦσι. Χάνεται τὸ
βῆμα μέσα στοὺς ἴσκιους καὶ στὴν ἀνακουφιστὴ μαλακωσιά. Τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ Του-
ρισμοῦ, ἐξάαιρετο δῆγμα πολιτισμοῦ, λευκάζει ἀνάμεσα στὰ καταπράσινα πεύκα.

Εἶναι γλυκεῖα καὶ πρᾶϊντικὴ αὐτὴ ἡ φύση, πὸν προσφέρει στὸν ἄνθρωπο τὸ
ἀριστοτέχνημα τοῦ πεύκου, τὴ στρωτὴ ἀεροθαλασσιά καὶ τὸ ἀκύμαντο γαλανὸ νερό.

2. Νομὸς Ἀργολίδος

Ἄ Νομὸς Ἀργολίδος βρέχεται ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ καὶ τὸν Ἀργολικὸ
κόλπο καὶ ἔχει ἓνα σημαντικὸ ἀκρωτήριο, τὸ Σκύλαιο. Ἐχει ἔκτασι
2.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 85.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ὀρεινὸ μὲ κύρια ὄρη τὸ Ἀρ-
τεμῆσιο (1770 μ.) καὶ τὸ Ἀραχναῖο (1200 μ.).

Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάδα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ Ἀργολικὴ, τὴν ὁποῖα

διαρρέει ο χείμαρρος **"Ιναχος**, πού χύνεται στον 'Αργολικό κόλπο.

Τά κυριώτερα προϊόντα του νομού είναι τὰ δημητριακά, τὰ λαχανικά, τὸ λάδι, οἱ ἐλιές, τὰ ἐσπεριδοειδή καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Τὸ πῶς ὅμως εὐφορο καὶ ἀποδοτικὸ τμήμα του νομού εἶναι ὁ κάμπος τῆς 'Αργολίδος. Παράγει ἄφθονα λαχανικά, ἐσπεριδοειδή, φρούτα (ἀχλάδια κ.τ.λ.), ντομάτες, ἐξαιρετικὰ πεπόνια καὶ ἄλλα, μὲ τὰ ὅποια τροφοδοτεῖται ἡ 'Αθήνα καὶ ὁ Πειραιάς.

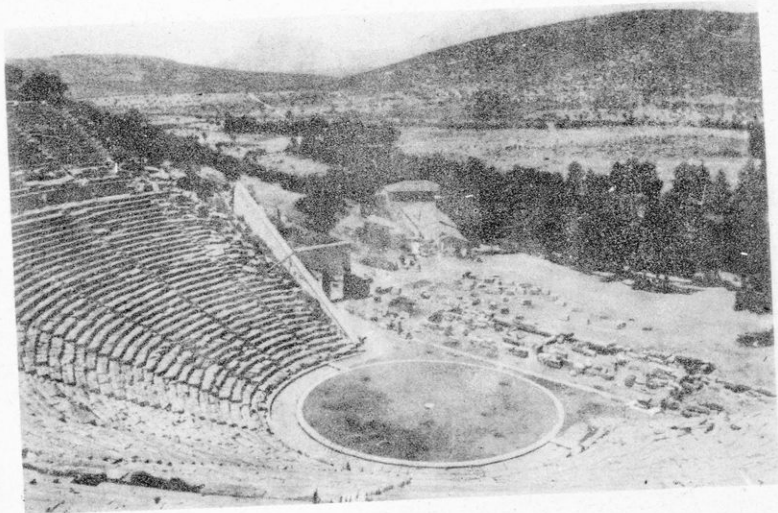
Ὁ νομὸς ἔχει καλὴ συγκοινωνία, μὲ σιδηρόδρομο, αὐτοκινητοδρόμους καὶ στὰ παράλια μὲ πλοῖα.

Διοικητικὴ διαίρεσις

'Επαρχίες: Ὁ νομὸς ἔχει 3 ἐπαρχίες 1) **Ναυπλίας** μὲ πρωτ. τὸ **Ναύπλιον** (8.500 κάτ.) πού εἶναι καὶ πρωτ. του νομού. Ὁμορφὴ πόλι, ἀπὸ τίς πῶς γραφικὲς τῆς 'Ελλάδος, μὲ καλὴ ρυμοτομία. Τὸ Ναύπλιο ἐγίνε ἡ πρώτη πρωτ. τῆς 'Ελλάδος (1828 — 1834). Ἡ πόλι εἶναι χτισμένη σὲ ἀσφαλὴ λιμένα καὶ στεφανώνεται γύρω μὲ τρία ἐνετικὰ φρούρια: τὸ **Παλαμῆδι**, τὴν **Ἀκροναυπλία** καὶ τὸ **Μπούρτζι**.

Οἱ περιποιημένοι δρόμοι, τὰ παλιὰ σπίτια καὶ τὰ πολλὰ ἀγάλματα ἀφήνουν στὸν ἐπισκέπτη τὴν ἐντύπωσι, ὅτι καὶ διατηρεῖται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀρχοντιά τῆς πρώτης πρωτεύουσας τῆς 'Ελλάδος.

2) **'Επαρχία "Αργους** μὲ πρωτ. τὸ **"Αργος** (15.000 κάτ.). Ἡ πόλι

Εἰκ. 21. Τὸ περίφημο ἀρχαῖο θέατρο τῆς 'Επιδαύρου.

είναι από τις αρχαιότερες της Ελλάδος και οι ανασκαφές έφεραν σέ φώς πολλές αρχαιότητες. Στη δυτική πλευρά της πόλεως ύψώνεται ή Παλιά άκρόπολι «Λάρισα», με ισχυρό φρούριο.

Η σημερινή πόλι παρουσιάζει ζωηρή έμπορικη κίνησι, γιατί βρίσκεται στο κέντρο του πλούσιου Αργολικού κάμπου.

3) Έπαρχία Έρμιονίδος με πρωτ. τὸ **Κρανίδι** (4.000 κάτ.). Τὸ σπουδαιότερο προϊόν της Έπαρχίας είναι τὸ λάδι.

Ιστορικοί και Αρχαιολογικοί τόποι: Η **Τίρυνθα**, στην όποία σώζονται άρχαία κυκλώπεια τείχη. Βρίσκεται σέ απόστασι μίας ώρας από τὸ Ναύπλιο.

Οί Μυκῆνες, πού ύπήρξαν τὸ κέντρο του Μυκηναϊκού πολιτισμοῦ. (Θυμηθῆτε τὸν άρχιστράτηγο τῶν Ἑλλήνων και βασιλιᾶ τῶν Μυκηνηῶν κατά τὴν έστρατεία της Τροίας, Ἀγαμέμνονα).

Ἀκόμη τὸ **Ἄργος** και ἡ **Ἐπίδαυρος** με τὸ περίφημο άρχαίο νοσοκομείο της, τὸ **Ἀσκληπιεῖο** και τὸ άκόμη περιφημότερο άρχαίο **θέατρο** της **Ἐπίδαυρου**, πού διατηρεῖται θαυμάσια και έχει τὴν καλύτερη άκουστική στὸν κόσμο. Ἀκόμη ένα από τὰ θαύματα του άρχαίου κόσμου!

Οί σπουδαιότερες κωμοπόλεις του νομοῦ είναι : ὁ Ἀχλαδόκαμπος, ἡ Νέα Κίος, ἡ Καρυά, ὁ Ἄγιος Βασίλειος, τὸ Λυγουριό, τὸ Ἀραχναῖο, ἡ Νέα Ἐπίδαυρος και ἡ Ἐρμιόνη.

Ἀ ν α γ ν ὄ σ μ α τ α

ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

Οί άρχαίες Μυκῆνες βρίσκονται στα βόρεια του Αργολικού κάμπου, επάνω σ' ένα φαλακρό, από βλάστηση, λόφο. Ο επισκέπτης σήμερα δέν πρόκειται νά ιδῆ και νά θαυμάση πολλά πράγματα. Δέν έχουν οι Μυκῆνες τὸ μεγαλεῖο τῶν Δελφῶν και τὴν επιβλητική γαλήνη της Ἀρχαίας Ὀλυμπίας. Οί θησαυροὶ όμως, ὁ επιβλητικός τάφος του Ἀγαμέμνονα, ἡ θανμαστή Πύλη τῶν Δελφῶν και τόσα άλλα πού έφερε σέ φώς τὸ τσαπὶ και τὸ φτυάρι του Γερμανοῦ **Σλήμαν**, μᾶς ξαναζωντάνεψαν ένα μεγάλο Ἑλληνικό πολιτισμὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια π. Χ. Στην κορυφή του Λόφου ἦταν χωσμένο τὸ παλάτι του Ἀγαμέμνονα, πού ἡ ματιά του ἀγκάλιαζε ὀλόκληρο τὸν Αργολικό κάμπο μέχρι τὸν ἀκύναντο και ειδυλλιακό Αργολικό κόλπο.

Μεσα από τὰ ερειπια του λόφου τῶν Μυκηνηῶν και τοὺς θαυμαστοὺς και μοναδικούς γιγάντιους τάφους ξαναζοῦμε με τὴ μνήμη μας, τὸν πολύχρονο πολιτισμὸ τῶν ξακουστών πρώτων Ἑλλήνων πολεμάρχων, τῶν βοσκῶν και καλλιεργητῶν του εὐλογημένου Αργολικού κάμπου.

Καθήμενοι στα κράσπεδα του χαλασμένου παλαιου τῶν Μυκηνηῶν βλέπομε κάτω μακρὰ πρὸς τὴ θάλασσα. Και με τὴ φαντασία μας τὰ μακρινά σύννεφα πού σπρώχνει ὁ άνεμος πρὸς τὴν ξενιτιά, τὰ βλέπομε σὰν νά είναι τὰ πανιά τῶν μυθικῶν καραβιῶν, πού ξεκίνησαν κάποτε με τὸν Ἀγαμέμνονα, γὰ τὴν ἀπόμακρη και θρυλική Τροία.

3. Νομός Ἀρκαδίας

Ὁ νομός Ἀρκαδίας κατέχει τὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου. Ἔχει ἔκτασι 4.350 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 154.000 κατοίκους. Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ ὀρεινότερο τῆς χερσονήσου. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι : τὸ **Μαίναλο**, τὸ **Ἀριεμῆσι**, τὸ **Δύρκειο**, τὸ **Παρθένιο** καὶ ὁ **Πάρνωνας**.

Πεδιάδες δὲν ὑπάρχουν. Στὸ κέντρο καὶ στὰ δυτικά τοῦ νομοῦ ἀπλώνεται τὸ **Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον** σὲ ὕψος 500—700 μ. τὸ ὁποῖο τὸ Μαίναλον χωρίζει σὲ δυὸ τμήματα : στὸ ὄροπέδιο τῆς Τριπόλεως καὶ στὸ ὄροπέδιο τῆς Μεγαλοπόλεως.

Ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία ξεκινᾷ ὁ ποταμὸς **Ἀλφειὸς** καὶ ὁ παραπόταμός του ὁ **Δάδων**, στὸ ὁποῖο ἔγινε μεγάλο ὕδροηλεκτρικὸ ἔργο.

Τὸ **κλίμα** τοῦ νομοῦ εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. **Προϊόντα** : Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, οἱ πατάτες, τὰ σκόρδα, τὰ κρασιά, τὰ κουκιά, καὶ ἀπὸ τὰ φρούτα τὰ μήλα. Ἀκόμη ἔχει καὶ ἀρκετὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Γενικὰ ὅμως ἡ Ἀρκαδία εἶναι ἡ πτωχότερη περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ γίνεται μὲ τὸ σιδηρόδρομο, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοῖα στὰ παράλια **Ἄστρος** καὶ **Λεωνίδιο**.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες. Ὁ νομός Ἀρκαδίας ἔχει 4 ἐπαρχίες, 1) Ἐπαρχία **Μαντινείας** μὲ πρωτ. τὴν **Τρίπολι** (17.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νο-

Εἰκ. 22. Ἡ Τρίπολι, πρωτεύουσα τῆς Ἀρκαδίας.

μοῦ. Ἡ Τρίπολι εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ προοδευτικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, στὸ μέσο τοῦ ὄροπεδίου ποῦ ἀπλώνεται μεταξὺ τῶν βουνῶν Μαινάλου — Ἀρτεμισίου καὶ Πάρνωνα.

Ἔχει θαυμάσιο πάρκο, κομψὸ θέατρο, δικαστικὸ μέγαρο, μιὰ μεγάλη ἐκκλησία, τὸν Ἅγιο Βασίλειο, ἄνετα ξενοδοχεῖα καὶ τὸ μεγαλύτερο νοσοκομεῖο τῆς Πελοποννήσου.

Εἶναι πάντα γεμάτη κίνησι καὶ ζωὴ καὶ ἐπειδὴ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. τὸ καλοκαίρι ἔχει μεγάλη παραθεριστικὴ κίνησι.

Στὰ βόρεια τῆς Τριπόλεως βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Μαγυνείας*, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ 362 π. Χ. ἀφοῦ νίκησε τοὺς Σπαρτιάτες.

Στὰ δυτικὰ βρίσκεται τὸ *Βαλιέτσι*, ὅπου ὁ Κολοκοτρώνης ἐνίκησε τοὺς Τούρκους στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Ἡ Τρίπολι ἦταν ἡ πρωτ. τοῦ Μοριᾶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐλευθερώθηκε πρώτη στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ Γέρο τοῦ Μοριᾶ.

2) *Ἐπαρχία Γορτυνίας* μὲ πρωτ. τὴ *Δημητσάνα* (2.000 κάτ.). Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγαλομάρτυρα Πατριάρχῃ Κων/λεως Γρηγορίου τοῦ Ε΄. καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Ἡ Δημητσάνα βρίσκεται στὸ πιὸ ὄρεινὸ καὶ πιὸ φτωχὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, σὰν μιὰ ἀετοφωλιά. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἐργαστήριο κατασκευῆς μπαρουτιοῦ καὶ ὄπλων καὶ εἶχε τὴν καλύτερη ἐλεύθερη σχολὴ μὲ περίφημη βιβλιοθήκη.

Ἔτσι ἔδωσε στὸ Ἔθνος τὸ 1821 τὰ δύο πολυτιμότερα ἐφόδια : τὰ ὄπλα καὶ τὰ βιβλία. Σήμερα δὲν παρουσιάζει καμμιά ζωὴ. Τὴ στολίζουν μόνο μνημεῖα καὶ κτίρια, ποῦ θυμίζουν στὸν ἐπισκέπητι ὅτι ἡ Δημητσάνα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς παλληκαριᾶς, τῆς ὠφέλιμης δραστηριότητος καὶ τῆς συγκινητικῆς αὐτοθυσίας.

Βορειοανατολικά τῆς Δημητσάνας εἶναι ἡ ἁμορφὴ κωμόπολι *Βυτίνα* μὲ τὸ θαυμάσιον κλίμα. Τὴ στεφανώνει περίφημο δάσος ἀπὸ ἔλατα, τὸ καλύτερο τῆς Πελοποννήσου.

3) *Ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως* μὲ πρωτ. τὴ *Μεγαλόπολι* (3.000 κάτ.). Ἡ πόλις εἶναι χτισμένη σὲ ὑψόμετρο 425 μέτρων, στὸ μέσον τοῦ πλούσιου καὶ γραφικοῦ ὄροπεδίου. Ἡ σημερινὴ Μεγαλόπολι εἶναι ἓνα πολὺ μεγάλο χωριὸ μὲ μιὰ τεράστια πλατεῖα στὴ μέση, μὲ μερικὸς καλοὺς δρόμους, λίγα καλὰ κτίρια καὶ τὸ ἐξαιρετὸ Γυμνάσιον, προσφορὰ τῶν Γορτυνίων τῆς Ἀμερικῆς. Στὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξε ὀνομαστὴ πολιτεία.

Ἀπ' ἐδῶ πέρα ἐξεκίνησε ὁ μεγάλος στρατηγὸς *Φιλοποίμην*, «ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων» τὸ δεύτερο π. Χ αἰῶνα, γιὰ νὰ ἐξυπνήσῃ ὅτι ἑλληνικώτερο ὑπῆρχε στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ Ἔθνος σὲ καινούργια περίοδο ἱστορίας καὶ δόξας. Δυστυχῶς σκοτώθηκε χωρὶς ὁ μεγάλος ἀγῶνας του νὰ φέρῃ καρπούς. Ἐδῶ γεννήθηκε κι ὁ μεγάλος ἱστορικὸς φιλόσοφος *Πολύβιος*, ποῦ ἀφηγήθηκε τὰ περιστατικὰ τῆς ἐποχῆς

του με τόσο φωτεινό τρόπο, και με τόσο αντικειμενικότητα, ώστε να μνη παράδειγμα ιστορικής ειλικρινείας στους αιδώνες.

Κοντά στη Μεγαλόπολι σώζονται τὰ ερείπια από το αρχαίο θέατρο, το μεγαλύτερο της αρχαίας Ελλάδος.

4) **Ἐπαρχία Κυκουρίας**, Με πρωτ. το **Λεωνίδιο** (3.500 κάτ.). Ὁλη ἡ Κυκουρία εἶναι ὄρεινὴ περιοχή με ἀνεπτυγμένη κτηνοτροφία. Ἡ Κυκουρία λέγεται και **Τσακωνιά**, γιατί ὁμιλεῖται ἐκεῖ μιὰ ἑλληνικὴ διάλεκτος, ἡ **τσακωνικὴ**.

Οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις και τὰ μεγαλοχώρια τοῦ νομοῦ εἶναι : Ἡ Τεγέα, ἀρχαία πόλις, ἡ Βλαχοκερασιά, τὰ Δολιανά, τὸ Λεβίδι, ἡ Καρύταινα, τὰ Λαγκάδια, ὁ Ὑψοῦς, τὸ Λεοντάρι, οἱ Κολλίνες, ὁ Ἅγιος Πέτρος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος και τὸ Ἄστρος.

Ἱστορικοὶ και Ἀρχαιολογικοὶ τόποι. Ἡ Μαντινεῖα, ὁ Ὀρχομενός, ἡ Τεγέα, ἡ Ἡραία, τὸ Βαλτέτσι, τὰ Δολιανά, ἡ Τρίπολι, ἡ Δημητσάνα.

Ἄναγνώσματα

ΔΙΑΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΓΟΡΤΥΝΙΑ

Ὁ ταξιδιώτης ποὶ πάει ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολι σὴν Καρύταινα Διμητσάνα γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ γραφικὴ κωμόπολι Λαγκάδια, προχωρεῖ σ' ἕναν κλειστὸ κόσμος, ποὶ τὸν περιορίζουν και τὸν ἀδλακώνουν ἀτέλειωτα βουνά, ἀλλοῦ ψηλότερα, ἀλλοῦ χαμηλότερα, ἀπόκρημνα, κομμένα με μαχαίρι και σχεδὸν γυμνά ἀπὸ βλάστησι.

Μπορεῖς νὰ περπατᾷς ὄρες ὁλόκληρες, χωρὶς νὰ συναντήσῃς ποιεὴν ἄνθρωπο. Μόνον κάπου κάπου ἕνας βοσκὸς σαλαγαίει τὰ πρόβατά του σὲ μιὰ πλαγιά, ἕνας φτωχὸς στρατοκόπος ποὶ ξεκουράζεται σὲ μιὰ ἀπόμωρη βουσουλά, ἢ ἕνας

Εἰκ. 24. Ἐνας λεβεντόγερος τοῦ Μοριά.

κουρασμένος ξωμάχος πού σκάβει με καρτερική διάθεση τὸ χωράφι του.

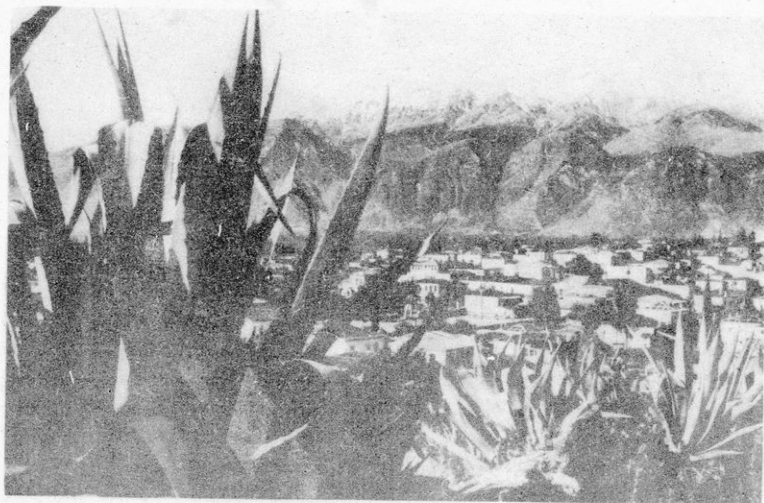
Τὰ χωριά εἶναι πολὺ ἀραιά, χαμένα σὲ κακοτοπιές, σὲ μικρὲς κοιλάδες, σὲ κά-
ποια ποταμιά, πού ἔχει λίγο τόπο γὰ καλλιέργεια καὶ ἀπαιτεῖ πολὺ μόχθο.

Λίγοι ἄνθρωποι μένουں μόνιμα, ριζωμένοι στὰ πατρογονικά τους λιθάρια. Οἱ
ἄλλοι φεύγουں μακριὰ στὴν Ἀμερική, ἢ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅπου μποροῦν νὰ
νὰ ριζώσουں καὶ νὰ προκόψουں. Μὰ δὲν ξεχνοῦν ποτὲ τὸν τόπο τους. Κι ἔτσι, μὲ τὴ
βοήθειά τους, ζοῦν καὶ οἱ λίγοι κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν, πού τὰ ἀγκαλιάζει ἡ
σιωπὴ καὶ ἡ μοναξιά τῶν ἀπότομων καὶ σκληρῶν ὄρεσειρῶν.

4. Νομὸς Λακωνίας

Ὁ Νομὸς Λακωνίας κατέχει τὸ νοτιώτερο τμήμα τῆς Πελοποννή-
σου καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸ *Μυρτιῶν* πέλαγος καὶ τὸ *Λακωνικὸ* κόλπο.

Ἔχει ἔκτασι 4.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 131.000 κατοίκους. Ὁ
νομὸς σχηματίζει δυὸ χερσονήσους : Τοῦ Πάρνωνα. πού καταλήγει στὸ

Εκ. 25. Ἀποψις τῆς Σπάρτης. Στὸ βάθος ὁ Ταῦγετος.

πάντα φουρτουνιασμένο ἀκρωτήριο *Μαλέας*, καὶ τοῦ Ταῦγετου πού κατα-
λήγει στὸ ἀκρωτήριο *Ταίναρο*.

Δυὸ ὄγκώδη βουνά, ὁ *Ταῦγετος* τὸ ὑψηλότερο τῆς Πελοποννήσου

καὶ ὁ **Πάργωνας** ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν πρὸς τὰς δμώνυμες χερσονήσους.

Ὁ μόνος ἀξιόλογος ποταμὸς εἶναι ὁ **Εὐρώτας**, πού διαρρέει τὴν πεδιάδα τῆς **Σπάρτης** καὶ τοῦ **Ἐλους** καὶ χύνεται στὸν Λακωνικὸ κόλπο.

Γενικά, τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ νομοῦ εἶναι **ὄρεινόν** καὶ γιὰ τοῦτο τὸ **κλίμα** εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινόν.

Προϊόντα : Τὰ ὄρεινά μέρη εἶναι φτωχὰ σὲ προϊόντα καὶ οἱ κάτοικοι μὲ πολὺ κόπο παράγουν λίγα δημητριακὰ, πατάτες, κρασιά, ὄσπρια καὶ κτηνοτροφικὰ εἶδη. Στὰ πεδινότερα μέρη καλλιεργοῦνται οἱ ἐλιές (λάδι Μάνης) τὰ ἐσπεριδοειδῆ, τὰ κηπουρικὰ καὶ ἄλλα.

Ἡ γῆ τῆς Λακωνίας δὲν εἶναι εὐφορὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ **συγκοινωνία** ἐξυπηρετεῖται μὲ ὀλίγους αὐτοκινητόδρομους καὶ στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες : Ὁ νομὸς ἔχει 4 ἐπαρχίες. 1) **Ἐπαρχία Λακεδαιμόνος** μὲ πρωτ. τὴ **Σπάρτη** (11.000 κατ.), πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ. Ἡ Σπάρτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς δύο ἐνδοξότερες πολιτείας τοῦ Ἀρχαίου κόσμου: Ἀθήνα — Σπάρτη. Πολιτείες, ὅμως, τόσο διαφορετικὲς μεταξὺ τους. Στὴν Ἀθήναν λάτρευαν τὸ σωματικὸ κάλλος, μὰ μὲρφωσαν καὶ τὸ πνεῦμα. Στὴ Σπάρτη τοὺς ἐνδιέφερε μόνον τὸ σῶμα.

Χωρὶς τὴν Ἀθήναν ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπότητος θὰ ἦταν πολὺ καθυστερημένη. Χωρὶς τὴ Σπάρτη θὰ ἔλειπε τὸ μεγάλο παράδειγμα τοῦ ἀγνότερου πατριωτισμοῦ, τῆς ἀφθαστῆς αὐτῆς ἀρετῆς.

Δὲν ὑπάρχουν ἄξια λόγου ἐρείπια στὴ Σπάρτη, γιὰτὶ ἐλάχιστα μνημεῖα, εἶχε καὶ στὸν καιρὸ τῆς δόξας τῆς. Ὁ μεγάλος ἱστορικὸς Θουκυδίδης τὸ προεῖπε : Τίποτε δὲ θὰ μείνῃ ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ὅταν χάσῃ τὸ μόνον στολίδι τῆς — τοὺς πολῖτες.

Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι χτισμένη σχεδὸν ἐπάνω στὴν παλαιά, χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, στὸ μέσον ἑνὸς εὐφοροῦ κάμπου.

Στὰ Νοτιοδυτικὰ τῆς Σπάρτης ἐπάνω σ' ἓνα γραφικώτατο λόφο εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ **Μιστραῖ**, μιᾶς πολιτείας πού ἄνθισε καὶ ἀκτινοβόλησε ἀπὸ 1249 — 1453 μ. Χ., καὶ ἦταν πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως (Πελοποννήσου).

Τὸ Μιστραῖ τὸν ἔχτισαν οἱ Φράγκοι πρίγκηπες τοῦ Μωριά. Ὅμως γρήγορα τὸν πῆραν οἱ Παλαιολόγοι καὶ αὐτοὶ τὸν ἐξωράισαν μὲ τὰ θαυμαστά κάστρα καὶ τὰς περίφημες ἐκκλησιὰς πού σώζονται ἀκόμη καὶ σήμερον.

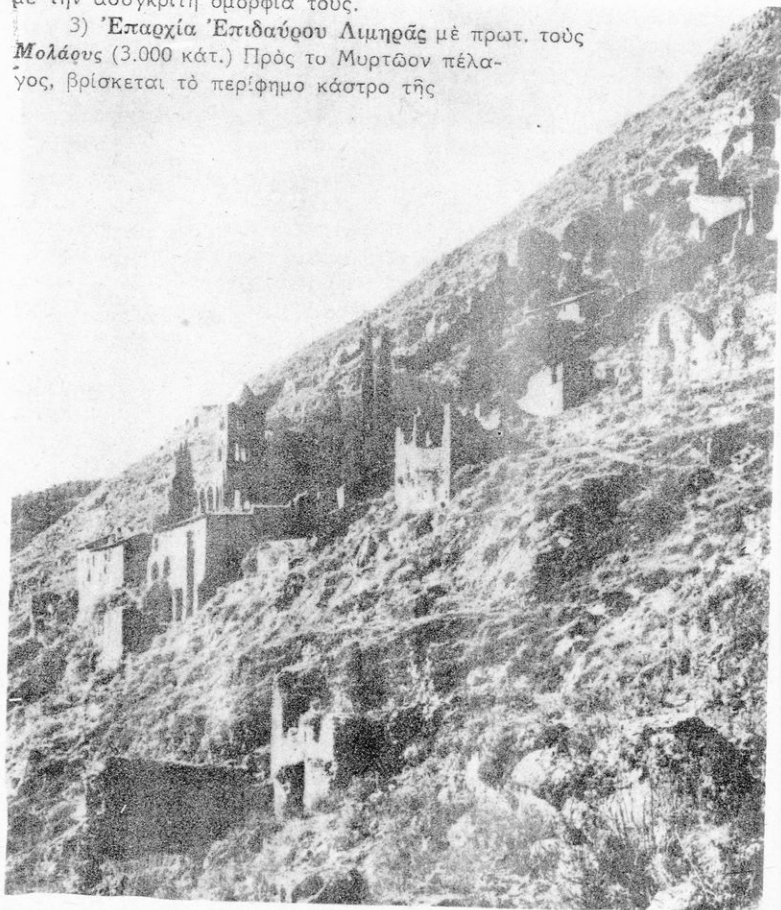
Στὴν ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων ὁ Μιστραῖς ἔφτασε νάχη 40.000 κατοίκους. Τότε ἄνθισε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα μὲ τοὺς σοφοὺς Ἑλληνας καὶ κυρίως τὸ φιλόσοφο **Γεμιστὸ** «Πλήθωνα».

2) **Έπαρχία Γυθείου** με πρωτ. τὸ *Γύθειο* (7.000 κάτ.). Τὸ Γύθειο εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς Λακωνίας, με ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιατί γύρω του ἀπλώνεται εὐφορος κάμπος με ποικιλία προϊόντων.

Ἀπὸ τῆ Σπάρτη στοῦ Γύθειο ἡ διαδρομὴ ξετυλίγεται σὲ ράχες καὶ πλαγιὲς μαλακῶν λόφων, ἀνάμεσα σὲ καταπράσινο ἔδαφος, ὅπου ἡ βλάστησι εἶναι πολὺ πυκνή.

Οἱ ἐλιές, οἱ μουριές, οἱ συκιές, οἱ βατομουριές, οἱ φραγκοσυκιές καὶ ἄλλα ψηλόκορμα δένδρα (λεῦκες κ.τ.λ.) ντύνουν τὸν τόπο με τὴν ἀσύγκριτη ὀμορφιά τους.

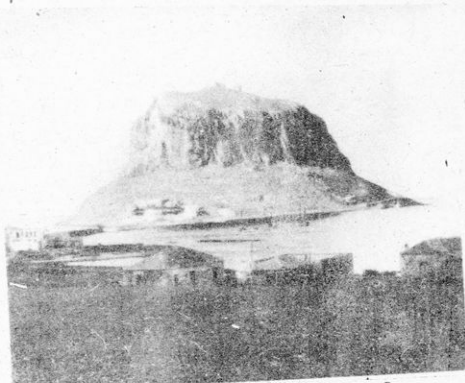
3) **Έπαρχία Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς** με πρωτ. τοὺς *Μολάους* (3.000 κάτ.) Πρὸς τὸ Μυρτῶν πέλαγος, βρίσκεται τὸ περίφημο κάστρο τῆς

Εἰκ. 25. Ἀποψις τοῦ Μιστρά

Μονεμβασιάς. Πάνω στον απότομο και πανύψηλο αυτό βράχο που συγκοινωνεί με την ξηρά με μιά μόνο πέτρινη γέφυρα, με μιά μόνο «έμβασιά», γι' αυτό και λέγεται Μονεμβασιά, είναι στοιχειωμένο το θρυλικό κάστρο.

Πόσοι ήρωϊσμοί και πόσες καταστροφές ζώων για την κατοχή του φεβροῦ αὐτοῦ Κάστρου Φράγκοι, Παλαιολόγοι, Καταλανοί, Τούρκοι, Βενετσιάνοι, σ' ἕναν διαρκή πόλεμο για τὴν κατοχή του. Τὰ σημερινὰ χαλάσματα εἶναι σημάδια καὶ λείψανα σκληρῶν καὶ ἀπελπισμένων ἀγῶνων. «Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς...», τὸ βάφτισε ὀλαϊκὸς τραγουδιστὴς τὸ ἀσύγκριτο, σὲ ἀγριωπὴ ὁμορφιά, κάστρο, πού πρωτοκτίστηκε τὸν ὄγδοο μ.Χ. αἰῶνα.

Εἰκ. 27. Τὸ Κάστρο τῆς Μονεμβασιάς.

4) Ἐπαρχία Οἰτύλου με πρωτ. τὴν Ἀρεόπολι (1.500 κάτ.). Οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα χωριά τοῦ νομοῦ εἶναι: Οἱ Καρυές, ἡ Βαμβακοῦ, τὰ Βρέστενα, τὸ Γεωργίτσι, τὸ Καστόρι, ὁ Βασαράς τὰ Ἀνώγεια, τὸ Γεράκι, ἡ Σκάλα, τὸ Ἐλος, ὁ Οἰτύλος καὶ ἡ Νεάπολι.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ Ἱστορικοὶ τόποι: Σπάρτη, Μιστράς, Μονεμβασία.

5. Νομὸς Μεσσηνίας

Ὁ Νομὸς Μεσσηνίας περιλαμβάνει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Πελοποννήσου καὶ περιβρέχεται δυτικά καὶ νότια ἀπὸ τὴν καταγάλανη θάλασσα τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἔχει ἕκτασι 3.400 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα σχηματίζει δυὸ μεγάλους κόλπους: τὸν **Κυπαρισσιακὸ** καὶ τὸν **Μεσσηνιακὸ**, τὸ ἀπάνεμο καὶ γραφικὸ λιμανάκι τῆς **Πύλου**, πού τὸ προστατεύει τὸ νησάκι **Σφακτηρία**, καὶ τὸ ἀκρωτήριο **Ἀκρίτας**. Γύρω στὴ θάλασσα τῆς Μεσσηνίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σφακτηρία, βρίσκονται καὶ τὰ νησιά **Πρώτη** καὶ **Οἰνοῦσες**.

Στὸ Νομὸ Μεσσηνίας ὑψώνονται μικρὰ βουνά, πού δὲ φθάνουν τὰ 1000 μ. Στὰ βόρεια εἶναι τὰ **Νόμια**, στὸ κέντρο ἡ **Ἰθώμη** καὶ στὰ νότια τὸ **Λυκόδημο**. Εἶναι βουνά χαμηλά, με ἥρεμα διαγράμματα, κατάφυτα σχεδόν, νοικοκυρεμένα καὶ στοργικά.

Γ. Κ. Μαυριᾶ. Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν Γ' — Δ' Δημοτικοῦ

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ βουνὰ σὲ δύο : στὴν πεδιάδα τῆς *Κυπαρισσίας* καὶ τῆς *Μεσσηνίας*.

“Ένας μόνον ποταμὸς ὑπάρχει, ὁ *Πάμισος*, ποῦ ἡσυχος καὶ γαλήνιος διαρρέει σχεδὸν στὸ μέσον τὴν Μεσσηνιακὴ πεδιάδα, τὴν ὁποία ποτίζει καὶ τὴν κάνει νὰ εἶναι πάντα ἓνα καταπράσινο περιβόλι μιᾶς γονιμώτατης γῆς.

Τὸ κλίμα τῆς Μεσσηνίας εἶναι τὸ θερμότερο καὶ τὸ πιὸ γλυκὸ τῆς Ἑλλάδος. Γι’ αὐτὸ φύονται καὶ δένδρα θερμῶν χωρῶν, ὅπως ὁ *φοίνικας*, ποῦ ὠριμάζει καὶ τοὺς καρπούς του.

Προϊόντα. Ὁ Νομὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς εὐφωρότερους τῆς Ἑλλάδος. Παράγει κρασιά, λάδια, ἐλιές (*Καλαμῶν*), σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ, πατάτες, σιτηρὰ, ρύζι, καὶ χουρμάδες καὶ ἄλλα προϊόντα. Ἄλλὰ τὰ σῦκα εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Μεσσηνίας γιατί ἐξάγονται καὶ στὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται πολὺ καὶ μὲ τὴ σηροτροφία (μεταξοσκωληκοτροφία) καὶ παράγουν μεγάλες ποσότητες ζωικῆς μέταξας. Γνωστὸ εἶναι τὸ λαϊκὸ δίστιχο :

*Κι ἂν πᾶς στὴν Καλαμάτα καὶ ρθῆς μὲ τὸ καλόν,
φέρε μ’ ἓνα μαντήλι ποῦ νᾶν μεταξωτό.*

Ἐπίσης οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεία, τὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ σιδηρόδρομο, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοῖα στὰ παράλια.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες :

1) **Ἐπαρχία Καλαμῶν** μὲ πρωτ. τὴν *Καλαμάτα* (38.500 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτεύουσα ὅλου τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καλαμάτα εἶναι παλιὰ πόλι, μὲ μεγάλη ἱστορία. Κτισμένη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἦταν ἀνέκαθεν ἐμπορικὸ κέντρο τοῦ Μοριᾶ, ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Ἡ θέσις τῆς, καθὼς εἶναι ἀνοιχτὴ καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα σὲ περαστικούς δρόμους καὶ σὲ κάμπους μὲ μεγάλη γονιμότητα, ὑπῆρξε τὸ θέατρο σκληρῶν περιπετειῶν, ἀγώνων καὶ κατακτήσεων.

Ἡ σημερινὴ πόλι ξαπλώνεται ἀπὸ τὸ Κάστρο μέχρι τὸ λιμάνι τῆς, ποῦ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ περιποιημένα καὶ πιὸ ἀσφαλῆ τῆς Ἑλλάδος. Τὴ διασχίζει ὁ ποταμὸς — χεῖμαρρος *Νέδοντας*, ποῦ εἶναι πηγὴ ὁμορφίᾳς τὸ καλοκαίρι, μὲ καταστρεπτικὰ κατεβασιῆς τὸ χειμῶνα.

Ἡ Καλαμάτα ἔχει μεγάλη ἐργοστάσια μεταξουργίας, συσκευασίας σῦκων, ἀλευρομύλους, ἐργοστάσια ποῦ ἀποφλοιώνουν τὸ ρύζι καὶ ἄλλα. Ὁ ἐπισκέπτης διαπιστώνει ἀμέσως τὸν πολιτισμὸ τῶν κατοίκων καὶ τὴ ζωηρὴ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι καὶ συναλλαγῆ.

2) **Ἐπαρχία Μεσσήνης** μὲ πρωτ. τὴ *Μεσσήνη* (8.000 κάτ.). Εἶναι γεωργικὴ πόλι καὶ κέντρο παραγωγῆς ρυζιοῦ. Πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, στὴν κορυφὴ τῆς γραφικῆς Ἰθώμης οἱ ἀρχαῖοι Μεσσήνιοι εἶχαν κτίσει

ναό του Δία, πού περιβαλλόταν από τείχος μήκους 9 χιλιομέτρων. Έτσι πίστευαν ότι ο Δίας, από την κορυφή του βουνού θα προστάτευε τους κάμπους γύρω και κάθε σπιτικό. (Θυμήθητε από την αρχαία ιστορία τους αγώνες Μεσσηνίων και Σπαρτιατών).

3) Έπαρχία Πυλίας με πρωτ. την *Πύλο* (3.000 κάτοικοι) κτισμένη στον ένδοξο όρμο του

Ναυαρίνου, πού τόν ασφαλίζει από τις φουρτούνες το έξισου ένδοξο νησάκι, ή *Σφακτηρία*. Η Πύλος είναι γνωστή από τα Όμηρικά χρόνια και ο βασιλιάς της *Νέστορας* πού έλαβε μέρος στην έκστρατεία της Τροίας, ήταν ο συνετώτερος και ο πιό γλυκομίλητος από όλους τους πολεμάρχους της.

Εικ. 28. Το Ναυαρίνο.

Στα νεώτερα χρόνια, στην περικλειστη αυτή θάλασσα του Ναυαρίνου, οι τρεις Ναύαρχοι των Μεγάλων Δυνάμεων, στα 1827, κατέστρεψαν το στόλο του Ίμπραήμ και στερώσαν την Έλληνική έλευθερία.

Ακόμη ανατολικά της Πύλου βρίσκεται το *Μανιάκι*, όπου έπεσε ο Παπαφλέσας στα 1825 πολεμώντας ήρωικά τον Ίμπραήμ.

Η νήσος Σφακτηρία είναι σχεδόν κατάγυμνη από βλάστησι. Λίγα αγριόγινδα και πολλά αγριοπερίστερα είναι οι σημερινοί κάτοικοί της. Και όμως πόσο σκληρά πεπρωμένα ανθρώπων έχουν συνδεθεί με τη μοίρα της, από τα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου, ως τα χρόνια της επανάστασεως του 21!

4) Έπαρχία Τριφυλίας με πρωτ. την *Κυπαρισσία* (5.000 κάτ.). Η πόλι λές και αποτελείται από δύο πολιτείες: την παλιά σφηνωμένη στα πόδια του Κάστρου της και τη νέα ξαπλωμένη άνετα, στην ακροθαλασσιά του θαυμάσιου κόλπου.

Ανατολικά ξαπλώνεται γονιμώτατη πεδιάδα, πού το μεγαλύτερο τμήμα της σκεπάζεται από έλαιώνες και σταφιδάμπελα.

Στην Κυπαρισσία γεννήθηκε ο *Άμβρόσιος Φραντζής*, ο άνθρωπος με τη μεγάλη μόρφωσι, τη θερμή φιλοπατρία, και τη μεγάλη έπιβολή. Ήταν κληρικός, πολέμησε γενναία κατά την επανάστασι του 21 και έγραψε αργότερα μιá θαυμάσια ιστορία του αγώνα του Έθνους.

Στα νότια της Κυπαρισσίας βρίσκονται οι εξαιρετικές κωμοπόλεις

τά *Φιλιατρά* (9.000 κάτ.) καί οἱ *Γαργαλιάνοι* (8.000 κάτ.), πού παίρνουν ζωή καί προκοπή ἀπό τόν εὐφορο Μεσσηνιακό κάμπο.

Στά νότια τοῦ Νομοῦ βρίσκονται ἀκόμη τὰ φοβερά κάστρα τῆς *Μεθώνης* πρὸς τὸ Ἴόνιο πέλαγος καί τῆς *Κορώνης* πρὸς τὸ Μεσσηνιακό κόλπο. Κεῖνο πού σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο ἀκόμη, μὲ ἐπιβλητικό μεγαλεῖο, εἶναι τὸ Κάστρο τῆς Μεθώνης.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι: Μεσσήνη, Ἰθώμη, Πύλος, Ναυαρίνον, Μεθώνη, Κορώνη, Σφακτηρία, Μανιάκι, Κυπαρισσία, Καλαμάτα.

6. Νομὸς Ἡλείας

Ὁ Νομὸς *Ἡλείας* κατέχει τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Πελοποννήσου καί βρέχεται δυτικά ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὅπου σχηματίζει δύο ἀκρωτήρια: τὸ *Κατάκολο* καί τὴν *Κυλλήνη* (Χελωνάτα). Ἔχει ἔκταση 2.150 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 190.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ, πρὸς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος, εἶναι πεδινό. Στ' ἀνατολικά ὑψώνονται τὰ βουνὰ *Ἐρύμανθος* καί *Φολή*, τὰ ὁποῖα εἶναι κατάφυτα καί στὴ Φολή ὑπάρχει τὸ μεγαλύτερο δάσος βελανιδιάς τῆς Πελοποννήσου.

Τὴν Ἡλεία τὴν διαρρέουν οἱ ποταμοὶ *Πηνειὸς* καί ὁ *Ἀλφειὸς* (ὁ μεγαλύτερος τῆς Πελοποννήσου), οἱ ὁποῖοι χύνονται στὸ Ἴόνιον Πέλαγος.

Στὴν Ἡλεία ὑπάρχουν δύο θαυμάσιες ἰαματικές πηγές: τῆς *Κυλλήνης* καί τοῦ *Καϊάφα*, καί δύο μικρὲς λίμνες μὲ ἄφθονα ψάρια: τῆς *Μουρνιάς* καί τῆς *Ἀγουλινίτσας*.

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι ὑγιεινὸ καί τὸ χειμῶνα κάπως ὑγρὸ, ἀπὸ τίς πολλὲς βροχὲς πού πέφτουν, ὅπως καί σ' ὀλόκληρη τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα.

Προϊόντα: Ὁ κάμπος τῆς Ἡλείας εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ γόνιμους τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καί ὁ μεγάλος τροφοδότης τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Πάντα ὁ εἰδυλλιακὸς αὐτὸς κάμπος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τὰ σπαρτά καί τὰ χλοερά λιβάδια, ὅπου βόσκουν ἀμέριμνα κοπάδια πρόβατα καί γελάδια.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ἐσπεριδοειδῆ, ἡ σταφίδα, τὸ λάδι καί τὰ νοστιμώτατα καρπούζια. Ἰδιαίτερα φημίζονται τὰ τυριά τῆς Μανωλάδας, τὰ πουλερικά τῶν Λεχαιῶν, τὰ καλαμπόκια τῆς Ἀνδραβίδας, τὰ ἄλογα τῆς Γαστούνης, ἡ σταφίδα τοῦ Πύργου, καί τὰ λεμόνια τῆς Κυλλήνης.

Συγκοινωνία: Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καί αὐτοκινητοδρόμους πού συνδέουν ὅλες τίς πόλεις καί τὰ χωριά μεταξύ τους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Νομὸς Ἡλείας διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίες: 1) *Ἐπαρχία Ἡλείας* μὲ πρωτ. τὸν *Πύργο* (20.000 κάτ.) πού εἶναι καί πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁ Πύργος εἶναι νεώτερη πολιτεία καί σήμερα συγκεντρώνει ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἐμπορικῆς ζωῆς τοῦ Μοριά. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι

μορφη Πολιτεία, αλλά έχει όμως άερα πολιτισμού, αρκετή ευμάρεια και ένα ρυθμό ζωής, που δείχνει καλλιέργεια και προκοπή. Ή πόλι ζει περισσότερο από το εμπόριο και τη βιομηχανία, παρά από τη γεωργική παραγωγή. Ή επίγειο του Πύργου είναι το **Κατάκολο**, που παλαιότερα υπήρξε το μοναδικό κέντρο εξαγωγής των προϊόντων ολόκληρης της περιοχής.

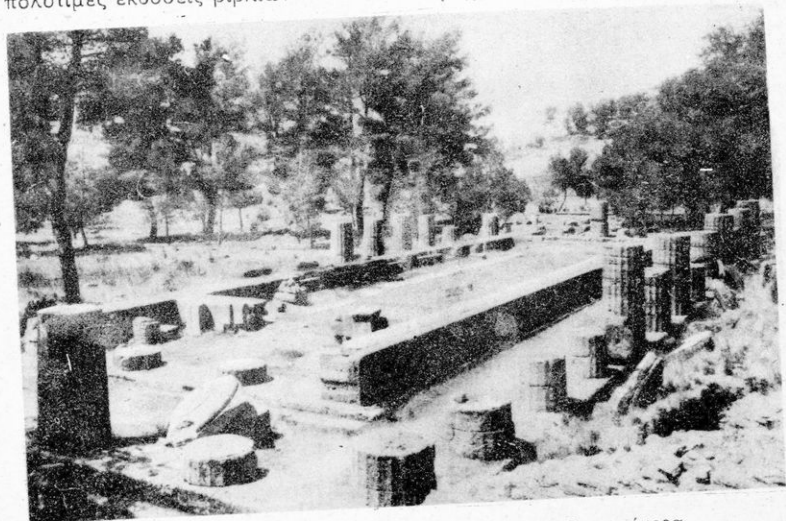
Σήμερα το αντιμάχονται ο σιδηρόδρομος και το αυτοκίνητο κι αν έλειπε ή σταφίδα, που εξάγεται στις ξένες χώρες, ή κίνησή του θα ήταν πολύ μικρή.

Άλλες πόλεις του Νομού είναι ή **Αμαλιάδα** (15.000 κάτ.), ή **Ανδραβίδα** (που άλλοτε 1200—1427 μ. Χ.) υπήρξε πρωτεύουσα του Μοριά στα χρόνια της Φραγκοκρατίας, ή **Γαστούνη**, τα **Δεχαϊνά**, (ή πατρίδα του διηγηματογράφου Καρκαβίτσα), το **Βαρθολομιό**, ή **Μανωλάδα**, το **Τραγανό**, ή **Κυλλήνη**, τα **Καβάσιλα** και το **Χάβαρι**.

Όλες οι πόλεις της Ήλειας είναι σχεδόν ομοιόμορφες: απλώνονται σε άφθονη έκταση, έχουν τα σπίτια τους άραιο κτισμένα, μέσα σε καταπόσινα περιβόλια, κι έχουν τους έξωστες τους γεμάτους λουλούδια.

2) **Επαρχία Όλυμπίας** με πρωτ. την **Ανδρίτσαινα**, (2.000 κάτ.), πόλι μεσαιωνική, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στα χρόνια της σκλαβιάς και πολύ περισσότερο στην επανάστασι το 21. Εκεί γεννήθηκε και ο μεγάλος «φιλικός» ο **Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος**.

Σήμερα ο επισκέπτης δε θα δοκιμάση μόνον το φημισμένο κρασί της Ανδρίτσαινας, αλλά θα έχη και μιὰ ευχάριστη έκπληξι, αν επισκεφθῆ τη έξαιρετική βιβλιοθήκη που υπάρχει εκεί και περιλαμβάνει παλιές και πολύτιμες εκδόσεις βιβλίων από τα 1500 μέχρι σήμερα.

Εικ. 29. Το τοπίο της Όλυμπίας, όπως είναι σήμερα.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι ή Ζαχάρω, ό Σελινούντιας, τό 'Επιτάλιο και ή Κάτω Φιγαλεία.

Στήν έπαρχία αὐτή βρίσκονται και τὰ έρείπια τής αρχαίας 'Ολυμπίας, όπου έγινοντο οί περίφημοι 'Ολυμπιακοί άγώνες και συναντιόταν τό άνθος τής 'Ελληνικής ρώμης, άπ' όλες τίς πόλεις τής 'Ελλάδος.

Τό τοπείο είναι άπό τὰ πλέον γαλήνια τής 'Ελλάδος. Στους Δελφούς ό έπισκέπτης νοιώθει δέος μπροστά στην άγριωπή όμορφία του Ιερού χώρου· στην 'Ολυμπία αντίθετα, όλα, οί λόφοι, ή κοιλάδα, τό ποτάμι άναδίδουν εύγένεια, ήρεμία, γαλήνη, μακαριότητα.

Στό μουσείο τής 'Ολυμπίας είναι τοποθετημένα τὰ διάφορα αρχαιολογικά εύρήματα και άγάλματα, άπό τὰ όποια τὰ σπουδαιότερα είναι : ή Νίκη του Παιωνίου και ό 'Ερμής του Πραξιτέλη.

'Η Ιερά "Άλτη έχει καταστραφή, μά τό κλωνάρι τής έλιάς, θά μένη πάντα, αίώνιο σύμβολο τής ειρήνης του κόσμου.

'Αρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι. 'Ολυμπία, 'Ανδραβίδα, Γλαρέντζα, Χελμούτσι.

Α ν α γ ν ώ σ μ α τ α

ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΧΕΛΜΟΥΤΣΙ

«Κοντά οϊόν κάβο του Χελωνάτα, άντίκρου στη Ζάκυνθο, στην κορφή γραφικού λόφου πυργώνεται τό περίφημο Κάστρο Χελμούτσι. Στά πόδια του αναπαύεται φιλήσυχο, ειρηνεμένο χωριό, τό Κάστρο. Τό Χελμούτσι μνημονεύεται πάντα άνάμεσα στα περιφημότερα φραγκικά κάστρα του Μωριά.

Χτίστηκε στα 1217 άπό τό Γοδεφρείδο Β' Βιλλεαρδουίνο και έπήρξε για πολόν καιρό τό καμάρι και τό στήριγμα τών πριγκίπων του Μωριά. 'Η τοποθεσία του είναι άπό τίς γοητευτικότερες, πού μπορεϊ νά συλλάβη ή ανθρώπινη φαντασία. Γιατί έξουσιάζει και τή γή και τή θάλασσα. 'Απάνω άπό τούς άκραίους του πύργους τό μάτι ξανοίγει με τή μεγαλύτερη έδκολία του κόσμου τόν περίγυρο κάμπο, τούς λόφους και τίς πολιτείες, κι όλη τή θάλασσα τή νησιοσπαρμένη, πού άπλώνεται σέ κάποιαν άπόστασι άπό τὰ ριζά του...

Τό Χελμούτσι μ' όλο τό θήμαγμα πού έπαθε άπό στεργιανούς πολεμάρχους και κορυσάρους πλεμάρχους, διασώζει ένα μεγάλο μέρος του παλιού μεγαλείου του' έπάλληλες ζώνες τειχών με φαγωμένες έπάλξεις, τεράστιοι πύργοι, κάμαρες και σκάλες και υπόγειοι διάδρομοι και πηγάδια και άποθήκες προκαλοῦν και σήμερα τό δέος και τήν κατιπλήξη στον έπισκέπτη...

[Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος «'Ελληνικοί όρίζοντες»]

7. Νομός 'Αχαΐας

'Ο Νομός 'Αχαΐας κατέχει τό βόρειο τμήμα τής Πελοποννήσου και κατά μεγάλο μέρος βρέχεται άπό τόν Κορινθιακό και Πατραϊκό κόλπο.

'Ο Κορινθιακός κόλπος τελειώνει στο άκρωτήριο Ρίο και ό Πατραϊτικός στο άκρωτήριο "Αραξος (Πάπας).

Το μεγαλύτερο μέρος του Νομού είναι όρεινό και καταλαμβάνεται από τα όρη **Παναχαϊκόν**, τα **Ἀροάνια** (Χελμός) και τὸν **Ἐρύμανθο**.

Μικρές **πεδιάδες** ἀπλώνονται στὰ παράλια του Κορινθιακού και Πατραϊκού κόλπου.

Τὸ Νομὸ διαρρέουν τρεῖς μικροὶ ποταμοὶ : ὁ **Βοραϊκός**, ὁ **Σελινόντας** και ὁ **Γλαῦκος**.

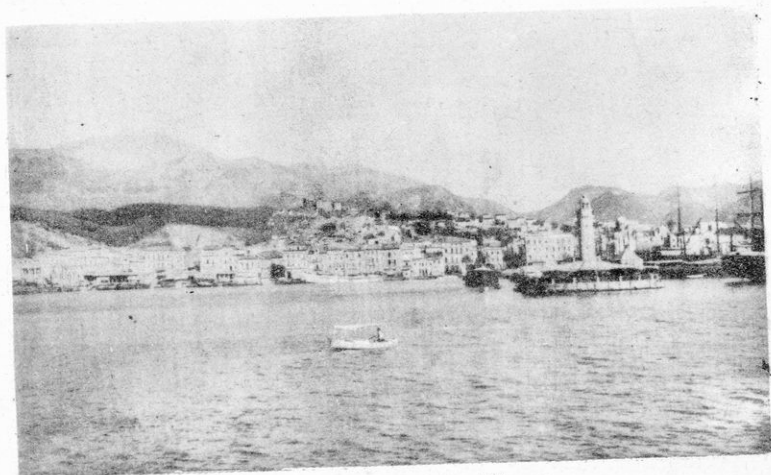
Τὸ κλίμα του Νομού εἶναι γενικὰ εὐκρατο και ὑγιεινὸ, με διάφορες θερμοκρασίες. ἀνάλογα με τὸ ὑψόμετρο κάθε τόπου.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα του Νομού εἶναι τὰ δασικά, τὸ λάδι, τὰ ἐσπεριδοειδή, τὸ κρασί, ἡ σταφίδα και τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει θαυμάσια συγκοινωνία σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν και στὰ παράλια με τὰ πλοῖα.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἕκτασι 3.000 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες. 1) **Ἐπαρχία Πατρῶν** με πρωτ. τὴν **Πάτρα** (90.000 κάτ.), που εἶναι και πρωτ. του νομού και ἡ μεγαλύτερη πόλι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Πάτρα εἶναι μιὰ

Εἰκ. 30. Ἀποψι τῆς Πάτρας.

εὐχάριστη και ὠραία πόλι ἀπλωμένη στὴν ἀγκαλιά του Πατραϊκού κόλπου. Τὸ λιμάνι τῆς προστατεύεται ἀπὸ μεγάλο κυματοθραύστη και λιμενοβραχίονες.

Οἱ δρόμοι τῆς παραλίας εἶναι ἀπλόχωροι και τοὺς στολιζοῦν ἐπιβλητικὰ μέγαρα. Τὰ πολυάριθμα ἐργοστάσια δίνουν ζωηρὴ κίνησι και ζωὴ στὴν πόλι. Τὸ λιμάνι διατηρεῖ πάντα πυκνὴ κίνησι και πολυάριθμα

έμπορεύματα φορτώνονται και ξεφορτώνονται από τὰ καράβια πού έρχονται ή πάνε για τίς ξένες χώρες.

Από τὰ άξιοθέατα τής πόλεως ξεχωρίζει ό τεράστιος μισοτελειωμένος Ναός του Άποστόλου Άνδρέου, όπου σώζεται και ό τάφος του Άγίου.

Η γύρω χώρα είναι πλουσιώτατη, γεμάτη από έλιές, περιβόλια και σταφιδάμπελα.

Άκόμη ή Πάτρα είναι τριγυρισμένη από ώραιότατα «θέρετρα», τόπους πυκνής βλαστήσεως, κατά μήκος τής άκροθαλασσιδας, πού ανακουφίζουν τό σώμα και χαρίζουν τήν ψυχική γαλήνη. Οι μεγαλύτερες κωμοπόλεις τής έπαρχίας είναι τὰ *Βραχνείικα*, και ή *Κάτω Άχαΐα*.

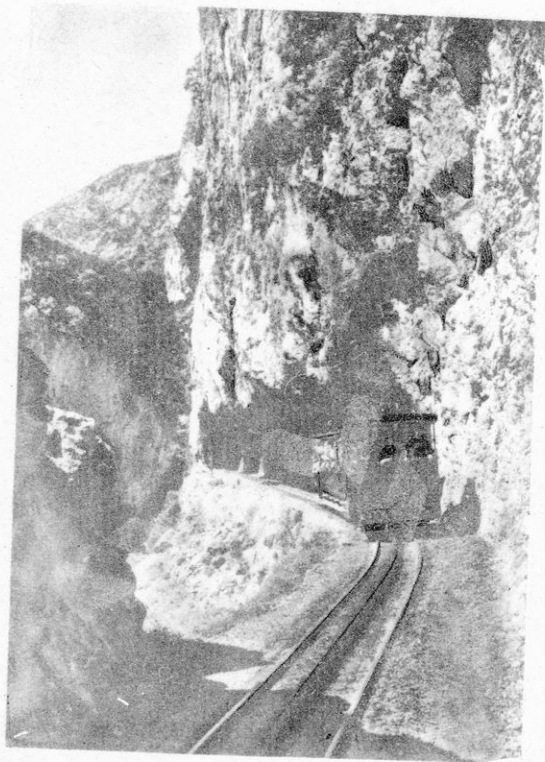
2) *Έπαρχία Αιγιαλείας* με πρωτ. τό *Άγιοιον* (16.000 κάτ.) κτισμένο σ' ένα μπαλκόνι του Κορινθιακού κόλπου. Είναι άρχαία πόλι με μεγάλη

ιστορία. Στη στενή παραλία του Αιγίου, πού είναι γεμάτη από πολυθόρυβα έργοστάσια, άποθηκες και μαγαζιά συγκεντρώνεται ένα μεγάλο μέρος τής παραγωγής τής Κορινθίας και Αιγιαλείας κυρίως σε σταφίδα.

Τό προϊόν αυτό από τό πιό πολύτιμα τής Έλλάδος έπεξεργάζεται, συσκευάζεται και στέλλεται κυρίως στο έξωτερικό.

Έκτός από τὰ έργοστάσια αυτά υπάρχει τεράστιο έργοστάσιο χαρτιού, έλαιουργεία, σαπωνοποιεία και άλλα.

Ο έπισκέπτης στο Άγιοιό δέν πρέπει να ξεχάσει να έπισκεφθί μιá τρισχαριτωμένη έκκλησία «*Τήν Παναγία τήν Τρωπητή*», καθώς τήν ονομάζει

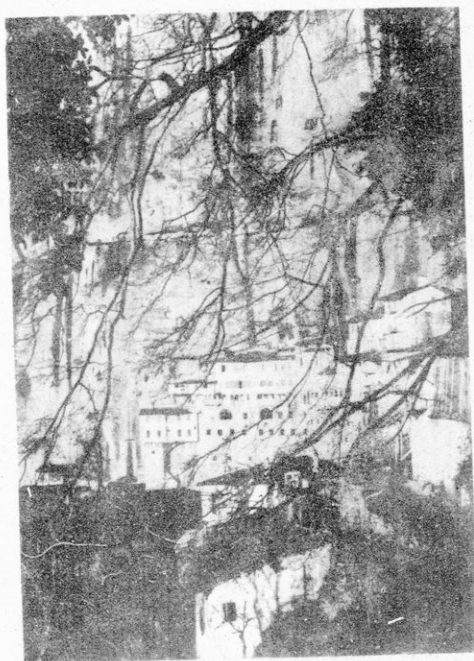
Είχ. 31. Ο δοντωτός σιδηρόδρομος Διακοφτό — Καλάβρυτα.

ή επιγραφή της θαυματουργής της εικόνας.

Είναι λαμπρή εκκλησία σκαρφαλωμένη στην απότομη πλαγιά της παραλίας και χωμένη στην πανάρχαια σπηλιά της.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι ή 'Ακράτα και τὸ Διακοφτό, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει ὁ ὄδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρῦτων.

3) Ἐπαρχία Καλαβρῦτων με πρωτ. τὰ Καλάβρυτα (2.000 κάτ). Ἡ ἐπαρχία εἶναι ἡ πτωχότερη τοῦ νομοῦ, ἀλλὰ ὑπῆρξε τόπος ἱστορικῶν γεγονότων καὶ στολίζεται ἀπὸ τὰ ὀνομαστότερα μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος : Τὸ *Μέγα Σπήλαιο* καὶ τὴν *Ἁγία Λαύρα*, πολὺ γνωστά ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Εἰκ. 32. Τὸ περίφημο μοναστήρι τὸ «Μέγα Σπήλαιο».

Ἀ ν α γ ν ὼ σ μ α τ α

ΜΕΓΑ ΣΠΗΛΑΙΟ — ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ — ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ

Ἀπὸ τὸ Διακοφτό στὰ Καλάβρυτα ἀνεβαίνομε με τὸν ὄδοντωτὸ σιδηρόδρομο, τὸ μοναδικὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ μηδέν, σχεδόν, ὑψόμετρο φθάνομε σὶὰ 1200 μ. Τὸ τρανάνκι ἀνέρχεται τὴ χαράδρα τοῦ Βοραϊκοῦ περνώντας πλάι ἀπὸ φαράγγια καὶ ἀπότομες χαράδρες, μέγερωπὴ ὀμορφιά. Βράχοι φοβεροὶ καὶ γιγάντιοι στέκουν ἀδιάκοπα σὶὸ ἀνέβασμά μας με ἀπειλητικὲς διαθέσεις. Τοὺς μαλακώνουν ὀμως τὰ γιγαντόκορμα ἔλατα, τὰ καταπράσινα στρωσίδια τῆς χαμηλῆς φτέρης καὶ τὰ γλυκὰ μουρμουρίσματα τῶν νερῶν ποὺ κυλοῦνται ἀναμεσα σὶς πέτρες καὶ τοὺς θάμνους καὶ σχηματίζουν μικροὺς θανμάσιους καταράχτες.

Προτοῦ φθάσωμε σὶὰ Καλάβρυτα, στεκόμαστε σὶὸ χωριὸ τῆς χαράδρας τῆ Ζαχλωροῦ. Πρέπει νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ Μέγα Σπήλαιο ποὺ κρέμεται σ' ἓνα ἀπὸ τὰ γραφικότερα φράδια τῆς χαράδρας τοῦ Βοραϊκοῦ.

Τὸ μοναστήρι κτίστηκε τὸν 4ον αἰῶνα σὶὴ Σπηλιά ποὺ βρέθηκε ἡ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας, καμωμένη ἀπὸ κερί καὶ μαστίχα, ἔργο τοῦ Ἄποστόλου Λουκά.

Τὸ μοναστήρι κήκε πολλές φορές καὶ τελευταία ξανακτίστηκε ἐπιβλητικὸ μὲ τσιμέντο καὶ σίδηρο, χωρὶς νὰ ἔχει τὸ μεγαλεῖο τοῦ παλιοῦ. Ὁ ἐπισκέπτης ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θανατουργὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔχει νὰ θαυμάσῃ ἐξαιρετικῆς τέχνης ἔργα καὶ κειμήλια ἱερὰ : Περίτεχνους στανρούς, χρυσὰ Εὐαγγέλια, παλιὰς εἰκόνες, κ.ἄ.

Ἡ Ἁγία Λαύρα εἶναι σὲ ξέφωτο καὶ ἤρεμο τοπεῖο, σὲ κάποιον χαμηλὸ λόφον τοῦ μικροῦ ὄροπεδίου. Τὸ μοναστήρι εἶναι φρεσκοκτισμένο, ὅπως καὶ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου — γατὶ κήκεν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχὴ. Ὁ ἐπισκέπτης θὰ θαυμάσῃ τὸ λάβαρο τοῦ Ἁγῶνα, τὸ χρυσὸ Εὐαγγέλιο τῆς Αὐτοκράτειρας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης πολύτιμους στανρούς καὶ ἱερὰ ἄμφια καὶ θὰ ξεκουρασθῇ κάτω ἀπὸ τὸν αἰωνόβιο πλάτανο πὸν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἔψωσε τὸ λάβαρο καὶ ὄρκισε τὰ παληκάρια γιὰ τὸ μεγάλο ξεσηκωμὸ τοῦ Γένους.

Τὰ Καλάβρυτα εἶναι μικρὴ πόλι, ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἱστορικὰ μοναστήρια, πὸν κρήγορα ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ τῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη σφαγὴ τῶν κατοίκων ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν Κατοχὴ.

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

1) Νὰ κάμετε τὸ χάρτη τῆς Πελοποννήσου, νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ Γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθατε : (Ὅρη, πεδιάδες, ποταμοὺς, λίμνες, κόλπους, ἀκρωτήρια, λιμάνια, τίς σπουδαιότερες πόλεις καὶ τοὺς σπουδαιότερους ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους).

2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς χώρας, καὶ νὰ ὀνομάσετε τὰ κυριώτερα ἐμπορικά, βιομηχανικὰ καὶ ἐξαγωγικὰ κέντρα τῆς Πελοποννήσου.

3) Νὰ ἐξετάσετε ποῦ ὀφείλεται ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ δραστηριότητα τῆς Πελοποννήσου.

4) Νὰ κάμετε : α) ἓνα σιδηροδρομικὸ ταξίδι, β) ἓνα αὐτοκινητιστικὸ καὶ γ) ἓνα μὲ πλοῖο γύρω στὴν Πελοπόννησο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ — ΕΥΒΟΙΑ

(ΡΟΥΜΕΛΗ)

Ἡ χώρα τῶν βουνῶν καὶ τῶν λεβεντόκορμων στολιάδων

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτῶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, πὺν μαζί με τὴ νῆσο *Εὐβοία* ἀποτελοῦν ἓνα Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται καὶ *Ρούμελη*.

Ἀπὸ βορρᾶ συνορεύει μετὰ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἥπειρο, ἐνῶ ἀνατολικά, δυτικά καὶ νότια τὴ βρέχουν οἱ γραφικώτατες δαντελλωτὲς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τοῦ Μαλιακοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἴονιου πελάγους.

Εἶναι ἡ πιὸ ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς χώρας μας. Βουνὰ μεγάλα, πολύκορφα καὶ πολύκλαδα ξεχύνονται παντοῦ.

Οἱ πεδιάδες καὶ κοιλάδες εἶναι μικρὲς, γραφικὲς καὶ καταπράσινες. Τὰ ποτάμια τῆς, ὄρητικὰ τὸ χειμῶνα καὶ λιγόνερα τὸ καλοκαίρι, διαφρέουν τὶς στενόμακρες κοιλάδες τῆς μετὰ χίλια δυὸ φιδολυγίσματα, ὥσπου νὰ χυθοῦν στὴ θάλασσα.

Ἀρκετὲς ἀσημένιες λιμνοῦλες στολιζοῦν πὺν καὶ πὺν τὸν ἀγριωπὸ αὐτὸν τόπο μετὰ τὶς χιλιοτραγουδημένες βουνοκορφὲς καὶ τὶς ὀνομαστὲς πηγὲς (βελούχια).

Στὰ ψηλῶματα τὰ πυκνὰ δάση, ἀπὸ ἔλατα, καστανιὲς καὶ βελανιδιὲς, ἡμερώνουν τὰ ἀπότομα φαράγγια καὶ συγκρατοῦν τὸ λίγο χῶμα στὸ συνεχὲς μαστίγωμα τῆς μπόρας καὶ τοῦ χιονιᾶ.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν στενῶν κοιλάδων καὶ τῶν μακρινῶν κορυφῶν, οἱ *Ρουμελιῶτες*, ἔχουν πάρει ἀπὸ τὴ γύρω σκληρὴ φύσι, τὴν ἀλυγισιὰ τοῦ λιθαριοῦ, τὴν ἀνόθευτη σκέψι, τὴν καφετερὴ ματιὰ τοῦ πουλιοῦ, τὴ λεβεντιὰ τοῦ βουνοῦ.

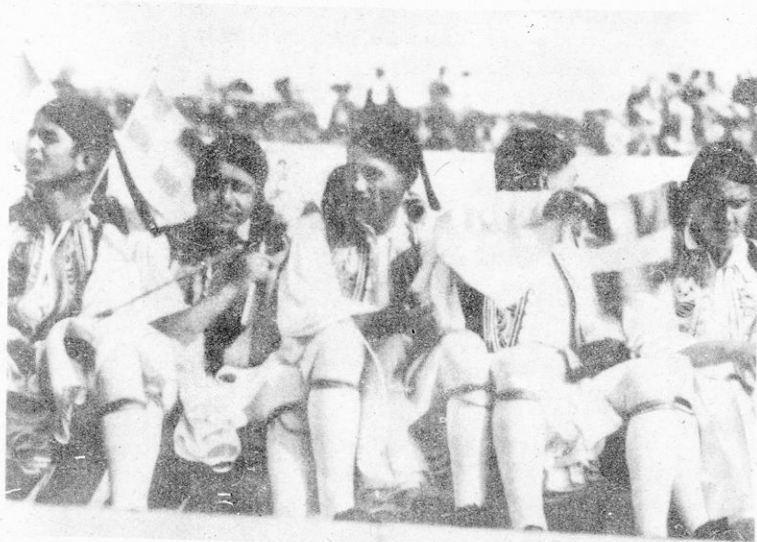
Κόσμοι ἀθάνατοι ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, ἔζησαν στὸν περὶφανο αὐτὸ τόπο καὶ χάρισαν χρυσὲς σελίδες στὴν ἔνδοξη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα βρίσκεται ἡ Ἀθήνα, ἡ ἐνδοξότερη πόλι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Σ' αὐτὴ βρίσκεται τὸ περιφημότερο Μαντεῖο καὶ ἱερὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οἱ *Δελφοί*. Σ' αὐτὴ βρίσκονται οἱ *Θερμοπύλες*, ὁ *Μαραθῶνας*, ἡ *Σαλαμίνα*, οἱ *Πλαταιές*, ἡ *Θήβα*, ὁ *Ὀρχομενός*, ἡ *Ἐλευσίνα*, ἡ *Χαιρώνεια*, ἡ *Αἰτωλία*, ἡ *Γραβιά*, ἡ *Ἀλαμάννα*.

Καιρὸς πιά νὰ γνωρίσωμε αὐτὴ τὴ χώρα ἀπὸ κοντὰ, ν' ἀνεβουῖμε στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς, νὰ δροισιστοῦμε στὶς γάργαρες καὶ τραγουδιστὲς

πηγές της· ν' ἀναπνεύσωμε τὸ κατακάθαρο ὀξυγόνον ἀνάμεσα στοὺς εὐωδιασμένους ἀνασασμοὺς τῶν ἐλάτων καὶ νὰ ξεκουράσωμε τὸ πνεῦμα μας στὴ μοναξιά τῆς ἀπέραντης σιωπῆς των.

Ἔστερα, θὰ κατεβούμε στὶς πολυθόρυβες πόλεις καὶ τὰ χωριά. Θὰ γνωρίσωμε τὸ πυρετὸ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας καὶ τέλος θὰ ἐπισκεφθοῦμε νοερὰ τὰ θαυμαστά ἀρχαῖα ἐρεῖπια, ποὺ ξαναφέρνουν στὸ μυαλό μας τόσες ἀθάνατες μνήμες.

Εἰκ. 33. Λεβεντόκορμοι τσολιάδες.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα συνορεύει πρὸς Β. μετὴ Θεσσαλία καὶ Ἡπείρου πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Πατραϊκὸν, Κορινθιακὸν καὶ Σαρωνικὸν κόλπον, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τοὺς κόλπους Μαλιακὸν καὶ Εὐβοϊκὸν καὶ πρὸς Δ. ἀπὸ τὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Ἔχει ἔκτασι 25.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 2.275.000 κατοίκους.

Ἀκτὲς — Παράλια : Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν πολλοὺς κόλπους, πολλὰ ἀκρωτήρια καὶ γραφικὰ ἀκρογιαλιές.

Κόλποι : Μαλιακός, Εὐβοϊκός, Σαρωνικός, Κορινθιακός, Πατραϊκός καὶ Ἀμβρακικός.

Άκρωτήρια : (Στήν Εύβοια) Άρτεμήσιο, Κύναιο, και Καφηρέας.

Στήν υπόλοιπη Στερεά Έλλάδα, Σούνιο, Άντίρριο και Άκτιο.

Νήσοι : Η Εύβοια, ή Σκῦρος, ή Μακρόνησος, ή Αίγινα, ή Σαλαμίνα, ό Πόρος, ή "Υδρα και οι Σπέτσες.

Πορθμοί : Εύρίπου, Ρίου και Λευκάδος.

"Ορη : "Οπως εΐπαμε ή χώρα είναι περισσότερο όρεινή. Στο κέντρο της ύψώνονται πολύκορφα τά βουνά : ό Παρνασσός, ή Γκιώνα, τά Βαρδούσια, ή Οΐτη, ό Τυμφρηστός, τό Πανατιωλικόν, τά "Αγραφα και ή "Ορθρυς. Στά δυτικά : ό Άράκυνθος, τά Άκαρνανικά και τό Μακρυνόσος. Στά ανατολικά : τό Καλλίδρομον, τό Χλωμόν, ό Έλικώνας, ό Κιθαιρώνας, ή Πάρνηθα, ό Πατέρας, τά Γεράνεια, ή Πεντέλη και ό "Υμηθιός. Στή νήσο Εύβοια : ή "Οχη, ή Δίρφη, τό Κανδήλι και τό Τελέθριον.

Πεδιάδες και κοιλάδες : Πεδιάδες είναι : τής Άττικής, Θηβών — Λεβαδείας (Κωπαΐδα), Λαμίας, (Σπερχειού), Μεσολογγίου και Άγρινίου (Άχελώου). Κοιλάδες είναι : τής Έλευσίνας, των Μεγάρων, τής Άταλάντης, τής "Αμφισσας και άλλες.

Ποταμοί : Οι πιο αξιόλογοι ποταμοί είναι ό Άχελώος με δυό παραποτάμους, τό Μέγδοβα και τόν Άγραφιώτη, ό Εϋηνος (Φίδαρης) ό Μόρνος ή Δάφνος, ό Σπερχειός, ό Κιφησός, ό Άσωπός και ό Χείμαρος "Ιλισός.

Λίμνες : Η τεχνητή λίμνη του Μαραθώνα και οι φυσικές : "Υλίκη, Παραλίμνη, Τριχωνίδα, Λυσιμαχία, ό "Οζερός και ή Άμβρακία.

Λιμνοθάλασσες : Του Μεσολογγίου και του Αιτωλικού.

Κλίμα : Το κλίμα είναι διάσπορο. Στά παράλια είναι μεσογειακό. Στά όρεινά ψυχρό τό χειμώνα και δροσερό τό καλοκαίρι. Γενικά όμως είναι εύκρατο και υγιεινό. Οι περισσότερες βροχές πέφτουν στή δυτική Στερεά Έλλάδα και οι όλιγώτερες στο λεκανοπέδιο τής Άττικής.

β) Οικονομική εξέταση τής Στερεάς Έλλάδος

Γεωργία : "Αν και τό έδαφος τής Στερεάς Έλλάδος είναι περισσότερο όρεινό, στις εδιάδες και κοιλάδες της γίνεται έντατική καλλιέργεια και ή παραγωγή προϊόντων είναι αξιόλογη και ποικίλη.

Τά **δημητριακά** κατέχουν τήν πρώτη θέση και καλλιεργούνται σχεδόν παντοϋ, όπως και τά δσπρια.

"Ο **καπνός** καλλιεργείται στήν περιοχή του Άγρινίου και τής Φθιώτιδος. Το **βαμβάκι** στήν περιοχή τής Λεβαδείας (Κωπαΐδα) και στήν πεδιάδα τής Λαμίας (Σπερχειού).

Τό **ρύζι** στήν πεδιάδα Λαμίας (Άνθήλη) και στήν περιοχή του Μεσολογγίου. Τά **κηπουρικά** στήν περιοχή τής Άττικής, Βοιωτίας και τις έκβολές του Άχελώου (Λεσίνι).

Οι **ελιές** στις κοιλάδες τής "Αμφισσας, τής Στυλίδας και των Μεγάρων.

Εικ. 34. Ἀγρότισσες τῆς Ροῦμेलης.

Τὰ ὄπωροφόρα δένδρα καὶ τὰ ἀμπέλια καλλιεργοῦνται παντοῦ, καὶ κυρίως στὴ νῆσο Εὐβοία. Ἀκόμη ἐκλεκτὸ μέλι στὴν Ἀττικὴ καὶ μετὰξὺ στὴν Εὐβοία (Κύμη).

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη καὶ κυρίως ἡ προβατοτροφία. Τὸ χειμῶνα τὰ κοπάδια κατεβαίνουν στοὺς κάμπους καὶ τὸ καλοκαίρι ἀνεβαίνουν στὰ βουνά. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι ἀρκετὰ καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὀνομαστά, ὅπως τὰ ἐξαιρετικὰ τυριά τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν Ἀγράφων.

Δάση : Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ἔχει περισσότερα δάση ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, γιὰ τὸ βουνά της εἶναι ντυμένα μὲ δάση ἀπὸ ἔλατα, καστανιές, ὄξυές, βελανιδιές καὶ πεῦκα. Κάθε χρόνο ὑλοτομεῖται ἀρκετὴ ξυλεία. Βγαίνουν ἀκόμη πολλὰ ξυλοκάρβουνα καὶ ρετσίνοι κυρίως ἀπὸ τὰ πεῦκα.

Ἀλιεία — Ἀλυκές : Στὰ παράλια τῆς Στερεᾶς ψαρεύονται μεγάλες ποσότητες ψαριῶν, παντὸς εἴδους, μὲ τὰ ὅποια τροφοδοτοῦνται καὶ οἱ μεγάλες πῆλεις. Τὰ περισσότερα ψάρια ψαρεύονται στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο, καὶ στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Όρυκτὰ καὶ μέταλλα : Στὴν περιοχή Λαυρίου ἵπάρχουν μεταλλεῖα *μολύβδου* καὶ *ἀργύρου*, στὴν Κύμη καὶ τὸ Ἀλιβέρι τῆς Εὐβοίας *λιγνίτου*, στὴν περιφέρεια Φωκίδος καὶ Μεγάρων *βωξίτου* (άλουμίνιον). Στὴ Λάρυμνα μεταλλεῖα *νικελίου*, στὸ Δομοκὸ *χρωμίου* καὶ *μάγμαρα* στὴ Θήβα καὶ στὴ νῆσο Σκῦρο.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Στὴν Ἀθήνα, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἐλευσίνα ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια τῆς Ἑλλάδος, ποὺ κατασκευάζουν παντὸς εἴδους ὑφάσματα, λιπάσματα, γυαλικά, φάρμακα, χαρτικά, δέρματα, τρόφιμα, χρώματα, τσιγάρα, μηχανές κ.τ.λ. Μικρότερα ἐργοστάσια ὑπάρχουν στὴ Λειβαδιὰ (ἐκκοκιστήρια καὶ κλωστήρια τοῦ βαμβακιοῦ), στὴ Λαμία ἐργοστάσια μακαρονοποιίας καὶ κουραμπιέδων καὶ στὸ Ἀγρίνιο ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ καπνοῦ.

Ἐμπορικὰ καταστήματα ὑπάρχουν σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς χώρας, ἀλλὰ ὀλόκληρο τὸ *εἰσαγωγικὸ* καὶ *ἐξαγωγικὸ* ἐμπόριο τῆς Ἑλλάδος γίνεται ἀπὸ τὸ *Πειραιᾶ*, τὸ μεγαλύτερο λιμένα τῆς χώρας.

Συγκοινωνία : Στὴ χώρα ὑπάρχουν σιδηροδρομικὲς γραμμές, ποὺ συνδέουν ἀρκετὲς πόλεις μεταξύ τους. Οἱ ἀμαξιτοὶ ὁμως δρόμοι συνδέουν ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Στερεᾶς μεταξύ τους καὶ μὲ τὴν Ἀθήνα. Οἱ παράλιες πόλεις ἔχουν τακτικὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία καὶ ἀεροπορικὴ μόνο ἢ Ἀθήνα μὲ τὸ Ἀγρίνιο.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα μὲ τὴ νῆσο Εὐβοία χωρίζονται σὲ 7 Νομοὺς : 1) Ν. Ἀττικῆς, 2) Ν. Βοιωτίας, 3) Ν. Φωκίδας, 4) Ν. Φθιώτιδος, 5) Ν. Εὐρυτανίας, 6) Ν. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ 7) Ν. Εὐβοίας.

Παρακάτω θὰ τοὺς ἐξετάσωμε χωριστὰ γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικὰ των.

1. Νομὸς Ἀττικῆς

Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς κατέχει τὸ νοτιοανατολικώτερο τμήμα τῆς Στερεᾶς καὶ συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Βοιωτίας, βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, καὶ δυτικά ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ καὶ Κορινθιακὸ κόλπο. Ἐνα μικρὸ τοῦ τμήμα πρὸς Δ. συνορεύει μὲ τὸ Ν. Κορινθίας.

Ἡ θάλασσα ποὺ περιβρέχει τὴν Ἀττικὴ σχηματίζει τὸν *Εὐβοϊκὸ*, *Σαρωνικὸ* καὶ *Κορινθιακὸ* κόλπο καὶ τὸ ἀκρωτήριο *Σούνιο*.

Νησιά : Στὸ Ν. Ἀττικῆς ἀνήκουν καὶ τὰ νησιά : *Σαλαμίνα*, *Αἴγινα*, *Πόρος*, *Υδρα*, *Σπέτσες* καὶ *Κύθηρα*.

Ὅρη : Στὴν Ἀττικὴ ὑψώνονται τὰ βουνὰ : ὁ *Κιθαιρώνας*, ἡ *Πάρνηθα*, ἡ *Πεντέλη*, στὴν ὁποία ὑπάρχουν λατομεῖα λευκοῦ μαρμάρου, ὁ ὕμνητός, ὁ *Παιέρας*, τὰ *Γεράνεια* καὶ ὁ *Αἰγάλεως*, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ξέρξης παρακολουθοῦσε τὴ Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ποταμοί : Τὴν Ἀττικὴ διαρρέουν δυὸ χεῖμαροι ὁ *Κηφισσὸς* καὶ ὁ *Ἰλισσὸς*, ποὺ περνοῦν μέσα ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ χύνονται στὸ Σαρωνικὸ κόλπο

Πεδιάδες : Στὴν Ἀττικὴ ξεχωρίζονται τρεῖς μικρὲς πεδιάδες : τῆς *Ἀττικῆς*, τῶν *Μεσογείων* καὶ τῆς *Ἐλευσίνας*.

Λίμνες : Ἡ μόνη λίμνη στὸ Νομὸ εἶναι ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ *Μαραθῶνα*, στὴν ὁποία συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς περιοχῆς, μὲ τὰ ὁποῖα ὑδρεύεται ἡ Ἀθῆνα, ὁ Πειραιᾶς καὶ τὰ περὶχωρα. Τὸ ἔργο εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἔργα τῆς πατρίδος μας.

Κλίμα : Τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς εἶναι το ξηρότερο, τὸ ὑγιεινότερο καὶ τὸ γλυκύτερο τῆς Ἑλλάδος.

Γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα : Στὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς καλλιεργοῦνται τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γνωστὰ εἶναι τὰ σῦκα καὶ τὸ ἐξαιρετὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς. Στὴν πεδιάδα τῶν Μεσογείων καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, ἡ ἐλιά καὶ κυρίως τὰ ἀμπέλια. Στὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσίνας κυρίως λαχανικὰ.

Τὸ δένδρο ποὺ κυριαρχεῖ παντοῦ καὶ δίνει τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα στὴν Ἀττικὴ εἶναι τὸ *πεῦνο*.

Στὴν Ἀθῆνα, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ποὺ παράγουν βιομηχανικὰ προϊόντα : ὑφάσματα, φάρμακα, γυαλικά, τσιγάρα, τοιμέντα, λιπάσματα καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη. Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία. Τῶν πόλεων μὲ τὴ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο, τὰ γράμματα, τὶς ἐπιστῆμες, τὶς καλὰς τέχνες ἢ εἶναι ὑπάλληλοι δημόσιοι, ἰδιωτικοὶ καὶ στρατιωτικοί.

Συγκοινωνία : Ὁ Ν. Ἀττικῆς ἔχει τὴν καλύτερη καὶ πυκνότερη συγκοινωνία ἀπ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν οἱ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς πρὸς τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν καὶ σ' αὐτὴ καταλήγουν ὅλοι οἱ ἀμαξιτοὶ δρόμοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ξεκινοῦν τὰ ἀτμόπλοια γιὰ ὅλα τὰ λιμάνια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων τῆς.

Καὶ τέλος ἡ Ἀθῆνα ἔχει ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὶς πόλεις : Ἀλεξανδρούπολι, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Κοζάνη, Ἰωάννινα, Ἀγρίνιο, Βόλο, Κέρκυρα, Χανιά, Ἡράκλειο (Κρήτη), Ρόδο καὶ Μυτιλήνη.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς διαίρεται σὲ 6 ἐπαρχίες. α) **Ἐπαρχία Ἀττικῆς** μὲ πρωτ. τὴν *Ἀθῆνα* (900.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀθῆνας χάνεται στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Πολλὲς δημοφῆς ἱστορίες διηγοῦνται γιὰ τὸ πρῶτο χτίσιμό τῆς καὶ γιὰ τ' ὄνομά τῆς. Ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἡ πιὸ ἔνδοξη πόλι τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Γι' αὐτὸ, ὁ μεγάλος ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Πίνδαρος*, τὴν ὕμνη-

Είκ. 35. Το άθάνατο άριστούργημα τών αιώνων, ο Παρθενών.

σε : «^Ω σύ, πόλι περίλαμπρη, πού στέφανα μενεξεδένια σέ περιβάλλουν
κι δλοι σέ ύμνοϋν, πού είσαι προπύργιο τής 'Ελλάδος, ένδοξη 'Αθήνα,
θεία πόλι».

Ο δέ νεώτερος μεγάλος μας ποιητής, ο *Κ. Παλαμάς*, τήν άποκά-
λεσε : «^Αθήνα, διαμαντόπετρα στής γής τό δαχτυλίδι...»

Στή μεγαλύτερη δόξα της κατά τήν αρχαιότητα έφθασε τό 500 —
400 π.Χ. Τότε, ο μεγάλος πολιτικός της *Περικλής*, έφτιασε τά μεγάλα
δημόσια κτίρια, πού βρίσκονται άκόμη σήμερα, γιά νά βροντοφωνοϋν τό
παλιό μεγαλειό της.

Άργότερα, σιγά - σιγά, έπέπεσε ή δόξα της και μόνο μέχρι τό 300
περίπου μ.Χ. διατήρησε κάποια σημάδια τής παλιάς άκμης της.

Μέ τή Βυζαντινή Αυτοκρατορία, κέντρο τοϋ 'Ελληνισμού έγινε ή
Κωνσταντινούπολι και ή 'Αθήνα κατήντησε ένα άπόμακρο χωριό.

Όταν τό 1832 ξανάγινε πρωτεύουσα τοϋ Νέου 'Ελληνικοϋ Κρά-
τους, ήταν ένα Τουρκοχώρι στήν δψη, μέ 6.000 κατοίκους.

Σήμερα είναι μιά πόλι, πού έχει τό χρώμα κάθε μεγάλης πρωτεύ-
ουσας τής Εϋρώπης. Μέσα σ' ένατό χρόνια, προάδευσε άλματικά, κι
έχει ωραίους δρόμους, μεγάλα κι όμορφα κτίρια, ιδιωτικά και δημόσια,
μεγάλα καταστήματα κι έμπορικά, και εξαπλώνεται σέ τόση μεγάλη
έκταση, πού γιά νά τή διασχίσωμε άπό τό ένα άκρο στο άλλο, θά χρεια-
στοϋμε 3 ώρες μέ τά πόδια !

Παρουσιάζει μεγάλη κίνησι. Χιλιάδες αυτοκίνητα, έπιβατικά και
φορτηγά διασχίζουν τούς δρόμους της κάθε μέρα. Σέ κείνους πού έρ-

Γ. Κ. Μαυριά, Γεωγραφία τής 'Ελλάδος γιά τήν Γ'—Δ' Δημοτικού

χονται για πρώτη φορά στην 'Αθήνα, ή κίνησι αὐτή κάνει τή μεγαλύτερη ἐντύπωσι.

'Απ' τὰ μεγάλα της κτίρια διακρίνομε τή *Βιβλιοθήκη*, τὸ *Πανεπιστήμιο* καὶ τὸ μέγαρο τῆς *'Ακαδημίας*.

'Ακόμη μεγαλόπρεπο εἶναι τὸ *παλιὸ παλάτι*, πού σήμερα στεγάζει τή *Βουλὴ* κι ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες, τὸ *Ζάππειο μέγαρο* κι ἄλλα.

'Η πόλι ἔχει ἀνάμεσά της μεγάλα δημόσια πάρκα : ('Εθνικὸς κήπος, Ζάππειο, πεδίο τοῦ 'Αρεως).

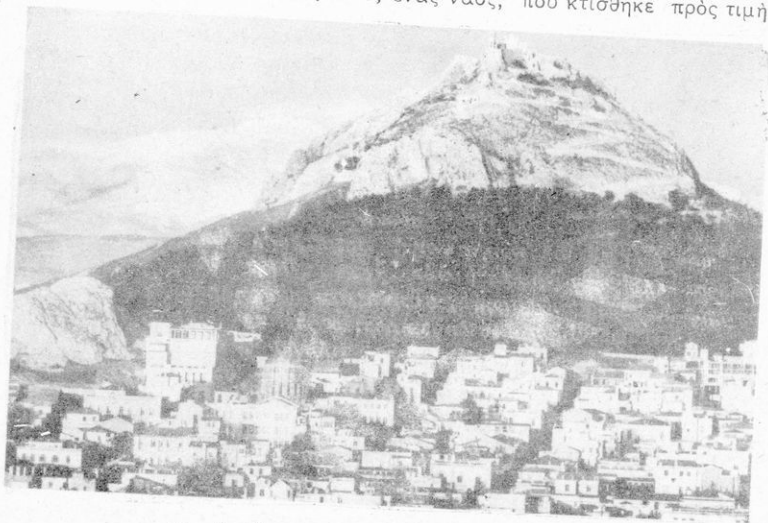
Στὴν 'Αθήνα ὄλα εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά. 'Η 'Αθήνα εἶναι ὁ πνεύμονας καὶ ἡ καρδιὰ τῆς Χώρας.

"Ὅπως τὸ αἷμα ξεκινάει ἀπὸ τὴν καρδιὰ, καθαρίζεται στὸν πνεύμονα καὶ στέλνεται σ' ὄλο τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ 'Αθήνα, εἶναι τὸ κέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο διευθύνεται ὄλο τὸ Κράτος.

'Εδῶ μένει ὁ *Βασιλιάς*, ἡ *Κυβέρνησι*, ἡ *Βουλὴ τῆς Χώρας*, ὄλα τὰ *Ῥπουργεῖα* καὶ κάθε ἀνώτερη ἀρχή. Στὴν 'Αθήνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα, *Πανεπιστήμιο*, *Πολυτεχνεῖο* καὶ *'Ακαδημία*.

Στὰ νότια τῆς πόλεως ὑψώνεται ἡ *'Ακρόπολι* τῆς 'Αθήνας, πού ἐπάνω της στέκεται περήφανος ὁ *Παρθενώνας*, τὸ μεγαλύτερο ἀρχιτεκτονικὸ δημιούργημα τῶν αἰῶνων, πού ὀδηγεῖ τὴ σκέψι ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Στὴν 'Ακρόπολι βρίσκονται ἀκόμη κι ἄλλοι μικρότεροι ναοὶ καὶ στὴ βάσι τῆς 'Ακροπόλεως τὸ *Θησεῖον*, ἕνας ναός, πού κτίσθηκε πρὸς τιμὴν

Εἰκ. 36. Ἐποψι τῆς 'Αθήνας με τὸν Λυκαβηττό.

Εικ. 37. "Αποψη κεντρικής λεωφόρου της 'Αθήνας.

τοῦ μεγαλύτερου ἥρωα τῆς ἀρχαίας 'Αθήνας, **Θησέα**, καὶ σώζεται μέχρι σήμερα ἀνέπαφος.

'Ακόμη ὑπάρχουν στὴν 'Αθήνα κι ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα, πὺ μπορεῖ νὰ τὰ ἐπισκεφθῆ κανένας. 'Απέναντι στὴν 'Ακρόπολι ὑψώνεται ὁ **Δυναβητιός**, ἕνας βραχῶδης λόφος μ' ἕνα ἐκκλησάκι στὴν κορυφή, ἀπὸ τὸν ὁποῖο φαίνεται πανοραματικὰ ἡ 'Αθήνα.

Σημειώστε, παιδιά, ὅτι ἡ 'Αθήνα ξαπλώνεται μέχρι τὰ νερά τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου.

'Η 'Αθήνα γύρω τῆς περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰ προάστια, πόλεις ὀλόκληρες, ὅπως εἶναι ἡ Κηφισιά, τὸ Μαρούσι κ.τ.λ.

'Ἐπίγειο τῆς 'Αθήνας εἶναι ὁ **Πειραιᾶς**. Σήμερα οἱ δυὸ πόλεις σχεδὸν δὲ χωρίζονται. 'Ο Πειραιᾶς, ἀρχαία πόλι κι αὐτός, εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς πατρίδας μας.

'Εκεῖ καταπλέουν τὰ μεγαλύτερα καράβια, ἐπιβατικὰ καὶ φορτηγά. Γύρω στὴν ἀποβάθρα τοῦ λιμανιοῦ μεγάλοι γερανοὶ φορτῶνουν καὶ ξεφορτῶνουν μεγάλα βάρη, 20, 30 καὶ 50 χιλιάδων ὀκάδων.

'Η κίνηση στὸ λιμάνι δὲ σταματᾷ ποτέ. Χιλιάδες ἐργάτες (λιμενεργάτες) δουλεύουν νύχτα-μέρα. 'Απ' ἐδῶ γίνονται οἱ μεγαλύτερες ἐξαγωγές τῶν ἐθνικῶν προϊόντων μας (ἐλιές, καπνός, κρασιά κτλ.). 'Η σταφίδα, τὸ ἄλλο ἐθνικὸ προϊόν μας, φεύγει ὅπως μάθαμε γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Πελοποννήσου.

'Ἐδῶ ἀκόμη ξεφορτῶνονται ὅλα τὰ ξένα προϊόντα σιτάρι, ρύζι, ζάχαρι, παντὸς εἶδους βιομηχανικὰ ὑλικά, ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, πὺ μᾶς ἔρχονται ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ.

Ἡ πόλι δὲν παρουσιάζει, οὔτε τὴ μεγαλοπρέπεια, οὔτε τὴν καθαριότητα τῆς Ἀθήνας. Ἐἶναι καθαρὰ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλι. Δάση σχηματίζουν οἱ καμινάδες τῶν ἐργοστασίων τῆς.

Γύρω τῆς καὶ πρὸς Βορρᾶν ξαπλώνονται μεγάλα προάστια ὅπως ἡ *Νίκαια* (100.000 κάτ.), ὁ *Κορυθαλλὸς* κ. ἄ.

Ἄλλες πόλεις τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς εἶναι τὸ *Λαύριο*, ἡ *Κερατέα*, τὸ *Μαργκόπουλο*, τὰ *Σπάτα*, τὸ *Κορωπί*, ἡ *Παιανία* καὶ ὁ *Αὔλωνας*.

Στὴν ἐπαρχία Ἀττικῆς ἀνήκει καὶ τὸ νησί *Σπέτσες*, πού στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες.

2) Ἐπαρχία Μεγαρίδος μὲ πρωτ. τὰ *Μέγαρα* (14.000 κάτ.). Ἐἶναι ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ γύρω κάμπος τῆς εἶναι εὐφορώτατος. Παράγει κρασιά, σιτάρι καὶ λάδι.

Ἄλλες πόλεις εἶναι ἡ *Μάνδρα*, τὰ *Βίλλια*, ὁ *Ἀσπρόπυργος* καὶ ἡ *Ἐλευσίνα* πού εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ βιομηχανικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκεται τὸ ἔνδοξο νησάκι *Σαλαμίνα*, ὅπου σήμερα εἶναι καὶ ὁ πολεμικὸς-μας Ναύσταθμος. Στὸ στενὸ μεταξὺ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς, τὸ 480 π. Χ. ἔγινε ἡ ἔνδοξη ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

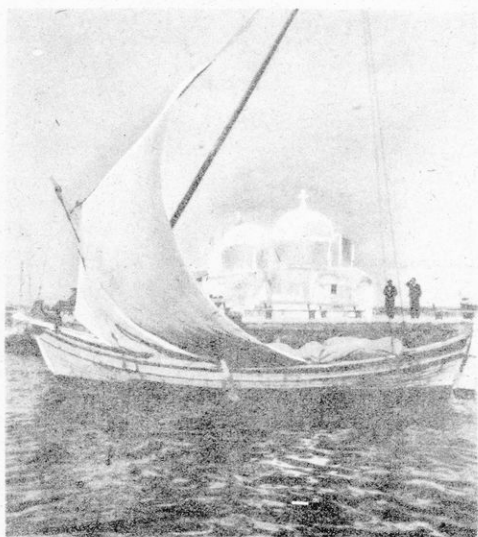
3) Ἐπαρχία Αἰγίνης (νησος Αἴγινα) μὲ πρωτ. τὴν *Αἴγινα* (6.000 κάτ.). Ἐἶναι ἀρχαιότατη πόλι, καὶ σώζονται καὶ σήμερα τὰ εἱρεῖπια τοῦ ναοῦ τῆς *Ἀφαίας*. Γνωστὰ εἶναι τὰ νοστιμώτατα σταφύλια τῆς καὶ τὰ

περίφημα αἰγινίτικα κανάτια τῆς.

Γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἐχρημάτισε πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

4) Ἐπαρχία Ὑδρας, πού περιλαμβάνει τὸ νησί *Ὑδρα* (3.000 κάτ.). Τὸ νησί προσέφερε σπουδαιότατες ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ εἶναι ἡ πατρίδα τῶν ἐνδόξων ναυάρχων, Μισοῦλη καὶ Κουντουριώτη.

5) Ἐπαρχία Τροιζηνίας, πού περιλαμβάνει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Ἀργολίδος, τὴ χερσόνησο τῶν Μεθάνων καὶ τὸ νησί Πόρος. Πρωτ. τῆς ἐ-

Εἰκ. 38. Ὁμορφίης τῆς Αἰγίνας.

παρχίας είναι ο *Πόρος* (7.000 κάτ.). Στη χερσόνησο των *Μεδάνων* βρίσκεται η ομώνυμη πόλι με θαυμασία Ιαματικά λουτρά.

6) *Έπαρχία Κυθήρων*, που περιλαμβάνει τὰ νησιά *Κύθηρα* και *Άντικύθηρα*, τὰ ὁποῖα βρίσκονται πρὸς Ν. τῆς Πελοποννήσου. Πρωτ. εἶναι ἡ κωμόπολι Κύθηρα με 1.000 κατοίκους. Καὶ τὰ δυὸ νησιά ἔχουν 6.500 κατοίκους.

Άρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι. Ἀθήνα, Ἐλευσίνα, Σαλαμίνα, Μαραθῶνας, Σούνιο, Αἴγινα, Ὑδρα καὶ Σπέτσες.

2. Νομὸς Βοιωτίας

Ὁ Νομὸς Βοιωτίας συνορεύει πρὸς Β. μετὸ Ν. Φθιώτιδος, πρὸς Ν. μετὸν Ν. Ἀττικῆς, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μετὸ Ν. Φωκίδος καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἐχει ἔκτασι 3.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 105.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸν καὶ καλύπτεται ἀπὸ τὰ βουνὰ *Παρνασσό*, *Ἐλικώνα* καὶ *Κιθαιρώνα*. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶναι πεδινὸν καὶ σχηματίζει τὶς πεδιάδας *Θηβῶν* καὶ *Λεβαδείας* (Κωπαΐδας).

Οἱ ποταμοὶ ποὺ διαρρέουν τὸ Νομὸ εἶναι ὁ *Βοιωτικὸς Κηφισός*, ποὺ ποτίζει τὴν πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας καὶ ὁ *Ἀσωπός*. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον.

Τὰ παλαιότερα χρόνια ἡ πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας ἦταν λίμνη, ποὺ τὴν ἀποξήραναν καὶ ἔδωσαν στὴν καλλιέργεια 250.000 στρέμματα εὐφορώτατης γῆς. Μόνο δύο μικρὲς λίμνες ὑπάρχουν σήμερα, ἡ *Ύλινη* καὶ *Παραλίμνη*.

Μεταξὺ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας σχηματίζεται ὁ *πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου*.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸν καὶ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγει βαμβάκι, σιτηρά, καπνά, ὄσπρια, κηπουρικὰ καὶ ἀκόμη κτηνοτροφικὰ καὶ πτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία. Τὸ Νομὸ Βοιωτίας διασχίζει ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ ἡ κυριώτερα ἀμαξιτὴ ὁδὸς τῆς Ἑλλάδος. Σχεδὸν ὅλες οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μετὰ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Ν. Βοιωτίας διαιρεῖται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) *Έπαρχία Λεβαδείας* με πρωτ. τὴ *Λεβαδιὰ* (12.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ *Ἐλικώνα* (1.700 μ.), τοῦ βουνοῦ ποὺ εἶναι κατάφυτο ἀπὸ ἔλατα καὶ στὸ ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν, ὅτι κατοικοῦσαν οἱ 9 μούσες. Ἡ πόλι ἔχει μεγάλη ἱστορία καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε τὸ μαντεῖο τοῦ *Τροφωνίου*.

Ἡ σημερινὴ πόλι ἔχει μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι, γιατί εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλουσιωτάτου κάμπου τῆς Κωπαΐδας, ποῦ παράγει τὸ περισσότερο βαμβάκι τῆς Ἑλλάδος.

Ἐχει ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ βαμβακιοῦ (ἐκκοκιστήρια, κλωστήρια, νηματουργεῖα, ὑφαντουργεῖα), τὰ ὅποια κινοῦνται ἀπὸ τὰ νερά τῶν μεγάλων πηγῶν, ποῦ βρίσκονται στὰ δυτικὰ τῆς πόλεως καὶ σχηματίζουν τὸ μικρὸ ποταμάκι *"Ερκυννα*.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι : ἡ *Ἀράχωβα* (ὕψόμετρο 900 μ.) περίφημη

Εἰκ. 39. Ἀραχωβίτισσες στὴν τοποθεσία «Ζεμενὸ» τοῦ Παρνασσοῦ.

γιὰ τὴν τοποθεσία τῆς, τὰ μαῦρα κρασιά τῆς καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ ὑφαντά τῆς (τάπητες κ.τ.λ.). Ὁ *"Αγιος Γεώργιος*, τὸ *Δίστομο*, ὁ *Ἵορχομενὸς* με ἀρχαῖα ἐρείπια, (θυμηθῆτε τὸ Φρῖζο καὶ τὴν Ἑλλη), ἡ *Δαύλεια* καὶ τὸ Μικρὸ χωριὸ *Χαιρώνεια*.

Ἡ Χαιρώνεια ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου ἀρχαίου σοφοῦ Πλουτάρχου (40—120 μ. Χ.) καὶ τὸ μέρος ὅπου ἔγινε ἡ περίφημη μάχη τῆς Χαιρώνειας, μεταξὺ τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾶ *Φιλίππου* καὶ τῶν *Θηβαίων*. Σώζεται ἀκόμη τὸ πέτρινο λιοντάρι, ποῦ συμβολίζει τὴν ἀνδρεία τῶν 300 Ἱερολοχιτῶν Θηβαίων, ποῦ ἔπεσαν ὅλοι τὸ 338 π. Χ.

2) *Ἐπαρχία Θηβῶν*, με πρωτ. τῆ *Θήβα* (13.000 κάτ.). Ἀρχαῖα πόλι ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ ἔπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κάποτε τὰ παλιὰ χρόνια ἔφθασε σὲ τέτοια δόξα (Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας) ποῦ ἔγινε ἡγεμόνας ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Στὴ Θήβα γεννήθηκε καὶ ὁ μεγαλύτερος λυρικός ποιητῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ *Πίνδαρος*.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι κτισμένη ἐπὶ τῆς «Καδμείας», λόφου ποῦ ἔχει ὕψος 220 μ. Παρουσιάζει ζωερὴ κίνησι κάθε ἐποχῆ, γιατί εἶναι κέντρο πωλήσεως ἀγροτικῶν προϊόντων. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται

εὐφορη πεδιάδα, στην οποία καλλιεργείται έντατικά ἡ πατάτα. Είναι τὸ δεύτερο πατατοπαραγωγικὸ κέντρο τῆς χώρας μας μετὰ τὴν Τρίπολι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ *Βάγια*, τὰ *Χάλια*, τὸ *Μαυρομάτι*, τὸ *Σχηματάρι*, ἡ *Δομβραίνα*, τὸ *Καπαρέλι* καὶ τὰ *Λεῦκτρα*.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι. Θῆβαι, Ὀρχομενός, Χαιρώνεια, Τανάγρα (ταναγραῖτες κοῦκλες), Αὐλίδα, ἀπ' ὅπου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξεκίνησαν γιὰ τὴν Τροία, Πλαταιὲς ὅπου ἔγινε ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π. Χ.), ἡ ὁποία ἔθεσε τέρμα στὶς εἰσβολὰς τῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἔφερε παγκόσμια δόξα. Ἀκόμη τὰ Λεῦκτρα, ὅπου ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς Ἐπαμεινώνδας ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτες καὶ οἱ Θεσπιεὺς ποὺ ἔστειλαν 700 στρατιῶτες στὶς Θερμοπόλες τοῦ Λεωνίδα.

Ἀκόμη στοὺς πρόποδες τοῦ Ἐλικώνα, κοντὰ στὸ χωριὸ Δίστομο βρίσκεται τὸ περίφημο μοναστήρι τοῦ *Ὁσίου Δουκά*, στὸ ὁποῖο σώζεται θαυμάσιος βυζαντινὸς ναός, κτισμένος πρὶν ἀπὸ 1000 χρόνια καὶ στὸν ὁποῖο διατηροῦνται περίφημες ψηφιδωτὲς εἰκόνες καὶ θρησκευτικὲς παραστάσεις.

3. Νομὸς Φθιώτιδος

Ὁ Νομὸς Φθιώτιδος συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὴ Θεσσαλία πρὸς Ν. μετὰ τοὺς Νομοὺς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τοὺς κόλπους Μαλιακὸ καὶ Εὐβοϊκὸ καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μετὰ τὸν Νομὸ Εὐρυτανίας.

Ἐχει ἔκταση 4.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 150.000 κατοίκους.

Ὅροι — Πεδιάδες — Ποταμοί : Τὸ ἡμισυ καὶ κυρίως τὸ κέντρο τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ὄρη *Ὀρθρον*, τὸν *Τυμφορηστό*, τὴν *Ὀίτη*, τὸ *Καλλίδρομο*, καὶ τὸ *Χλωμό*.

Τὸ πεδινὸν τμῆμα διακρίνεται στὴ πεδιάδα τῆς *Λαμίας* τὴν ὁποία διαρρέει καὶ ποτίζει ὁ ποταμὸς *Σπερχειὸς* καὶ τὴν μικρότερη πεδιάδα τῆς *Ἀταλάντης*.

Ἀπὸ τὴν Φθιώτιδα πηγάζει καὶ ὁ ποταμὸς *Βοιωτικὸς Κηφισός*, ποὺ προχωρεῖ πρὸς τὴν Βοιωτία.

Ἱαματικὲς πηγές : Στὸ Νομὸ βρίσκονται ἀρκετὲς ἀπὸ τίς καλύτερες Ἱαματικὲς πηγές τῆς Ἑλλάδος : Τὰ *Καμμένα Βουρλα*, τῶν *Θερμοπυλῶν*, τῆς *Ἐπάτης* καὶ τοῦ *Πλατυστόμου*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Ἡ πεδιάδα τῆς Λαμίας ποὺ ἀπλώνεται μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου εἶναι εὐφορφοτάτη. Παράγει δημητριακὰ, καπνὰ, βαμβάκι, φρούτα, κηπουρικὰ καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια (γύρω στὸ χωριὸ Ἀνθήλη) μεγάλες ποσότητες ρυζιοῦ. Ἀκόμη γύρω στὴν κωμόπολι Στυλίδα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀταλάντης ἐλιές καὶ λάδι. Στὰ ὄρεινὰ παράγουν κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ξυλεία ἀπὸ τὰ δάση, ὄσπρια κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ

Ἰσθμῶν — Θεσσαλονίκης, ὁ κεντρικὸς ἀμαξιτὸς δρόμος Ἀθηνῶν — Βορείου Ἑλλάδος καὶ οἱ περισσότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Φθιώτιδος** μὲ πρωτ. τὴ Λαμία (26.000 κάτ.) ποὺ εἶναι πρωτ. καὶ τοῦ Νομοῦ. Ἕναι ὡραία πόλι μὲ καλὴ ρυμοτομία, κτισμένη σὲ δυὸ λόφους στοὺς πρόποδες τῆς Ὀρθρῆς. Εἶναι ἀρχαία πόλι, μὲ ἀκρόπολι, ποὺ τὸ φρούριό της δεσπόζει τῆς πόλεως καὶ διατηρεῖται σχεδὸν ἀνέπαφο, μέχρι σήμερα. Ἔχει καλοὺς δρόμους, ὁμορφες πλατεῖες, μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐργοστάσια μακαρονοποιίας, κατασκευῆς κουραμιτιῶν καὶ οἰνοπνευμάτων.

Ἔχει πάντοτε ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιατί εἶναι τὸ κέντρο τοῦ εὐφορώτατου κάμπου, ποὺ ἀπλώνεται στὰ πόδια της καί, γιατί εἶναι κέντρο συγκοινωνιῶν.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πλατεῖες της εἶναι στημένο τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀθανασίου Διάκου τοῦ ἥρωα τῆς Ἀλαμάνας.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Στυλίδα, τὸ ἐπίγειο τῆς Λαμίας, μὲ ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὶς μεγάλες ἀποθήκες της συσκευάζονται οἱ ἐλίες, ποὺ στέλνονται στὸ ἐξωτερικόν. Ἀκόμη ἡ Πελασγία, ἡ Ἀνθήλη, ἡ Ὑπάτη, ἡ Μακρακώμη καὶ ἡ Σπερχειάδα.

2) **Ἐπαρχία Δομοκοῦ** μὲ πρωτ. τὸ Δομοκὸ (1500 κάτ.). Ἡ κωμόπολι εἶναι κτισμένη πάνω σὲ λόφο τῆς Ὀρθρῆς, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἡ θεὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου εἶναι ἐξαιρετικὴ. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ Ὀμβριακή. Κοντὰ στὸ Δομοκὸ ὑπάρχουν μεταλλεῖα χρωμίου.

3) **Ἐπαρχία Λοκρίδος** μὲ πρωτ. τὴν Ἀταλάντη (4.500 κάτ.) κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Χλωμοῦ. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Ἀμφίκελια (Δαδί), ἡ Ἐλάτεια, τὸ Μαργίνο καὶ οἱ Διβανάτες. Κοντὰ στὴν Ἀταλάντη βρίσκονται τὰ μεταλλεῖα τῆς Δάρμυνας ἀπ' τὰ ὁποῖα βγαίνει τὸ νικέλιον.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἡ Λαμία, ἡ Ἀλαμάνα (γέφυρα πρὸς τίς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχεῖο, ὅπου πολέμησε καὶ ἔπεσε ὁ ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἀθανάσιος Διάκος). Οἱ Θερμοπόλες, τίς ὁποῖες κατέστησε ἀθάνατες ὁ ἥρωας βασιλιᾶς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας, μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες καὶ τοὺς 700 Θεσπιεῖς, ὅταν τὸ 480 π.Χ. ἔφραξαν τὸ δρόμο στὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν, Ξέρξη. Τὸ «Μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδα βροντοφωνεῖ σὲ κάθε ἐπιδρομῆα ἡ Ἑλλάδα.

4. Νομὸς Φωκίδος

Ὁ Νομὸς Φωκίδος συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο, πρὸς Α. συνορεύει μὲ τοὺς νομοὺς Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Έχει έκτασι 2.150 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 52.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι του ἑδάφους (ὄρη — πεδιάδες — ποταμοί). Τὸ ἕδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν ὄρεινὸν με ὀγκώδη καὶ ὕψηλά βουνά: τῆ Γκιώνα (2.510 μ.) τὸν Παρνασσὸ (2.450 μ.) τὰ Βαρδούσια (2.470 μ.) καὶ τὴν Οἶτη (2.100 μ.) κατάφυτα ἀπὸ δάση ἐλάτων. Ἡ μόνη ἀξία λόγου κοιλάδα εἶναι τῆς Ἐλλάδος. Μικρότερες εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μόρνου καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Γραβιάς.

Εἰκ. 40. Τσοπάνος στὴ Γκιώνα.

Ὁ μόνος ποταμὸς τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ Μόρνος, ποὺ χύνεται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο καὶ δύο τρεῖς χεῖμαρροι.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα στὰ ὄρεινά εἶναι ἠπειρωτικὸ καὶ στὰ πεδινὰ εὐκρατὸ καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κύρια προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ, τὰ ὄσπρια, τὰ δημητριακὰ καὶ ἀπὸ τὰ δασικὰ ἢ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα. Περιφημες εἶναι οἱ ἐλιές τῆς Ἐλλάδος ποὺ στέλλονται σχεδὸν ὅλες στὸ ἐξωτερικόν.

Ὅρυκτά: Στὴν περιφέρεια Φωκίδος, μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Γκιώνας ὑπάρχουν τεράστιες ποσότητες μεταλλεύματος βωξίτου (άλουμινίου).

Συγκοινωνία: Ἡ συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὰ καλὴ καὶ πολλὰ χωριὰ δὲν συγκοινωνοῦν με αὐτοκινητοδρόμους.

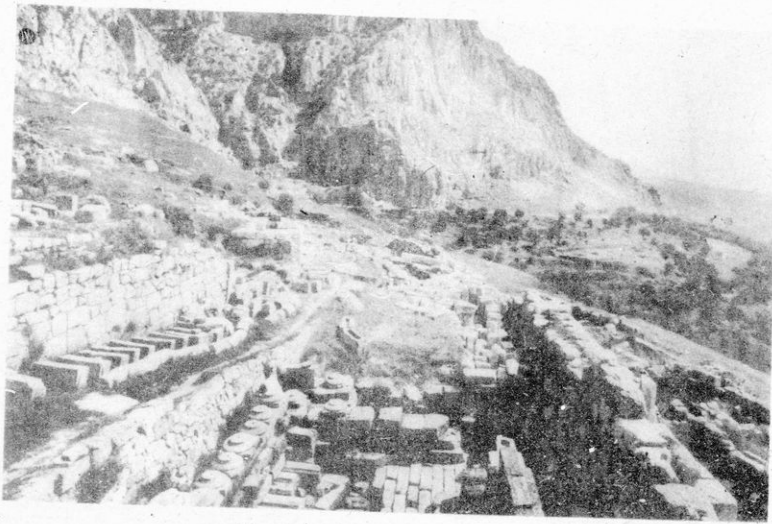
Διοικητικὴ Διάρθρωσι: Ὁ νομὸς Φωκίδος διαιρεῖται σὲ δύο ἐπαρχίες. 1) Ἐπαρχία Παρνασσίδος με πρωτ. τὴν Ἐλλάδα (Σάλωνα) (5.500 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικὰ, πάνω σὲ λόφο, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Γκιώνα. Τῆς πόλεως δεσπόζει ἀρχαῖο φρούριο, γνωστὸ ὡς Κάστρο τῆς Ὁρείας.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται με τὴν καλλιέργεια τῶν ἐξαιρετικῶν σαλωνίτικων ἐλιῶν, κατασκευάζουν κουδούνια γιὰ τὰ γιδοπρόβατα, ποὺ στέλλονται σ' ὅλη τὴν Ἐλλάδα καὶ ἔχουν σχοινοποιεῖα, ποὺ κάνουν τρίχινα στρωσίδια καὶ σακκιά με μαλλιὰ γιδιών, τίς σφυρίδες τῶν ἐλαιοτριβείων.

Τὸ ἐπίνειο τῆς Ἐλλάδος εἶναι ἡ κωμόπολι Ἰτέα (2.500 κάτ.), με ὄρειοτάτη ρυμοτομία, εὐρύχωρη καὶ καλοφτιαγμένη προκουμαία καὶ λιμενοβραχίονα.

Στις μεγάλες αποθήκες της συσκευάζονται και κονσερβοποιούνται οι άλιές της περιοχής και φορτώνονται για τὸ ἐξωτερικό.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ γραφικὸ *Γαλαξειδί*, γνωστὸ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, γιατί ἄλλοτε εἶχε πολλὰ καράβια μὲ πανιά καὶ οἱ Γαλαξειδιῶτες εἶναι οἱ καλύτεροι ναυτικοὶ τοῦ κόσμου. Ἀκόμη ἡ *Δεσφίνα*, τὸ *Χρισσό*, οἱ *Δελφοὶ* ὅπου στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ περιφημότερο μαντεῖο τῆς Ἑλλάδος καὶ σώζονται θαυμαστὰ εἰρήπια, καὶ ἡ ἱστορικὴ *Γραβιά*, ὅπου ἐπολέμησε ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦς κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Εἰκ. 41. Ἀποψὶ τῶν Δελφῶν.

2) Ἐπαρχία Δωριδὸς μὲ πρωτ. τὸ Λιδωρίκι (1.300 κατ.). Ὁλὴ ἡ περιοχή εἶναι ὄρεινὴ, ἄγρονη καὶ πτωχὴ. Τὸ μόνο εὐφορο μέρος εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Μόρνου.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀρτοιίνα* καὶ τὸ *Εὐπάλιον*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Γραβιά.

Ἀναγνώσματα

ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Ὁ ταξειδιώτης πὸν θὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Δελφοὺς, ἂν ἔχη πρῶτύτερα γνωρίσει τὸ Ὀλυμπιακὸ τοπεῖο, θὰ αἰσθανθῇ μιὰ μεγάλη ἀντίθεσι. Πρῶσχαρο, εἰρηκικό, γαλήνιο τὸ πνεῦμα τῆς Ὀλυμπίας· βαρὺ, μελαγχολικὸ τὸ Δελφικὸ πνεῦμα, γεμάτο

θρούλους και μυστήρια, πού φτερουγίζουν γύρω στην επιβλητική αυτή περιοχή. Ο ιερός χώρος βρίσκεται στη μεσημβρινή πλευρά του Παρνασσού, στην οποίο δεσπόζουν οι σκυθρωπές **Φαιδριάδες**, βράχοι ύψους 300 μ. σπητοί, γυμνοί και άπόκρημνοι.

Απ' την άπέναντι μεριά υψώνεται τό βουναλάκι **Κίρφυς**, πού δέν άνοίγει τόν όρίζοντα, παρά λίγο στην άκρη του, γιά νά δείξει τόν πράσινο έλαιώνα της Αμφισσας και τόν Κρισσαίο κόλπο.

Στό χώρο αυτό τό 2500 π. Χ. Κρητικοί θαλασσοπόροι, μαγεμένοι άπό την άγρωπή όμορφιά του, έστησαν τό πρώτο μαντείο στη θεά **Ρέα**. Έπί 1000 χρόνια τό μαντείο της Ρέας είχε μόνο τοπική σημασία. Οταν, όμως, τό κατέλαβαν οι Δωριείς, γκρέμισαν τό τέμενος της Ρέας κι έχτισαν τό ναό του Απόλλωνα, του ήλιακού Θεού τους.

Από τότε τό μαντείο έγινε Πανελλήνιο. Τόση σημασία πήραν οι Δελφοί άπ' τόν όγδοο π. Χ. αιώνα, ώστε ύπήρξαν ή μόνη δύναμι πού κυβέρνησε πραγματικά την Ελλάδα. Και μέ πόση σύνεσι και σωφροσύνη! «Μηδέν άγαν» ήταν τό ρητό, πού διάβαζαν οι προσκυνητές στη μετόπη του Ναού.

Είναι επιβλητικά τά θανμαστά έρείπια των Δελφών και σήμερα. Και τή στιγμή πού θά βρεθής στό ναό του Απόλλωνα, νοιώθεις τή λαχτάρα νά ίδής την **Πυθία** νά ξεπροβάλλη άπό τό άδυτο του ναού, γιά νά σοϋ ειπή τό μέλλον σου.

Ο θεός πού λατρεύτηκε στους Δελφούς, ήταν ό ώραιότερος άπ' όλους. Ήταν ό θεός του φωτός, της ψυχικής γαλήνης και της άνώτερης άρμονίας. Ο κύριος σκοπός του ήταν νά κάμη τους ανθρώπους λογικούς και ήθικούς και τό κατώρθωσε.

Τό σοφό ίερατείο των Δελφών, τό προφητικό αυτό γένος, νοιαζόταν πάντα γιά τό μέλλον του κόσμου προείδε και ώργάνωσε κάθε πρόοδο κι έσωσε πολλές πόλεις άπ' την καταστροφή.

Οι ιερείς έγνώριζαν την πολιτική κατάσταση όλης της τότε Οικουμένης, κι έδωαν ώςωστες συμβουλές, στα κράτη και στις πόλεις, και μέ τόση επιτυχία, πού δέν τολμούσε κανένας βασιλιάς ν' άρχισή πόλεμο ή διυδήποτε μεγάλο έργο, χωρίς νά τό συμβουλευθή.

Ακόμη έκαμαν και τό θανμαστό και γιά σήμερα. Ίδρυσαν και προστάτευσαν τις **Αμφικτυονίες**, έκείνη την Οργάνωσι των Ήνωμένων Έθνών της άρχαΐότητας και την έκαμαν άνώτατη έξουσία δικαιοσύνης και όμόνοιας των Έλληνικών πολιτειών.

Δέν έχει σήμερα «λάλον έδωρ» ούτε «μάντισσα δάφνην», μα τό πνεϋμα του Δελφικού μαντείου ζή και θά ζή στους αιώνες, μέσα στό έργο του, πού είχε μοναδικό σκοπό νά ύποτάξή τους ανθρώπους στό ζυγό της λογικής, της δικαιοσύνης και της όμόνοιας.

5. Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας

Ο Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας κατέχει τό δυτικώτερο τμήμα της Στερεάς Ελλάδος. Συνορεύει προς Α, μέ τους Νομούς Φωκίδος και Εύρυτανίας προς Β. μέ την Ήπειρο και βρέχεται δυτικά και νότια άπό τόν Ίόνιο Πέλαγος. Έχει έκτασι 5.600 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 220.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα ποὺ τὸν περιβρέχει σχηματίζει δυὸ κόλπους : τὸν κόλυτον τοῦ **Μεσολογγίου** καὶ τὸν **Ἀμβρακικό**, καὶ δυὸ ἀκρωτήρια : τὸ **Ἀντιγόριο** καὶ τὸ **Ἄκτιο**.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ὄρεινόν, μὲ κυριώτερα ὄρη τὸ **Πανατωλικόν**, τὸν **Ἀράκυνθο** (Ζυγός), τὰ **Ἀκαρνανικά** καὶ τὸ **Μακρονόρος**.

Οἱ πεδινές ἐκτάσεις διακρίνονται στίς πεδιάδες : **Ἀργιῶν**, **Ἀχελῶου** καὶ **Μεσολογγίου**.

Ποταμούς ἔχει δύο : τὸν **Ἀχελῶο** (Ἀσπροπόταμο), ποῦ εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῆς Στερεᾶς καὶ τὸν **Εὐήνο** ἢ **Φίδαρη**,

Λίμνες : Στὸ Νομὸ ὑπάρχουν γραφικώτατες λίμνες, ἡ **Τριγωνίδα** ἢ **Ἀνσιμαχία**, ὁ **Ὀζερός** καὶ ἡ **Ἀμβρακία**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ, στὰ πεδινά, εἶναι κάπως ὑγρό, μὲ πολλὰ βροχὲς τὸ χειμῶνα, ἀλλὰ γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Τὰ προϊόντα εἶναι ποικίλα καὶ διάφορα : Δημητριακά, κτηνοτροφικά, ἐσπεριδοειδῆ, ρύζι, ἐλιές, λάδι, κηπουρικά, στὴν πεδιάδα Ἀχελῶου (περίφημα καρπούζια) καὶ τὸ σπουδαιότερο τὰ ἐξαιρετικὰ καπνὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀργιῶν.

Ἀκόμη τὰ βελανίδια, γιατί τὰ βουνὰ τῆς Αἰτωλίας εἶναι κατάφυτα ἀπὸ βελανιδιές καὶ τὰ ψάρια τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει τοπικὴ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία : Κρουνέρι — Μεσολόγγι — Ἀργίονο καὶ ἀρκετοὺς αὐτοκινητοδρόμους, ποὺ ἐνώνουν ὅλες τίς κωμοπόλεις.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἔχει 5 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μεσολογγίου** μὲ πρωτ. τὸ **Μεσολόγγι** (14.000 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ.

Εἶναι ἐνδοξη καὶ «ἱερὰ πόλι» γιὰ τίς τρεῖς πολιορκίες τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 καὶ τὴν ἡρωϊκὴ καὶ ἀθάνατη «ἔξοδο» τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1826.

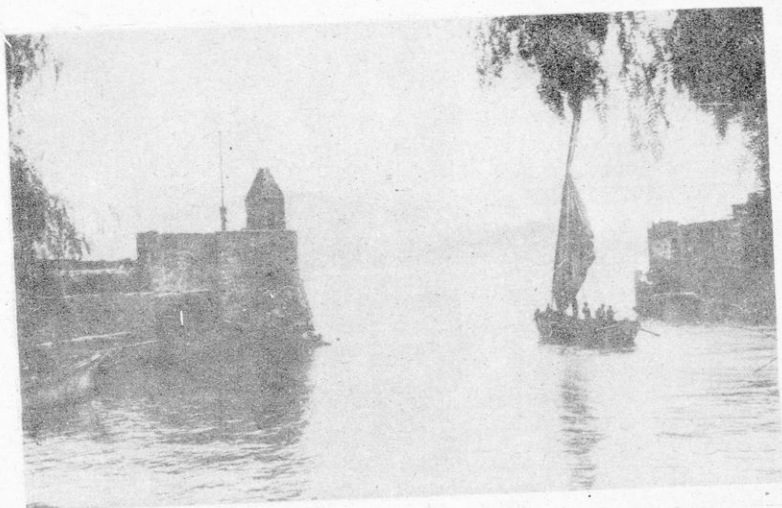
Στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ὑπάρχουν πολλὰ ἰχθυοτροφεῖα, στὰ ὁποῖα ψαρεύονται ἀφθονὰ ψάρια, κυρίως τσιπούρες, κέφαλοι καὶ χέλια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βγαίνει ὀνομαστὸ αὐγοτάραχο.

Πλησίον τοῦ Μεσολογγίου βρίσκονται οἱ μεγαλύτερες ἀλυκὲς τῆς χώρας μας ἀπ' τίς ὁποῖες τροφοδοτεῖται μὲ ἀλάτι ὅλη ἡ Ἑλλάδα.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ **Παπαδάτες**, ἡ **Γαβαλοῦ**, ἡ **Ματαγάγκα**, τὰ **Σταμνά**, τὸ **Νεοχώρι** κ.ἄ. στίς ὁποῖες καλλιεργοῦνται ἐντατικὰ τὰ περίφημα ἀργινιώτικα καπνὰ.

Ἀκόμη τὸ **Αἰτωλικόν**, κτισμένον ἐπάνω σὲ νησάκι στὸ βάθος τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ ὁποῖο συγκοινωνεῖ μὲ τὴν ξηρὰ γέφυρες, ἀνατολικά καὶ δυτικά. Εἶναι ἡ Βενετία τῆς Ἑλλάδος.

2) **Ἐπαρχία Ναυπακτίας** μὲ πρωτ. τὴ **Ναύπακτο** (6.000 κατ.) κτι-

Είκ. 42. Τὸ Βενετσιάνικο λιμάνι τῆς Ναυπάκτου.

σμένη στὴν εἴσοδο τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴ στολίζουν τὸ Βενετσιάνικο κάστρο καὶ τὸ γραφικὸ παλιὸ λιμάνι.

3) Ἐπαρχία Τριχωνίδος μὲ πρωτ. τὸ Ἄργεῖο (22.000 κάτ.) ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο πλουσιώτατου κάμπου. Εἶναι ὁμορφὴ πόλι μὲ ζωηρὴ κίνησι, γιὰ ἐκεῖ συγκεντρώνονται τὰ καπνὰ τῆς περιφερείας καὶ τὰ ἐπεξεργάζονται στὰ καπνεργοστάσια.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος, ἡ Ἀνάληψι, ἡ Παραβόλα καὶ τὸ Θέρμο, ποὺ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερο κέντρο τῆς «Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας».

4) Ἐπαρχία Βάλτου μὲ πρωτ. τὴν Ἀμφιλοχία (5.000 κάτ.) χωμένη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ περιοχὴ εἶναι ἀπὸ τὶς ὀρεινότερες καὶ πλέον ἄγονες τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐλάχιστὰ προϊόντα. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ Δεπενοῦ.

5) Ἐπαρχία Βονίτισης καὶ Ξηρομέρου μὲ πρωτ. τὴ Βόνιτσα (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Κατούνα, ὁ Ἀσιακός, ποὺ παράγει νοστιμώτατα καρπούζια, ὁ Μαχαλὰς καὶ τὸ Μοναστηράκι.

Ἱστορικὸι τόποι : Μεσσολόγγι, Ἀγγελόκαστρο, Θέρμο καὶ Ναύπακτος.

Αναγνώσματα

Η ΙΕΡΗ ΠΟΛΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Τὸ Μεσολόγγι δὲν εἶναι πολὺ παλιὰ πόλι. Ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀναφέρεται τ' ὄνομά του, εἶναι μόλις στὰ 1571, στὴν ἱστορία ποὺ περιγράφει τὴ φημισμένη Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου. Στὰ Ὁρλώφεια (1770) βρίσκεται ἐπαναστατημένο καὶ ἡ θυσία τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Γουλιμῆ, ποὺ σκοιτώθηκαν μὲ τοὺς τετρακόσιους συντρόφους των στὸ Ἀγγελόκαστρο, πολεμώντας ἐναντίον ἑξ̄ χιλιάδων Τούρκων, μᾶς θυμίζον νέες Θερμοπύλες.

Ἀπὸ τότε μέχρι τὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 τὸ Μεσολόγγι ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη ἑλληνικὴ καρδιά, ποὺ μὲ τὴν περιφημὴ σχολή του, τὴ σχολή Παλαμᾶ, προετοίμασε πνευματικὰ ὅλους τοὺς μετέπειτα ἀθάνατους πολεμάρχους καὶ πολεμιστές.

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐπλάσαν τὴ δόξα καὶ τὴν ἀθανασία τοῦ Μεσολογγιοῦ δὲν εἶχαν φρεσικὰ στηρίγματα καὶ βαρεῖες ἀρματωσιές γιὰ ν' ἀμυνθοῦν στὸν ὀργανωμένο καὶ πολυάριθμο ἐχθρό. Εἶχαν μονάχα τὴν ἀπόφασί τους καὶ τὸ κορμί τους. Κράτησαν ὅλες τίς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἕως τὴ στιγμή ποὺ τοὺς εἰλεψαν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὸ νερό! Τότε, παρέδωσαν τὸ κορμί τους στὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ψυχὴ τους στὴν Ἀθανασία.

Ἡ πράξι τους εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες διδάγμα ζωῆς. Οἱ τάφοι καὶ τὰ μνημεῖα στὸν «κῆπο τῶν ἡρώων» τοῦ Μεσολογγίου θὰ διδάσκουν, σ' ὅλες τίς νέες γενεές ποὺ θὰ τοὺς ἐπισκέπτονται, τὴν ἀξία τῆς μεγάλης θυσίας καὶ τὴν περιφρόνησι τῆς ὀλιγῆς ὑπάρξεως.

6. Νομὸς Εὐρυτανίας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος, πρὸς Β. μὲ τὴ Θεσσαλία καὶ πρὸς Δ. καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Ἐχει ἕκτασι 2.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 40.000 κατοίκους.

Ἡ Εὐρυτανία εἶναι ὁ ὀρεινότερη περιοχὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ πολὺκλαδα καὶ ὕψηλά ὄρη τὰ Ἀγραφα, τὸν Τυμφρηστό, τὴν Ὁξυὰ καὶ τὴ Χελιδόνα. Ὅλα εἶναι κατὰφυτα ἀπὸ ἔλατα, ὄξυες καὶ καστανιές. Τὴ χώρα τὴ διαρρέουν οἱ παρατόταμοι τοῦ Ἀχελώου, Μέγδοβας, Καρπενησιώτης καὶ Ἀγραφιιώτης.

Μόνον μικρὲς κοιλάδες ὑπάρχουν, κατὰφυτες ἀπὸ ὀπωροφόρα δένδρα (μηλιές, κερασιές, καρυδιές κ. ἄ.).

Κλίμα - Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰ χιόνια καὶ ὀροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶναι λίγα, γιατί τὸ ἔδαφος εἶναι ὀρεινὸ καὶ ἄγονο. Περισσότερα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γενικὰ ἡ Εὐρυτανία θεωρεῖται ἀπὸ τίς πτωχότερες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος.

Συγκοινωνία : Μόνο ένας αυτοκινητόδρομος συνδέει τὸ Καρπενήσι μὲ τὴ Λαμία καὶ ὁ ἴδιος προχωρεῖ δυτικά μέχρι τὸ Ἄγρινιο.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μόνον ἐπαρχία, τὴν ἐπαρχία Εὐρυτανίας μὲ πρωτὸ τὸ *Καρπενήσι* (3.500 κάτ.). Ἦταν ὠραία κωμόπολι μὲ ὠραία κτίρια, ξενοδοχεῖα κ.τ.λ. ἀλλὰ κήκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχὴ.

Βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 950 μ. ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ εἶναι σπουδαῖο κέντρο παραθερισμοῦ.

Κοντὰ στὸ Καρπενήσι βρίσκεται ἡ τοποθεσία *Κεφαλόβρυσο*, ὅπου τὸ 1823 σκοτώθηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης πολεμώντας τοὺς Τούρκους.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ψηλὸ χωριό*, τὰ *Ἄγραφα*, τὸ *Κρίκελο*, ἡ *Δομνίτσα*, ἡ *Φουρνά*. Νοτιοδυτικὰ τοῦ Καρπενησίου βρίσκεται τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι «*ὸ Μπρουσσός*».

7. Νομὸς Εὐβοίας

Τὸ Νομὸ Εὐβοίας ἀποτελοῦν ἡ νῆσος *Εὐβοία*, πού βρίσκεται ἀνατολικά τῆς Στερεᾶς καὶ εἶναι ἡ μεγαλύτερη νῆσος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ ἡ νῆσος *Σκῆρος*.

Ἡ νῆσος περιβρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο καὶ σχηματίζει τὰ ἀκρωτήρια *Καφηρέα*, *Ἀρτεμῆσιο* (γνωστὸ ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν) καὶ τὸ *Κύναιο*.

Στὸ στενώτερο μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, μεταξὺ Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας, σχηματίζεται ὁ *Πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου*, πλάτους 40 μ. Μιὰ σιδερένια γέφυρα, πού ἀνοίγοκλείνει γιὰ νὰ περνοῦν καὶ τὰ πλοῖα, ἐνώνει τὴ Στερεὰ μὲ τὴν νῆσο Εὐβοία.

Στὸ στενώτερο αὐτὸ σημεῖο τοῦ Πορθμοῦ θαυμάζει κανεὶς ἕνα φυσικὸ φαινόμενο ἀπὸ τὰ σπάνια. Δηλ. τὰ νερά τοῦ Εὐρίπου κινοῦνται σάν ποτάμι ἔξι ὥρες πρὸς Βορρᾶν καὶ ἔξι ὥρες πρὸς Νότον, μὲ ἀρκετὴ ταχύτητα. Τὸ περίεργο αὐτὸ φαινόμενο καλεῖται *παλίρροια*.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἔκτασι 4.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 164.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Ἡ νῆσος Εὐβοία, κατὰ τὸ μεγαλύτερο τιῆμα τῆς, εἶναι ὄρεινὴ καὶ σχηματίζει μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς μικρὰς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ἀρκετὰ εὐφορες.

Τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς εἶναι τὸ *Τηλέθριο*, τὸ *Κανδήλι*, ἡ *Δίρφη* καὶ ἡ *Ὀχη*, πού ὅλα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση. Τὸ δένδρο πού κυριαρχεῖ σ' ὅλοκληρὴ τὴ νῆσο εἶναι τὸ πεῦκο, πού κατεβαίνει μέχρι τὶς ἀκτὲς τῆς.

Ἡ μόνη ἄξια λόγου πεδιάδα τῆς νήσου εἶναι τῆς *Χαλκίδος*, πού στὴν ἀρχαία ἐποχὴ λεγόταν *Ἀηλάντιον* πεδίον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τῆς Εὐβοίας εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς νήσου εἶναι τὰ κρασιά (ρετσίνα Χαλκίδος) τὰ δημητριακὰ, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὰ σύκα, τὰ ἐσπεριδοειδῆ,

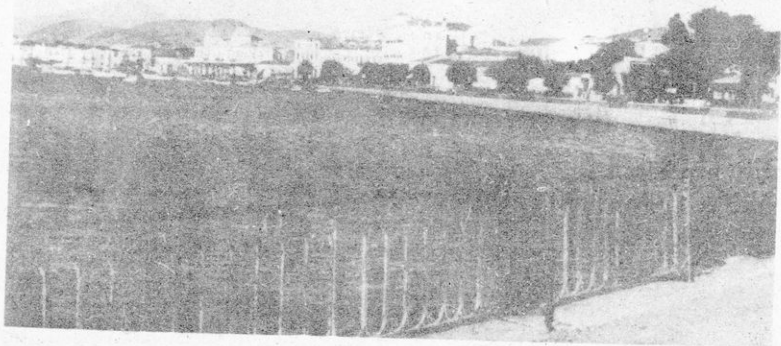
λίγα καπνά και τὸ μέλι. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση βγάζουν ξυλεία, ξυλοκάρβουνα και ρετσίνι.

Ὄρειά : Στὴν Εὐβοία ὑπάρχουν μάρμαρα, λιγνίτης στὴν Κύμη και τὸ Ἄλιβέρι και λευκόλιθος στὴ Λίμνη.

Συγκοινωνία : Ἡ Χαλκίδα συνδέεται μὲ σιδηρόδρομο μὲ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους και τὰ παράλια συγκοινωνοῦν μὲ βενζινόπλοια και καράβια.

Διοικητικὴ διοίκησι : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Χαλκίδος** μὲ πρωτ. τὴ *Χαλκίδα* (26.000 κάτ.) πού εἶναι και πρωτ. τοῦ νομοῦ. Εἶναι ὠραία παραλιακὴ πόλι μὲ μεγάλη ἔμπο-

Εἰκ. 43. Ἡ Χαλκίδα μὲ τὴ γέφυρα τοῦ Εὐρίπου.

ρικὴ κίνησι και ἀρκετὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, πού κατασκευάζουν νέφτι, τοιμέντα, οἰνοπνεύματα, σιδερικὰ κ. ἄ.

Κοντὰ στὴ Χαλκίδα βρίσκονται τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ἐρέτριας* πού τὴν κατέστρεψε ὁ Ξέρξης. Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται *Νέα Ψαρά*.

Ἄλλες κωλοπόλεις εἶναι ὁ *Ἀμάρυνθος*, τὰ *Ψαχνά*, ἡ *Λίμνη*, τὸ *Βασιλικὸ* και ἡ *Νέα Ἀργάκη*.

2) **Ἐπαρχία Καρυστίας** μὲ πρωτ. τὴν *Κύμη* (4.000 κάτ.) πού βρίσκεται στ' ἀνατολικά τῆς νήσου και εἶναι τὸ παράθυρο τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀνατολή. Ἐκουστὰ εἶναι τὰ ἐκλεκτὰ κρασιά της, τὰ σῦκα της και τὰ οἰκιακὰ μεταξωτὰ ὑφάσματά της.

"Άλλες κωμοπόλεις είναι τὸ *Ἀλιβέρι*, ὅπου ἔγινε τὸ μεγάλο ἐργοστάσιο παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἡ *Κάρυστος* καὶ ἡ *Σκῦρος*.

3) *Ἐπαρχία Ἰστιαίας* μὲ πρωτ. τὴν *Ἰστιαία* (5.000 κάτ.). Ἐπίκειο τῆς Ἰστιαίας εἶναι οἱ *ᾠρεοί*, σὲ θαυμάσια τοποθεσία.

Πρὸς Νότον τῆς Ἰστιαίας στὴν παραλία τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εὐρίσκονται οἱ θαυμάσιες ἰαματικὲς πηγὲς τῆς *Αἰδηψοῦ*, μὲ μεγάλα ξενοδοχεῖα καὶ ἄλλα κέντρα ἀνάψυχῆς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἀρτεμῆσιο, Χαλκίδα, Ἐρέτρια, Σκῦρος.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ ἀφοῦ τὸν χωρίσετε σὲ Νομοὺς νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα, πὸν μάθατε.

2) Νὰ ξεχωρίσετε πὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Στερεᾶς καὶ νὰ ὀνομάσετε τοὺς τόπους, ὅπου παράγονται.

3) Νὰ ὀνομάσετε τὰ μεγαλύτερα ἐμπορικά, βιομηχανικά καὶ πνευματικά κέντρα τῆς χώρας.

4) Νὰ κάμειτε ἓνα νοερὸ ταξίδι, στὴ μεγαλύτερη πόλι τῆς Στερεᾶς, τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸ μέρος πὸν βρῖσκεσθε.

5) Νὰ ὀνομάσετε τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ νὰ διηγηθῆτε ὅ,τι ξέρετε γι' αὐτοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Η Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Ὁ Θεσσαλικὸς κάμπος ὁ αἰώνιος τροφοδότης τῆς Ἑλλάδος

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴ Θεσσαλία. Χαίρομαι τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου, τῆς πλουτοφόρας αὐτῆς γῆς, ποὺ εἶναι μιὰ πραγματικὴ προσφορά τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰ χώρα σπαρμένη ἀπὸ βουνά.

Ἴσως νὰ μὴν παρουσιάξῃ τὴ γραφικότητα τῶν ἄλλων Γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ποικιλία τῶν μορφῶν τους (τοὺς ἀδιάκοπους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, τὶς κομπῆς κοιλάδες, τὰ στενά περάσματα, τὰ ἀέρινα διαγράμματα τῶν συνεχῶν ὄροσειρῶν, τὶς γελούμενες ἀκρογιαλιές), ἀλλὰ σοῦ δίνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐχαρίστησι τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου, ποὺ γαληνεύει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ.

Δὲ σὲ κυριεύει ποτὲ ὁ φόβος τῆς ἀπεραντοσύνης, ἔστω κι ἂν βρεθῆς ὀλομόναχος στὴν μέση τοῦ ἀπέραντου θεσσαλικοῦ κάμπου, γιατί στὸ βάθος ἀχνοφαίνονται τὸ κατάφυτο Πήλιο, ἡ γυμνὴ Ὀρθρυς, ὁ περὶ φανος Ὀλυμπος καὶ οἱ κορυφογραμμὲς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασίων.

Δὲν μᾶς ἄφησαν πολλὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ κατορθώματα οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλούσιου τούτου κάμπου. Κι ἂν ἀφαιρέσωμε τοὺς Κενταύρους τοῦ Πηλίου, τὸ θρυλικὸ ἥρωα Ἰάσονα καὶ τὸ γενναιότερο τῶν Ἑλλήνων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὸν Ἀχιλλέα, ποὺ ἔζησαν στὰ σαυφαιρένια παράλια τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, τίποτε δὲν ἀπομένει ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον του.

Ἴσως ὁ ἴδιος τόπος νὰ ἔφταιξε μὲ τὴν εὐκολία τῆς κατακτήσεώς του καὶ μὲ τὴν ἀνυπαρξία τῶν φυσικῶν ἐρεισμάτων ἀμύνης του. Ἴσως τὸ κλίμα, ἴσως τὰ δολοφονικὰ κουνούπια, ἴσως ὅλα αὐτὰ μαζί.

Ὅμως, ὁ ἀπέραντος αὐτὸς κάμπος, ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰ πολλὰ σιτάρια του ἔθρεψε τοὺς πανάρχαιους Πελασγοὺς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Αἰολεῖς, τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Μήδους, τοὺς Μακεδόνες, τοὺς Ρωμαίους, τὰ φουσατά τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τὶς στρατιῆς τῶν Νορμανδῶν σταυροφόρων, τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Τούρκους καὶ τὸς αὐτοὺς ἄλλους λαοὺς, ποὺ πέρασαν κατὰ καιροὺς ἐπάνω του, χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ ἡ γονιμότης του.

Κάθε καλοκαίρι ὁ ταξιδιώτης τοῦ κάμπου θὰ ἰδῇ τὴ θάλασσα τῶν θερισμένων σταχυῶν, τὶς ἀλωνιστικὰς μηχανές, τοὺς σωροὺς τῶν μεγάλων σοδειῶν, ποὺ μὲ τόσο κόπο ἐτοιμάζουν οἱ ἄνθρωποι του, ὄχι μόνο γιὰ τὸ ψωμί τους, ἀλλὰ καὶ τὸν δικό μας, τὸν «ἄρτον τὸν ἐπιούσιον»...

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία βρίσκεται πρὸς Β. τῆς Στερεᾶς καὶ συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὴν Μακεδονία, πρὸς Δ. μετὰ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Ν. μετὰ τὴν Στερεὰ καὶ πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Παγασητικὸν κόλπον.

Ἐχει ἔκτασι 14.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 630.000 κατοίκους,
Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους : Ἡ Θεσσαλία εἶναι μιὰ ἀπέραν-

τη πεδιάδα, ἡ μεγαλύτερη τῆς Ἑλλάδος καὶ περιβάλλεται ἀπὸ ὅλες τὰς πλευρὰς τῆς μετὰ ὑψηλὰ ὄρη.

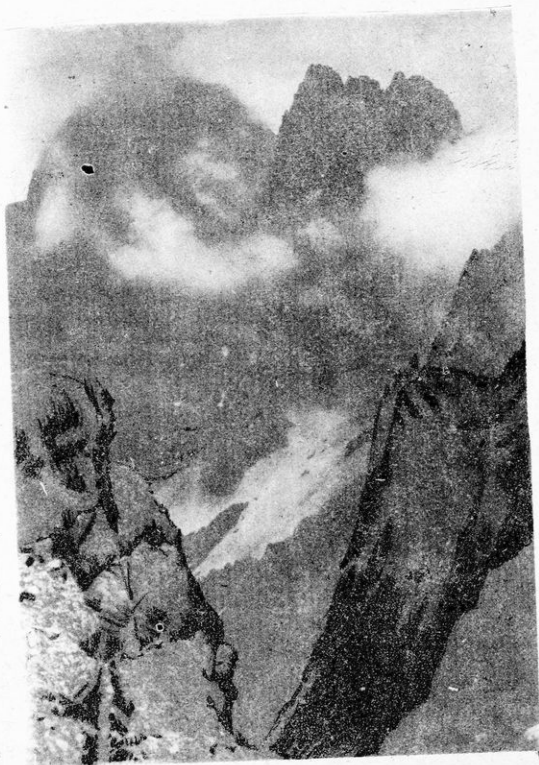
Στὰ ἀνατολικά ὑψώνονται τὸ *Πήλιον* καὶ ἡ *Ὄσσα* (Κίσσαβος). Στὰ βόρεια ὁ μεγάλος ὄρος *Ὀλύμπος*, τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς Ἑλλάδος (2.918 μ.) καὶ τὰ *Χάσια*. Στὰ δυτικά ἡ ὄροσειρὰ τῆς *Πίνδου* καὶ ὁ *Τυμφρηστὸς* καὶ στὰ νότια ἡ ὄροσειρὰ τῆς *Ὄρθρου*.

Ἡ μεγάλη θεσσαλικὴ πεδιάδα δὲν εἶναι ἐνιαία, ἀλλὰ διαχωρίζεται σὲ *ἀνατολική* καὶ *δυτικὴ* πεδιάδα ἀπὸ χαμηλὴν ὄροσειρὰν, ὕψους 400—600 μέτρων, ποὺ κατευθύνεται ἀπὸ βορειοδυτικὰ πρὸς νοτιοανατολικά.

Ποταμοὶ—Λίμνες:

Ὁ πλούσιος Θεσσαλικὸς κάμπος διαρρέεται ἀπὸ δυσμὰς πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὸν ποταμὸν *Πηνειό*, ποὺ ρεεὶ ἤσυχά, καὶ, διὰ τῆς θαυμασίας κοιλάδος τῶν *Τεμπῶν*, ἐκβάλλει στὸν Ἐρυθρὸν κόλπον. Οἱ κυριώτεροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ εἶναι ὁ *Ἐνιππίας*, ὁ *Δηθαῖος* καὶ ὁ *Τιταρήσιος*.

Ἀπὸ τὰς λίμνες ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ *Βοιβηῖς* (Κάρλα).

Εἰκ. 44. Ἡ κορυφή τοῦ Ὀλύμπου «Θρόνος τοῦ Δία»

β) Οικονομική εξέτασι τῆς Θεσσαλίας

Γεωργία : Ἡ Θεσσαλία εἶναι καθαρὰ γεωργικὴ περιοχὴ καὶ τὸ παραγωγικώτερον τμήμα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Παράγει ἄφθονα δημητριακά, κυρίως σιτάρι, καπνὰ, ἔσπεριδοειδῆ, κρασιά, φρούτα, ἐλιές, λάδι, ὄσπρια καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένη σηροτροφία.

Κτηνοτροφία : Στὸ Θεσσαλικὸ κάμπου τρέφονται πολλὰ ζῶα : πρόβατα, πουλερικά καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ φθηνά. Ὀνομαστὰ εἶναι τὰ κασέρια καὶ κεφαλοτύρια τῶν Ἀγράφων καὶ τῆς Πίνδου.

Δάση : Τὰ Θεσσαλικά ὄρη εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση (ὄξυές, καστανιές, ἔλατα, πέδικα) τὰ ὁποῖα δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅπως πρέπει, γιὰτὶ λείπουν οἱ δασικοὶ δρόμοι.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Θεσσαλία εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα καὶ μόνον κοντὰ στὰ Φάρσαλα ὑπάρχει λίγος λιγνίτης καὶ χρῶμιο.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸ κέντρο τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν ἐργοστάσια ὑφαντουργίας, τοιμέντων, κατασκευῆς γεωργικῶν ἐργαλείων κ.τ.λ. Ἐμπορικὴ κίνησι παρουσιάζουν οἱ πόλεις, Βόλος, Λάρισα, Καρδίτσα καὶ Τρίκκαλα.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ τοπικοὶ Θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι. Ἀκόμη τῆς διασχίζουν πολλοὶ ἀμαξιτοὶ δρόμοι καὶ σχεδὸν ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά τοῦ κάμπου συνδέονται καὶ συγκοινωνοῦν μεταξύ τους.

γ) Πολιτικὴ εξέτασι τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία διαίρεται σὲ 4 Νομοὺς. 1) Τὸ Ν. Λαρίσης. 2) Τὸ Ν. Μαγνησίας. 3) Τὸ Ν. Καρδίτσης καὶ 4) τὸ Ν. Τρικάλων.

1. Νομὸς Λαρίσης

Ὁ Νομὸς Λαρίσης κατέχει τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλίας καὶ συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὴν Μακεδονία (Ν. Πιερίας καὶ Κοζάνης), πρὸς Ν. μὲ τὸ Νομὸ Μαγνησίας, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μὲ τοὺς Νομοὺς Τρικάλων καὶ Καρδίτσης.

Ἐχει ἔκτασι 5.700 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 207.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ Νομὸ Λαρίσης ἀπλώνεται ἡ *ἀνατολικὴ Θεσσαλικὴ* πεδιάδα καὶ ὑψώνονται τὰ ὄρη *Ὀλύμπος*, *Ὄσσα* (Κίσσαβος) καὶ *Καρβούνια*.

Ὁ Ὀλύμπος εἶναι τὸ ὑψηλότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον βουνὸ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας πίστευαν ὅτι στὴν κορυφὴ τοῦ κατοί-

κουσαν οι *Δώδεκα Θεοί*. Στά μεγάλα και πυκνά δάση του, στά χρόνια της Τουρκοκρατίας, λημέριαζαν πολλοί Κλέφτες και Άρματωλοί. Άπέναντι από τον Όλυμπο ύψώνεται ή χαμηλότερη Όσσα (Κίσασος). Μεταξύ των δυο βουνών σχηματίζεται ή ωραιότερη κοιλάδα της Έλλάδος, ή *κοιλάδα των Τεμπών*, που τη διαρρέει ο ποταμός *Πηνειός*.

Έπίσης, ανάμεσα στά βουνά Χάσια και Καμβούνια σχηματίζονται τά στενά του *Σαρανταπόρου*, όπου ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος ένίκησε τους Τούρκους τό 1912 και έλευθέρωσε τη Μακεδονία.

Στό Νομό υπάρχει μιά λίμνη, ή *Βοιβηίδα* και μιά λαματική πηγή στό *Τσάγεσι* (Στόμιο), που βρίσκεται στις έκβολές του Πηνειού.

Κλίμα — Προϊόντα : Γενικά τό κλίμα του Νομού είναι ψυχρό τό χειμώνα και θερμό τό καλοκαίρι.

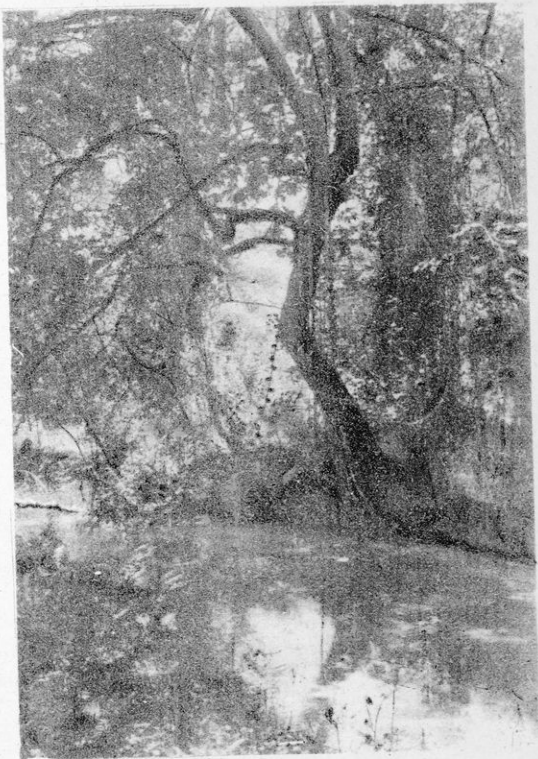
Τά προϊόντα του Νομού είναι άφθονα και διάφορα : Δημητριακά, καπνά, κρασιά, όπωρικά, κτηνοτροφικά, μετάξι, σουσάμι και κηπουρικά.

Συγκοινωνία : Ό Νομός έχει καλή σιδηροδρομική συγκοινωνία με την Άθήνα — Θεσσαλονίκη και Βόλο και οι σπουδαιότερες κωμοπόλεις του συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεσι : Ό Νομός διαίρεται σε 5 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Λαρίσης** με πρωτ. τη *Λάρισα* (43.000 κατ.), που είναι και πρωτ. του Νομού. Η πόλι είναι κτισμένη στό κέντρο του ανατολικού Θεσσαλικού κάμπου και στις όχθες του ποταμού Πηνειού, από τον όποιο άρδεύεται ή πόλι και ο γύρω κάμπος.

Παρουσιάζει ζωηροτάτη έμπορική κι-

Είχ. 45. Η μαγευτική κοιλάδα των «Τεμπών».

νησι, γιατί εἶναι στό κέντρο τοῦ πλοῦσιου κάμπου, καί ἀκόμη, γιατί εἶναι μεγάλο συγκοινωνιακό κέντρο.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Μακρυχώρι*, ὁ *Πλατύκαμπος*, τὸ *Συκοῦριο*, καί τὰ περίφημα *Ἀμπελάκια*, ὀνομαστά γιά τὸ συνεταιρισμό τους, τὰ σχολεῖα τους, τὰ παλιά ἀρχοντικά τους καί τῆ θαυμάσια ὕφαντουργία τους κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

2) *Ἐπαρχία Τυρνάβου* μέ πρωτ. τὸν *Τύρναβο* (10.000 κατ.). Εἶναι παλιά πόλι καί στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶχε σπουδαία βιοτεχνία ὕφαντουργίας καί βαφικῆς. Σήμερα ἔχει ἀνεπτυγμένη σηροτροφία καί οἰνοπνευματοποιΐα. Γνωστό εἶναι τὸ οὖζο Τυρνάβου.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ραψάνη*, ὁ *Ἀμπελώνας*, ὁ *Γόνος* καί ὁ *Πυργετός*.

3) *Ἐπαρχία Ἐλασσῶνος* μέ πρωτ. τὴν *Ἐλασσώνα* (5.000 κατ.), πόλι κτισμένη σέ ὄχυρῆ θέσι. "Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Δεσκάτη*, ἡ *Κρασιά*, τὸ *Δειβάδι* καί ἡ *Τσαρίτσανη*.

4) *Ἐπαρχία Ἀγινιάς* μέ πρωτ. τὴν *Ἀγινιά* (3.000 κατ.) ποῦ εἶναι ὁμορφῆ καί γραφικῆ κωμόπολι, μέ πολλά νερά καί πολλά δένδρα, κυρίως μουριές. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μέ τῆ σηροτροφία καί παράγουν ἐκλεκτό μετάξι.

5) *Ἐπαρχία Φαρσάλων* μέ πρωτ. τὰ Φάρσαλα (6.000 κατ.), ὠραία πόλι ποῦ κατεστράφη ἀπό τοὺς τελευταίους σεισμούς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἡ Λάρισα, τὰ Στενά τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ Κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καί ὁ Ὀλυμπος.

Ἀ ν α γ ν ὠ σ μ α τ α

Η ΜΑΓΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΤΕΜΠΩΝ

Ἡ κοιλάδα τῶν Τεμπῶν ἔχει μῆκος 10 χιλμ. καί πλάτος 60 — 100 μ. Σχηματίζεται ἀνάμεσα στά δυὸ περίφημα Ἑλληνικά βουνά, τὸν Ὀλυμπο, ἀπὸ τὸ Βορρῶ καί τὴν Ὀσσα (Κίτσαβο) ἀπὸ τὸ Νότο. Στὸ μέσο τῆς κοιλάδας ρεῖ ἡσυχα τὰ νερά του ὁ μεγάλος ποταμὸς τῆς Θεσσαλίας, ὁ Πηρεῖος.

Μπαίνοντας στὴν κοιλάδα, μένομε ἐκστατικοὶ μπροστά τὸ θέαμα τῶν πανύψηλων βουνῶν, ποῦ χωρίζονται τόσο ἀπότομα, γὰ νὰ περάσῃ τὰ νερά του ὁ ποταμὸς Πηρεῖος.

Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ὀλύμπου οἱ θεόρατοι βράχοι κόβονται ἀπότομα καί εἶναι τελείως ἀδιάβατοι. Ἐνῶ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ὀσσας, τὸ μέρος εἶναι ὁμαλότερο καί κατάφντο.

Πολλὲς πηγές, μέ γάργαρα καί κρῖα νερά, ξεχύνονται κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῶν βουνῶν. Τεράστια πλατάνια, πλεγμένα μέ κισσοὺς κι ἀγροάμπελες, ρίχνουν ἄφθονη σκιά καί σχεδὸν σκεπάζουν τὰ ἡσυχα νερά τοῦ ποταμοῦ.

Ἡ μεγάλη βλάστησι, μέ τὰ κάθε λογῆς ἀγριολούλουδα, τίς μυρτιές καί τίς πιερροδάφνες, γεμίζουν τὴν ἀτμόσφαιρα μέ κάθε εἶδους εὐωδιά· καί οἱ χιλιάδες τ' ἀγριοπούλια, ἀηδόνια καί κοτσύφια, σκορπίζουν παντοῦ τὸ γλυκὸ κελάδημά τους.

"Ετσι, τὸ μουροῦρισμα τῶν πηγῶν, τὸ μεθυστικὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν καὶ τὸ γλυκὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, δημιουργοῦν τὴν πρὸ μαγευτικῆ συμφωνία καὶ εὐφραίνουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἐπισκέπτη. Ὁλόκληρη ἡ διαδρομὴ εἶναι ἓνα ποίημα, ἓνα θαυμάσιο ὄραμα, μοναδικό.

2. Νομὸς Μαγνησίας

Ὁ Νομὸς Μαγνησίας συνορεύει πρὸς Β. μετὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Ν. μετὸ Νομὸ Φθιώτιδος καὶ βρέχεται πρὸς Α. ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος. Ἔχει μόνον ἓνα κόλπον τὸν **Παγασητικὸ**, ὁ ὁποῖος μαζί μετὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, σχηματίζει τὴ χερσόνησο τῆς **Μαγνησίας**, τὸν πορθμὸ **Τρίκερι** καὶ τὸ ἀκρωτήριο **Τρίκερι**.

Ἔχει ἔκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 154.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μόνον βουνὸ πού ὑψώνεται στὸ Νομὸ εἶναι τὸ **Πήλιο**, (1600 μ.), τὸ ὠραιότερο τῆς Ἑλλάδος, κατάφυτο καὶ δροσόλουστο. Κατὰ τὴν ἀρχαία μυθολογία ἐκεῖ ζοῦσαν οἱ Κένταυροι, πού ὁ ὄνομαστότερος ἀπ' ὅλους ἦταν ὁ **Χείρων**.

Κλίμα — **Προϊόντα** : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι εὐκράτο καὶ ὑγιεινό. Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ποικίλα : Δημητριακά, ἐλιές, λάδι, ὀπωρικά καὶ διάφορα βιομηχανικὰ προϊόντα

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία, αὐτοκινητοδρόμους πού συνδέουν τίς διάφορες κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ καὶ ἀκόμη ἀτμοπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μαγνησίας** μετὸ πρωτ. τὸ **Βόλο** (65.000 κατ.) πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁ Βόλος εἶναι ἡ μεγαλύτερη πόλι τῆς Θεσσαλίας, κτισμένη στὸ βάθος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἔχει θαυμασία ρυμοτομία, μεγάλο λιμάνι καὶ μεγάλῃ ἐμπορικῇ καὶ βιομηχανικῇ κίνησι. Στὰ ἐργοστάσιά της κατασκευάζονται μάλλινα ὑφάσματα, τσιγάρα, τσιμέντά, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, κ.τ.λ.

Σχεδὸν συνέχεια τοῦ Βόλου εἶναι ὁ **Ἄνω Βόλος**, ἡ ἀρχαία **Ἰωλκός**, ἡ πατρίδα τοῦ ἥρωα τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, Ἰάσωνα. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Νέα Ἀγχιάλος** καὶ τὸ **Βελεστίνον** (Φερὲς) ἡ πατρίδα τοῦ πρωτεργάτη καὶ πρωτομάρτυρα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, **Ρήγα Φεραίου**.

Ἀνατολικά τοῦ Βόλου ὑψώνεται τὸ κατάφυτο καὶ ἀσύγκριτο σὲ φυσικὰς καλλονὰς Πήλιο, πού τὸ γόνιμο ἔδαφός του, οἱ πολλὰς πηγές του καὶ τὰ πυκνὰ δάση του, στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ κτιστοῦν ἐπάνω του 24 ὁμορφα χωριά.

Τὰ σπουδαιότερα εἶναι : ἡ **Πορταριά**, ἡ **Μακρονίτσα**, ἡ **Δράκεια**, ἡ **Ζαγορά**, ἡ **Τσαγκαράδα**, τὰ **Δελώνια**, οἱ **Μηλιές** καὶ ἡ **Ἀργαλαστή**. Ὅλα εἶναι χωμένα μέσα στὰ δάση, στίς ἐλιές καὶ στὰ ὀπωροφόρα δέντρα. Τὰ μῆλα τοῦ Πηλίου εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Είκ. 46. Ἡ δροσόλουσθὴ Πορταριά τοῦ Πηλίου

2) Ἐπαρχία Ἀλμυροῦ μὲ πρωτ. τὸν Ἀλμυρὸ (7.000 κατ.), πόλι καθαρῶς γεωργική. Ἀλλες κομποπόλεις εἶναι ἡ Σούρπη, τὸ Πτελιό, ὁ Πλάτανος καὶ ἡ Εὐξεινούπολι.

3) Ἐπαρχία Σκοπέλου μὲ πρωτ. τὴ Σκόπελο (3.500 κατ.). Ἡ ἐπαρχία περιλαμβάνει τὰ νησιά Βόρειες Σποράδες (Σκόπελο - Σκίαθο καὶ Ἀλόνησο καὶ ἄλλες μικρότερες).

Στὰ νησιά παράγονται ὄπωρικά, κυρίως ἀχλάδια καὶ δαμάσκηνα. Στὴ νῆσο Σκίαθο γεννήθηκε ὁ μέγας μας διηγηματογράφος Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἴωλκός, Πήλιο, Βελεστίνο, Σκίαθος.

3) Νομὸς Καρδίτσης

Ὁ Νομὸς Καρδίτσης συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Τρικκάλων καὶ πρὸς Ν. μὲ τοὺς Νομοὺς Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος.

Ἐχει ἔκτασι 2.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 138.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὰ δυτικὰ τοῦ Νομοῦ ὑψώνονται τὰ ὄρη Ἀγραφα καὶ ἓνα τμήμα τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου, ποὺ οἱ διάφορες κορυφές ὀνομάζονται Βουτσιάκι (2.150 μ.), Ἰταμος (1.500 μ.) καὶ Βουλγάρα (1.700 μ.).

Στὸ Νομὸ ἀπλώνεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς δυτικῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας, ποὺ καλεῖται πεδιάδα Καρδίτσης καὶ εἶναι τὸ εὐφορώτερο τμήμα τῆς Θεσσαλικῆς γῆς.

Διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ διαρρέουν τὴν πεδιάδα, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ μεγαλύτερος εἶναι ὁ Ἐνιπέας.

Στὸ Νομὸ ὑπάρχουν καὶ τὰ ἱαματικὰ νερά, τὰ Λουτρὰ τοῦ Σμοκόβου, ποὺ βρίσκονται σὲ ἀρκετὸ ὑψόμετρο.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ θερμὸ τὸ καλοκαίρι.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα καὶ διάφορα : Δημητριακά, ὄσπρια, κρασιά, βαμβάκι, πολλὰ κτηνοτροφικά καὶ πολλὰ δασικά, γιὰ τὰ ὅρα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Καρδίτσης ἀποτελεῖ ὁλόκληρος μία ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Καρδίτσης* μὲ πρωτ. τὴ *Καρδίτσα* (18.500 κάτ.), ποὺ εἶναι μία ἀπὸ τὶς πλουσιώτερες πόλεις τῆς Θεσσαλίας, μὲ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Σοφάδες*, ὁ *Παλαμάς*, τὸ *Ἄγναντερό*, τὸ *Μουζάκι*, τὸ *Φανάρι*, ἡ *Ματαράγκα*, τὰ *Κανάλια*, ἡ *Ρεντίνα*, ἡ *Καρδίτσομαγούλα* κ. ἄ.

Ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά τοῦ Νομοῦ ἐπλήγησαν ἀπὸ τοὺς τελευταίους θεσσαλικοὺς σεισμοὺς καὶ πολλὲς κατεστράφησαν. Ἄς ἐλπίσωμε, ὅτι, μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων, θὰ ξαναγίνουσι ὅλα, ὅπως ἦταν καὶ καλύτερα.

4. Νομὸς Τρικιάλων

Ὁ Νομὸς Τρικιάλων κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς Θεσσαλίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Β. μὲ τὴ Μακεδονία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ νομὸ Καρδίτσης.

Ἔχει ἕκτασι 3.700 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 128.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὁ Νομὸς εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ὄρεινός καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ πεδινός. Πρὸς Β. ὑψώνονται τὰ ὄρη *Χάσια* καὶ πρὸς Δ. τμῆμα τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου.

Τὸ πεδινὸ τμῆμα ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες *Τρικιάλων* καὶ *Καλαμπάκας*.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουσι οἱ ποταμοὶ *Ἀχελῷος* καὶ *Πηνειὸς* καὶ διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ.

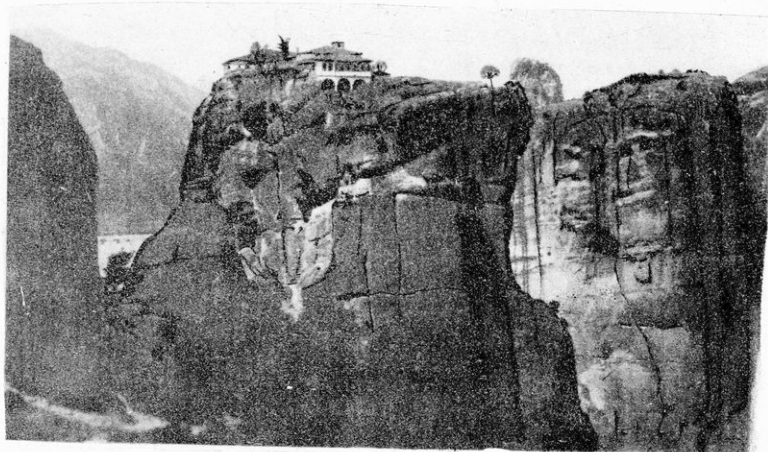
Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὅμοιο μὲ τοῦ Νομοῦ Καρδίτσης. Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι : δημητριακά, κτηνοτροφικά, δασικά καὶ κουκούλια (μετάξι). Γενικὰ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία, κτηνοτροφία, ὑλοτομία καὶ σπηροτροφία.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Τρικιάλων** μὲ πρωτ. τὰ *Τρίκιαλα* (28.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. ὄλου τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὥραια πόλι, κτισμένη στὶς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ. Εἶναι σπουδαῖο κέντρο ἐμπορίου αἰταριοῦ, καπνοῦ καὶ μεταξιοῦ καὶ ἔχει ἐργοστάσια μαλλίνων καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων.

Τ' ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦτο *Τρίκκη* καὶ ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ ὄνομαστός γιαντρός τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Ἀσκληπιός*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ζάγκο*, τὸ *Τσιότι*, τὸ *Νεοχώρι*, τὸ *Μεγαλοχώρι* καὶ τὰ *Μεγάλα Καλύβια*.

Εικ. 47. Τὰ Μετέωρα

2) Ἐπαρχία Καλαμπάκας με πρωτ. τὴν *Καλαμπάκα* (4.000 κάτ.).

Στὰ βόρεια τῆς *Καλαμπάκας* ὑψώνονται ἀπότομα ἀπὸ τὴν πεδιάδα βράχοι παράξενοι, ὕψους 55 μ. ἐπάνω στοὺς ὁποίους, σὰν ἀετοφωλιές, βρισκονται κτισμένα ἀπὸ τὸν 11ον καὶ 12ον αἰῶνα βυζαντινὰ μοναστήρια.

Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται *Μετέωρα*. " Ἄλλοτε ἐπάνω στοὺς βράχους ἦταν 21 μοναστήρια. Σήμερα εἶναι μόνον τέσσερα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ μονὴ τῆς «*Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος*».

Τὸ ἀνάβασμα στὰ μοναστήρια, ἄλλοτε γινόταν μὲ ἀνεμόσκαλες ἢ μὲ δίχτυ, πὸν τὸ ἔσερναν ἐπάνω οἱ καλόγεροι. Σήμερα ἀνεβαίνουν μὲ σκάλες σκαλιστὲς μέσα στοὺς βράχους.

Ἡ θέα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν *Μετεώρων* εἶναι ἀληθινὰ μαγευτικὴ. Οἱ βράχοι αὐτοὶ εἶναι κἀντὶ τὸ μοναδικὸ στὸν τόπο μας, καὶ πολλοὶ τοὺς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο.

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε ἀπὸ τὸ χάρτη σας τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθατε (ὄρη, πεδιάδες, ποταμούς).

2) Νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὶς μεγαλύτερες πόλεις καὶ κομποπόλεις, τὶς σιδηροδρομικὲς συγκοινωνίες καὶ τοὺς κυριώτερους αὐτοκινητοδρόμους.

3) Νὰ βροῖτε ποὺ εἶναι τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς χώρας καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ἐμπορικὲς καὶ βιομηχανικὲς πόλεις τῆς.

4) Νὰ κάμετε ἓνα νοερὸ ταξίδι μὲ σιδηρόδρομο καὶ ἓνα μὲ αὐτοκίνητο γύρω στὴ χώρα.

5) Νὰ θυμηθῆτε ὅ,τι ξέρετε ἀπὸ τὴ Μυθολογία καὶ τὴν Ἱστορία γιὰ τὴ Θεσσαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η ΗΠΕΙΡΟΣ

Ἡ χώρα τῶν «Ἐθνικῶν εὐεργετῶν» καὶ τῆς Πίνδου

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, πὸν λέγεται Ἡπειρος. Κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὴ Μακεδονία καὶ Θεσσαλία, πρὸς Β. μετὴν Ἀλβανία (Βόρειο Ἡπειρο), πρὸς Δ. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιο πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο καὶ συνορεύει μετὴν Αἰτωλοακαρνανία.

Ἡ Ἡπειρος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ κομμάτια τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Γύρω στὸ πανάρχαιο μαντεῖο της, τὴ «Δωδώνη», τὸ παλαιότερο μαντεῖο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὸ τῆς μυθολογίας, πρὸ τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ὀμήρου, ἔζησαν οἱ «Σελλοί», οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες, πὸν ἔδωσαν τ' ὄνομά τους στὸν τόπο μας. Σελλὸς θὰ εἶπῃ φωτεινός, σέλλας εἶναι ἡ λάμψη. Ἕλληνας σημαίνει: «παιδὶ τοῦ Ἥλιου». Καὶ τέτοιοι στάθηκαν οἱ Ἕλληνες. Φώτισαν τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τὰ ἔργα τοῦ νοῦ καὶ τῶν χειρῶν τους, καὶ τὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ ἱστορικές πράξεις τους θὰ μένουν στοὺς αἰῶνες φωτεινοὶ φάροι, καὶ ὁδηγοὶ ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ μετὰ μικρὰς κοιλάδες στὰ παράλια, καὶ λίγα γραφικὰ ὄροπέδια στὸ ἐσωτερικόν. Ἡ μεγαλύτερη ὄροσειρά της, ἡ πανύψηλη Πίνδος, πὸν ἔχει μᾶκρος πάνω ἀπὸ 150 χιλμ. ἀπλώνεται παντοῦ σκληρὴ καὶ κατοτρόχαλη. Στις ἀμέτρητες χαράδρες της τρέχουν γρήγορα καὶ ἄγρια ποτάμια. Οἱ ἄνεμοι, μετὰ τὰ δροσάπια καὶ τὰ νερόχονα, φυσοῦν πάντα μετὰ λύσσα ἐπάνω της. Οἱ καταιγίδες της εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες τῆς Εὐρώπης.

Τὰ δάση της εἶναι μεγάλα, ἀπάτητα, ἀνεκμετάλλευτα καὶ κρύβουν ἀκόμη ἀρκοῦδες καὶ ἀγριογούρουνα. Οἱ δρυς, οἱ ὄξυες, οἱ καστανιές καὶ τὰ ἔλατα τὴ σκεπάζουν ὀλόκληρη.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ φύσι πήρε καὶ ὁ λαὸς της τὴ σταθερότητα τῶν αἰσθημάτων, τὴν ἀκούραστη ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα πὸν τὸν διακρίνει.

Ἡ Ἡπειρος δὲ φαίνεται συνέχεια στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία. Μὰ δύο φορές πὸν παρουσιάζεται, μᾶς θαμπώνει μετὰ τὸ ἔργο της. Τὴν πρώτη, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, μετὰ τὸν Βασιλιά της Πύρρο, τὸν τρομοκράτη τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Τὴ δευτέρα, στὸ μεσαιῶνα, μετὰ τὸ δεσποτάτο της πὸν ἔσωσε τὸν Ἑλληνισμό ἀπὸ τοὺς Σλάβους.

Μετὰ τὸ πέσιμο τῆς «Πόλης» καὶ τῆ φυγῆ τῶν σοφῶν της στὴν Εὐρώπη, ἡ μόνη ἑλληνικὴ σχολή, ποὺ ἔμεινε ἀνοικτὴ κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἦταν ἡ Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων. Αὐτὴ κράτησε τὴν ἐκπαίδευση, καὶ ἀπ' αὐτὴ βγήκαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἦταν πάντα φτωχὴ χώρα ἡ Ἠπειρος, γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί της τηροῦν καὶ σήμερα τὴν πανάρχαια συνήθεια τῆς μεταναστεύσεως. Θαυμάσιοι μαστόροι καὶ τεχνίτες, χρυσοὶ, ξυλογλύπτες, κτίστες, σιδεράδες κ.ἄ. περιώδευαν τὴ Βαλκανικὴ, τὴ Ρωσσία, ἀκόμη καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴ Μεσόγειο, καὶ ἔδιναν τὰ ἔργα τῆς τέχνης τους. Ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ ἂν ποῦμε πῶς οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ διδάχτηκαν τὶς τέχνες ἀπὸ τοὺς ἠπειρώτες.

Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τεχνίτες καὶ οἱ ἔμποροι εἶχαν πιάσει θαυμάσια πόστα στὶς μεγάλες πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μεσογείου. Καὶ σ' αὐτοὺς στηρίχτηκαν οἱ φιλικοὶ, Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ, γιὰ νὰ βροῦνε τ' ἀναγκαῖα χρήματα ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Γιατὶ κανεὶς πλούσιος δὲ δίνει εὐκολώτερα τὴν περιουσίαν του γιὰ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὸν Ἠπειρώτη. Ποιὸς ἀλήθεια δὲν ξέρει τοὺς ἠπειρώτες ἐθνικοὺς μας εὐεργέτες: Ἀβέρωφ, Ζάππα, Τοτίτσα, Στουρνάρα, Σίνα, Ζωσιμάδες κ. ἄ.

α) Γεωφυσικὴ περιγραφή τῆς Ἠπείρου

Ἡ Ἠπειρος κατέχει στὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει ἕκτασι 9.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 330.000 κατοίκους.

Δυτικὰ τὴ βρέχει τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ποὺ σχηματίζει ἓνα μεγάλο κόλπο τὸν Ἀμβρακικὸ καὶ τοὺς ὄρμους τῆς Πρεβέζης, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἡγουμενίτσας.

Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας εἶναι ὄρεινὸ μὲ μικρὰς πεδιάδες καὶ κοιλάδες.

Ὅρη: Στ' ἀνατολικά, πρὸς τὴ Μακεδονία καὶ Θεσσαλία, ὑψώνεται ἡ ὄρεισιν τῆς Πίνδου, μὲ ὑψηλότερη κορυφὴ τὸ Σμόλικα (2.630 μ.), ποὺ διακρίνεται στὰ ὄρη: Γράμμος, Σμόλικας, Πάπιγγο, Λάκμο καὶ τὰ Ἀθαμανικὰ ὄρη (Τζουμέρκα). Ὅλα τὰ βουνὰ αὐτὰ εἶναι ἀπόκρημνα καὶ κατάφυτα ἀπὸ δάση.

Παράλληλα μὲ αὐτὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη: Μιτωκέλι, Ὀλύτσινας (Τόμαρος), Ξεροβούνι καὶ ἀκόμη ἡ Μουργκᾶνα καὶ τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου.

Πεδιάδες: Στὸ ἐσωτερικὸ τὸ πιὸ ἀξιόλογο εἶναι τὸ ὄροπέδιο τῶν Ἰωαννίνων, καὶ στὰ παράλια οἱ μικρὰς πεδιάδες τῆς Ἄρτας — Πρέβεζας, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἡγουμενίτσας.

Ποταμοί: Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι ὅλοι ὀρητικοὶ καὶ τὸ χεῖμῶνα πολὺ ἐπικίνδυνοι. Ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὁ Ἀραχθὸς (ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἠπείρου), ὁ Λούρος, ὁ Ἀχέροντας καὶ ὁ Καλαμάς. Οἱ δύο πρῶτοι χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο καὶ οἱ ἄλλοι στὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Λίμνες — Βάλτοι : Ἡ σπουδαιότερη λίμνη τῆς Ἡπείρου εἶναι ἡ *Παμβώτις* (Ἰωαννίνων). Οἱ ἄλλες εἶναι μικρῆς καὶ εἶναι βαλτότοποι περισσότερο, παρά λίμνες.

Κλίμα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι γλυκὸ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Γενικὰ ὅμως εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Ἡπείρου

Γεωργία : Ἡ χώρα εἶναι πολὺ ὀρεινὴ καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα δὲν εἶναι σημαντικά. Παράγει καλαμπόκι, κριθάρι, σίκαλι, ἐλάχιστο σιτάρι, καπνὰ, κρασιά, ἐλιές, λάδι, ἐσπεριδοειδῆ, ὀπωρικά (μῆλα, κεράσια) καὶ ξηροὺς καρποὺς (καρύδια, κάστανα, σῦκα). Ἡ μελισσοκομία καὶ σπηροτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη.

Κτηνοτροφία : Ἡ Ἡπειρος εἶναι χώρα κυρίως κτηνοτροφικὴ καὶ στὰ βουνὰ καὶ τὶς κοιλάδες τῆς τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια καὶ πουλερικά. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα τῆς ἐπαρκοῦν γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς καὶ στέλλονται καὶ στὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Δάση : Ὅπως εἶπαμε τὰ δάση τῆς Πίνδου καὶ τῶν ἄλλων βουνῶν τῆς εἶναι μεγάλα, ἀλλὰ ἀνεκμετάλλευτα, ἀπὸ ἔλλειψι βασικῶν δρόμων. Πάντως ὑλοτομεῖται ἀρκετὴ ξυλεία γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς χώρας.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Ἡπειρος εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Μόνον ὀλίγος λιγνίτης ὑπάρχει κοντὰ στὴν Πρέβεζα καὶ μάρμαρα καὶ γῦψος σὲ διάφορα μέρη τῆς.

Ἀλιεία : Πολλὰ ψάρια ψαρεύονται σ' ὅλα τὰ παράλια καὶ τὰ περισσότερο στὴ *Διμονθάλασσα τῆς Δογαροῦς*, στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, ὅπου βγαίνει καὶ θαυμάσιο αὐγοτάραχο, ἀπὸ τὰ ψάρια κεφάλους.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Ἡ χώρα εἶναι πτωχὴ, καὶ δὲν ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια. Μόνο μικρὰ βυρσοδεψεῖα, χρυσοχοεῖα, ξυλουργεῖα καὶ τυροκομεῖα. Τὸ ἐμπόριο ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀγορὰ καὶ τὴ διάθεσι τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Λαϊκὴ τέχνη : Ἡ λαϊκὴ τέχνη, στὴν Ἡπειρο, συνεχίζει τὶς παλιὰς παραδόσεις ὅσο σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ φύσι ἔχει ἀναπτύξει στοὺς κατοίκους τὸ αἶσθημα τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ χρώματος, ὥστε τὰ κεντητὰ καὶ τὰ χρυσοῦφαντα τῶν Ἰωαννίνων εἶναι θαύματα φιλοδοουεῖας. Ἀκόμη σπουδαιότερα εἶναι τὰ εἶδη χρυσοχοῦας: Εὐαγγέλια, δισκοπότηρα, θυμιατήρια, στεφανοθήκες, φυλαχτὰ, κύπελλα, σκουλαρίκια, βραχιόλια σκέτα ἢ μὲ σμάλτο κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Ἡ Συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὴ καὶ ἐξυπηρετεῖται στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκίνητο-δρόμους.

Τελευταῖα, στὸν ποταμὸ Λοῦρο τῆς Ἡπείρου, ἔγινε ἓνα ὕδρηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ποῦ θὰ βοηθήσῃ πολὺ τὴ γενικὴ ποόοδο τοῦ τόπου.

γ) Πολιτική εξέταση της Ήπειρου

Ἡ Ἠπειρος διοικεῖται ἀπὸ Γενικὸ Διοικητὴ, ποῦ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι, μὲ δικαιώματα ὑπουργοῦ, καὶ διαιρεῖται σὲ 4 Νομούς. 1) Ν. Ἄρτης, 2) Ν. Πρεβέζης, 3) Ν. Ἰωαννίνων καὶ 4) Ν. Θεσπρωτίας.

1. Νομὸς Ἄρτης

Ὁ Νομὸς Ἄρτης κατέχει τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς Ἠπείρου καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸν Ν. Καρδίτσας, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Πρεβέζης, πρὸς Β. μὲ τὸν Ν. Ἰωαννίνων καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Ν. Αἰτωλοακαρνανίας καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Ἔχει ἔκτασι 1750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 73.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ τὸ ὀλιγώτερον πεδινὸ, ἀλλὰ ἔχει τὴν μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἠπείρου.

Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι τὰ **Ἀθαμανικὰ** (Τζουμέρκα) καὶ τὸ **Ξεροβούνι** καὶ ἡ κυριώτερη πεδιάδα τῆς **Ἄρτης**.

Τὸ Νομὸ τὸν διασχίζει ὁ ὄρητικὸς ποταμὸς **Ἀραχθός**, ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο ὑπάρχουν δυὸ λιμνοθάλασσες : ἡ **Λογαροῦ** καὶ ἡ **Τσουκαλιοῦ**, στὶς ὁποῖες ψαρεύονται ἄφθονα καὶ νόστιμα ψάρια.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια κυρίως) κἀπνός, λάδι, σύκα, ψάρια καὶ κτηνοτροφικά.

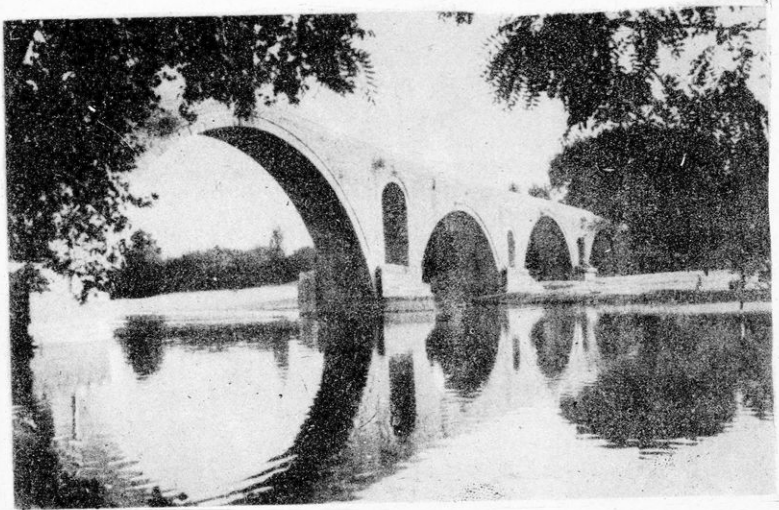
Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. Ἄρτα συνδέεται μὲ πολλὰς κωμοπόλεις τῆς αὐτοκινητοδρόμου.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μίαν μόνον **ἐπαρχίαν** μὲ πρωτ. τὴν **Ἄρτα** (14.000 κάτ.). Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στὴν ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου. Εἶναι παλιὰ καὶ σπουδαία πόλι. Στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας ἦταν πλοῦσια, ἔστειλε ἐπτά τριήρεις ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ 500 στρατιῶτες τῆς ἔλαβον μέρος στὴ Μάχη τῶν Πλαταιῶν.

Στὰ 1204, ὅταν οἱ φράγκοι πῆραν τὴν «Πόλι», ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνὸς ἦρθε ἐδῶ καὶ ἴδρυσεν τὸ Δεσποτᾶτο τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖο διετήρησε τὸν Ἑλληνισμὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἀπὸ τότε σώζονται καὶ οἱ θαυμάσιες βυζαντινὲς ἐκκλησίαι τῆς, ἡ **Κάτω Παναγιά**, ἡ **Παναγιά** ἢ **Παρηγορήτισσα** κ. ἄ.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κτίσθηκε καὶ τὸ περίφημον «γεφύρι τῆς Ἄρτας» στὰ 1280 μ. Χ. τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερα καὶ εἶναι τὸ ὠραιότερον βυζαντινὸν δημόσιον ἔργον ποῦ ἔχομε.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ ἐπίνειον τῆς Ἄρτας, ἡ **Κόπραϊνα**, τὸ **Πέτα**, ὅπου ἔγινε φονικὴ μάχη στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως,

Εικ. 48. Τὸ πολυθρόλοτο γεφύρι τῆς Ἄρτας

τὸ *Κομπότι*, τὸ *Βουλγαρέλι*, τὰ *Ἄγναντα* καὶ τὰ *Θεοδώριανα*.
Ἱστορικοὶ τόποι : Ἄρτα, Πέτα.

2. Νομὸς Πρεβέζης

Ὁ Νομὸς Πρεβέζης συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ἄρτης, πρὸς Δ. καὶ Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἰόνιον Πέλαγος καὶ πρὸς Β. συνορεύει μὲ τοὺς Νομοὺς Θεσπρωτίας καὶ Ἰωαννίνων.

Ἔχει ἑκτασί 850 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 56.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν πεδινὸ καὶ μόνο στὰ βόρεια ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημα βουνὰ τοῦ *Σουλίου* καὶ τὸ ἱστορικὸ *Ζάλογγο*.

Τὸ πεδινὸ τμήμα διακρίνεται στὶς πεδιάδας τῆς *Πρεβέζης* καὶ τῆς *Φιλιππιάδος*.

Ποταμοί : Ποταμοὺς ἔχει τὸ *Λοῦθο*. ὅπου ἔγινε καὶ τὸ ὑδροηλεκτρικὸ ἔργοστάσιον, καὶ τὸν *Ἀχέροντα*, τὸν ὅποιο κατὰ τὴ μυθολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ διαβοῦν οἱ ψυχές, ποῖν φθᾶσσαν στὸν Ἄδη.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακὰ, τὰ ἑσπεριδοειδῆ, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὸ ρύζι, τὰ κρασιά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἡ Πρέβεζα εἶναι τὸ ἐπίνειο ὄλης τῆς Ἠπείρου καὶ

τὸ λιμάνι τῆς ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία. Ἀκόμη ὅλες οἱ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μόνον μίαν ἐπαρχίαν. **Ἐπαρχία Νικοπόλεως καὶ Πάργας** μὲ πρωτ. τὴν **Πρέβεζαν** (13.000 κατ.) τοῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ἑμορφη πόλι μὲ καλὸ λιμάνι καὶ ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἐκτείνεται μεγάλος ἐλαιώνας καὶ περιβόλια μὲ ἐσπεριδοειδῆ. Ἐπίσης βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς **Νικοπόλεως**.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Πάργα**, μὲ θαυμασίον λιμάνι, ἡ **Φιλιππιάδα** μὲ πλούσια γεωργικὴ παραγωγή, οἱ **Παπαδάτες**, τὸ **Θεσπρωτικόν**, ἡ **Κρανιά** καὶ ὁ **Γοργόμυλος**.

3. Νομὸς Ἰωαννίνων

Ὁ Νομὸς Ἰωαννίνων κατέχει τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπείρου καὶ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἔκτασι. Συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὴν Ἀλβανίαν, πρὸς Ν. μὲ τοὺς Νομοὺς Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, πρὸς Α. μὲ τὴ Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸ Νομὸ Θεσπρωτίας.

Ἐχει ἔκτασι 5.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 155.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινόν μὲ μικρὰ εὐφορὰ ὀροπέδια. Τὸν διασχίζει ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ **Γράμμο**, μὲ κατεύθυνσιν νοτιοανατολικὴν καὶ σχηματίζει τὰ ὄρη : **Βόϊο**, **Σμόλικα**, **Τύμφη**, **Μιτσικέλι**, **Δάκμο** καὶ **Τόμαρο**. Στὰ δυτικὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη **Μουρνάνα** καὶ τὰ ὄρη τοῦ **Σουλίου**.

Ὄροπέδια : Ἀνάμεσα στὰ ὄρη σχηματίζονται τὰ ὀροπέδια τῶν **Ἰωαννίνων**, τῆς **Κονίτισης** καὶ τοῦ **Καλαμά**.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ **Καλαμάς** καὶ **Ἀχέροντας** ποὺ χύνονται στὸ Ἴόνιον πέλαγος, καὶ οἱ **Λοῦρος** καὶ **Ἀραχθός** ποὺ χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸν τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰς βροχὰς καὶ πολλὰ χιόνια στὰ βουνὰ καὶ ὀροσειρὰ τὸ καλοκαίρι.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ καὶ τὰ ὀπωρικά. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ δασικὰ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ τὰ Ἰωάννινα ἔχουν τακτικὴ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὴν Ἀθήναν.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Δωδώνης** μὲ πρωτ. τὰ **Ἰωάννινα** (33.000 κατ.). Ἡ πόλι εἶναι πρωτ. τοῦ Νομοῦ καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου, γιατί ἐκεῖ ἔχει τὴν ἔδραν τοῦ ὀ Γενικοῦ Διοικητῆς. Στ' ἀνατολικά καὶ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται ἡ περίφημη λίμνη τῶν **Ἰωαννίνων**, μέσα στὴν ὁποία ὑπάρχει νησάκι μὲ γραφικώτατον χωριό. Τὰ «Γιάννενα» εἶναι παλιὰ πόλι, ἴσως ὅσο καὶ

ή Ἀθήνα. Λεγόταν **Ἑλλά**, καὶ ὁ μῦθος λέει πὼς κτίστηκε ἀπὸ τὸ γυιὸ τοῦ Ἀχιλλέα, τὸ Νεοπτόλεμο. Ἰωάννινα ὠνομάσθηκε στοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, ποῦ σώζεται ἀκόμη στὴν εἴσοδο τῆς πόλεως.

Ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ἐκτὸς ἀπ' ὅ,τι βρέθηκε στὴ Δωδώνη, παρουσιάζει πολλὰ λίγα ἢ Ἠπειρος, γιατί ὡς κάτοικοι ἦταν πάντα κτηνοτρόφοι καὶ ζοῦσαν πάντα ἀραιά.

Τὸ Κάστρο τῶν Ἰωαννίνων τὸ ἔκτισε ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας **Ἰουστινιανός**. Τῆ μεγάλη τάφρο γύρω του τὴν ἔκαμαν οἱ Νορμανδοὶ στὰ 1082. Ὅταν ἰδρῦθηκε τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, στὰ 1204, ἀπὸ

Εἰκ. 49. Ἰὸ κάστρο τῶν Ἰωαννίνων

τὸν αὐτοκράτορα Κομνηνὸ, τὰ «Γιάννενα» πῆραν καινούργια ζωή. Ἀργότερα, ὅταν ὁ τύραννος Ἀλῆ - Πασῶς τὰ ἔκαμε ἔδρα του, ἔγιναν τὸ κέντρο ὅλης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Εἴπαμε, πρωτίτερα, ὅτι στὰ Ἰωάννινα λειτουργοῦσε ἡ καλύτερη ἑλληνικὴ Σχολή, ὅλα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, καὶ ἀπ' ἐκεῖ βγῆκαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ αὐλή, ὅμως, τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ στάθηκε τὸ στρατιωτικὸ σχολεῖο, στὸ ὁποῖο ἐκπαιδεύτηκαν σχεδὸν ὅλοι οἱ καπετανατοὶ τοῦ 21.

Σήμερα ἡ πόλι συγκεντρώνει τὴν ἐμπορικὴ, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησι ὅλης τῆς Ἠπείρου.

Στὰ νότια τῆς πόλεως εἶναι τὸ ὄχυρὸ ὕψωμα «Μπιζάνι», ὅπου ἔγινε ἡ θρυλικὴ μάχη καὶ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ποῦ ὠδήγησε στὴν ἀπελευθέρωσι τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὸ 1913. Στὶς ὁροσειρὲς τῆς Πίνδου, πρὸς Βορρᾶν

των Ίωαννίνων έγιναν, οι περίφημες μάχες του Έλληνοϊταλικού πολέμου 1940 — 41.

Νοτιοδυτικά των Ίωαννίνων σώζονται τα έρειπια του αρχαιότερου μαντείου της Ελλάδος, της *Δωδώνης*.

Όπως αναφέραμε και πρωτύτερα, στα «Γιάννενα» άκμάζει ακόμη ή λαϊκή τέχνη των ύφαντων και των χρυσών και άργυρών κοσμημάτων.

Άλλες κωμοπόλεις είναι τα *Πράμαντα*, το *Συρράκο*, πατρίδα του ποιητού Κρυστάλλη, ο *Παρακάλαμος*, ή *Ζίτσα* και ανατολικά του βουνού Μιτσικέλι τα 24 περίφημα χωριά, τα *Ζαγοροχώρια*.

2) Έπαρχία Κονίτισης με πρωτ. την *Κόνιτσα* (4.000 κατ.) όρεινή περιοχή με μιá ακόμη κωμόπολι το *Κεράσοβο*.

3) Έπαρχία Μετσόβου με πρωτ. το *Μέτσοβο* (3.000 κατ.) που βρίσκεται σε ύψόμετρο 925 μ. και είναι το μοναδικό πέραςμα με αυτοκίνητο από τη Θεσσαλία στην Ήπειρο.

Το Μέτσοβο είναι ή πατρίδα των Έθνικών ευεργετών : Άβέρωφ, Τσοίτσα και Στουρνάρα.

4) Έπαρχία Παγωνίου με πρωτ. το *Δελβινάκι* (1200 κατ.). Άλλα μεγαλοχώρια είναι το *Κεφαλόβρυσο*, ή *Παγωνιανή*, και το *Βασιλικό*.

Ίστορικοί τόποι : Ίωάννινα, Μπιζάνι, Δωδώνη, Μέτσοβο.

4. Νομός Θεσπρωτίας

Ό Νομός Θεσπρωτίας συνορεύει προς Α. με το Ν. Ίωαννίνων, προς Δ. βρέχεται από το Ίόνιον πέλαγος, προς Β. με την Άλβανία και προς Ν. με το Ν. Πρεβέζης.

Έχει έκταση 1600 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 48.000 κατοίκους.

Φυσική διαμόρφωση του εδάφους : Το μεγαλύτερο μέρος του Νομού είναι όρεινό και μόνον προς τα παράλια βρίσκονται μικρές κοιλάδες.

Στο Νομό ύψώνονται τα όρη *Μουγκάνα*, ο *Τόμαρος* και τα όρη του *Σουλίου*. Ό κυριώτερος ποταμός είναι ο *Θύαμις* (Καλαμάς), που στις έκβολές του σχηματίζει πολλά έλη, φυτρώνουν καλάμια, και γι' αυτό λέγεται Καλαμάς.

Κλίμα — Προϊόντα : Το κλίμα είναι εύκρατο και υγιεινό. Τα κυριώτερα προϊόντα είναι τα κτηνοτροφικά και από τα γεωργικά τα δημητριακά, το λάδι, το κρασί, τα κάστανα και τα καρύδια.

Συγκοινωνία : Τα παράλια έχουν άτμοπλοϊκή συγκοινωνία και στο έσωτερικό τα χωριά συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεση : Ό Νομός διαιρείται σε 4 έπαρχίες.

1) Έπαρχία Θυάμιδος με πρωτ. την *Ήγουμενίτσα* (2.500 κατ.) που είναι και πρωτ. του Νομού. Είναι παραλιακή πόλι και το λιμάνι της έχει σημαντική κίνησι.

2) Έπαρχία Φιλιτών με πρωτ. τις *Φιλιάτες* (3.500 κάτ.).

3) Έπαρχία Παραμυθιάς με πρωτ. την *Παραμυθιά* (3.000 κάτ.).

Στήν ἐπαρχία αὐτή ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα καί γυμνά βουνά τοῦ Σουλίου, πού ἔθρεψαν τοὺς λεοντόκαρδους Σουλιῶτες, ἄνδρες καί γυναῖκες, καί τοὺς δίδαξαν νὰ ζοῦν καί νὰ πεθαίνουν, μονάχα γιὰ τὴ Δευτεριά. Καμμιά ἱστορία, κανενὸς ἔθνους, δὲν ἔχει ὅμοιο παράδειγμα, σὰν τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου.

4) Ἐπαρχία Μαργαριτίου μὲ πρωτ. τὸ *Μαργαρίτιο* (1.000 κατ.).
Ἱστορικοὶ τόποι : Τὸ Σούλι καί τὸ Ζάλογγο.

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

- 1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Ἡπείρου, στὴ χαρτογραφία σας, καί νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πού μάθατε.
- 2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Ἡπείρου καί νὰ ὀνομάσετε τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς χώρας.
- 3) Νὰ μιλήσετε γιὰ τὴ λαϊκὴ τέχνη τῆς Ἡπείρου καί τὰ κέντρα της.
- 4) Νὰ κάμετε ἓνα νοερὸ ταξίδι στὴν Ἡπειρο ἀπὸ τὸ μέρος πού βρίσκεστε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Η Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ι Α

Ἡ χώρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο τμήμα της.

Ἐχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος καὶ κοιτάζω τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους της. Κάνω σύγκρισι μὲ τὶς ἄλλες ἑλληνικὰς χώρες καὶ ἐδῶ μοῦ φαίνονται ὅλα πιὸ μεγάλα. Κι ἔτσι εἶναι στὴν πραγματικότητα· Μεγάλα καὶ πλατειὰ τὰ ποτάμια, ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα τὰ βουνά, πού σχεδὸν τὴ στεφνώνουν ὅλα ἀπὸ τὴ βορεινὴ πλευρά. Πανάρχαια τὰ δάση καὶ πολλὰ τὰ νερά, πού πολλὰς φορὲς πέφτουν ἀπότομα καὶ σχηματίζουν θαυμαστοὺς καταρράκτες.

Ἀπέραντες οἱ καταπράσινες πεδιάδες, πολλὰς οἱ γραφικὰς κοιλάδες, πολλὰ τὰ δύσκολα περάσματα καὶ οἱ βαθιεῖς κλεισοῦρες. Κι ἔπειτα οἱ φιλόπονες ἀκρογιαλιές, οἱ μεγάλες λίμνες, οἱ μεγάλοι βάλτοι, οἱ πανάρχαιες πόλεις πού στὴ μεγάλη διαδρομὴ τῶν αἰῶνων μᾶς ἄφησαν λαμπρὰ πνευματικὰ καὶ ὕλικὰ κατορθώματα.

Πόσα ἀτελεύτητα ἱστορικὰ περιστατικὰ, ἀρχαῖα, μεσαιωνικά, καὶ νεώτερα δὲν ἐξελίχθησαν, ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν ἑλληνικώτατο τόπο. Πόσοι ἀγῶνες καὶ ἥρωϊσμοί, πόσα αἵματα καὶ αὐτοθυσίαι πόσοι λαοὶ δὲν πέρασαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ ἐπάνω της, ἀλλὰ καὶ ἔπλασαν καὶ σφυρηλάτησαν τὴν προαιώνια Ἑλληνικὴ ψυχὴ τῆς Μακεδονίας. Γιατὶ ἦταν πάντα πλούσια χώρα, καὶ πέρασμα τῶν λαῶν ἀπ' τὴν Δύσι πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ἢ καὶ ἀντίθετα.

Ἡ Μακεδονία γέννησε τοὺς φιλοσόφους Ἀριστοτέλη καὶ Πρωταγόρα καὶ τόσους ἄλλους πού τὸ πνεῦμα τους συγκινεῖ καὶ διδάσκει ἀκόμα ὅλους τοὺς λαοὺς.

Μὰ τὸ μεγάλο της τέκνο, τὸ καμάρι τῆς Μακεδονικῆς γῆς, εἶναι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ μεγαλύτερος καὶ εὐγενέστερος ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς ὄλων τῶν ἐποχῶν, ὁ μόνος πού δὲν ἔφερε καταστροφές, παρὰ συνέδεσε λαοὺς καὶ ἄπλωσε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας.

Ἡ σημασία τους γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες εἶναι τέτοια, πού Ἑλλάδα σημαίνει Μακεδονία καὶ Μακεδονία Ἑλλάδα.

Γι' αὐτὸ κάθε Ἑλληνόπουλο πρέπει νὰ τὴ σπουδάσῃ καὶ νὰ τὴ γνωρίσῃ πολὺ καλὰ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ ὅπως τὴν ιδιαίτερη Πατρίδα του.

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ Βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὰ ξένα Κράτη Γιουγκοσλαβία καὶ Βουλγαρία, πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ Ἡπειρο καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἔχει ἔκτασι 34.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.700.000 κατοίκους

Παράλια — Χερσόνησοι — Κόλποι — Ἀκρωτήρια : Τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν τὰς *Χερσονήσους*: Τὴ μεγάλη Χερσόνησο τῆς *Χαλκιδικῆς* καὶ τὶς μικρότερες: Κασσάνδρας, Σιδωνίας καὶ Ἁγίου Ὄρους. Τοὺς *κόλπους*: Θερμαϊκὸ, Κασσανδρας, Σιγυτικὸ, Στρυμονικὸ καὶ τῆς Καβάλας. Τὰ *ἀκρωτήρια*: Κασσάνδρας, Καναστραῖο, Δρέπανο καὶ Νυμφαῖο (Ἁγίου Ὄρους).

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὰ 2/3 σχεδόν, εἶναι πεδινὸ καὶ κατὰ τὸ 1/3 ὄρεινόν.

Τὰ ὄρεινὰ συγκροτήματα διαιροῦν φυσικὰ τὴ Μακεδονία σὲ Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

Ὄρη : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: Γράμμος, Βότιον, Σμόλικας, Πίνδος, Βαρνοῦς, Βέρνον (Βίτσι), Ἄσκιο, Βόρας (Καίμακτασάλαν), Βέρμιον, Πιέρια καὶ Ὀλυμπος. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Πάικον, Κερκίνη (Μπέλες), Κρούσια, Κερδύλια καὶ Χολομόντας. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: Ὀρβηλὸς (Τσιγγέλι), Μενοίκιο, Παγγαῖο, Φαλακρὸ καὶ ὄροσειρά Ροδόπης.

Πεδιᾶδες : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονα, καὶ τὰ ὄροπέδια, Καστοριάς καὶ Φλώρινας. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Τὴ μεγάλη πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοί, Ἀλιάκμονας καὶ Λουδίας καὶ τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοί Ἀξιὸς καὶ Γαλλικός. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: στὶς πεδιάδες Σερρῶν, Δράμας καὶ ποταμοῦ Νέστου.

Ποταμοί : Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι οἱ μεγαλύτεροι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀλιάκμονα, οἱ ἄλλοι, Ἀξιὸς, Στρυμόνας καὶ Νέστος, ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, καὶ πολλὰς φορὰς τὸ χειμῶνα πλημμυρίζουν καὶ προξενοῦν ζημίες στοὺς Μακεδονικοὺς κάμπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν καὶ γίνονται μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα.

Λίμνες : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὶς περισσότερες καὶ μεγαλύτερες λίμνες ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι ἡ Μεγάλη καὶ μικρὴ Πρέσπα, ἡ Βεγορίτις (Ὀστρόβου) ἡ Βόλβη τῆς Καστοριάς, ἡ Κερκινίτις, τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Δοῦράνης.

Βάλτοι : Τῶν Γιαννιτσῶν, τοῦ Στρυμόνα, τῶν Φιλιππῶν καὶ τοῦ Νέστου (Χρυσουπόλεως).

Κλίμα : Στὰ παράλια καὶ τὰ πεδινὰ μέρη εἶναι εὐκρατο. Στὰ ὄρεινὰ ἡπειρωτικὸ, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰς βροχὰς καὶ χιόνια.

β) Οικονομική εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Γεωργία : Ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ πλουσιώτερη γεωργικὴ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος. Παράγει δημητριακὰ (τὸ 1/4 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος, καπνὰ (τὰ 2/3 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος), ὄσπρια, σουσάμι, λινάρι, βαμβάκι, ρύζι, μετάξι, κρασιά, ὀπωρικά καὶ κηπουρικά.

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία ἦταν πολὺ ἀνεπτυγμένη προπολεμικὰ καὶ μὲ ὄλη τὴν καταστροφὴ τοῦ πολέμου, ἄρχισε πάλι νὰ συνέρχεται. Στὰ βουνά, στοὺς κάμπους καὶ στοὺς βαλτότοπους τῆς Μακεδονίας τρέφονται κοπάδια, πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια, ἄλογα, μούλαρια, γάϊδαροι, γουρούνια καὶ πουλερικά, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ τῆς προϊόντα εἶναι σημαντικά.

Κρατικοὶ κτηνοτροφικοὶ σταθμοὶ λειτουργοῦν στὴ Θεσσαλονίκη, Κομοτηνὴ, Σέρρες, Δράμα καὶ Κοζάνη. Στὸ Πανεπιστήμιο δὲ τῆς Θεσσαλονίκης λειτουργεῖ Κτηνιατρικὴ Σχολή.

Δάση : Στὴ Μακεδονία ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα δάση (ἀπὸ δρυὸς ὄξυς, καστανιές, ὄρεινὰ πεύκα, ἔλατα) καὶ ὕλοτομοῦνται κάθε χρόνο μεγάλες ποσότητες ξυλείας, βγαίνουν πολλὰ ξυλοκάρβουνα καὶ ἀρκετὲς ποσότητες ρετινιοῦ.

Ὄρυκτά : Στὴ Χαλκιδικὴ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες σιδηροπυρίτου, λευκολίθου καὶ χρωμίου. Στὴν Πτολεμαΐδα καὶ Φλώρινα λιγνίτης. Στὸ βουνὸ Παγκαῖο μεταλλεύματα χρυσοῦ καὶ στὴ νῆσο Θάσο μεταλλεύματα τσίγκου (ἀνεκμετάλλευτα).

Βιομηχανία—Ἐμπόριο : Στὶς πόλεις Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Νάουσα καὶ Ἐδεσσα ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ στὴν Καστοριά εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιοτεχνία τῶν γουναρικῶν. Ἐμπορικὴ κίνησις ἔχουν ὄλες οἱ μεγάλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, μὰ τὴ μεγαλύτερη τὴ συγκεντρώνει ἡ Θεσσαλονίκη.

Συγκοινωνία : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὸ πυκνότερο σιδηροδρομικὸ καὶ ὄδικὸ δίκτυο ἀπ' ὄλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. (Κοιτάξτε στὸν πολιτικὸ σας χάρτη τὸ σιδηροδρομικὸ καὶ ὄδικὸ δίκτυο τῆς Μακεδονίας). Πολλὲς σιδηροδρομικὲς γραμμὲς τῆς ἐξυπηρετοῦν καὶ τὶς συγκοινωνίες τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ξένων Κρατῶν (Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας καὶ ἀκόμη τῶν Κρατῶν τῆς ἄλλης Εὐρώπης). Ἀκόμη ἡ Μακεδονία ἐξυπηρετεῖται μὲ πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

γ) Πολιτικὴ εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία διαιρεῖται φυσικά, ἀπὸ τὴ διαμόρφωσι τῶν ὄροσειρῶν τῆς, σὲ τρεῖς πολιτικὲς περιοχάς : Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, σὲ 15 Νομοὺς καὶ τὴν αὐτόνομη περιοχὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

α) ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1) Νομός Κοζάνης

Ο Νομός Κοζάνης κατέχει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Νομοὺς Λαρίσης, Πιερίας καὶ Ἡμαθίας, πρὸς Δ. μὲ τοὺς Νομοὺς Ἰωαννίνων καὶ Καστοριάς, πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Φλωρίνης καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Τρικάλων.

Ἐχει ἔκτασι 6.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 177.500 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι σχεδὸν ὄρεινὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ ὄγκωδη, ὕψηλὰ καὶ δασωμένα ὄρη : Τὰ *Χάσια*, τὴν *Πίνδο*, τὸ *Βόϊο*, τὸ *Ἄσκιο*, τὸ *Βέρμιο*, τὰ *Πιέρια* καὶ τὰ *Καμβούνια*.

Ἀνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ σχηματίζονται, τὸ λεκανοπέδιο τοῦ ποταμοῦ *Ἀλιάκμονα* καὶ τὰ ὄροπέδια, τῆς *Κοζάνης* καὶ *Καϊλαριῶν* (Πτολαιμαΐδας).

Ποταμοί : Ὁ μόνος ποταμὸς ποὺ διαρρέει τὴ χώρα, μὲ τοὺς παραποτάμους του, εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡπειρωτικόν. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ δασικά, τὰ κτηνοτροφικά, ὁ καπνὸς καὶ τὰ κρασιά. Στὸ ὄροπέδιο τῆς Κοζάνης καλλιεργεῖται ἓνα μοναδικὸ φυτὸ, ὁ *κρόκος*, ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ ὁποῦ βγάζουν μιὰ πολύτιμη κίτρινη βαφή, μὲ τὴν ὁποία χρωματίζουν τὰ γλυκίσματα, τὰ τυριά, τὰ εἶδη μακαρονοποιίας κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἡ πρωτ. Κοζάνη συνδέεται καὶ ἀεροπορικῶς μὲ τὴν Ἀθήνα.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Κοζάνης** μὲ πρωτ. τὴν *Κοζάνη* (18.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Κοζάνη κτίστηκε τὸν 15ον αἰῶνα καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ μεγάλα βιοτεχνικά καὶ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀκόμη διατήρησε περίφημη σχολή, στὴν ὁποία δίδαξε καὶ ὁ σοφὸς Εὐγένιος Βούλγαρης.

Ἡ σημερινὴ πόλι δὲν ἔχει ξεχωριστὴ ὁμορφιά· εἶναι κτισμένη σὲ κάποιον ἀνασῆκωμα τοῦ ὄροπεδίου, μὲ τὸν καταπράσινο κάμπο στὰ πόδια τῆς, καὶ παλεύει νὰ γίνῃ συγχρονισμένη πολιτεία.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ *Σέργια* (ποὺ τὰ ἔχτισε ὁ Ἡράκλειος), ὁ *Κρόκος* καὶ ὁ *Βελβεντός*.

2) **Ἐπαρχία Γρεβενῶν** μὲ πρωτ. τὰ *Γρεβενά* (5.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Σαμαρίνα*, τὸ *Καρπερὸ* καὶ ἡ *Κρανιά*.

3) **Ἐπαρχία Βοΐου** μὲ πρωτ. τὴ *Σιάτιστα* (5.000 κάτ.) καὶ τίς κωμοπόλεις, *Νεάπολι*, *Ἐράνυρα*, *Τσοῦλιο* καὶ *Γαλατινή*.

4) **Ἐπαρχία Ἐορδαίας** μὲ πρωτ. τὴν *Πτολεμαῖδα* (Κατλάρια) (9.000 κάτ.). Στὴν Πτολεμαῖδα βρίσκονται μεγάλες ποσότητες λιγνίτου καὶ γι-

αυτό γίνεται ἐκεῖ μεγάλο ἐργαστάσιο ἠλεκτροπαραγωγῆς, ποῦ θὰ δώσῃ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ Μακεδονία.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Πύργοι*, ἡ *Βλάστη*, ὁ *Πέροδικας* καὶ ὁ *Φιλώτας*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Σέρβια, Καίλάρια ὅπου ἔγιναν μεγάλες μάχες κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912 — 1913.

2) Νομὸς Καστοριάς

Ὁ Νομὸς Καστοριάς εἶναι ὁ δυτικώτερος τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Φλωρίνης, πρὸς Δ. μετὸ Ν. Ἰωαννίνων καὶ τὴν Ἄλβανία, πρὸς Β. μετὸ Ν. Φλωρίνης καὶ πρὸς Ν. μετὸ Ν. Κοζάνης.

"Ἐχει ἔκτασι 1650 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 45.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινὸ μετὰ ἓνα μόνον ὄροπέδιο τῆς Καστοριάς — "Ἄργος Ὀρεστικῶν.

Στὸ Νομὸ ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Πίνδου, τὸ *Βόϊο*, ὁ *Γράμμος* καὶ τὸ *Βέρο* (Βίτσι). Ὁ Γράμμος καὶ τὸ Βίτσι εἶναι σ' ὄλους γνωστά, ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἀνταρτοπόλεμο.

Ποταμοὶ — Λίμνες : Ὁ μόνος ποταμὸς εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας* καὶ ὑπάρχει μιὰ λίμνη, τῆς *Καστοριάς*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ, τὰ δημητριακὰ καὶ τὰ περίφημα γουναρικά, ποῦ κατασκευάζονται στὴν πόλι τῆς Καστοριάς. Ἐπειδὴ ὁ Νομὸς εἶναι πτωχὸς σὲ προϊόντα, πολλοὶ τῶν κατοίκων του ξενιτεύονται.

Συγκοινωνία : Οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μετὰ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Καστοριάς ἀποτελεῖ μιὰ μόνον *ἐπαρχία* μετὰ πρωτ. τὴν *Καστοριά* (10.000 κατ.), κτισμένη στὴν ὄχθη τῆς λίμνης σὲ ὑψόμετρο 600 μ. Εἶναι ὠραιότατη πόλι, ποῦ διατηρεῖ ἀκόμη τὸ βυζαντινὸ χρῶμα μετὰ τίς παλιὰς χαριτωμένες ἐκκλησίες τῆς (περίπου 70) καὶ καὶ τὰ παλιὰ ἀρχοντικά τῆς. Ἡ βλάστησι, παντοῦ γύρω, εἶναι ὀργανιστικὴ καὶ τὰ πανύψηλα δέντρα κατεβαίνουν ὡς τὴν ἀκρογιαλιὰ τῆς λίμνης.

Ἡ λίμνη τῆς Καστοριάς εἶναι πηγὴ πλοῦτου, γιατί ἔχει ἄφθονα καὶ νοστιμώτατα ψάρια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἄργος Ὀρεστικόν*, τὸ *Βογατσικό*, τὸ *Νεστόριο*, ἡ *Κορυσσὸς* καὶ ἡ *Μεσοποταμίᾳ*.

Στὰ μέρη αὐτὰ τῆς Καστοριάς καὶ τῆς Φλώρινας θέλησε νὰ παλέψῃ μετὰ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του, ὁ ἀθάνατος *Παῦλος Μελάς*, ὅταν τὸ 1904 ἄρχισε τὸν ἀγῶνα του μ' ἓνα μικρὸ ἀνταρτικὸ σῶμα παλαιοελλαδιτῶν καὶ Μακεδόνων γιὰ νὰ σώσῃ ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη Μακεδονία.

Ἀναγνώσματα

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

... «*Ἡ καλὴ προκοπὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῶν Καστοριανῶν. Ὃταν βλέπῃ κανεὶς τὸν κομψὸ καὶ πολιτισμένον κόσμον, ποὺ γεμίζει τὸ καλοκαίρι τοὺς δρόμους τῆς Καστορίας, καὶ τὴν εὐγένεια καὶ προθυμίαν τῶν μονίμων κατοίκων τῆς συμπεραίνει πολὺ εὐκόλα, κἄποιο μυστικὸ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἵκανὸ νὰ δικαιολογήσῃ μιὰ τέτοια ἐξέλιξι, σὲ μιὰ ἀκραία πολιτεία μὲ δέκα χιλιάδες ψυχές.*

Καὶ τὸ μυστικὸ αὐτὸ συνοψίζεται σὲ μιὰ μονάχα λέξη: γονναρικά. Οἱ Καστοριανοὶ εἶναι γονναράδες ἑδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια. Σκορπισμένοι στὰ πέτρατα τῆς γῆς, κατεργάζονται τὸ τομάρι τῶν ζώων καὶ ντύνουν τίς πλούσιες κυρίες ὄλων τῶν ἡπείρων, μὲ ἀφροὺς μαλακῶν τριχωμάτων.

Ἀνοίγουν μεγάλα καταστήματα στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ σχηματίζουν τεράστιες περιοχίσις. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θυμοῦνται καὶ τίς ἀνάγκες τῆς μικρῆς πατρίδας των καὶ στέλλουν γιὰ σχολεῖα, γιὰ δρόμους, γιὰ ὀδραγωγεῖα, γιὰ ἕνα σωρὸ ἐθνικοὺς καὶ φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς.

Ὃσοι μένουν στὴν Καστοριά, μαθαίνουν ἀπὸ μικροὶ νὰ δουλεύουν τὰ ὠραῖα τριχωτὰ δέρματα, στὰ σπῖνια τους ἢ σὲ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια... Οἱ Καστοριανοὶ δὲ δουλεύουν, παρὰ σὲ περιορισμένη ἔκτασι, ὀλόκληρα τομάρια ζώων. Ἡ ἀπαράμιλλη ἱκανότης των ἐγκεταὶ στὴ χρησιμοποίησι τῶν μικρῶν κομματιῶν, ποὺ μένουν στοὺς μεγάλους οἴκους τοῦ ἐξωτερικοῦ ὕστερα ἀπὸ τὸ κόψιμο τῶν γονναρικῶν. Ἀδιὰ τὰ κομμάτια τὰ μαζεύουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Καστοριανῶν καὶ τὰ στέλλουν στὴ Καστοριά, ὅπου τὰ ξαναδουλεύουν μὲ τὴν καταπληκτικὴ λεπτιότητα τοῦ χειροῦ των οἱ Καστοριανοί.

Ἀπὸ χίλια καὶ δυὸ χιλιάδες μικρὰ κομματάκια ἀποτελοῦνται τὰ γούνα πανωφόρια ἢ ζακετάκια ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χεῖρα τῶν ἀπαράμιλλων τεχνιτῶν τῆς Καστορίας καὶ ξαναστέλλονται στὴν Ἑυρώπη ἢ τὴν Ἀμερική.

Ἔτσι οἱ Καστοριανοὶ γονναράδες ἐνθιμίζουν τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον γονναρικῶν, μπάζουν σὶν τόπο ἀντάλλαγμα καὶ κερδίζουν καὶ οἱ ἴδιοι πολλά...».

«*Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος «Ἑλληνικοὶ ὄριζόντες»*

3. Νομὸς Φλωρίνης

Ὁ Νομὸς Φλωρίνης κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἀλβανία, πρὸς Β. μὲ τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης.

Ἔχει ἔκτασι 1.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 69.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἕδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι μᾶλλον ὄρεινὸ, μὲ κύρια ὄρη τὸ Βαρνοῦντα, τὸ Βέροιο (Βίτσι) καὶ τὸ Βόρα (Καίματσκοπάν).

Ἀνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ ἀπλώνονται οἱ πλούσιες κοιλάδες τῆς Φλώρινας καὶ τοῦ Ὀστρόβου.

Λίμνες: Ὁ Νομὸς εἶναι κατάσπαρτος ἀπὸ λίμνες, ποὺ οἱ κυριώτε-

ρες είναι : ἡ *Μικρὴ Πρέσπα*, ἡ *Μεγάλη Πρέσπα*, ἡ *Βεγορίτις* (Ὁστρόβου), ἡ *Χειμαδίτις* καὶ τῶν *Πετρῶν*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι : τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακά, τὰ ὄσπρια, τὰ καπνά, τὰ κρασιά, τὰ κουκούλια, τὰ ψάρια ἀπὸ τὶς λίμνες καὶ τὰ ὄπωρικά, κυρίως ἐκλεκτὰ μήλα.

Συγκοινωνία : Ἡ Φλώρινα συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Πολιτικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μόνο μία *ἐπαρχία* μὲ πρωτ. τὴ *Φλώρινα* (12.000 κάτ.). Εἶναι κτισμένη σὲ δυὸ ἡρεμοὺς λόφους τῶν βουνῶν Βέρνου καὶ Βαρνοῦντος, μὲ ἀπλωμένο μπροστὰ τῆς τὸ θαυμάσιο κάμπο τῆς. Εἶναι ὁμορφὴ πόλι, μὲ ὠραία δημόσια κτίρια καὶ καλοὺς δρόμους καὶ ἔχει τὸ καλοκαίρι μεγάλη παραθεριστικὴ κίνησι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἀμύνταιο*, κέντρο καὶ πέρασμα μεγάλων ἐπαρχιακῶν δρόμων, ἡ *Βεύη*, τὸ *Συνὸ Νερό*, ἡ *Πέλλη*, ὁ *Ἅγιος Παντελεήμονας*, ἡ *Μελίτη*, ἡ *Σκοπιά*, τὸ *Μπούφι*, ὁ *Ἅγιος Γερμανός*, ἡ *Βυσινα* καὶ τὸ *Ἀρμενοχώρι*.

β) ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. Νομὸς Θεσσαλονίκης

Ὁ Νομὸς Θεσσαλονίκης κατέχει τὸ κέντρο τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Β. μὲ τοὺς Ν. Κιλκίς καὶ Σερρών, πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Χαλκιδικῆς καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Στρυμονικὸ κόλπο καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μὲ τοὺς Ν. Πέλλης, Ἡμαθίας καὶ Πιερίας.

Ἔχει ἑκτάσι 3.650 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 458.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄλο σχεδὸν πεδινὸ καὶ περιλαμβάνει μεγάλο τμῆμα τῆς μεγάλης πεδιάδας τῆς *Θεσσαλονίκης*.

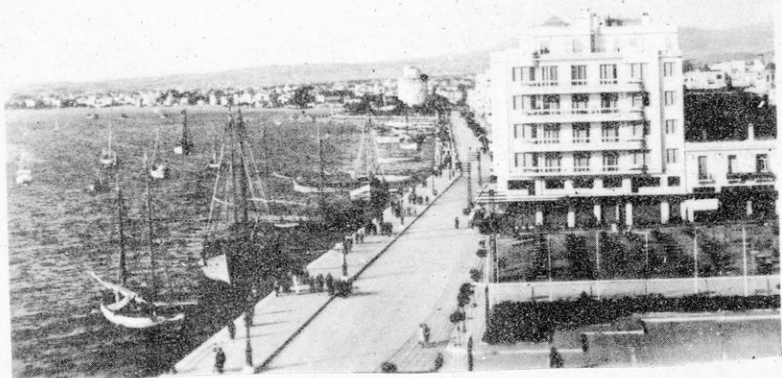
Τὴν πεδιάδα αὐτὴ τὴ διαρρέουν καὶ τὴν ποτίζουν, οἱ ποταμοὶ *Ἀξιός*, *Γαλλικός*, *Λουδίας* καὶ *Ἀλιάκμονας*, ποὺ ὄλοι τοὺς χύνονται στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

Λίμνες : Στὴν περιοχὴ τοῦ Νομοῦ ὑπάρχουν δυὸ μεγάλες λίμνες : ἡ *Βόλβη* καὶ τοῦ *Λαγκαδά*, ποὺ τρέφουν πολλὰ ψάρια.

Ίαματικὲς πηγές : Ἔχει δύο. Τὰ λουτρά τοῦ *Λαγκαδά* καὶ τῆς *Θέρεμης*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικὸ, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα μὲ σφοδροὺς βορείους ἀνέμους, ὅπως ὁ λεγόμενος «βαρδάρης», ποὺ σαρώνει τὴν Μακεδονικὴν πεδιάδα.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα : Δημητριακά,

Εικ. 50. Θεσσαλονίκη. Λεωφόρος Νίκης.

ρύζι, καπνά, όσπρια, κτηνοτροφικά και βιομηχανικά, που γίνονται οτά έργοστάσια της Θεσσαλονίκης.

Συγκοινωνία : 'Η Θεσσαλονίκη είναι ή καρδιά της Μακεδονίας και ό μεγαλύτερος κόμβος συγκοινωνιών όλης της Χώρας. Έχει πυκνή συγκοινωνία σιδηροδρομική, αυτοκινητιστική, ατμοπλοική και αεροπορική.

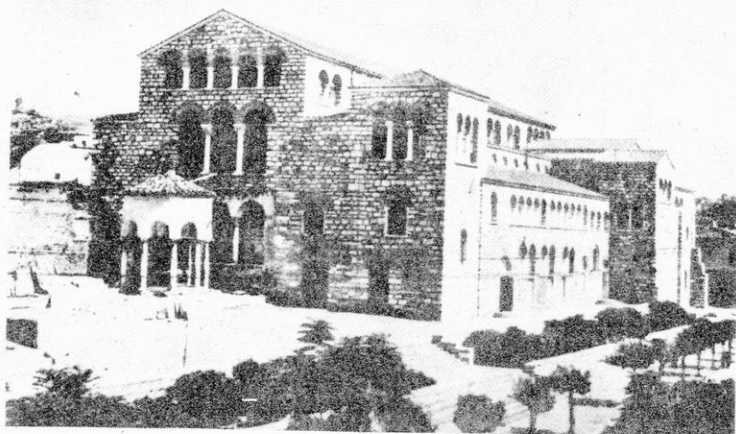
Διοικητική διαίρεσι : 'Ο Νομός διαιρείται σέ 2 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Θεσσαλονίκης** με πρωτ. τή **Θεσσαλονίκη**, πρωτ. της έπαρχίας, του Νομού και όλης της Μακεδονίας (217.000 κάτ.).

Είναι από τις πιό παλιές πόλεις της Μακεδονίας, μά στην αρχαιότητα και στη δόξα του Μακεδονικού κράτους (Φίλιππος — Μέγας Άλέξανδρος) δέν είχε τή σημασία των δυό άλλων Μακεδονικών πόλεων **Έδεσσας** και **Πέλλας**. Τό όνομα Θεσσαλονίκη τό πήρε κατά τό 310 π.Χ. προς τιμή της γυναίκας του βασιλιά **Κασσάνδρου**, της **Θεσσαλονίκης**, που ήταν έτεροθαλής αδελφή του Μ. Άλεξάνδρου.

'Η φήμη της πόλεως της «νύμφης του Θερμαϊκού» μόνο όταν κατελήφθη από τους Ρωμαίους έγινε γνωστή. Αυτοί κατάλαβαν τή σημασία της γεωγραφικής της θέσεως και τις υπηρεσίες που μπορούσε νά προσφέρη στην όργάνωσι των μακρινών τους κατακτήσεων και στην κίνησι του έμπορίου της.

Πολλά είναι τα ρωμαϊκά, μεσαιωνικά, βυζαντινά και της Τουρκοκρατίας τα έργα και τα έρείπια, που θα συναντήσει κανείς στη Θεσσαλονίκη. Άλλά εκείνα που τή χρωματίζουν είναι τα βυζαντινά κτίσματα, οι θαυμάσιες και μεγαλοπρεπείς εκκλησίες της : Του Άγίου Δημητρίου του Μυροβλήτου, ή Άγιά Σοφιά, των Άγίων Άποστόλων και άλλες. Της

Εικ. 51. Ὁ Ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

Τουρκοκρατίας ἐνθῆμο εἶναι ὁ Λευκὸς Πύργος τῆς Θεσσαλονίκης, ποῦ βρίσκεται κοντὰ στὴν παραλία.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐλευθερώθηκε στὶς 26 Ὀκτωβρίου 1912 τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ πολιούχου τῆς Ἁγίου Δημητρίου. Ἀπὸ τότε, πλάϊ στὴν παλιὰ Θεσσαλονίκη, ἀναπτύσσεται ἡ σημερινὴ ζωντανὴ πολιτεία μὲ τὴ μεγάλη ἐμπορικὴ, βιομηχανικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ κίνησι. Εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνικοῦ βορρᾶ καὶ σὲ σημασία ἴση μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Θεσσαλονίκη ἐδρεύει ὁ Ὑπουργὸς - Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας· ἔχει τὸ δεῦτερο Πανεπιστήμιο τῆς Ἑλλάδος καὶ κάθε χρόνο τὸ Σεπτέμβριο γίνεται μεγάλη ἐμποροπανήγυρις, ποῦ λέγεται «Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης». Σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ ἐπίδειξι στουὺς ξένους τῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν μας προϊόντων.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ Ἀσβεστοχώρι, τὰ Βασιλικὰ, τὰ Κοινοφάγια, ἡ Ἐπανομή, τὸ Ἀδενδρο, ἡ Θέρμη, τὸ Νέο Κορδελιό, ὁ Σίνδος, ὁ Δρυμὸς κ.ἄ.

2) Ἐπαρχία Λαγκαδᾶ μὲ πρωτ. τὸ Λαγκαδᾶ (7.500 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ Σωχός, τὸ Ζαγκλιβέρι, ἡ Νέα Ἀπολλωνία, ἡ Νέα Μάδυτος, ὁ Σταυρός καὶ ὁ ἱστορικὸς Λαχανᾶς γνωστὸς ἀπὸ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο.

Ἱστορικοὶ τόποι : Θεσσαλονίκη, Λαχανᾶς.

5. Νομός Κιλκίς

Ο Νομός Κιλκίς βρίσκεται πρὸς Β. τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Σερρών, πρὸς Δ. μετὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Β. μετὴ Γιουγκοσλαβία καὶ πρὸς Ν. μετὸ Ν. Θεσσαλονίκης.

Ἔχει ἕκτασι 2.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 89.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὅλος ὁ Νομός εἶναι μιὰ ἀπερριπτή καὶ εὐφορὴ πεδιάδα ποῦ τὴ διαρρέουσι οἱ ποταμοὶ Ἄξιός καὶ Γαλικός.

Γύρω στὴν πεδιάδα ὑψώνονται τὰ ὄρη Πάϊκον, Κερκίνη καὶ Κρούσια. Στὸ βόρειο μέρος τοῦ Νομοῦ βρίσκεται ἡ λίμνη Δοϊράνη, ποῦ ἀνήκει ἡ μισὴ σὲ μᾶς καὶ ἡ ἄλλη μισὴ στὴ Γιουγκοσλαβία.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικόν, ὅπως καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας. Στὸν πλούσιο κάμπο τοῦ Νομοῦ παράγονται ἄφθονα προϊόντα : δημητριακά, βαμβάκι, κουκούλια, καπνά, ὄσπρια, κηπουρικά καὶ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομός ἔχει καλὴ συγκοινωνία, σιδηροδρομικὴ καὶ αὐτοκινητιστικὴ.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομός διαίρεται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κιλκίς : μετὸ πρωτ. τὸ Κιλκίς (12.000 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Σ' αὐτὴ ἔγινε μεγάλη μάχη καὶ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸ 1913. Ἄλλες κομποπόλεις εἶναι ὁ Τέρπυλος, οἱ Καστανιές, οἱ Μουριές, τὸ Χέρσο κ.ἄ.

2) Ἐπαρχία Παιονίας : μετὸ πρωτ. τὴ Γουμένισσα (5.000 κάτ.).

Ἄλλες κομποπόλεις εἶναι ἡ Ἀξιούπολι, ὁ Εὐρωπος, ἡ Εἰδομένη, ὁ τελευταῖος σιδηροδρομικὸς σταθμὸς μας πρὸς τὴ Γιουγκοσλαβία, καὶ τὸ Σκρᾶ, γνωστὸ ἀπὸ τὴ γιγαντομαχία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γερμανοβουλγάρων στὸν πρῶτο Παγκόσμιον πόλεμον τὸ 1914—1918.

Ἱστορικὸι τόποι : Κιλκίς καὶ Σκρᾶ.

6. Νομός Πέλλης

Ὁ Νομός Πέλλης συνορεύει πρὸς Β. μετὴ Γιουγκοσλαβία, πρὸς Ν. μετὸ Ν. Ἡμαθίας, πρὸς Α. μετὸς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς Δ. μετὸς Ν. Φλωρίνης καὶ Κοζάνης.

Ἔχει ἕκτασι 2.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 117.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ξεχωρίζουν δύο κυρίως πεδιάδες : τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τῆς Ἀρδέας. Τίς διασχίζουν παραπόταμοι τοῦ Ἀλιάκμονα (Βόδας) καὶ ὁ Αουδίας.

Γύρω ὁ Νομός περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ὄρη : Βέροιο, Βόρα (Καϊμακτσάλαν) καὶ Πάϊο, κατάφυτα ἀπὸ δάση.

Έχει μιὰ λίμνη τοῦ *Ὀστρόβου* καὶ μιὰ ἰαματικὴ πηγὴ στὸ χωριὸ *Λουτράκι*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὅμοιο μὲ τῆς ἄλλης Μακεδονίας. Τὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγονται δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνὰ, βαμβάκι, ὄσπρια, σουσάμι, κηπουρικά, ὀπωρικά, κουκούλια καὶ στὰ ἐργοστάσια τῆς Ἔδεσσας ὑφάσματα καὶ τάπητες.

Συγκοινωνία : Ἡ συγκοινωνία ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ σιδηρόδρομο καὶ τοὺς αὐτοκινητοδρόμους, ποὺ συνδέουν ὅλες τὶς κωμοπόλεις.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Ἐδέσσης** μὲ πρωτ. τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ Νομοῦ τὴν *Ἔδεσσα* (15.000 κάτ.). Ἡ Ἔδεσσα εἶναι κτισμένη στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ *Βόδα*, ὁ ὁποῖος στὰ νότια τῆς πόλεως σχηματίζει περίφημους καταρράχτες. Εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλι καὶ μαζί μὲ τὴν *Πέλλα* ὑπῆρξαν τὰ δύο κυριώτερα κέντρα τοῦ Μακεδονικοῦ μεγαλειοῦ. Μόνον ἀργότερα, μὲ τοὺς Ρωμαίους, ἔχασε τὸ μεγαλεῖο της, γιὰτὶ ἄρχισε νὰ δημιουργητα ἡ Θεσσαλονίκη. Λέγεται καὶ *Βοδενά*, ἀπὸ τὸ σλαβικὸ ὄνομα *βόδα*, ποὺ σημαίνει νερό.

Ἡ σημερινὴ πόλι δὲν ἔχει τὸ μεγαλεῖο τῆς παλιᾶς, ἀλλὰ εἶναι ἕνας παράδεισος φυσικῆς ὀμορφιάς. *Εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ πρασίνου*. Τὴ διαυλακῶνουν ζωηρὰ κατακάθαρα ποτάμια, καὶ τὰ σπίτια

Εἰκ. 52. Οἱ καταρράχτες τῆς Ἔδεσσας

της λές και γέρνουν δλα ἐπάνω ἀπὸ τρεχούμενα νερά. Τὴν στεφανώνου κατὰφυτοι λόφοι καὶ τραγουδιστοὶ καταρράκτες καὶ στὰ πόδια τῆς ἀπλώ- νεται εὐφορώτατος κάμπος πάντοτε καταπράσινος καὶ χλοερός.

Μὲ τὰ νερά τῶν καταρρακτῶν κινουῦνται ἀρκετὰ ἐργοστάσια καὶ κοντά τῆς γίνεται μεγάλο ὑδροηλεκτρικὸ ἔργο, γιὰ τὴν παραγωγή μεγά- λης ἠλεκτρικῆς δυνάμεως.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *"Ἀρμισσα*, ὁ *Πετριᾶς*, ἡ *"Ἄγρα* καὶ ἡ *Σκύδρα*.

2) *Ἐπαρχία Ἄλωπιᾶς* μὲ πρωτ. τὴν *Ἄρδεα* (4.000), πόλι καθαρά γεωργική. (Μεγάλη παραγωγή κόκκινου πιπεριοῦ).

3) *Ἐπαρχία Γιαννιτσῶν* μὲ πρωτ. τὰ *Γιαννιτσὰ* (16.000 κάτ.), πόλι ποὺ βρίσκεται σὲ πλουσιώτατο κάμπος, μὲ μεγάλη γεωργική παραγωγή.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πέλλα*, ἡ παλιὰ πρωτεύουσα τοῦ Μεγά- λου Ἀλεξάνδρου, ὁ *Μυλότοπος*, ἡ *Κοῦα Βεθύση* ἄ.

Ἱστορικοὶ τόποι : "Ἐδεσσα, Πέλλα, Γιαννιτσά.

7. Νομὸς Ἡμαθίας

Ὁ Νομὸς Ἡμαθίας συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Θεσσαλονίκης πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Πέλλης καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Πιερίας.

"Ἐχει ἔκτασι 1.350 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 96.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ Νο- μοῦ—τὸ μεγαλύτερο—εἶναι πεδινὸ καὶ διακρίνεται στὶς πεδιάδες τῆς *Βεροίας* καὶ τῆς *Νάουσας*. Τὶς διαρρέουν πολλὰ μικρὰ ποταμάκια καὶ ὁ ποταμὸς *Ἀλιάκμονας*.

Στὰ δυτικὰ καὶ νότια τοῦ Νομοῦ ὑψώνονται τὰ ὄρη : *Βέρμιο* καὶ *Πιέρια*, κατὰφυτα ἀπὸ δάση καὶ γεμᾶτα μεγάλες δροσερὲς πηγές.

Τὸ Βέρμιο εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ τὰ πιὸ χρήσιμα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος μας. Οἱ πολιτεῖες (Βέροια, Νάουσα) καὶ τὰ χωριὰ ποὺ ἀνα- παύονται στὶς πλαγιές του, εἶναι σὰν τεράστιοι κῆποι, ποὺ τοὺς συντη- ροῦν, τοὺς ἀνανεώνουν καὶ τοὺς ὠραΐζουν οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βερμίου.

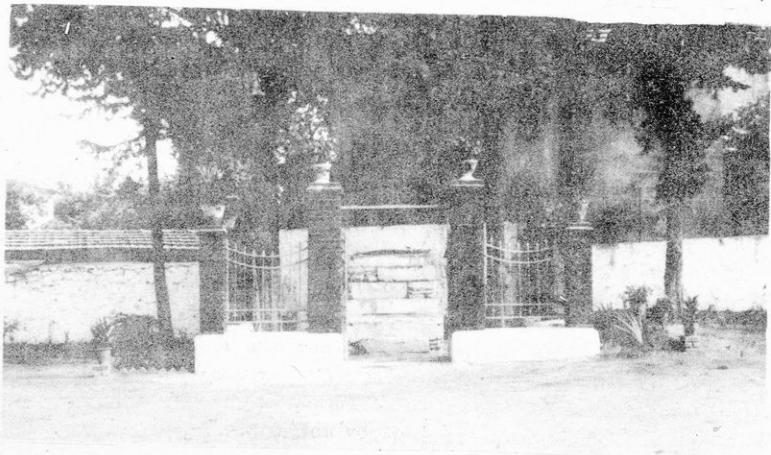
Νερά — παντοῦ — νερά, γάργαρα καὶ τραγουδιστὰ ξεχώνονται ἀπὸ τὰ σπλάχνα του καὶ κατεβαίνουν πρὸς τὸν εὐφορώτατο κάμπος, ποὺ ἀπλώνεται ἀνατολικά, γιὰ νὰ τὸν κάμουν πὸ γόνιμο, πὸ ἀποδοτικὸ. Ἀπὸ τοὺς καταρράκτες του, τὸν πολῦτιμο «λευκὸ ἄνθρακα» κινουῦνται πολλὰ ἐργοστάσια στὶς πόλεις *Βέροια* καὶ *Νάουσα* καὶ δίνουν καλὴ ζωὴ, σὲ χιλιάδες ἀνθρώπους.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικά, τὰ ὄπωρικά, τὸ ρύζι, τὰ σι- τηρὰ, τὰ κρασιά, τὰ κτηνοτροφικά καὶ ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τὰ μηχανικά προϊόντα, ὑφάσματα καὶ νήματα.

Συγκοινωνία: Έχει σιδηροδρομική συγκοινωνία και οι κωμοπόλεις συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεση: Ο Νομός διαιρείται σε 2 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Ήμαθίας** με πρωτ. τή **Βέροια**, πού είναι και πρωτ. του Νομού (24.000 κάτ.). Είναι αρχαιότατη πόλι, πού έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην αρχαιότητα, στους βυζαντινούς χρόνους και στην εποχή τής Τουρκοκρατίας. Ανέδειξε πολλούς σπουδαίους ανθρώπους και είναι γεμάτη από πολλές όμορφες έκκλησίες και παλιά άρχοντικά. Τή διαρρέει ό μικρός ποταμός **Τριπόταμος**, πού με τά νερά του κινούνται πολλά έρ-

Εικ. 53. Τό βήμα του 'Αποστόλου Παύλου στη Βέροια.

γαστάσια. Είναι ώραιότατη πόλι, κατάρρυτη, πλημμυρισμένη από αιώ- νόβια δένδρα, δροσόλουστους κήπους και λουλούδια' πραγματικό ποίη- μα πράσινης όμορφιάς.

Άλλες κωμοπόλεις είναι ή **Έπισκοπή**, ό **Γιδάς**, τό **Πλατό** κ. ά.

2) **Έπαρχία Ναούσης** με πρωτ. τή **Νάουσα** (13.000 κάτ.) κτισμένη στις πλαγιές του Βερμίου, κοντά σε περίφημους καταρράκτες πού με τά νερά τους κινούνται πολλά και μεγάλα έργοστάσια ύφαντουργίας. Στέ- κεται άγρυπνη, γεμάτη κίνησι και ζωή, σάν πιστός φύλακας, στην άκρη του βουνού και άγναντεύει τόν πλούσιο κάμπο, πού άπλώνεται στα πό- δια τής.

Ή Νάουσα, όπως ή Βέροια και ή Ήδεσσα, είναι μιá νερόχαρη πο- λιτεία πού πνίγεται στο πράσινο.

Άλλες κωμοπόλεις είναι τό **Ζερβοχώρι** και τό **Άγγελοχώρι**.

Ίστορικοί τόποι : Ἡ Βέροια, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἡ Νόουσα, γιὰ τὴν τραγικὴ σφαγὴ τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

8. Νομὸς Πιερίας

Ὁ Νομὸς Πιερίας συνορεύει πρὸς Β. μὲ τοὺς Ν. Θεσσαλονίκης καὶ Ἡμαθίας, πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης καὶ βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Ἔχει ἑκτάσι 1.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 84 000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ἀνατολικά ἀπλώνεται ἡ πεδιάδα τῆς Κατερίνης, κατὰ μῆκος τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ δυτικά καὶ νότια ὑψώνονται τὰ ὄρη *Πιέρια* καὶ *Ὀλυμπος* ποῦ ἡ ψηλότερη κορυφὴ του εἶναι 2.918 μ.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι ἥπιο καὶ στὸ ἑσωτερικὸ ἠπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ, τὰ καπνὰ, τὸ ρύζι, τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικὰ, τὰ κτηνοτροφικά, ἡ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα, ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση τῶν βουνῶν καὶ τὰ ψάρια ποῦ εἶναι ἄφθονα στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διάρθρωσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μίαν μόνο ἐπαρχίαν. *Ἐπαρχία Πιερίας* μὲ πρωτ. τὴν *Κατερίνη* (31.500 κάτ.) ποῦ βρίσκεται στὸ μέσον πλουσιώτατου κάμπου. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Πλαταμώνας*, τὸ *Διτόχωρο*, ὁ *Κολινδρός*, ὁ *Μοσχοπόταμος*, ὁ *Ἅγιος Δημήτριος*, τὸ *Στουπὶ* κ.ἄ. Στὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἦταν στὰ ἀρχαῖα χρόνια δυὸ πόλεις ἡ *Πίνθα* καὶ τὸ *Δίο*, ποῦ σώζονται ἐρείπιά τους.

9. Νομὸς Χαλκιδικῆς

Ὁ Νομὸς βρίσκεται στὰ νότια τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ κατέχει τὴν *χερσόνησον* τῆς *Χαλκιδικῆς*, ποῦ τὴν περιβρέχει ἀνατολικά ὁ Στρυμονικὸς κόλπος, νότια τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ δυτικά ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος.

Ἡ χερσόνησος σχηματίζει τρεῖς μικρότερες χερσονήσους : τῆς *Κασσάνδρας*, τῆς *Σιδωνίας* καὶ τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*. (Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀποτελεῖ αὐτόνομη περιοχὴ καὶ θὰ τὴν ἐξετάσωμε χωριστά). Ἐπίσης σχηματίζει τοὺς κόλπους : *Θερμαϊκὸς*, *Κασσάνδρας*, *Σιγγιτικὸς*, *Ἰερισσοῦ* καὶ *Στρυμονικὸς*, καὶ τὰ ἀκρωτήρια : *Ποσειδίου*, *Καναστραῖο*, *Αῤῥεπανο* καὶ *Νυμφαῖο*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ κέντρο τοῦ Νομοῦ ὑψώνεται τὸ βουνὸ *Χολομώντας* (1.100 μ.) ἐνῶ τὰ παράλια εἶναι πεδινά.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ, γενικὰ θαλάσσιο. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δασικά καὶ

ἀπὸ τὰ γεωργικά, τὸ λάδι, τὰ κουκούλια, τὰ ὄσπρια, τὸ μέλι, καὶ τὰ ὄπωρικά. Στὰ παράλια ψαρεύονται ἀρκετὰ ψάρια, τὰ ὁποῖα στέλλονται καὶ στὴ Θεσσαλονίκη.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Χαλκιδικὴ εἶναι ἡ πλουσιώτερη περιοχὴ τῆς Μακεδονίας σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος τῆς ἐξάγονται μεταλλεύματα, χρωμίου, μαγνησίου, σιδηροπυρίτου καὶ λευκολίθου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει στὰ παράλια ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκίνητα.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς ἔχει δύο ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Χαλκιδικῆς** μὲ πρωτ. τὸν *Πολύγυρο* (4.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀνθεμοῦντα*, ἡ *Νέα Καλλικράτειρα*, ἡ *Νέα Φώκαια*, ἡ *Νέα Τρίγλια*, ὁ *Ἅγιος Νικόλαος* καὶ τὰ *Νέα Μουδανιά*.

2) **Ἐπαρχία Ἀρναίας** μὲ πρωτ. τὴν *Ἀρναία* (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἱερισσὸς* καὶ ἡ *Μεγάλη Παναγιά*.

Ἱστορικὸι τόποι : Στὴ Χαλκιδικὴ τὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξαν τρεῖς μεγάλες πόλεις, ποῦ τὰ ἐρείπιά τους σώζονται καὶ σήμερα : Ἡ *Ποτιδαία*, ἡ *Ὀλυνθος* καὶ τὰ *Στάγειρα*, ὅπου γεννήθηκε ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος *Ἀριστοτέλης*, ὁ δάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

γ) ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

10. Νομὸς Σερρών

Ὁ Νομὸς Σερρῶν συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Ν. Καβάλας καὶ Δράμας, πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Θεσβνίκης καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Στρυμονικὸ κόλπο.

Ἔχει ἔκτασι 4.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 221.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη καὶ εὐφορὴ πεδιάδα τῶν *Σερρῶν*. Τὴν πεδιάδα τὴ διαρρέει, σχεδὸν στὸ μέσον, ὁ ποταμὸς *Στρυμῶνας* καὶ ὁ παραπόταμός του *Ἀγγίτης*. Ἐπειδὴ, πολλὰς φορές, ὁ Στρυμῶνας, ἐπλημμύριζε καὶ κατέστρεφε τὶς καλλιέργειες, τὸ κράτος ἔκαμε μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα στὴ πεδιάδα τῶν Σερρῶν.

Τὰ ὄρη ποῦ περικλείουν τὸ Νομὸ Σερρῶν εἶναι : ἡ *Κερκίνη*, ὁ *Ὄρβηλος*, τὸ *Μενοίκιο* καὶ τὸ *Παγκαῖο*.

Ὁ Νομὸς ἔχει μιὰ λίμνη τὴν *Κερκίνη* καὶ δύο θαυμάσιες ἱαματικὰς πηγὰς : τοῦ *Σιδηροκάστρου* καὶ τῆς *Νιγρίτσας*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἠπειρωτικόν. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι : τὰ δημητριακά, τὸ βαμβάκι, τὰ καπνὰ, τὰ ὄσπρια, τὰ κηπουρικά, τὸ ρύζι, τὰ ὄπωρικά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἔχει καλὴ συγκοινωνία μὲ σιδηρόδρομο καὶ αὐτοκινητοδρόμους, ποῦ συνδέουν ὄλες τὶς κωμοπόλεις.

Διοικητική Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Σερρών με πρωτ. τὴν *Σέρρες* (36.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῆς ἔπαθε μεγάλας καταστροφές. Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀκμῆ, χάρις στὸν πλούσιον κάμπο τῆς. Τὴν τελευταία καταστροφή τὴν ἔπαθε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὰ 1913.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι καινούργια καὶ ὁ κόσμος τῆς ζεῖ ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν προϊόντων τοῦ κάμπου. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ βαμβάκι, ὁ μέγας εὐεργέτης τῆς περιοχῆς καὶ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πεντάπολι*, ὁ *Χρυσός*, τὸ *Νέον Σούλι* κ.ἄ.

2) Ἐπαρχία Σιντικής με πρωτ. τὸ *Σιδηρόκαστρο* (9.000 κάτ.), καθαρὰ γεωργικὴ πόλι. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἀχλαδοχώρι*, ὁ *Προμαχώνας*, τὸ *Πετρίτσι*, ἡ *Κερκίνη*, ἡ *Ροδόπολι* κ.ἄ.

3) Ἐπαρχία Βισαλτίας με πρωτ. τὴν *Νιγρίτα* (5.000 κάτ.), ποὺ εἶναι ἓνα μέγαλον γεωργικὸ χωριό. Κοντὰ τῆς εἶναι οἱ πηγές τοῦ λαματικοῦ νεροῦ τῆς Νιγρίτας.

4) Ἐπαρχία Φυλλίδος με πρωτ. τὴν *Νέα Ζίχνη* (4.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀλιστράτη*, τὸ *Ροδολεῖθος*, ὁ *Δραβίσκος*, ἡ *Παλαιοκόμη* κ.ἄ. Κοντὰ στὸν Στρυμονικὸν κόλπον βρισκονται τὰ ἔρειπια μιᾶς ἀρχαίας πόλεως, τῆς *Ἀμφιπόλεως*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Σέρρες, Σιδηρόκαστρο (νίκη τοῦ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου κατὰ τῶν Βουλγάρων), Νιγρίτα καὶ Ἀμφίπολι.

11. Νομὸς Δράμας

Ὁ Νομὸς Δράμας κατέχει τὸ βορειοανατολικώτερον τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. με τὴν Θράκην, πρὸς Δ. με τὸ Ν. Σερρών πρὸς Β. με τὴν Βουλγαρίαν καὶ πρὸς Ν. με τὸ Ν. Καβάλας.

Ἔχει ἔκτασιν 3.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 119.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινόν καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ὄρη : *Ὄρβηλο*, *Μενοίκιο*, *Φαλακρὸ* καὶ τὴν ὄρσειρά τῆς *Ροδόπης*. Μόνον μιὰ πεδιάδα ἔχει, τὴν πεδιάδα τῆς *Δράμας*. Τὸ Νομὸν διαρρέει ὁ ποταμὸς *Νέστος*, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν καὶ σχηματίζει μέγαλον δέλταν, προτοῦ χυθῆναι σὲ Αἰγαῖον πέλαγον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικόν, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ καπνὰ, τὰ ὄσπρια καὶ τὰ κηπουρικά. (Ἐδῶ θὰ κάμωμε μιὰ παρένθεσιν : Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ βόδι τὸ συναντᾷ κανεῖς παντοῦ στὴν Μακεδονίαν καὶ εἶναι τὸ δεξιὸν χεῖρ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φίλος καὶ

ὁ πιστός του σύντροφος. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ τὸ βόδι ἔρχεται ἡ *πιπεριά*, ἡ μεγάλη πράσινη πιπεριά. Εἶναι ἡ πιὸ ἀγαπημένη τροφή τῶν ἀνθρώπων τῆς Μακεδονικῆς γῆς καὶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνη τὸ σύμβολο ὅλης τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ὅλοι τους μασοῦν ἀδιάκοπα πιπεριές, (ὠμές καὶ μαγειρεμένες).

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης — Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μία ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Δράμας* μὲ πρωτ. τὴ *Δράμα* (33.000 κάτ.), ποῦ βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Φαλακροῦ καὶ ἔχει στὰ πόδια τῆς τὸν πλουσιώτατο κάμπο, μὲ τὸ κοκκινωπὸ χῶμα. Ὁ καπνὸς τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ σημαντικώτερο προϊόν τοῦ Νομοῦ καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ οἰκονομικὴ εὐτυχία τοῦ τόπου. Ἡ Δράμα εἶναι παλιὰ πόλι καὶ κατὰ τὸ 1200 μ. Χ. ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα Μακεδονικὰ κέντρα.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι νέα καὶ κτίζεται ὁλοένα κοντὰ στὴν παλιά. Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι ἡ πυκνὴ κατοίκησι καὶ οἱ στενοὶ δρόμοι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πρωσοσιάνη*, τὸ *Νευροκόπι*, ὁ *Βάλακας*, ἡ *Ἀδριανή*, ὁ *Νικηφόρος*, ἡ *Κάτω Βροντοῦ*, τὸ *Φωτολεῖβος* καὶ τὸ μαρτυρικὸ *Δοξάτο* μὲ τὰ θαυμάσια καπνὰ του. Τὸ Δοξάτο πρέπει νὰ ὀνομασθῇ κίερα πόλι ὕστερα ἀπὸ τίς συνεχεῖς σφαγές τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, στὰ 1913 καὶ στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Δράμα, Δοξάτο.

12. Νομὸς Καβάλας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Σερβῶν, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Δράμας καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἐχει ἕκτασι 2.170 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 136.000 κατοίκους. Στὸ Νομὸ Καβάλας ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος *Θάσος*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες τῆς *Ἐλευθερουπόλεως* καὶ τῆς *Χρυσουπόλεως*, καὶ τὸ ὑπόλοιπο τὰ ὄρη, *Παγγαῖο* καὶ *Σύμβολο*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια καὶ στὴ νῆσο Θάσο εἶναι εὐκρατὸ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ἠπειρωτικὸ.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι κτηνοτροφικὰ, δημητριακὰ, καπνὰ, κηπουρικὰ, καὶ τῆς νήσου Θάσου κυρίως λάδι.

Συγκοινωνία : Οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἡ Καβάλα ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) *Ἐπαρχία Καβάλας* μὲ πρωτ. τὴν *Καβάλα* (42.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καβάλα εἶναι τὸ δεῦτερο εἰσαγωγικὸ καὶ

έξαγωγικό λιμάνι της Μακεδονίας, μετά τη Θεσσαλονίκη, και τὸ μεγαλύτερο καπνεμπορικό κέντρο της Μακεδονίας. Είναι παλιά πόλι και μερικά ἀπὸ τὰ παλιά δημόσια ἔργα της, τὴν κάνουν ἀξέχαστη στὸν ἐπισκέπτη της. Τέτοια εἶναι τὸ τριώροφο ὕδραγωγεῖο της, πού τὴ χωρίζει σὲ παλιά και νέα πόλι και τὸ ἀριστοτεχνικό κάστρο της, ἔργα Βενετσιάνικα ἢ Γενοβέζικα.

Ἡ σημερινή πόλι ἔχει θαυμάσια κτίρια, μεγάλες καπνοποθηκὲς καπνεργοστάσια, κυλινδρομύλους, κ.ἄ.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Ζυγός*, οἱ *Κνημίδες* και οἱ *Φίλιπποι* μετὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

2) Ἐπαρχία Νέστου μετὰ πρωτ. τὴ *Χρυσούπολι* (5.000 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Παγγαίου μετὰ πρωτ. τὴν *Ἐλευθερούπολι* (5.000 κάτ.). Στὰ νότια τῆς Ἐλευθερουπόλεως βρίσκονται τὰ ἐξαιρετικά *λουτρά* τῶν *Ἐλευθερῶν*.

4) Ἐπαρχία Θάσου, πού περιλαμβάνει τὸ νησί *Θάσο*, μετὰ πρωτ. τὸν *Διμένα* (2.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Θεολόγος*, ἡ *Παναγιά* και τὸ *Κάστρο*.

Ἡ Θάσος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα νησιά τῆς Ἑλλάδος. Τὰ βουνά της εἶναι ὀμαλά, κατάφυτα ἀπὸ πεῦκα, και ἑλιές, και ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι ἓνας κήπος μετὰ ἕλα τὰ δένδρα και τὰ λουλούδια τῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ἡ ἀρχαία πολιτεία τῆς Θάσου ἤλθε σὲ φῶς ὕστερα ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφὲς και εἶναι σημαντικά τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα της. Τὸ νησί ἀπὸ τὰ παλιά χρόνια εἶχε μεγάλα δάση και ἀφθονο ὄρυκτο πλοῦτο: λατομεῖα μαρμάρων και ὄρυχαια, χρυσοῦ, ἀσημιοῦ, μολυβιοῦ, χαλκοῦ και ἀντιμωνίου. Περίφημο εἶναι ἡ ἄκομη τὸ γευστικώτατο κρασί τῆς Θάσου, πού ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν περιζήτητο.

Ἱστορικοί τόποι: Καβάλα, Φίλιπποι, Θάσος.

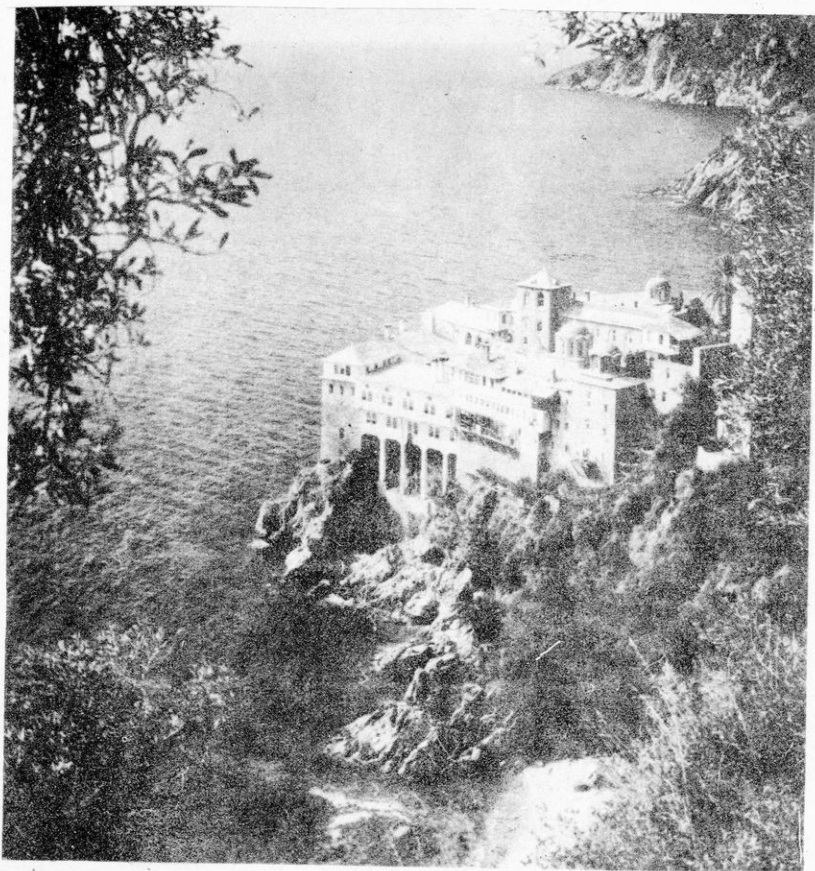
Η ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ ἀνατολικώτερη Χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ χερσόνησος τοῦ *Ἁγίου Ὄρους* ἀποτελεῖ αὐτόνομο περιοχὴ, μετὰ πολιτικό διοικητή, πού ἔχει βαθμὸ Νομάρχου και ὑπάγεται στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ χερσόνησος εἶναι σχεδὸν ὄρεινή, μετὰ ὕψηλότερο βουνὸ τὸν *Ἄθω*, (2.000 μ.) κατάφυτη και μετὰ πολλὲς φυσικὲς ὀμορφιές.

Τὸ κλίμα γενικά εἶναι εὐκρατο και θαλάσσιο. Τὰ προϊόντα τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι: οἱ ἑλιές, τὸ λάδι, τὰ λεπτοκάρυα, ἡ ξυλεία, τὰ ξυλοκάρβουνα, και τὰ διάφορα εἰκονίσματα και φυλακτά, ἔργα τῶν μοναχῶν.

Ἐπαρχίες: Ὁ Νομὸς ἔχει μιὰ ἐπαρχία μετὰ πρωτ. τὶς *Καρυές* (400 κάτ.). Τὸ μοναδικὸ λιμάνι τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ἡ *Δάφνη*.

Ἡ ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους (4.000 περίπου) ἀποτε-

Είκ. 54. Μονή Ἁγίου Ὄρους

λείται ἀπὸ καλογήρους, ὑπαλλήλους καὶ ὑπέρτερες τῶν μοναστηριῶν. Γυναῖκες δὲν κατοικοῦν, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ μοναστήρια.

Οἱ καλόγεροι διαμένουν σὲ 20 μοναστήρια καὶ 12 σκήτες. Στὰ θησαυροφυλάκια τῶν μοναστηριῶν φυλάσσονται ἱερὰ κειμήλια, ἄμφια, εὐαγγέλια, εἰκόνες, σκεύη, χρυσόβουλα, παλιὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πολὺ μεγάλης ἀξίας. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ μοναστήρια εἶναι κτίρια ἀξιοθαύμαστα, σωστὰ ἀρχιτεκτονικὰ καλλιτεχνήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Η Θ Ρ Α Κ Η

Ἡ χώρα τῆς Ροδόπης, τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἐβρου

Μὲ τὸ ὄνομα *Θράκη*, ἐννοεῖται ὅλη ἡ Γεωγραφικὴ περιοχὴ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ποταμὸ Νέστο, ἕως τὶς ἀκρογιαλιές τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τοῦ Βοσπόρου. Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ χώρος τῆς Θράκης ὁ δικός μας, δὲν εἶναι ὅλη ἡ Θράκη, ἀλλὰ ἓνα τμῆμα μόνο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Νέστο καὶ τελειώνει στὸν ποταμὸ Ἐβρο.

Τὸ τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς Θράκης, λέγεται *Δυτικὴ Θράκη*, καὶ πεφανώνεται ἀπὸ Βορρᾶ μὲ τὸ περιῆρημο βουνὸ Ροδόπη, γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας εἶχαν πλάσει τόσους ὁμορφους μύθους.

Ὁ ρόλος τῆς Θράκης στὴ διαδρομὴ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι πολὺ μεγάλος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπῆρξαν ἀνεκαθεν γνήσιοι Ἕλληνες ποὺ ἴδρυσαν καὶ ἀποικίες σὲ διάφορα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Δημιούργησαν ἐκλεκτὸ πολιτισμὸ καὶ ἀνέδειξαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ μεγαλύτερο ἐπιστήμονα φυσικό, τὸ Δημόκριτο.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Δυτικῆς Θράκης

Ἡ Δ. Θράκη κατέχει τὸ Βορειοανατολικὸ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (Τουρκία), πρὸς Δ. μὲ τὴ Μακεδονία, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἐχει ἕκτασι 8.600 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 337.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ βόρειο τμῆμα τῆς Θράκης εἶναι ὄρεινὸ καὶ σκεπάζεται ἀπὸ παραφυάδες τῶν ὄροσειρῶν *Ροδόπης* καὶ *Ὀρβήλου*. Τὸ Νότιο τμῆμα τῆς εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται στὶς πεδιάδες τῆς *Ροδόπης* καὶ τοῦ *Ἐβρου*.

Ποταμοὶ — Λίμνες: Τῆ Θράκῃ τῆ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ *Νέστος*, ποὺ τῆ χωρίζει ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ ὁ *Ἐβρος*, ποὺ τῆ χωρίζει ἀπὸ τὴν Τουρκία. Ὑπάρχει μιὰ μονάχα λίμνη ἡ *Βιστωνίς* (Μπουρού), κοντὰ στὸν κόλπο τοῦ *Πόργο - Λάγο*.

Νῆσοι: Στὴ Θράκῃ ἀνήκει καὶ ἡ νῆσος *Σαμοθράκη*, ποὺ εἶναι ἀλλήμενη, ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (1.800 μ.) καὶ σκεπάζεται ἀπὸ δάση.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Γεωργία — Κτηνοτροφία: Ἡ Θράκη εἶναι χώρα καθαρὰ γεωργικῆ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι τὰ παγκοσμίου φήμης καπνὰ (γνωστὰ ὡς ἀνατολικά καπνὰ) καὶ τὰ σιτηρὰ. Ἄλλα προϊόντα εἶναι τὰ κουκούλια, τὰ ὄσπρια, τὸ σουσάμι, τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι, τὰ σῦκα, τὰ κρασιά, τὰ κηπουρικά, κ.ἄ.

Ἡ κτηνοτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἀν καὶ τρέφουν ἀπ' ὄλα τὰ εἶδη τῶν οἰκιακῶν ζώων. Περισσότερο ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ πτηνοτροφία.

Βιομηχανία — Έμπόριο : Στην Ξάνθη υπάρχει βιομηχανία καπνοῦ, καί στο Σουφλί βιομηχανία μεταξιού. Τό εμπόριο τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἶναι ζωηρό καί κυρίως τοῦ καπνοῦ, ὁ ὁποῖος σχεδόν ἐξάγεται στοῦ ἐξωτερικό.

Συγκοινωνία : Ἡ Θράκη ἔχει καλή συγκοινωνία : σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν, ἀτμοπλοϊκή καί ἀεροπορική.

γ) Πολιτική ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Ἡ Θράκη διαιρεῖται σέ 3 Νομούς : 1) Ν. Ξάνθης, 2) Ν. Ροδόπης καί 3) Ν. Έβρου.

1. Νομός Ξάνθης

Ὁ Ν. Ξάνθης κατέχει τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Δ. Θράκης καί συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ροδόπης πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Δράμας καί Καβάλας. πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καί πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἐχει ἔκτασι 1.970 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 90.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ στὰ νότια εἶναι τελείως πεδινὸ καί σχηματίζει τὴν πεδιάδα τῆς Ξάνθης. Στὰ βόρεια ὑψώνονται οἱ παραφυάδες τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Ροδόπης.

Ὁ ποταμὸς **Νέστος**, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, χωρίζει φυσικὰ τὸ Νομὸ ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Ὁ Νέστος εἶναι ὁ γραφικώτερος ποταμὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀρκετὰ πλατύς, πλούσιος σὲ νερά, ὄρμητικὸς τὸ χειμῶνα, ἤσυχος τὸ καλοκαίρι.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι ἠπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ περίφημα καπνὰ Ξάνθης, τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακά, τὰ κουκούλια κ.ἄ.

Διοικητικὴ Διάρρησι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μίαν ἐπαρχίαν, τὴν **Ἐπαρχίαν Ξάνθης** μὲ πρωτ. τὴν **Ξάνθη** (27.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καί πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁμορφὴ πόλι, κτισμένη στοὺς λόφους τῆς Ροδόπης, ἀπλώνεται μέχρι τὸ κάμπο τῆς. Ἐχει ζωηρὴ ἐμπορικὴ καί βιομηχανικὴ κίνησι καπνοῦ. Ὁ κάμπος τῆς Ξάνθης εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πλουτοφόρες ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Εὐλαλος**, ἡ **Μύκη**, ὁ **Ἐχίνος**, τὰ **Ἀβδηρα**, ἡ **Σταυρούπολις**, οἱ **Τοξότες**, ὁ **Δαφνώνας**, οἱ **Σάτρες** κ.ἄ.

Ἱστορικὸι τόποι : Τὰ Ἀβδηρα, ἡ πατρίδα τοῦ φυσικοῦ καί φιλοσόφου Δημοκρίτου.

2. Νομός Ροδόπης

Ὁ Ν. Ροδόπης κατέχει τὸ κέντρο τῆς Δ. Θράκης καί συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Έβρου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ξάνθης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία

Εικ. 55. 'Ο γραφικώτατος ποταμός Νέστος

καί πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἕκτασι 2.070 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 106.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ Ν. εἶναι πεδινὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴν πεδιάδα τῆς **Κομοτηνῆς**. Τὸ βόρειο τμήμα εἶναι ὄρεινὸ (παραφυάδες Ροδόπης) καὶ τὸ νοτιοανατολικὸ τὸ καλύπτει τὸ γραφικώτατο βουνὸ **Ἰσμαρος**.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικόν. Στὴν εὐφορωτάτῃ πεδιάδα τῆς Κομοτηνῆς παράγονται ἄφθονα προϊόντα. Δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνὰ, βαμβάκια, κουκούλια, σουσάμι καὶ ὄπαρακά.

Συγκοινωνία: Ὁ Ν. ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καὶ οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαίρεσι: Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) Ἑπαρχία Κομοτηνῆς μὲ πρωτ. τὴν **Κομοτηνὴν** (33.000 κάτ.), ποῦ

είναι και πρωτ. του Νομού. Είναι ωραία πόλι, *έδρα της Γενικής Διοικήσεως Θράκης*, και το μεγαλύτερο έμπορικό κέντρο καπνών, γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *"Ιασμος*, ο *Σώστης*, οι *Ασώματοι*, το *Καλαμόκαστρο*, τα *Αμάραντα*, τα *Παγούρια* κ. ἄ.

2) *Έπαρχία Σαππών* με πρωτ. τις *Σάππες* (6.000 κάτ.). "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *Κέχρως*, τα *Αρριανά*, ο *Δουός* και η *Αρίσβη*.

3. Νομός Έβρου

Ο Νομός Έβρου κατέχει το ανατολικότερο τμήμα της Ελλάδος και συνορεύει προς Β. και Α. με την Ανατ. Θράκη (Τουρκία), προς Δ. με το Ν. Ροδόπης και τη Βουλγαρία, και προς Ν. βρέχεται από το Αιγαίον πέλαγος. Έχει έκταση 4.250 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 141.000 κατοίκους.

Μορφολογία του εδάφους : Το δυτικό τμήμα του Ν. είναι όρεινο και καταλαμβάνεται από τις παραφυάδες της *Ροδόπης*. Το ανατολικό, που είναι και το μεγαλύτερο, είναι πεδινό και διαρρέεται από τον ποταμό *Έβρο*, το μεγαλύτερο της Ελλάδος, που είναι το φυσικό σύνορο Ελλάδος — Τουρκίας.

Κλίμα — Προϊόντα : Το κλίμα του Ν. είναι ήπειρωτικό (ψυχρό το χειμώνα, δροσερό το καλοκαίρι). Τα προϊόντα των πλούσιων πεδιάδων του Νομού είναι πολλά και ποικίλα : Δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνά, όσπρια, κηπουρικά και ἄφθονα κουκούλια, γιατί στο Νομό Έβρου παράγεται το περισσότερο φυσικό μετάξι της Ελλάδος.

Συγκοινωνία : Το Ν. τον διασχίζει σιδηροδρομική γραμμή και οι κωμοπόλεις της συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους. Η πρωτεύουσα Αλεξανδρούπολι έχει συγκοινωνία ατμοπλοϊκή και αεροπορική.

Διοικητική Διάρθρωσι : Ο Νομός διαιρείται σε 5 έπαρχίες.

1) *Έπαρχία Αλεξανδρουπόλεως* με πρωτ. την *Αλεξανδρούπολι* (18.500 κάτ.), που είναι και πρωτ. του Νομού. Είναι ωραία πόλι, με θαυμάσια ρυμοτομία και καλό λιμάνι. Έχει σημαντική έμπορική κίνησι. "Άλλες κωμοπόλεις είναι οι *Φεργές*, ο *Δουρός*, η *Συκαράγη* κ.ἄ.

2) *Έπαρχία Σουφλίου* με πρωτ. το *Σουφλι* (7.500 κάτ.) με άνεπτυγμένη σπρωτοφία. "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *Πέπλος* και το *Τείχιο*.

3) *Έπαρχία Διδυμοτείχου* με πρωτ. το *Διδυμοτείχο* (8.000 κάτ.).

4) *Έπαρχία Νέας Ορεστιάδος* με πρωτ. τη *Νέα Ορεστιάδα* (12.000 κάτοικοι).

5) *Έπαρχία Σαμοθράκης* με πρωτ. τη *Σαμοθράκη* (4.000 κάτ.). Περιλαμβάνει το νησί Σαμοθράκη που είναι πολύ όρεινο και κατάφυτο από δάση. Σ' αυτή βρέθη κε σε άνασκαφές το 1863 το περίφημο ἄγαλμα της Νίκης (Νίκη της Σαμοθράκης) που βρίσκεται στο μουσειο Λούβρο του Παρισιού.

ΣΗΜ.—Οι Νομοί της Δ. Θράκης, μαζί με τους Νομούς της Μακεδονίας, Καβάλας και Δράμας, αποτελούν τη Γενική Διοίκησι Θράκης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὰ νησιά τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶναι : Ἡ *Δῆμος*, ὁ *Ἅγιος Εὐστράτιος*, ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος*, τὰ *Ψαρά*, ἡ *Σάμος* καὶ ἡ *Ἰκαρία*. Αὐτὰ ἀποτελοῦν 3 Νομοὺς : 1) Ν. Λέσβου, 2) Ν. Χίου καὶ 3) Ν. Σάμου.

1. Νομὸς Λέσβου

Ὁ Ν. Λέσβου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά : *Λέσβο*, *Δῆμο* καὶ *Ἅγιο Εὐστράτιο*,

Κοιτάξτε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο *Λέσβο*. Ἡ νῆσος Λέσβος λέγεται καὶ *Μυτιλήνη* κα' μ' αὐτὸ τ' ὄνομα εἶναι περισσότερο γνωστὴ. Ἔχει ἔκτασι 1.750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 155.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι τριγωνικόν. Ἔχει δυὸ μεγάλους κόλπους, τῆς *Καλλονῆς* καὶ τῆς *Γέρας*.

Ἡ νῆσος Λέσβος εἶναι περισσότερο πεδινὴ παρά ὄρεινὴ. Τὰ βουνὰ τῆς εἶναι χαμηλὰ μέχρι 1000 μ. καὶ κατάφυτα ἀπὸ δάση ἀγριελιῶν καὶ καστανιῶν.

Οἱ πεδιάδες τῆς εἶναι εὐφορώτατες. Πράγουν ἄφθονα σιτηρὰ, ὄσπρια, κρασιά, πάντοσ εἶδους φρούτα καὶ προπάντων ἄφθονα λάδια.

Ἐδῶ παράγεται τὸ περισσότερο λάδι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡ *Μυτιλήνη*. Εἶναι χτισμένη σὲ ἀσφαλὲς λιμάνι στ' ἀνατολικά τῆς νήσου. Ἔχει 27.000 κατοίκους καὶ εἶναι ἡ δευτέρη σὲ πληθυσμὸ πόλι—μετὰ τὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης—τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ πόλι ἔχει καλὴ ρυμοτομία, ὠραίους δρόμους, θαυμάσιο κρηπίδωμα καὶ μεγάλες οἰκοδομές.

Στὸ λιμάνι τῆς ἡ κίνησι εἶναι μεγάλη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες λαδιου, ἐξαιρετικῆς ποιότητος, γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ σπουδαιότερες πόλεις τῆς νήσου, μετὰ τὴ Μυτιλήνη, εἶναι τὸ *Πλωμάρι* (6.000 κάτ.), ὁ *Πολύχμιτος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἀγιάσος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἁγία Παρασκευὴ* (4.500 κάτ.), ἡ *Ἐρεσσὸς* (3.000 κάτ.) καὶ ἡ *Μήθφυνα* (2.200 κάτ.).

Τὸ ταξίδι στὸ ἐσωτερικόν καὶ γύρω στὴ νῆσο εἶναι θαυμάσιο. Οἱ πεδιάδες καὶ τὰ βουνὰ τῆς νήσου ἀποτελοῦν ἓνα καταπράσινο καὶ ὀλοκέντητο χαλί. Πλούσιος τόπος, πλούσια χωριά καὶ πόλεις, πολιτισμένοι ἄνθρωποι.

Κοντὰ στὴ Μυτιλήνη σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι στὸ χωριὸ *Θέσμη* ὑπάρχουν ἰαματικὲς πηγές, μὲ θαυμάσιες ἐγκαταστάσεις.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καί, ἐπειδὴ ἦταν πάντα πλοῦσια, καλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες.

Ὁ Ν. Λέσβου σὲ 4 ἐπαρχίας. 1) Ἐπαρχία Μυτιλήνης με πρωτ. τὴ *Μυτιλήνη*. 2) Ἐπαρχία Πλωμαρίου με πρωτ. τὸ *Πλωμάρι*. 3) Ἐπαρχία Μηθύμνης με πρωτ. τὸ *Μόλυβο* καὶ 4) Ἐπαρχία Λήμνου με πρωτ. τὸ *Κάστρο*.

Κοιτάξτε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο *Λῆμνο*. Ἐχει ἕκτασι 350 τετρ. χλμ. καὶ 24.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι ἀκανόνιστο. Δυὸ κόλποι, ἓνας ἀπὸ τὸ βορρᾶ κι ἓνας ἀπὸ τὸ νότο, εἰσχωροῦν τόσο βαθιὰ μέσα στὸ νησί, ὥστε τὸ χωρίζουν σὲ δυὸ σχεδὸν τμήματα : Στ' ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ. Ὁ κόλπος ποῦ βρίσκεται πρὸς νότο, λέγεται κόλπος τοῦ *Μούδρου* καὶ εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀσφαλέστερο λιμάνι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτ. τῆς Λήμνου εἶναι τὸ *Κάστρο* (4.000 κάτ.). Κάστρο λέγεται, γιὰτι γύρω στὴν πόλι σῶζεται μεσαιωνικὸ τεῖχος.

Ἀπ' τὴν πόλι τοῦ Κάστρου μποροῦμε νὰ περιέλθωμε μ' αὐτοκίνητο καὶ τὰ 36 χωριά τοῦ νησιοῦ. Ὅλο τὸ νησί εἶναι πεδινό. Τὰ μικρὰ βουναλάκια του εἶναι γυμνά καὶ κατάλληλα γιὰ κτηνοτροφία, ποῦ πράγματι εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν, ποῦ ἀπέχουν μισὴ καὶ μιὰ ὥρα τὸ ἓνα μετ' ἄλλο, ἀσχολοῦνται μετὴ γεωργία. Τὰ προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι δημητριακά, κρασιά, βαμβάκι, σουσάμι καὶ μέλι.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἐχει πολλὰς θερμὰς πηγὰς. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ἠπειρωτικὸ καὶ γι' αὐτὸ δὲν εὐδοκίμεῖ οὔτε ἡ ἐλιά, οὔτε ἡ πορτοκαλιά.

Τὸ νησάκι *Ἅγιος Εὐστράτιος* εἶναι ἄγονο καὶ ἄδεντρο μετὸν χωρὶ τὸν *Ἅγιο Εὐστράτιο*.

2. Νομὸς Χίου

Ὁ Ν. Χίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά *Χίος*, *Ψαρὰ* καὶ *Οἰνοῦσες*.

Τὸ σχῆμα τῆς νήσου Χίου εἶναι ἐπίμηκες (στενόμακρο). Ἡ νῆσος εἶναι περισσότερο ὀρεινὴ ἀπὸ τὴ Λέσβο, ἀλλὰ ἔχει πολλὰς εὐφορες κοιλάδες. Ἐχει ἕκτασι 900 τ. χιλμ. καὶ 66.500 κατοίκους. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ πυκνοκατοικημένα μέρη τῆς πατρίδος μας. Ἡ Χίος ἔχει τακτικὴ συγκοινωνία μετὸν Πειραιᾶ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ *Χίος* κτισμένη στ' ἀνατολικὸ μέρος, σὲ ὁμορφο καὶ καλὸ λιμάνι. Ἐχει 25.000 κατοίκους καὶ εἶναι ὁμορφὴ πόλι μετὸν ωραιότατα κτίρια.

Ἡ Χίος κατοικεῖται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια καὶ λέγεται, ὅτι εἶναι ἡ *πατρίδα τοῦ μεγαλύτερου ποιητοῦ τῆς Ἑλλάδος κι ὄλου τοῦ κόσμου, τοῦ Ὀμήρου*. Κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821, ἐπειδὴ ἐπαναστάτησε, ὁ Τούρκος Καρᾶ - Ἀλῆς μετὸν 7.000 στρατὸ τὴν κατέλαβε κι ἐσφαξε ἢ πούλησε ὡς δούλους 70.000 ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς !

Τὴν ἀπάνθρωπη καὶ βάρβαρη σφαγὴ ἐκδικήθηκε ἀργότερα ὁ ναυαρχος τῆς Ἐπαναστάσεως **Κ. Κανάρης**, ὅταν πυρπόλησε τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ - Ἄλῃ, στὴν ὁποία ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀπαίσιος αὐτὸς κακοῦργος.

Τὰ μεγαλύτερα χωριὰ τῆς νήσου εἶναι οἱ **Βροντάδες** (5.000 κάτ.), τὰ **Καρδάμυλα** (4.000 κάτ.), ἡ **Βολισσὸς** (2.000 κάτ.) κι ἄλλα.

Οἱ πεδιάδες τῆς νήσου εἶναι εὐφορες. Ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς νήσου εἶναι μεσογειακό, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ. Ἀκόμη παράγει σιτηρὰ, ὄσπρια, λαχανικά καὶ ἄφθονα φρούτα.

Στὸ νότιο τμῆμα τῆς νήσου καλλιεργεῖται πολὺ ἓνα περίεργο δέντρο, ποὺ μόνον ἐδῶ εὐδοκιμεῖ, ἡ **μαστίχα**.

Ἡ μαστίχα λένε πὼς ἀναπτύχθηκε ἀπὸ ἐμβολιασμὸ τοῦ ἡμεροσχοίνου. Ἀπὸ τὸ δέντρο αὐτὸ παράγεται τὸ ἀρωματικὸ μαστίχι, μὲ τὸ ὁποῖο φτιάχνουν ποτὰ, γλυκὰ καὶ βερνίκια. Ἀρκετὴ ποσότητα μαστιχοῦ στέλλεται στὸ ἐξωτερικόν.

Τὰ 24 χωριὰ στὸ νότιο τμῆμα τῆς νήσου ὀνομάζονται μαστιχοχώρια, γιατί, σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς μαστίχας.

Ἡ Χίος ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶχε ἀναπτύξει πολιτισμὸ. Πολλὰ τέκνα τῆς διέπρεψαν στὰ γράμματα ὅπως ὁ σοφὸς **Ἄδαμ. Κοραῆς** καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἐγίναν εὐεργέτες τοῦ ἔθνους, ὅπως ὁ **Δρομοκαΐτης**, ὁ **Συγγρός** κ.ἄ.

Δυτικὰ τῆς νήσου βρίσκονται τὰ νησιά **Ψαρὰ** καὶ **Ἀντίψαρα**. Τὰ Ψαρὰ εἶναι νησί ἄγονο καὶ πετρώδες. Οἱ κάτοικοί του (800 περίπου) ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεῖα καὶ εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι, τὸ νησί Ψαρὰ, προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος, μὲ τὰ καράβια του καὶ τοὺς γενναίους καπετάνιους του, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ πλέον δοξασμένος ἔγινε ὁ **Κ. Κανάρης**.

Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, ποὺ τότε ἦταν 7.000, πρόσφεραν πολλὰς ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 21, οἱ Τούρκοι τὸ 1824 ἔστειλαν 200 πλοῖα μὲ 14.000 Γενιτσαροὺς, οἱ ὁποῖοι ἔσφαξαν 17.000 ἀπὸ τίς 25.000, ποὺ εἶχαν μαζευτῆ, τότε, στὸ νησί, ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Σμύρνη κι ἄλλα νησιά.

Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῶν Ψαρῶν συγκίνησε, τότε, ὅλο τὸν κόσμον, ὁ δὲ ἔθνικός μας ποιητὴς **Δ. Σολωμὸς** ἔγραψε τὸ περίφημὸ ἐπίγραμμα :

*«Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμανη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη κ.λ.π.»*

Τὰ νησιά **Οἰνοῦσες** ἔχουν 2.000 κατοίκους.

3. Νομὸς Σάμου

Νοτιοανατολικά τῆς Χίου βρίσκονται τὰ νησιά **Σάμος**, **Ἰαγρία** καὶ **Φούρνοι** ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Ν. Σάμου. Πρωτεύουσα τῆς Σάμου εἶναι ὁ **Διμὴν Βαθέος** (6.000 κάτ.).

Ἡ **Διμήνη** εἶναι ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλις, κτισμένη ἀνάμεσα σὲ ὠραίους κατάφυτους λόφους. Ἔχει ὠραῖες οἰκοδομὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ξεχωρίζει τὸ μέγαρο τῆς Νομαρχίας, ποῦ ἄλλοτε πρὶν ἐλευθερωθῆ ἡ Σάμος (1912), ὅπως κι ὄλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἦταν κατοικία τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Σάμου.

Στὴν πόλιν ὑπάρχουν ἐργοστάσια βυρσοδεψίας, καπνεργοστάσια, σαπωνοποιεῖα καὶ οἰνοπνευματοποιεῖα.

Ὁλόκληρο τὸ νησί συνδέεται μὲ ἀμαξιτοὺς δρόμους. Ἄν κι ἔχη ψηλὰ βουνά (1.200 μ.), ὁλόκληρο τὸ νησί εἶναι κατάφυτο ἀπὸ πυκνὰ δάση πεύκων καὶ οἱ κάμποι του εἶναι εὐφορώτατοι.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ κρασί, ὁ καπνὸς καὶ τὸ λάδι. *Περίφημο εἶναι τὸ μοσχάτο κρασί τῆς Σάμου, γνωστὸ σ' ὅλο τὸν κόσμον.*

Δυτικὰ τῆς πρωτεύουσας εἶναι τὸ **Βαθὺ** καὶ τὸ **Καρλόβασι**. Στὶς πόλεις αὐτὲς ὑπάρχουν πολλὰ βυρσοδεψεῖα, ποῦ τὰ δέρματά τους συναγινίζονται τὰ καλύτερα Εὐρωπαϊκὰ.

Ἄλλη κωμόπολις εἶναι ὁ **Μαραθόκαμπος** (3.500 κάτ.) στὸ μέσο ὁμίθυμης πεδιάδας. Στὴ Σάμο τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἔζησε ὁ φιλόσοφος **Πυθαγόρας** κι ὁ ποιητὴς **Ἀνακρέων**.

Δυτικὰ τῆς νήσου Σάμου βρίσκεται τὸ νησί **Ἰκαρία** ποῦ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρη ἐπαρχία. Λέγεται Ἰκαρία γιατί τάχα, κοντὰ στὸ νησί αὐτό, ἔπεσε ὁ **Ἰκαρος**, ὁ γιοῦς τοῦ **Δαίδαλου** καὶ πνίγηκε στὴ θάλασσα, ὅταν πέταξαν μαζί μὲ τὸν πατέρα του μὲ τεχνητὰ φτερά, ἀπὸ τὴν Κρήτη γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ὁ **Ἅγιος Κήρυκος** (2.500 κάτ.) στὰ νοτιοανατολικά τῆς νήσου. Ὁλόκληρο τὸ νησί εἶναι ὄρεινό, κατάφυτο ἀπὸ πεύκα. Τὸ ἔδαφός του δὲν εἶναι πολὺ γόνιμο καὶ παράγει μόνο κρασιά, λίγα σιτηρὰ καὶ φρούτα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν μικρῶν χωριῶν του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κατασκευὴ ξυλανθράκων.

Τὰ μικρὰ νησιά ποῦ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα **Φοῦρνοι**, εἶναι ἄγονα κι ἔχουν 800 κάτ. οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Κ Υ Κ Λ Α Δ Ε Σ

Τὰ νησιά Κυκλάδες βρίσκονται νοτιανατολικά τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι τοποθετημένα κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε σχηματίζουν ἕναν κύκλο.

Ἄλλα τὰ νησιά εἶναι περισσότερο ὄρεινά καὶ ὄχι πολὺ γόνιμα. Τὰ προϊόντα τους εἶναι λίγ' ἀπ' ὅλα: σιτηρά, ἐλιές, κρασιά, ἔσπεριδοειδή, ὄσπρια, πρῶϊμα λαχανικά, τυριά κλπ.

Τὸ κλίμα τους εἶναι θαυμάσιο: Γλυκὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Βροχὲς πέφτουν λίγες, καὶ πολλὰ νησιά γιὰ πόσιμο νερὸ μεταχειρίζονται τὸ βρόχινο, τὸ ὁποῖο ἀποθηκεύουν σὲ στέρνες.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ νησιά αὐτὰ εἶναι: Ἡ *Ἄνδρος*, ἡ *Τήνος*, ἡ *Μύκονος*, ἡ *Δῆλος*, ἡ *Σύρος*, ἡ *Κέα*, ἡ *Κύθνος*, ἡ *Σέριφος*, ἡ *Σίφνος*, ἡ *Πάρος*, ἡ *Νάξος*, ἡ *Κίμωλος*, ἡ *Μῆλος*, ἡ *Φολέγανδρος*, ἡ *Ἴος*, ἡ *Ἀμοργός*, ἡ *Θήρα* (Σαντορίνη) καὶ ἡ *Ἀνάφη*.

Ἄς γνωρίσουμε τώρα ἕνα - ἕνα τὰ νησιά ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

1. Η ΑΝΔΡΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Ἄνδρου εἶναι ἡ κωμόπολις *Ἄνδρος* (2.500 κάτ.). Τὸ νησι εἶναι κατάφυτο μὲ πολλὰ νερά κι ἔχει πάνω ἀπὸ 30 χωριά.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ἔσπεριδοειδή καὶ κυρίως τὰ λεμόνια, τὸ κρασί, καὶ τὰ σῦκα.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά του, ποὺ λέγεται *Ἀποικία*, κοντὰ στὴν Ἄνδρο, βρίσκεται ἡ ὀνομαστή πηγή «Σάριζα», τῆς ὁποίας τὸ νερὸ εἶναι τὸ καλύτερο ἐπιτραπέζιο νερὸ τῆς Ἑλλάδος, κατάλληλο γιὰ τοὺς στομαχικούς. Μποτιλιαρισμένο στέλνεται καὶ στὸ ἐξωτερικὸ.

2. Η ΤΗΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Τήνου εἶναι ἡ *Τήνος* (3.000 κάτ.). Στὴν Τήνο ὁ ἐπισκέπτης θαυμάζει τὸν περίφημο ναὸ τῆς *Παναγίας* μὲ τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς *Μεγαλόχαρης*.

Χιλιάδες ποσοκυνῆτες ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο, στὶς 15 Αὐγούστου, τὴ Χάρη τῆς. Τὰ προϊόντα τῆς Τήνου εἶναι ὅμοια μὲ τῆς Ἄνδρου. Οἱ Τήνιοι φημίζονται ὡς ἐξαιρετικοὶ καλλιτέχνες, ζωγράφοι καὶ γλύπτες (Γκίζης, Λύτρας, Χαλεπᾶς, Δρόσος, Σῶχος, κ.ἄ.).

3. Η ΜΥΚΟΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ *Μύκονος* (3.000 κάτ.) ἡ ὁποία ἔχει θαυμάσιο κλίμα, καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ πολλῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

4. Η ΜΙΚΡΗ καὶ ΜΕΓΑΛΗ ΔΗΛΟΣ. Ἡ *Μικρὴ Δῆλος* εἶναι σήμερα μὰ ἄδενδρη κι ἀκατοίκητη νήσος. Στὴν ἀρχαιότητα ὅμως ἦταν ἡ ἐνδοξότερη καὶ πλουσιώτερη ἀπ' ὅλες.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν ὅτι σ' αὐτὴ γεννήθηκε ὁ θεὸς *Ἀπόλλων*.

λωνας και η θεα **Αρτεμη**, τέκνα του **Δία** και της **Αητώσ**. Σήμερα θαυμάζει κανένας τ' αρχαία έρειπια, ύστερα από τις άνασκαφές που έκαμε η Γαλλική αρχαιολογική σχολή.

Κοντά στη Μικρή Δήλο βρίσκεται η Μεγάλη Δήλος με 500 κατοίκους.

5. Η ΣΥΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου Σύρου είναι η **Έρμούπολι** (17.000 κάτ.). η όποία είναι και πρωτεύουσα όλου του νομού. Είναι ώραία πόλι με εύρύχωρο λιμάνι, με ναυπηγεία και δεξαμενές πλοίων. Έχει πολλά έργοστάσια: βυρσοδεψεία, ύαλουργεία, ύφανουργεία κι έργοστάσια που κατασκευάζουν τά περιφήμα συριανά λουκούμια.

Στά παλαιότερα χρόνια και προτου ν' άναπτυχθί ό Πειραιάς, η Έρμούπολι ήταν τό μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδος.

6. Η ΚΕΑ. Πρωτεύουσα έχει την **Κέα** (2.500 κάτ.). Τό νησί σκεπάζεται από βελανιδιές. Τά προϊόντα του είναι κρασί, σταφύλια και φρούτα.

7. Η ΚΥΘΝΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Κύθνος** (2.000 κάτ.). Η νήσος έχει έξαιρετικές λαματικές πηγές και μεταλλεία σιδήρου.

8. Η ΣΕΡΙΦΟΣ. Η νήσος Σέριφος είναι όρεινή και άγονος και δέν παρουσιάζει κανένα ιδιαίτερο ένδιαφέρον.

9. Η ΣΙΦΝΟΣ. Η νήσος Σίφνος κατά την αρχαιότητα είχε μεταλλεία χρυσοϋ και άργυρου. Σήμερα δέν υπάρχουν. Οι κάτοικοι τών 10 χωριών της ξενιτεύονται σ' άλλα μέρη για νά βροϋνε έργασία.

10. Η ΜΗΛΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Μήλος** η **Πλάκα** (1.500 κάτ.) κτισμένη σε άσφαλέστατο και μεγάλο λιμάνι. Τό νησί είναι ήφαιστειώδες και πλούσιο σε θειάφι. Στόν κάμπο του νηιοϋ της Μήλου άνακαλύφθηκε τό περίφημο άγαλμα της **Άφροδίτης** (γνωστό ως η Άφροδίτη της Μήλου), και τό όποιο βρίσκεται τώρα στο **Παρίσι** της **Γαλλίας**, στο περίφημο μουσειο του **Λούβρου**.

11. ΠΑΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η **Πάρος** η **Παροιμία** (3.500 κάτ.). Η νήσος φημίζεται από την αρχαιότητα, για τά θαυμάσια λευκά μάρμαρά της.

Νοτιοδυτικά της Πάρου βρίσκεται τό νησί **Αντίπαρος**, στο όποιο ύπάρχει ένα μεγάλο σπήλαιο, τό όποιο έχει τούς ώραίτερους σταλακτίτες, από όσους βρίσκονται σχεδόν σ' όλόκληρη την Εύρώπη.

12. Η ΝΑΞΟΣ. Η Νάξος είναι η μεγαλύτερη από τις Κυκλάδες. Η πρωτεύουσά της, η **Νάξος**, (2.500 κάτ.) συνδέεται με πολλά χωριά της νήσου μ' αυτοκινητόδρομο. "Αν και η νήσος είναι όρεινή, παράγει αρκετά προϊόντα και κυρίως τό ονομαστό «ναξιώτικο κρασί».

Άκόμη στη Νάξο ύπάρχει από τά παλιά χρόνια μεταλλείο σμύριδος, σκληρής πέτρας, την όποία κατεργάζονται στην Εύρώπη και φτιάχνουν άκόνια, για νά τροχίζωμε τά μαχαίρια κι άλλα είδη.

Ἐπίσης τὰ μικρότερα κομμάτια τῆς σμύριδος τὰ κάνουν σκόνη καὶ μ' αὐτὴ φτιάχνουν τὰ σμυριδόχαρτα, μὲ τὰ ὁποῖα γυαλίζουν τὰ μέταλλα.

13. Η ΑΜΟΡΓΟΣ. Ἡ νῆσος εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἄγονη.

14. Η ΙΟΣ. Εἶναι ὄρεινὴ. Ἡ πόλις Ἴος (1.500 κάτ.) εἶναι κτισμένη σὲ ἀσφαλέστερο λιμάνι. Οἱ γυναῖκες τῆς νήσου Ἴου, ὅπως καὶ ὄλων τῶν Κυκλάδων, φημίζονται γιὰ τὴν ὀμορφιά τους.

15. Η ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει δύο χωριά μὲ 800 περίπου κατοίκους καὶ δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον.

16. Η ΚΙΜΩΛΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει μιὰ μόνο κωμόπολι, τὴν *Κίμωλο* μὲ 2.000 κατοίκους. Στὸ νησί βγαίνει ἡ κιμωλία, ποὺ χρησιμεύει νὰ γράφουν οἱ μαθητὲς στὸν πίνακα.

17. Η ΘΗΡΑ. Ἡ νῆσος *Θήρα* λέγεται καὶ *Σαντορίνη*. Ὁλόκληρο τὸ νησί ἔχει 15.500 κατοίκους καὶ εἶναι γραφικὸ καὶ ἰδιόρρυθμο. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπισκέπτονται πολλοὶ ζωγράφοι. Εἶναι νησί ἠφαιστειογενές καὶ παρουσιάζει μὲτὰ τὴ Μικρὴ Δῆλο τὸ μεγαλύτερο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον.

Ἀπ' τὰ προϊόντα τοῦ φημίζεται τὸ περίφημο «σαντορινιό» κρασί.

18. Η ΑΝΑΦΗ. Ἡ νῆσος Ἀνάφη ἔχει 500 κατοίκους, εἶναι ἄδενδρη καὶ δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐνδιαφέρον.

Εἰκ. 56. Ἀποψὶ τῆς Θήρας (Σαντορίνης)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η Κ Ρ Η Τ Η

Παρατηρήστε παιδιά στο χάρτη σας, τη νήσο **Κρήτη**. Βρίσκεται στα νότια της Ελλάδος, στη **Μεσόγειο** θάλασσα, ανάμεσα στο **Κρητικό** και **Λυβικό** πέλαγος.

Η νήσος έχει σχήμα έπιμηκες (στενόμακρο) κι έκτείνεται από δυμάς προς ανατολάς. Είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδος κι έχει μήκος 250 χιλ. και πλάτος από 12—60 χιλιόμετρα.

Έχει έκταση 8.285 τετραγ. χιλμ. και πληθυσμό 465.000 κατοίκους. Το νησί, όπως βλέπετε, είναι περισσότερο όρεινό. Μεγάλα και ύψηλά βουνά όπως τα **Λευκά Όρη** (2.450 μ.), ή **Ίδη** (Ψηλορείτης) (2.465 μ.) και ή **Δίκτη** (2.200 μ.), τα όποια είναι απόκρημνα και συνεχή, δυσκολεύουν τη συγκοινωνία της βόρειας με τη νότια πλευρά.

Άνάμεσα στα βουνά υπάρχουν μικρές πεδιάδες εύφορώτατες. Τα κυριώτερα προϊόντα της νήσου είναι: έλιές, λάδια, σταφίδα σουλτανίνα, έσπεριδοειδή (πορτοκάλια - μανταρίνια - λεμόνια), κάστανα, άμύγδαλα, ξυλοκέρατα και σιτηρά.

Το κλίμα της νήσου είναι μεσογειακό στα χαμηλά μέρη και ήπειρωτικό στα όρεινά. Γενικά όμως ή Κρήτη έχει το καλύτερο κλίμα της Ελλάδος.

Η Κρήτη κατοικείται από άρχαιοτάτων χρόνων και ο πρώτος έλληνικός πολιτισμός, 2.000 π. Χ. ο λεγόμενος **Κρητικός** ή **Μινωϊκός** άναπτύχθηκε σ' αυτή. Άπ' εκεί ο πολιτισμός μεταδόθηκε στην άλλη Ελλάδα. Έτσι ή Κρήτη πρέπει νά θεωρηθή ή **Μάννα του πολιτισμού μας**.

Ο λαός που κατοικεί τη Κρήτη, σήμερα, είναι γνήσιος έλληνικός, φιλόξενος, εύφυής, φιλελεύθερος, φιλοπρόδοος και προπάντων γενναίος.

Διοικητική διαίρεσις: Η Κρήτη διαίρεται σε 4 Νομούς.

1. Νομός Χανίων

Ο Νομός Χανίων κατέχει το δυτικόν μέρος της νήσου και συνορεύει προς Α. με τον Ν. Ρεθύμνης. Έχει έκταση 2.400 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 128.000 κατοίκους.

Προς το Κρητικόν πέλαγος σχηματίζονται οί **κόλποι**: Κισάμου, Χανίων, Σούδας και Άλμυροῦ και τὰ **άκρωτήρια**: Γραμβούσα, Σπάθα και Μελέχας.

Μορφολογία του έδάφους: Το έδαφος του Ν. είναι όρεινό στο κέντρο και προς το Λυβικό πέλαγος, όπου ύψώνονται τα **Λευκά Όρη** και πεδινό προς τα βόρεια παράλια.

Κλίμα — Προϊόντα: Το κλίμα είναι γενικά εύκρατο και υγιεινό. Ο Ν. παράγει πολλά και έκλεκτά προϊόντα: έλιές, λάδι, έσπεριδοειδή,

σταφίδα, κρασί, σόκα, κάστανα, χαρούπια, κουκούλια, και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Συγκοινωνία : Οι κυριώτερες πόλεις και κωμοπόλεις του Ν. συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους. Ἡ πρωτεύουσα τὰ Χανιά ἔχει ἀεροπορική και ἀτμοπλοϊκή συγκοινωνία.

Διοικητική διαίρεσι :
Ὁ Νομὸς διαίρεται σὲ 5 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κυδωνίας με πρωτ. τὰ Χανιά (35.000 κάτ.), ποὺ εἶναι πρωτ. τοῦ Νομοῦ και ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης. Εἶναι ὠραία πόλι με ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Τὰ σαπυνοποιεῖα τῆς κατασκευάζου ἐκλεκτὸ σαπύν. Προάστειο τῶν Χανίων εἶναι ἡ ὠραία Χαλέπια, ὅπου εἶναι ὁ τάφος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ Μουρνιές, τὸ Νεροκούκου, τὰ Πετρώλια και ἡ Σούδα με τεράστιο και ἀσφαλέστατο λιμάνι.

Εἰκ. 57. Κρητικοὶ ἐπαναστάτες

- 2) Ἐπαρχία Κισάμου με πρωτ. τὸ Καστέλι (2.000 κάτ.).
3) Ἐπαρχία Σελίνου με πρωτ. τὴν ὀχυρὰ κωμόπολι Κάνδανο.
4) Ἐπαρχία Σφακίων με πρωτ. τὴ Χώρα Σφακίων, γνωστὴ γιὰ τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνες τῶν κατοίκων τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων.
5) Ἐπαρχία Ἀποκορώνου με πρωτ. τὴ Βάμο (1.200 κάτ.).

2. Νομὸς Ρεθύμνης

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. με τὸ Ν. Ἡρακλείου, πρὸς Δ. με τὸ Ν. Χανίων και βρέχεται πρὸς Β. ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος και πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς Β. σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ Ἀλμυροῦ και πρὸς Ν. ὁ κόλπος τῆς Μεσσαράς.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Ν. στὸ κέντρον εἶναι ὄρεινὸ καὶ ὑψώνεται τὰ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Κρήτης ἢ *Ἰδη* (Ψηλορείτης). Τὰ παράλια εἶναι πεδινὰ καὶ σχηματίζουν εὐφορες κοιλάδες.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ Ν. εἶναι : τὸ λάδι, οἱ ἐλιές, τὰ σταφύλια, τὰ ἔσπεριδοειδῆ, τὰ χαρούπια, οἱ πατάτες, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ρέθυμνο ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ συνδέεται μὲ τὶς κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ρεθύμνης διαιρεῖται σὲ 4 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Ρεθύμνης μὲ πρωτ. τὸ *Ρέθυμνο* (14.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Κοντὰ στὴ πόλι, πρὸς τὰ νοτιοανατολικά βρίσκεται ἡ ἱστορικὴ *Μονή* τοῦ *Ἀγκαδίου*, ὅπου τὸ 1856 οἱ Κρήτες ἐπαναστάτες ἐπροτίμησαν ν' ἀνατιναχθοῦν στὸν ἀέρα, παρὰ νὰ παραδοθοῦν στοὺς Τούρκους.

2) Ἐπαρχία Ἀγίου Βασιλείου μὲ πρωτ. τὸ *Σπήλι* (1.000 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Ἀμαρίου μὲ πρωτ. τὸ *Νεὺς Ἀμάρι*.

4) Ἐπαρχία Μυλοποτάμου μὲ πρωτ. τὸ *Πέραμα*.

3. Νομὸς Ἡρακλείου

Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Λασηθίου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ρεθύμνης, πρὸς Β. βρέχεται ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ *Ἡρακλείου* καὶ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ὁ κόλπος τῆς *Μεσσαράς*.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ν. εἶναι πεδινὸ. Πρὸς τὸν Ν. Ρεθύμνης ὑψώνεται τὸ ὄρος *Ἰδη* καὶ πρὸς τὸ Ν. Λασηθίου τὸ ὄρος *Δίκτη* (Δικταῖα ὄρη).

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγει, σιτηρὰ, καπνὰ, λάδι, ἐλιές, σταφύλια, ἔσπεριδοειδῆ, κρασιά, χαρούπια καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ἡράκλειο ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία. Οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου διαιρεῖται σὲ 7 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Τεμένους μὲ πρωτ. τὸ *Ἡράκλειο* (54.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, ἡ μεγαλύτερη τῆς Κρήτης, μὲ καλὴ ρυμοτομία, καλὲς οἰκοδομὲς καὶ ἔχει τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμον *μουσεῖο*, στὸ ὁποῖο φυλάσσονται τὰ εὐρήματα τοῦ *Κρητικοῦ* ἢ *Μινωικοῦ πολιτισμοῦ*. Γύρω ἡ πόλι περιβάλλεται ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ Βενετικὰ τεῖχη. Εἶναι πόλι μὲ ζωνερὴ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι, γιατί ἔχει πλούσια ἐνδοχώρα.

Πρὸς νότον τοῦ Ἡρακλείου σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως *Κνωσσοῦ*, ποῦ ἦταν πρωτ. τοῦ θρυλικοῦ βασιλιᾶ *Μίνωα*, ὁ ὁποῖος ἔζησε 2.000 π. Χ. καὶ δημιούργησε τὸ μεγάλο *Κρητικὸ* ἢ *Μινωϊκὸ* πολιτισμό.

2) Ἐπαρχία Μαλεβυζίου με πρωτ. τὸν *Ἅγιο Μύρωνα*.

3) Ἐπαρχία Πυργιωτίσσης με πρωτ. τοὺς *Βόρρους*. Στὰ νότια τῶν Βόρρων σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως τῆς *Φαιστοῦ*.

4) Ἐπαρχία Καινουργίου με πρωτ. τὴς *Μοῖρες*.

5) Ἐπαρχία Μονοφατοῦ με πρωτ. τὸν *Πύργο*.

6) Ἐπαρχία Βιάννου με πρωτ. τὸ *Πεῦκο*.

7) Ἐπαρχία Πεδιάδος με πρωτ. τὸ *Καστέλι*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Κνωσσός, Φαιστός, Ἡράκλειο, Γόρτυνα.

4. Νομὸς Λασηθίου

Ἄ Ο Νομὸς Λασηθίου κατέχει τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου καὶ συνορεύει πρὸς Δ. με τὸ Νομὸ Ἡρακλείου.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζονται οἱ κόλποι τοῦ *Μεραμπέλου* καὶ τῆς *Σητείας*, καὶ τὰ ἀκρωτήρια *Ἅγιος Ἰωάννης* καὶ τὸ *Σίδερο*.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ με κύρια ὄρη, τὰ *Δικταῖα* καὶ τὰ ὄρη *Σητείας*.

Τὰ πεδινὰ τμήματα ἀποτελοῦν οἱ κοιλάδες τῆς *Ἱεράπετρας* καὶ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα καὶ τὰ προϊόντα εἶναι ὅμοια με τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων Νομῶν, ἀλλὰ ὀλιγώτερα, γιατί τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινὸ καὶ ἀρκετὰ γόνιμο.

Συγκοινωνία : Ἐχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ οἱ μεγαλύτερες κωμοπόλεις συνδέονται με αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ἄ Ο Νομὸς Λασηθίου διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Μεραμπέλου με πρωτ. ὁ *Ἅγιος Νικόλαος* (3.500 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρῶτ. τοῦ Νομοῦ. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ *Νεάπολι*.

2) Ἐπαρχία Λασηθίου με πρωτ. τοὺς *Τζεργιμάδες*.

3) Ἐπαρχία Ἱεράπετρας με πρωτ. τὴν *Ἱεράπετρα* (5.600 κάτ.).

4) Ἐπαρχία Σητείας με πρωτ. τὴ *Σητεία* (4.500 κάτ.).

Στὸν κόλπο τοῦ *Μεραμπέλου*, εὑρίσκεται ἡ μικρὰ νήσος *Σπιναλόγκα*, στὴν ὁποία περιορίζουν, ὅσους πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀθεράπευτη καὶ φοβερὴ ἀρρώστεια, τὴ *λέπρα*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Δ Ω Δ Ε Κ Α Ν Η Σ Α

"Ας παρατηρήσωμε τώρα στο χάρτη τὰ *Δωδεκάνησα*. Βρίσκονται νοτιοανατολικά τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος κοντὰ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας (Τουρκίας).

Λέγονται Δωδεκάνησα γιατί τὰ μεγαλύτερα νησιά εἶναι δώδεκα: 1) *Ρόδος*, 2) *Κάρπαθος*, 3) *Κῶς*, 4) *Κάλυμνος*, 5) *Ἀστυπάλαια*, 6) *Λέρος*, 7) *Πάμος*, 8) *Κάσος*, 9) *Σύμη*, 10) *Τήλος*, 11) *Νίσυρος*, 12) *Χάλκη*.

Ἀκόμη πρέπει ν' ἀναφέρωμε τὸ νησάκι *Καστελλόριζο (Μεγίστη)*, ποὺ βρίσκεται ἀνατολικά τῆς Ρόδου κι ἔχει πολὺ καλὸ λιμάνι.

Τὰ νησιά αὐτὰ κατοικοῦνται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπὸ Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι ἂν κι ἔμειναν 500 χρόνια ὑπόδουλοι, δὲν ξέχασαν τὴ γλώσσα τους, τὴν ἱστορία τους καὶ τὴ θρησκεία τους, μὰ τὰ διατήρησαν μὲ ὄλες τὶς πιέσεις καὶ κράτησαν ψηλὰ τὴ μαρτυρικὴ σημαία τῆς λευτεριάς τους.

Στὰ 1522 ὄλα τὰ Δωδεκάνησα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι τὰ κράτησαν μέχρι τὸ 1910, ὁπότε τὰ Δωδεκάνησα ἄλλαξαν ἀφέντη κι ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ἰταλῶν. Στὴν Ἰταλικὴ κατοχὴ ἔμειναν μέχρι σχεδὸν τὸ 1947.

Οἱ Ἰταλοὶ προσεπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νὰ σβήσουν τὸ ἔθνικὸ αἶσθημα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν Δωδεκανησίων. Τοὺς ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς ἐξηνάγκασαν νὰ φύγουν στὴν Ἑλλάδα, στὴν Αἴγυπτο καὶ σ' ἄλλα μέρη.

"Ὅμως, μὲ ὄλα αὐτὰ, ἡ ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Δωδεκανήσου ἔμεινε ἀδούλωτη καὶ τὸ ἔθνικὸ φρόνημά της ἀκμαιότατο.

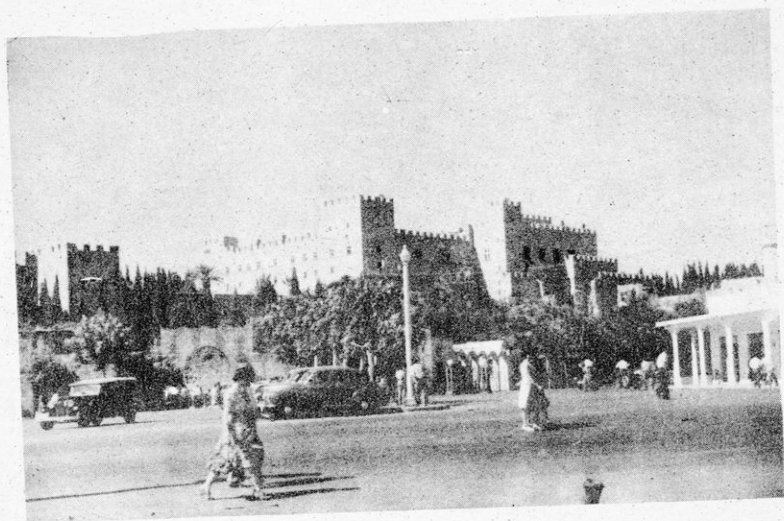
Πάντα οἱ Δωδεκανήσιοι περίμεναν νὰ φυσηθῆ καὶ σ' αὐτοὺς ὁ μωρωμένος ἀέρας τῆς γλυκειᾶς λευτεριάς. Καὶ δὲν ἔργησε! Στὶς 31 Μαρτίου 1947, στὸ Διοικητικὸ Μέγαρο τῆς Ρόδου ὑψώθηκε περήφανα ἡ γαλανόλευκη, ὅπως καὶ σ' ὄλες τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῶν Δωδεκανήσων. Πάλι τὰ Δωδεκάνησα στὴν ἀγκαλιά τῆς *Μητέρας Ἑλλάδος*.

1. Ἡ Ρόδος

Ἡ Ρόδος εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ τ' ὁμορφότερο ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα. Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι χιλιάδες Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὸ νησί κάθε χρόνο, ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσί του.

Εἶναι μαγευτικὸ νησί, μὲ γλυκὸ μεσογειακὸ κλίμα. Ἐχει 55.000 χιλ. κατοίκους. Εἶναι περισσότερο ὄρεινὸ. Τὸ μεγαλύτερό του βουνό, ὁ *Ἀνάβυρος* (1240 μ.) ἀπλώνεται σχεδὸν σ' ὀλόκληρο τὸ νησί.

Στὸ ἐσωτερικὸ, καὶ κυρίως στὰ παράλια τοῦ νησιοῦ, ὑπάρχουν μικρὲς κοιλάδες εὐφορώτατες καὶ πλούσιες σὲ φυσικὲς καλλονές.

Εικ. 58. Τὸ «Καστέλλο» τῆς Ρόδου

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ *Ρόδος* (24.000 κάτ.), πού εἶναι κτισμένη στή ΒΑ. ἄκρη τῆς νήσου σέ καλὸ λιμάνι. Εἶναι πρωτεύουσα ὄλων τῶν Δωδεκανήσων κι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἡ ἀρχαία πόλι κτίστηκε τὰ 400 π. Χ. Σήμερα ἡ πόλι χωρίζεται στὴν παλιὰ καὶ στὴ νέα πόλι. Ἡ παλιὰ πόλι κλείνεται μὲ φρούριο. Ἡ νέα πόλι, ἀπλώνεται ἔξω ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ παρουσιάζει ὄψι μεγαλουπόλεως.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι οἱ Ἴταλοι ἔκτισαν λαμπρὰ οἰκοδομήματα στὴ Ρόδο, γιατί ἤθελαν μ' αὐτὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς Δωδεκανήσιους.

Τέτοια κτίρια εἶναι τὸ Διοικητήριο, τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τῆς Ρόδου, τὰ δυὸ θαυμάσια ξενοδοχεῖα, (τὸ ξενοδοχεῖο τῶν Ρόδων καὶ τὸ ξενοδοχεῖο τῆς Ἐλάφου), οἱ ὠραιότατες ἐκκλησίες τῆς κ.ἄ. Οἱ δρόμοι τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἀσφαλτοστρωμένοι.

Ἐξω τῆς πόλεως ὑπάρχουν θαυμάσιες φυσικὲς καλλονές, πού τις στολίζουν οἱ πολλὲς βίλλες, τις ὁποῖες ἔχτισαν οἱ Ἴταλοι.

Ὀλόκληρο τὸ νησί συνδέεται μὲ ἀμαξιτοὺς δρόμους μήκους συνολικὰ πεντακοσίων πενήτηντα χιλιομέτρων.

Ἡ διαδρομὴ ἀνὰ τις κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ τοῦ νησιοῦ, μὲ τις ἀναρίθμητες φυσικὲς καλλονές τους εἶναι μιὰ πραγματικὴ ἀπόλαυσι.

Τὸ νησί παράγει σιτηρὰ, ὄσπρια, ἐλιές, λάδια, κρασιά, πολλὰ κι ἐκλεκτά, πορτοκάλια, μανταρινία, μπανάνες καὶ λεμόνια.

Ἡ Ρόδος ἀπ' τὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶχε ἀναπτύξει σπουδαῖο πολιτισμὸ καὶ λέγεται, ὅτι εἶχε 600.000 κατοίκους!

Στὸ λιμάνι τῆς ἐπίσης λέγουν, ὅτι ἦταν στημένος ὁ *Κολοσσός* τῆς *Ρόδου*, ὁ ὁποῖος παρίστανε ἄνδρα τεραστίων διαστάσεων (45 μ. ὕψους) καὶ ὅτι τὰ καράβια περνοῦσαν κάτω ἀπ' τὰ σκέλια τοῦ Γι' αὐτὸ καὶ τὸ τεράστιο αὐτὸ χάλκινο ἄγαλμα ἔθεωρεῖτο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ *ἑπτὰ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου*.

2. Η ΚΑΛΥΜΝΟΣ. Τρίτο σὲ πληθυσμὸ νησί τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ἡ *Κάλυμνος* μὲ 15.000 κατοίκους, ἐνῶ εἶναι τέταρτο σὲ ἔκτασι. Τὸ νησί παράγει ἐσπεριδοειδῆ καὶ σταφύλια.

Ὁ μέγας ὄμως πληθυσμὸς τοῦ ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ κάτοικοι εἶναι οἱ *καλύτεροι σφουγγαράδες τοῦ κόσμου* καὶ μὲ τὴν τέχνη τους αὐτῆ, ἢ ὅποια εἶναι πάρα πολὺ σκληρῆ, καρδίζουν πολλὰ χρήματα.

3. Η ΚΩΣ. Ἡ *Κῶς* εἶναι τὸ δεύτερο σὲ ἔκτασι νησί μὲ 21.000 κατοίκους. Εἶναι εὐφορο νησί, παράγει ἐσπεριδοειδῆ, ἀμύγδαλα καὶ σύκα καὶ ἔχει τίς περισσότερες φυσικὲς καλλονές ἀπ' ὅλα τὰ Δωδεκάνησα. Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ὀνομαστότερου γιατροῦ τῆς ἀρχαιότητος *Ἱπποκράτη*.

4. Η ΠΑΤΜΟΣ. Ἡ *Πάτμος* βρίσκεται κοντὰ στὴ νήσο *Σάμο*. Στὸ νησί αὐτὸ ἔζησε, ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιό του καὶ πέθανε πολὺ γέρος, ὁ *σεὶ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος*.

Ἀπ' τὴν Πάτμο καταγόταν καὶ ὁ *Ἐμμανουὴλ Σάνθος*, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρώτους ἰδρυτὲς τῆς *Φιλικῆς Ἐταιρείας*, ἢ ὅποια ὠργάνωσε τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Τὸ νησί σήμερα ἔχει 3.000 κατοίκους.

5. Η ΛΕΡΟΣ. Τὸ νησί ἔχει 7.000 κατοίκους ἀπ' τοὺς ὁποίους, ἄλλοι ναυτικοὶ καὶ ἄλλοι ἐργάζονται στὰ μεταλλεῖα μολύβδου τοῦ νησιοῦ. Ἐπειδὴ ἔχει καλὰ λιμάνια ἓνα ἀπὸ αὐτὰ οἱ Ἴταλοὶ τὸ εἶχαν κάμει πολεμικὸ ναῦσταθμο.

6. Η ΚΑΡΠΑΘΟΣ. Ἡ *Κάρπαθος* εἶναι μεγάλο νησί, τὸ ὁποῖο βρίσκεται νοτιοδυτικὰ τῆς Ρόδου καὶ ἔχει 8.500 κατοίκους.

Ἐπειδὴ τὸ νησί εἶναι ἄγονο, οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ψαρική καὶ πολλοὶ ξενιτεύονται σ' ἄλλα μέρη γιὰ νὰ βροῦν ἐργασία.

7. Η ΑΣΥΠΑΛΛΑΙΑ. Ἡ *Ἀστυπάλαια* βρίσκεται κοντὰ στὶς Κυκλάδες. Ἔχει 2.000 κατοίκους. Παράγει σιτηρὰ, φρούτα καὶ ἐξαιρετικὸ μέλι. Οἱ κάτοικοί τῆς εἶναι γεωργοὶ καὶ ψαράδες.

8. Η ΚΑΣΟΣ. Ἡ *Κάσος* βρίσκεται ΝΔ. τῆς Καρπάθου. Ἔχει 4.000 κατοίκους καὶ οἱ περισσότεροι εἶναι ναυτικοί. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι προσέφερε ὑπηρεσίες στὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα, καὶ γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸ νησί.

9. Η ΣΥΜΗ. Ἡ *Σύμη* βρίσκεται στὰ βόρεια τῆς Ρόδου. Ἔχει 4.000 κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν σπογγαλιεῖα καὶ τὸ ἐμπόριο,

γιατί τὸ νησί εἶναι ἄγονο καὶ πετρῶδες. Στὸ νησί ὑπάρχουν ναυπηγεῖα μεγάλων καϊκιῶν.

10) Η ΤΗΛΟΣ. Τὸ νησάκι εἶναι ἄγονο καὶ ἔχει 1.500 κατοίκους.

11) Η ΧΑΛΚΗ. Τὸ νησί εἶναι ἄγονο, γεμᾶτο ξεκομμένους βράχους καὶ οἱ 1.000 κάτοικοί του ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεία.

12. Η ΝΙΣΥΡΟΣ. Ἡ *Νίσυρος* ἔχει καλὲς ἰαματικές πηγές.

13. ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ (ΜΕΓΙΣΤΗ) Τὸ μικρὸ νησάκι *Καστελλόριζο* ποὺ λέγεται καὶ *Μεγίστη*, ἔχει 2.000 κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὴ σπογγαλιεία. Ἐπειδὴ ἔχει καλὸ λιμάνι, γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη στρατηγικὴ σημασία.

Διοικητικὴ διαίρεσι δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη τῶν Δωδεκανήσων. Τὰ νησιά τὰ διοικεи Γενικὸς Διοικητής, με ἔδρα τὴ Ρόδο.

Τὰ Δωδεκάνησα ἔχουν ἔκτασι 2.500 τετρ. χλμ. καὶ πληθυσμὸ 120. κατοίκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

« Ἐπτάνησα »

Τὰ νησιά αὐτὰ βρίσκονται στὰ δυτικά τῆς Ἑλλάδος, στὸ Ἴόνιο πέλαγος καὶ εἶναι τοποθετημένα στὴ γραμμῇ, ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο. Λέγονται **Ἐπτάνησα**, γιατί τὰ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἑπτὰ: **Κέρκυρα**, **Παξοί**, **Λευκάδα**, **Ἰθάκη**, **Κεφαλληνία**, **Ζάκυνθος** καὶ **Κύθηρα**.

Τὰ Κύθηρα βρίσκονται στὰ νότια τῆς **Πελοποννήσου**, ἀνάμεσα στ' ἀκρωτήρια **Ταίναρο** καὶ **Μαλέα** καὶ ὑπάγονται διοικητικὰ στὸ νομὸ Ἀττικῆς.

Τὰ Ἐπτάνησα εἶχαν ἀνέκαθεν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ, ὁ ὁποῖος ποτὲ, κάτω ἀπὸ τὴν ξενικὴ κατοχὴ δὲν ἔχασε τὴ γλῶσσα του, τὴ θρησκεία του καὶ τὴν προσήλωσί του στὶς ἐθνικὲς μας παραδόσεις.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων διετήρησαν ἄσβεστη τὴ λαχτᾶρα νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ **Μεγάλῃ μητέρα Ἑλλάδα** καὶ ἐπιτέλους, στὰ 1864 ἐδόθησαν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Βασιλιᾶ Γεωργίου Α' στὴν Ἑλλάδα.

1. Νομὸς Κερκύρας

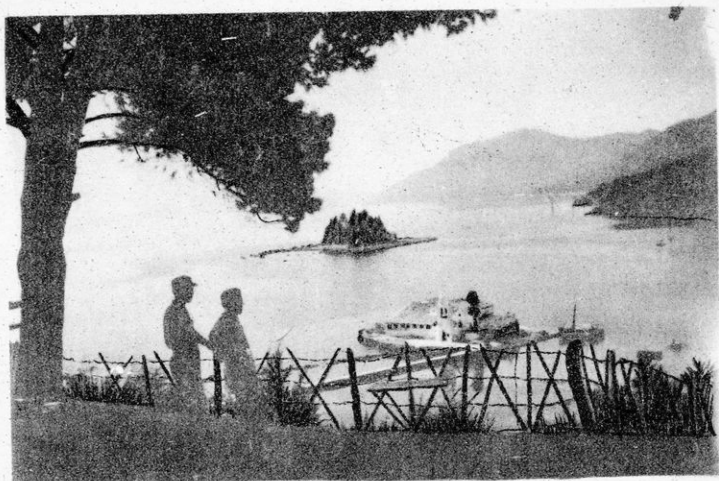
Τὰ νησιά **Κέρκυρα**, **Παξοί** καὶ **Ἀντίπαξοι** ἀποτελοῦν τὸ Νομὸ Κερκύρας.

Ἡ νῆσος **Κέρκυρα**, βρίσκεται ἀπέναντι στὴν Ἥπειρο, στὴν εἴσοδο τοῦ **Ἀδριατικοῦ πελάγους**. Ἡ νῆσος ἀπλώνεται σὲ μῆκος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο, κι ἔχει ἐλάχιστο πλάτος.

Εἶναι τὸ δεύτερο νησιὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους σὲ μέγεθος, μετὰ τὴν Κεφαλλονιά, κι ἔχει ἔκτασι 710 τετραγ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 105.000 κατοίκους.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ τῆς **Ἐπαρχίας Κερκύρας** εἶναι ἡ **Κέρκυρα** (31.000 κάτ.) ἡ ὁποία εἶναι κτισμένη στὸ μέσο τῆς ἀνατολικῆς παραλίας. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μὲ καλὸ λιμάνι, ὠραῖες οἰκοδομὲς, δημόσια κτίρια, θέατρο, δημοτικὴ βιβλιοθήκη κλπ. πού σήμερα ὅλα σχεδὸν εἶναι μισορειπωμένα ἀπ' τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Ἰταλῶν στὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο.

Σῶζεται μόνο σὲ καλὴ κατάστασι ὁ ναὸς τοῦ «**Ἁγίου Σπυρίδωνος**» πολιούχου τῆς πόλεως, τοῦ ὁποῖου τὸ **θαυματουργὸ λείψανο** διατηρεῖται μέσα σὲ πολυτελὴ **λάργανα (κάσα)**.

Εἰκ. 59. Κέρκυρα : Τὸ Ποντικονήσι

Ἡ Κέρκυρα ἔχει θαυμάσιες φυσικὲς καλλονές καὶ ὑπέροχο κλίμα. Γι' αὐτὸ κοντὰ στὴν Κέρκυρα, σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι, ἡ Γερμανίδα αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἔκτισε ἓνα θαυμάσιο ἀνάκτορο τὸ λεγόμενο «*Ἀχιλλεῖο*» γιὰ νὰ ἔρχεται νὰ παραθερίζη.

Στὰ νότια τῆς Κερκύρας βρίσκεται τὸ ὠραιότατο καὶ γραφικώτατο κατάφυτο νησάκι, τὸ γνωστὸ «*Ποντικονήσι*».

Γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ εἶναι πολὺ εὐκόλο, γιατί ὀλόκληρο διασχίζεται ἀπὸ αὐτοκινητοδρόμους. Μεγάλια βουνὰ τὸ νησι δὲν ἔχει. Στὰ βόρεια ξαπλώνεται τὸ βουνὸ «*Παντοκράτορας*» (910 μ.) καὶ στὰ νότια μιὰ χαμηλὴ ὄροσειρὰ πού ἀνάμεσά της βρίσκονται εὐφωρῶτατες κοιλάδες.

Τὸ κέντρο τοῦ νησιοῦ εἶναι τελείως πεδινό. Τὸ νησι ἔχει κλίμα μεσογειακὸ μὲ πολλὲς βροχές. Ἔχει ἄφθονα νερὰ καὶ τόση βλάστησι καὶ πρασινάδα, ὅσο κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ὁλόκληρο σκεπάζεται ἀπὸ ἐλιές. Τὸ λάδι εἶναι τὸ κυριώτερο προϊόν του. Ἀκόμη παράγει σιτηρὰ, πατάτες, κρασιά κι ἐσπεριδοειδῆ.

Ἡ Κέρκυρα εἶναι πατρίδα τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος *Ἰωάννου Καποδίστρια*. Στὰ παλιὰ χρόνια λεγόταν χώρα τῶν *Φαίαιων* (θυμηθῆτε ἀπὸ τὴν ἱστορία σας τὸ βασιλεῖα τῆς *Ἀλκίνοο*, πού περιποιήθηκε τὸν ἥρωα *Ὀδυσσεύα*).

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας εἶναι εὐγενεῖς, φιλοπρόοδοι, πολιτισμένοι κι ἀγαποῦν ἐξαιρετικὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ.

Τὰ νησιά *Παξοί* καὶ *Ἀντίπαξοι* εἶναι ὄρεινά καὶ βραχώδη, στὰ ὁποῖα εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά, ἀπὸ τὴν ὁποῖα παράγεται ἐξαιρετικῆς ποιότητος λάδι.

2. Νομὸς Λευκάδος

Ὁ Νομὸς Λευκάδος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς νήσους Λευκάδα καὶ *Ἰθάκη*.

Ἡ νῆσος *Λευκάδα* βρίσκεται κοντὰ στὴν *Ἀγαρνανία* καὶ ἡ θάλασσα πού τὴ χωρίζει, ἔχει πλάτος 17 μέτρα καὶ βάθος 6 μέτρα. Ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι στεριά μὲ γέφυρα. Τὸ νησί εἶναι ὄρεινὸ καὶ στὶς κοιλάδες του εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά, τὸ ἀμπέλι καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ *Λευκάδα* (6.500 κάτ.) πατρίδα τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ μας *Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη*. Ἡ *Λευκάδα* εἶναι σεισμό-πληκτο μέρος.

Ἡ *Ἰθάκη* εἶναι ἓνα στενόμακρο νησί, πού βρίσκεται κοντὰ στὴν Κεφαλλονιά. Εἶναι μᾶλλον ὄρεινὸ, ἀλλὰ πλούσιο σὲ γεωργικὰ προϊόντα. Παράγει λάδι σταφίδα καὶ κρασί καλῆς ποιότητος.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ *Βαθῦ* ἢ *Ἰθάκη* (3.000 κάτ.) ὡραία πόλι κτισμένη σὲ ἄμορφο καὶ ἀσφαλισμένο λιμάνι.

Ἡ *Ἰθάκη* εἶναι γνωστὴ σ' ὅλο τὸν κόσμο, γιατί ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ *πολυμήχανου βασιλιᾶ καὶ ἥρωα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου*, *Ὀδυσσεά*, ὁ ὁποῖος τράβηξε πολλὰ βάσανα ὥσπου νὰ γυρίσῃ στὴν ἀγαπημένη του πατρίδα.

Ἡ *Ἰθάκη*, ὅπως καὶ ἡ *Κεφαλλονία* καὶ ἡ *Ζάκυνθος*, κατεστράφη τελείως ἀπὸ τοὺς σεισμούς, πού ἔγιναν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1953, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Κράτους καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πού ἔδειξε ὁλος ὁ κόσμος πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ «Ὀδυσσεά» ἡ Ἰθάκη θὰ ξεναγίνη ὅπως πρῶτα καὶ καλύτερη.

3. Νομὸς Κεφαλληνίας

Ἡ *Κεφαλλονία* (Κεφαλλονιά) εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἐπτάνησα. Ἔχει ἔκταση 723 τετρ. χιλιόμετρα καὶ πληθυσμὸ 47.000 κατοίκους. Τὸ νησί εἶναι περισσότερο ὄρεινὸ καὶ τὸ μεγαλύτερο βουνὸ του ὁ *Αἶνος* (1.620 μ.) εἶναι κατάφυτο, στὰ χαμηλὰ μὲ πλατάνια καὶ ψηλότερα μὲ ἔλατα, πού εἶναι τὰ ὡραιότερα καὶ ὑψηλότερα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Μικρὰ ποτάμια κυλοῦν στὶς μικρὲς κοιλάδες τῆς νήσου καὶ τὶς κά-νουν πολὺ γόνιμες. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι : λάδι, σταφίδα, κρασί, σιτηρὰ, ἐσπεριδοειδῆ κ ᾶ.

Πρωτεύουσα τῆς Κεφαλληνίας εἶναι τὸ *Αργοστόλι* (9.000 κάτ.) χτισμένο σὲ ἀσφαλέςτατο καὶ τόσο μεγάλο λιμάνι πού μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ὁλόκληρον τὸν Ἀγγλικὸ στόλο. Ἡ πόλι ἦταν ἄμορφη μὲ πλατεῖς δρό-

μους, ώραιές οικοδομές και μεγαλοπρεπή φιλανθρωπικά καταστήματα, όπως ή Βαλλιάνειος βιβλιοθήκη κ.ά. αλλά σήμερα είναι όλα σωρός από έρείπια. Δυστυχώς όλες οι άλλες πόλεις και τὰ χωριά του νησιού κατεστράφησαν από τους τρομερούς σεισμούς του 'Ιουλίου 1953.

Νοτιοανατολικά του 'Αργοστολίου σε 10 χιλ. απόσταση βρίσκεται ή περίφημη μονή του 'Αγίου Γερασίμου, προστάτη του νησιού, στην οποία διατηρείται σε άργυρή λάρνακα (κάσα) τὸ σεπτὸ λείψανο τοῦ 'Αγίου.

'Απέναντι ἀπ' τὸ 'Αργοστόλι εἶναι κτισμένη ή δεύτερη σε πληθυσμὸ πόλι τῆς Κεφαλληνίας, τὸ Δηξούρι (5.000 κάτ.) πατρίδα τοῦ ποιητοῦ και σοφοῦ 'Ανδρέα Δασκαράτου.

"Άλλη πόλι ἄξια λόγου στὸ νησί ἦταν ή Σάμη (2.000 κάτ.) χτισμένη στη μέση τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου. 'Ολόκληρο τὸ νησί συνδέεται με αὐτοκινητόδρομους.

Τὸ κλίμα τοῦ νησιού όπως και τῆς Κέρκυρας και τῶν ἄλλων ἑπταλήσων εἶναι μεσογειακό, γλυκὸ κι εὐχάριστο.

Οἱ κάτοικοι τοῦ νησιού φημίζονται για τὸ ἐμπορικὸ και ἐπιχειρηματικὸ τους πνεῦμα. Κεφαλλονίτες βρίσκονται σ' ὄλο τὸν κόσμο, κι ὅπου κι ἂν πᾶν πλουτίζουν. Πολλοὶ Κεφαλλονίτες εἶναι ἐφοπλιστὲς μεγάλων ἐμπορικῶν κι ἐπιβατικῶν πλοίων.

'Η Κεφαλλονία ἔβγαλε πολλοὺς κορυφαίους "Έλληνες κι" ἄρκετοὺς ἔθνικοὺς εὐεργέτες, όπως ὁ Π. Βαλλιάνος κι ἄλλοι. "Άς εὐχηθοῦμε δι γρήγορα θὰ ἀνοικοδομηθοῦν οἱ κατεστραμμένες πόλεις και τὰ χωριά τῆς ἁμορφῆς Κεφαλληνίας.

4. Νομὸς Ζακύνθου

'Η Ζάκυνθος βρίσκεται ἀπέναντι στην Πελοπόννησο κι ἔχει ἔκτασι 400 τετρ. χιλιομ. και πληθυσμὸ 38.000 κατοίκους.

Τὸ νησί εἶναι σχεδὸν πεδινό, κατάφυτο, ὀλάνθιστο και μυρωμένο και δίκαια οἱ 'Ιταλοὶ τ' ὀνόμασαν «Φιόρο ντι Λεβάντε» δηλ. ἄνθος τῆς 'Ανατολῆς.

'Ολόκληρο τὸ νησί με τὰ ἁμορφα χωριά του (55 περίπου) και τὰ διαρκῶς ἀνθισμένα τοπία του, ἦταν ἕνας ἐπίγειος παράδεισος.

Τὸ νησί παράγει σταφίδα, λάδι, κρασί κι ἔσπεριδοειδή, ὄλα ἀρίστης ποιότητος.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ή Ζάκυνθος (11.000 κάτ.) χτισμένη στην ἀνατολική παραλία τῆς.

'Ηταν ἀπὸ τίς ὀραιότερες πόλεις τῆς 'Ελλάδος και τὰ σπίτια τῆς εἶχαν κάτω στοές, όπως συνηθίζεται στις 'Ιταλικές πόλεις.

Εἶχε θαυμάσιους δρόμους, ὀραιότερες ἐκκλησίες, θαυμάσια μεγάρα και δημόσια κτίρια, πὸ ὄλα σήμερα κοίτονται σε έρείπια, ἀπὸ τοὺς καταστρεπτικώτατους σεισμούς τοῦ 'Ιουλίου 1953. Εὐχόμεθα νὰ ἀνοι-

κοδομηθῆ γρήγορα καὶ νά ξανανθίσῃ τὸ γέλιο καὶ ἡ χαρὰ στὰ χεῖλη τῶν εὐγενικῶν κατοίκων τῆς.

Οἱ Ζακυνθῖνοι εἶναι εὐγενεῖς, φιλόμουσοι, ἀλλὰ καὶ καλοὶ ἔμποροι καὶ ἐπιχειρηματίες. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρίδα τοῦ μεγαλύτερου ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ, τοῦ *Διονυσίου Σολωμοῦ*, ὁ ὁποῖος ἔγραψε *τοὺς ἀθάνατους στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὑμνου* :

*«Σὲ γνωρίζω ἀπ' τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή...»*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς	Σελίς
Εισαγωγή	3	
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ		
Κ ε φ ά λ α ι ο Α'		
Γεωγραφικά στοιχεία		
Κείνο, πού βλέπομε γύρω μας	4	
α) 'Ο Ουράνος μας	4	
β) 'Ο 'Ορίζοντας	5	
γ) 'Ο προσανατολισμός	6	
δ) 'Η πυξίδα	6	
Κ ε φ ά λ α ι ο Β'		
'Η Ξηρά και ή θάλασσα		
A' 'Η Ξηρά		
1. Μορφές της Ξηράς	7	
2. Τά νερά της Ξηράς	9	
α) Ποταμοί—χείμαρροι—ρούακια—πηγές	9	
β) Οί λίμνες	9	
B' 'Η θάλασσα		
1. 'Απέραντη δεξαμενή υδάτων	11	
2. Πώς είναι ή θάλασσα	11	
Γ' 'Η Ξηρά και ή θάλασσα		
1. 'Ο περίγυρος της Ξηράς: (Παράλια—κόλποι—άκρωτήρια)	11	
2. Χερσονήσος—'Ισθμοί—Πορθμοί—Διώρυγα	13	
3. Τό νησί, ό σκόπελος και ό ύφαλος	15	
4. Τό κλίμα	16	
5. Στεριανοί και θαλασσινοί	16	
6. Μέσα συγκοινωνίας	17	
7. Μέσα έπικοινωνίας	20	
Κ ε φ ά λ α ι ο Γ'		
Τό γεωγραφικό στοιχείο στό χάρτη		
α) Τι είναι ό Γεωγραφικός χάρτης	21	
β) Διαβάζω τό χάρτη της 'Ελλάδος	21	
Η ΓΗ		
Μιά σφαίρα κρεμασμένη στό διάστημα	22	
ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ		
α) Φυσική περιγραφή της 'Ελλάδος	23	
β) Οικονομική περιγραφή της 'Ελλάδος	25	
γ) Πολιτική εξέταση της 'Ελλάδος	28	
Κοινότητα—'Επαρχία—Νομός—Γεωγραφικό διαμέρισμα		
1. 'Η Κοινότητα	28	
2. 'Η 'Επαρχία	29	
3. 'Ο Νομός	29	
Σημειώσεις—'Ασκήσεις άνακεφαλαιωτικές:		
α) 'Η Κοινότητά μου	30	
β) 'Η 'Επαρχία και ό Νομός μου	30	
γ) Τό Γεωγραφικό διαμέρισμα	31	
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ		
Κ ε φ ά λ α ι ο Α'		
Πελοπόννησος (Μοριάς)		
Τόποι και άνθρωποι τοῦ Μοριά	33	
α) Γεωφυσ. περιγρ. της Πελοποννήσου	35	
β) Οικονομ. εξέταση της Πελοποννήσου	36	
γ) Πολιτική εξέταση της Πελοποννήσου	38	
1. Νομός Κορινθίας	38	
'Αναγνώσματα: 'Ο 'Ισθμός της Κορινθίου	39	
» 'Ο Πευκίας του Ξυλοκάστρου	40	
2. Νομός 'Αργολίδος	40	
'Αναγνώσματα: Τό θαυμασία έρείπια των Μυκηνών		
3. Νομός 'Αρκαδίας	43	
'Αναγνώσματα: Διαβαίνοντας τη Γορτυνία	45	
4. Νομός Λακωνίας	46	
5. Νομός Μεσσηνίας	49	
6. Νομός 'Ηλείας	52	
'Αναγνώσματα: Τό θαυμαστό κάστρο Χελμούτσι	54	
7. Νομός 'Αχαΐας	54	
'Αναγνώσματα: Μέγα 'Ιπήλαιο—Καλάβρυτα—'Αγία Λαύρα	57	
Κ ε φ ά λ α ι ο Β'		
Ιστερά 'Ελλάδα—Ευβοία (Ρούμελη)		
'Η χώρα των βουνών και των λεβεντόκορμων τσολιάδων	59	
α) Φυσική περιγραφή της Στερεάς 'Ελλάδος	60	
β) Οικονομ. εξέταση της Στερ. 'Ελλάδος	61	
γ) Πολιτ. εξέταση της Στερ. 'Ελλάδος	63	
1. Νομός 'Αττικής	63	
2. Νομός Βοιωτίας	69	
3. Νομός Φθιώτιδος	71	
4. Νομός Φωκίδος	72	
'Αναγνώσματα: Στόν ίερό χώρο των Δελφών	74	
5. Νομός Αιτωλίας και 'Ακαρνανίας	75	
'Αναγνώσματα: 'Η ίερή πόλι του Μεσολογγίου	78	
6. Νομός Εύρυτανίας	78	
7. Νομός Ευβοίας	79	
Κ ε φ ά λ α ι ο Γ'		
'Η Θεσσαλία		
'Ο Θεσσαλικός κάμπος ό αιώνιος τροφοδότης της 'Ελλάδος	82	
α) Γεωφυσική περιγραφή της Θεσσαλίας	83	
β) Οικονομ. εξέταση της Θεσσαλίας	84	
γ) Πολιτική εξέταση της Θεσσαλίας	84	
1. Νομός Λαρίσης	84	
'Αναγνώσματα: 'Η μαγευτική κοιλάδα των Τεμπών	86	
2. Νομός Μαγνησίας	87	

3. Νομός Καρδίτσας	Σελίς	88			
4. Νομός Τρικάλων		89			
Κε φ ά λ α ι ο Δ'					
Η Ήπειρος					
Η χώρα των «Εθνικών ευεργετών» και της Πίνδου		91			
α) Γεωφυσ. περιγραφή της Ήπειρου		92			
β) Οικονομική εξέταση της Ήπειρου		93			
γ) Πολιτική εξέταση της Ήπειρου		94			
1. Νομός Άρτης		94			
2. Νομός Πρεβέζης		95			
3. Νομός Ίωαννίνων		96			
4. Νομός Θεσπρωτίας		98			
Κε φ ά λ α ι ο Ε'					
Η Μακεδονία					
Η χώρα του Μεγάλου Άλεξάνδρου		100			
α) Γεωφ. περιγραφή της Μακεδονίας		101			
β) Οικονομ. εξέταση της Μακεδονίας		102			
γ) Πολιτική εξέταση της Μακεδονίας		102			
α) Δυτική Μακεδονία					
1. Νομός Κοζάνης		103			
2. Νομός Καστοριάς		104			
Άναγνώσματα : Τό μυστικό της Καστοριάς		105			
3. Νομός Φλωρίνης		105			
β) Κεντρική Μακεδονία					
4. Νομός Θεσσαλονίκης		106			
5. Νομός Κιλκίς		109			
6. Νομός Πέλλης		109			
7. Νομός Ημαθίας		111			
8. Νομός Πιερίας		113			
9. Νομός Χαλκιδικής		113			
γ) Ανατολική Μακεδονία					
10. Νομός Σερρών		114			
11. Νομός Δράμας		115			
12. Νομός Καβάλας		116			
Η Αυτόνομος περιοχή του Άγιου Όρους		117			
					Σελίς
					119
Κε φ ά λ α ι ο ΣΤ'					
Η Θράκη					
Η χώρα της Ροδόπης, του Νέστου και του Έβρου		119			
α) Φυσική περιγραφή της Δυτικής Θράκης		119			
β) Οικονομική εξέταση της Δ. Θράκης		119			
γ) Πολιτική εξέταση της Δ. Θράκης		120			
1. Νομός Ξάνθης		120			
2. Νομός Ροδόπης		122			
3. Νομός Έβρου		122			
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ					
Κε φ ά λ α ι ο Α'					
Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου					
1. Νομός Λέσβου		123			
2. Νομός Χίου		124			
3. Νομός Σάμου		125			
Κε φ ά λ α ι ο Β'					
Κυκλάδες					
					127
Κε φ ά λ α ι ο Γ'					
Κρήτη					
1. Νομός Χανίων		130			
2. Νομός Ρεθύμνης		131			
3. Νομός Ηρακλείου		132			
4. Νομός Λασιθίου		133			
Κε φ ά λ α ι ο Δ'					
Δωδεκάνησα					
1. Ρόδος		134			
Κε φ ά λ α ι ο Ε'					
Νησιά του Ιονίου Πελάγους					
1. Νομός Κερκύρας		138			
2. Νομός Λευκάδος		140			
3. Νομός Κεφαλληνίας		140			
4. Νομός Ζακύνθου		141			
Πίνακας περιεχομένων					143

ΕΚΔΟΣΕΙΣ • "ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ", • ΚΟΡΑΗ 8 — ΑΘΗΝΑΙ

☞☞☞ Βοηθητικά βιβλία Δημοτικού Σχολείου ☞☞☞

ΤΑΞΙΣ Α'

- № 3** Γραμματική
4 'Αριθμητική
5 Πατριδογνωσία

ΤΑΞΙΣ Β'

- № 9** Γραμματική
10 'Αριθμητική
11 Πατριδογνωσία

ΤΑΞΙΣ Γ'

- № 12** 'Ιστορία
14 Παλαιά Διαθήκη
15 Γραμματική
16 'Αριθμητική
17 Μυθικά Χρόνια
18α 'Αθήναι—Πειραιεύς
18β Ρούμελη
18γ Θεσσαλονίκη
18δ Πελοπόννησος
18ε Κρήτη
19 Φυσική 'Ιστορία
24 Γεωγρ. 'Ελλάδος Γ-Δ'

ΤΑΞΙΣ Δ'

- № 20** Καινή Διαθήκη
21 Γραμματική
22 'Αριθμητική
23 'Αρχαία 'Ελλάδα
24 Γεωγρ. 'Ελλάδος Γ-Δ'
25 Φυσική 'Ιστορία
26 'Ιστ. 'Αρχ. 'Ελλάδος .

ΤΑΞΕΙΣ Γ'—Δ' (Συνδ'λίας)

- № 24** Γεωγρ. 'Ελλάδος Γ-Δ'
27 Γραμματική Γ'—Δ'
28 'Ιστορία (α' έτ. συνδιδ.)
29 'Ιστορία (β' έτ. συνδιδ.)

ΤΑΞΙΣ Ε'

- № 30** Γραμ. Καθαρ. Ε'-ΣΤ' Γαβ.-Κλ.
31 Φυσ. 'Ιστορία Ξενιώτη-Στρατή
32 'Εκκλησ. 'Ιστορία ('Εγκεκρ.)
33 'Ιστορία (Κυριαξ.-Λαζ.) »
35 Γεωγραφία 'Ηπειρών »
36 Φυσ. 'Ιστορία (Λυγκ.) ('Ελευθ.)
41 'Αριθμητική Ε'-ΣΤ' ('Εγκεκρ.)
46 Γραμ. καθαρ. » Κωνστ. »
47 Γεωμετρία Ε'—ΣΤ' »
44 Εύαγ. Περικοπ. Ε'—ΣΤ' »
45 Τά Εύαγγέλια » ('Ελευθ.)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

- № 30** Γραμ. Καθ.Ε-ΣΤ' Γαβ.-Κλ. ('Εγ)
37 Λειτουργ. Κατήχησις ('Εγκεκρ.)
38 'Ιστορία (Κοντομ.-Μπάμπ.) »
39 'Ιστορία (Κυριαξ.-Λαζάρου) »
40 Γεωγραφία Εύρώπης »
41 'Αριθμητική Ε'—ΣΤ' »
42 Φυσική 'Ιστορία (Λυγκ.) ('Ελ.)
43 Φυσ. Πειραματική ('Εγκεκρ.)
44 Εύαγ. Περικοπαι Ε'-ΣΤ' »
45 Τά Εύαγγέλια Ε'-ΣΤ' ('Ελεύ.)
46 Γραμ. καθ. Ε'-ΣΤ' Κων. ('Εγκ.)
47 Γεωμετρία (Μπάμπ.-Βουρ.) »
51 Φυσ. 'Ιστορία (Γάιλ.-Σαν.) ('Ελ.)

ΤΑΞΕΙΣ Ε'—ΣΤ' (Συνδ'λίας)

- № 48** Φυσική 'Ιστορία . . ('Ελεύθ.)
 (α' έτος συνδ'λίας)
49 Φυσική 'Ιστορία . . ('Ελεύθ.)
 (β' έτος συνδ'λίας)
50 Η ΕΚΘΕΣΙΣ. Πώς θα γρά-
 φουμε καλές έκθεσεις ('Ελεύθ.)